STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 05507

UNDZER VORT

Permanent preservation of this book was made possible
by Myra Natter
in memory of
her dear father, Sidney Lieber

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ז. יעפּרויקין ח. בעז (בעזפּראַזוואַני)

אונדזער וואָרט

ליטעראַריש-געזעלשאַפטלעכע כרעסטאָמאַטיע

דריטע פאַרבעסערטע אויפלאַגע

הויפּט־פאַרקויף:

מאַקס נ. מייזעל פאַרלאַג

424 גרענד סט., ניו־יאָרק, נ.י.

1940

Copyright by
S. YEFROIKIN and
H. BESPROSVANY
New York, N.Y., 1939

178

געדרוקט אין „אַטלאַנטיק“
33 גרענד סטריט, ניו יאָרק

Printed in U. S. A.

ק י נ ד ע ר

מ אַ נ י ל י י ב

ד י נ ו י ט

אין ברוקלין אין אַ שטיבל,
אָן ווענט און אָן אַ דאַך,
האָט זיך געוואוינט אַן אָרעמאַן
מיט קינדערלעך אַ סך.

און דאָרט ביי זיי אין שטיבל
איז ניט געווען קיין ברויט,
ווייל דאָרט, אין שטיבל, האָט מיט זיי
געוואוינט די בייזע, גרויע נויט.

דער אָרעמאַן פלעגט אויפשטיין
אַז שלאָפן פלעגט די וועלט,
און גיין צו פוס ביז אין ניו־יאָרק
פאַרדינען עפּעס געלט.

און אַז די זון פלעגט אויפגיין
און ביז די זון פאַרגייט —
די קינדער פלעגן וויינען שטאַרק:
— אוי, מאַמע, מאַמע, ברויט!

די מאַמע פלעגט דאָס זען
און וויינען שטילערהייט
און טרייסטן אירע קינדערלעך:
— וואָס דאַרפט איר, קינדער, ברויט?

איר ווייסט דאָך, אַז דער טאַטע
איז אין ניו־יאָרק אַוועק.
ער וועט אייך ברענגען פון ניו־יאָרק
צוויי גרויסע, פולע זעק, —

צוויי פּולע זעק מיט חלות,
מיט עפּל און מיט ניס,
מיט קיכעלעך און שאָקאָלאַד
און טאָרט, ווי האָניק זיס.

די קינדער פלעגן הערן,
זיי האָבן זיך געפרייט,
און פלעגן שוין דעם גאַנצן טאָג
ניט בעטן מער קיין ברויט.

און שטילינקע און גוטע,
געוואַרט ביז שפּעט ביינאַכט
און זען צי דער טאַטע האָט
צוויי זעק אַהיים געבראַכט!

דער אָרעמאַן פלעגט קומען
ביינאַכט, פאַרזאָרגט און מיד,
און זאָגן צו די קינדערלעך:
— היינט האָב איך גאָרנישט ניט.

די קינדער נעמען וויינען:
— אוי, ברויט, אַ שטיקל ברויט!
דער טאַטע שווייגט, די מאַמע זיפצט
און ווינטשט אויף זיך דעם טויט.

די גרויע נויט ביים אויוון —
זי זיצט זיך אויף איר שטיין,
און זעט אַלץ, און פרייט זיך אַלץ,
און שאַרפט זיך אַלץ די ציין.

נאָר איין מאָל האָט געטראָפן,
געשלאָפן איז די וועלט
דער אָרעמאַן גייט אין ניו-יאָרק
פאַרדינען עפּעס געלט.

אַט ערשט איז ער פון שטיבל
צו פוס אַזוי אַוועק, —
און פלוצלונג קומט ער באַלד צוריק
און טראָגט צוויי פולע זעק.

צוויי פולע זעק מיט חלות,
מיט עפּל און מיט ניס,
מיט קיכעלעך און שאָקאָלאַד
און טאָרט ווי האָניק זיס.

און נעמט די קינדער וועקן, —
ער וועקט זיי און ער לאַכט:
— שטייט אויף, איר ליבע קינדערלעך,
זעט וואָס איך האָב געבראַכט!

נו, האָט מען דאָס אין שטיבל
אַ ביסל זיך געפרייט! —
נאָר ניט געפרייט האָט זיך מיט זיי
די בייזע, גרויע נויט.

פון שרעק איז זי געוואָרן
אַ קליינע, קליינע גריל,
און איז פאַרקראָכן אונטערן דיל
און האָט צעוויינט זיך שטיל.

אַ מיידעלע מיט אַן עפּל

י. ל. פּ ר ץ

אין ערגעץ-לאַנד

אונטער דער שטאָט, אויף אַ בערגל אַ ליימיקן, שטייען גלייך ווי צונויפגעוואַקסענע צוויי קליינע הייזלעך. אין איין הייזל האָט געוואוינט אַ האָלצהעקער, וואָס פלעגט אַ גאַנצן זומערטאָג — און די מעשה איז געווען זומער — שפּאַלטן האָלץ אין די הויפן, — מיט אַ ווייב אַ לעקעך-בעקערין, וואָס פלעגט אַרומגיין אין די רייכע הייזער און באַקן לעקעך.

דאָס צווייטע פּאָרפאָלק איז אויך געווען פאַרנומען אין שטאָט: ער איז געווען אַ טרעגער, וואָס איז געשטאַנען אַ גאַנצן טאָג אין מאַרק, און אָפּגעוואַרט, מע זאָל אים צורופן פון אַ געוועלב און הייסן ערגעץ אָפּטראָגן סחורה, און זי — זי איז, נישט פאַר

איך, קינדערלעך, געדאַכט, אַ קראַנקע געווען און דעמאָלט געלעגן אין שפּיטאָל...

איין מאָל אין דער פרי, אַ שיינער זומערטאָג געווען, די עלטערע פון די הייזלעך זיינען שוין לאַנג אין שטאָט, קומט אַרויס פון איין הייזל איציקל, קוקט זיך אום אין אַלע זייטן, צי איז שוין שיינדלע נישט אַרויסגעקומען, און זעענדיק, אַז נישט, גייט ער צו איר פענצטערל צו און קוקט אַריין; זעט ער, אַז שיינדעלע, נאָך נישט אין גאַנצן אָנגעטאָן, שטייט ביים שיסל וואַסער, זי דאַרף זיך וואַשן, האָט שוין איינגעבויגן דאָס קעפּל און האַלט זיך אָפּ, מן־הסתם (מינאַסטאַם) קיל וואַסער געווען. —

פּויקט ער, איציקל, אין שייבל פון פענצטערל אַריין:

— שיינדעלע!

— וואָס, איציקל?...

— וואַש זיך אָפּ געשווינד, טו זיך אָן און קום אַרויס, מיר וועלן עפּעס טאָן...

— וואָס?

— וועסט שוין זען. עס איז מיר עפּעס איינגעפאַלן... נאָר געשווינד, שיינדעלע...

— ווי דו הייסט. — ענטפערט שיינדעלע און הייבט זיך אָן פּליעסקען אין וואַסער.

אַז שיינדעלע איז אַרויסגעקומען פאַר דער טיר, איז שוין אַ גרויסע זון געווען. פאַרלייגט זי דאָס פלאַכע הענטל איבער די אויגן און הייבט דאָס קעפּל אויף און דערזעט: איציקל איז אויפן שפּיץ פון ליימיקן בערגל. פייל פון בויגן איז זי צו אים צוגעלאָפן:

— אוי, איציקל, זאָלסט זען, ווי דיינע שוואַרצע האָר שעמערירן אויף דער זון, גלאַנצן שלאָגן פון זיי!

הייבט צו איר איציקל, וואָס איז אויפן ליים געלעגן, די אויגן אויף:

— און פון דיינע — זאָגט ער — פליען פונקען...

— ווייל מיינע — זאָגט שיינדעלע — זיינען רויט...

— פלאַמענדיקע...

— אָבער וואָס טוסטו, איציקל?

זי באַמערקט ערשט, אַז איציקל גראָבט אינעם ליים.

— דאָס — ענטפערט איציקל, דאָס גראָבן נישט איבער־

רייסנדיק — איז דאָך די אַרבעט, פון וועלכער איך האָב דיר געזאָגט...

— וואָס האָסטו געזאָגט? וואָס איז דיר איינגעפאַלן?

— יאָ, שיינדעלע, פאַר ליים צאָלט מען אין שטאָט געלט; פאַר אַ מולטער ליים גיט מען אַ צווייער, אַ דרייער. איז מיר איינגעפאַלן, אַז מיר זאָלן גראָבן ליים —

— איך אויך?

— דו אויך, שיינדעלע!... דאָס ליים וועלן מיר פאַרקויפן אין שטאָט, און פאַרן געלט עפּעס קויפן פאַר דיין מאַמעס וועגן, אין שפּיטאָל אַריין.

— אוי, אַ גוטער דו ביסט, איציקל! — שרייט אויס שיינדעלע און וואַרפט זיך צו איציקלען קושן. — אוי ווי ליב האָב איך דיך!

— שפּעטער, שפּעטער, — ווערט זיך איציקל, — פריער אַרבעטן, געלט פאַרדינען, עפּעס קויפן, דער מאַמען דיינער אַריינטראָגן און פריער זי קושן...

— אמת, אמת! — איז מודה שיינדעלע און לאָזט די פינגערלעך אין ליים אַריין...

צעלאַכט זיך איציקל:

— עי, שיינדעלע, נישט פאַר דיינע פינגערלעך. דראַפּעסט מיט די נעגעלעך ווי אַ קעצל... לאָז געמאַך!

— ניין, ניין... אַז דו אַרבעטסט, וויל איך אויך...

— כ'מיין נישט, — זאָגט איציקל, — זאָלסט ליידיק גיין, גאָט באַהיט! נאָר וויסטו וואָס — דו ברענג אַרויס אַ מולטערל; איך וועל גראָבן און דו וועסט צוזאַמענעמען און שיטן אין מולטערל אַריין... דערנאָך וועל איך אַוועקטראָגן אין שטאָט אַריין...

— ניין, איציקל, איך וועל אויך טראָגן, איך וויל...

— וועסט מיר העלפן, שיינדעלע...

— גוט! — לאַכט שיינדעלע און ברענגט אַרויס אַ מולטערל.

איציקל, קיין בייז אויג, גראָבט ווי אַ דערוואַקסענער. שיינדעלע קוועלט פון זיין שטאַרקייט און זאַמלט דאָס ליים... קוקט אויף איציקלס הענט און זאַמלט און שרייט נאָך אַ צייט אויס:

— איציקל, פול!...

כאַפּט איציקל דאָס מולטערל אויף די אַקסל.

— האַלט אונטער, שיינדעלע!

שיינדעלע האַלט אונטער, און זיי לאָזן זיך ביידע פון לייםיקן

בערגל אַראָפּ. באַלד אונטערן בערגל, זעען זיי, זיצט עמעץ, שטעלן זיי זיך אָפּ, באַטראַכטן. עפּעס אַ יונגער מענטש אין אַ פּעלערינע, אין אַ גרויסן קאַפּעליוש מיט ברייטע, ברייטע ראַנדן, וואָס פאַרשטעלן אים דאָס פּנים. די קינדער זעען דאָ אַזאַ פיגור צום ערשטן מאָל.

— כ׳האָב מורא! שטעלט זיך שיינדעלע אָפּ.

— ע, וואָס איז דאָ מורא צו האָבן? איך וועל צו אים צוגיין.

— אַז דו וועסט צוגיין, גיי איך אויך... כ׳וועל דיך אַליין נישט לאָזן...

ליינט איציקל אָפּ די לאַסט פון די אַקסל און גייט צו צום יונגנמאַן און דערלאַנגט אים אַ ברייטן: „שלום-עליכם" (שאָלעם-אַלייכעם)!

דער יונגערמאַן וועקט זיך ווי פון אַ דרימל...

— אַ, שלום-עליכם!... אַי — צוויי קינדערלעך...

— זייט מוחל, כ׳האָב אייך געוועקט?

— עט! אַ ביסל געדרימלט, מיד פון וועג...

— פון ווייט? — פרעגט איציקל.

ווערט שוין שיינדעלע האַפּערדיק:

— איר דאַרפט אין שטאָט אַריין, וועלן מיר אייך וויַיזן...

— מיר טראָגן — זאָגט איציקל שטאָלץ — ליים אין שטאָט אַריין.

— נאָך וואָס?

— געלט פאַרדינען. — זאָגט איציקל.

— פאַר מיין מאַמען אין שפּיטאָל אַריין עפּעס צו קויפן... — פירט אויס שיינדעלע און גיט צו, אַרויפלייגנדיק אַ האַנט אויף איציקלס אַקסל:

— ער איז אַ שטאַרקער!... גראַבט מיט די הענט ליים! און באַלד וועט איר זען, ווי ער גיט אַ הייב אויף די מולטער און טראָגט דאָס ליים....

זאָגט דער פרעמדער: נאַרישקייטן!

— איך גיי — זאָגט ער — דעריבער נישט אין אייער שטאָט אַריין, וויַיל מען אַרבעט דאָרט...

איציקל מאַכט אַ נישט-גלויביקע גרימאַסע; שיינדעלעס אייגעלעך אָבער פלאַמען נייגעריק אויף:

— וואוהין דען? וואו מען אַרבעט נישט? אפילו עלטערע? וואו קיינער אַרבעט נישט?

— קיינער! — שניידט אָפּ דער פּרעמדער.
איציקל שמייכלט נישט-גלויביק.
— איר ווילט זען: קומט מיט מיר. — זאָגט דער פּרעמדער.
— וואוהין?
— קיין „ערגעץ"...
— אַזאַ שטאָט?
— אַזאַ לאַנד —
— ווי הייסט?
— דאָס גאַנצע לאַנד, — פאַרציילט דער פּרעמדער, — דאָס גאַנצע לאַנד, וואוהין איך גיי און קען אייך מיטנעמען, איז איין גאָרטן. אַ גאָרטן אָן אַ גרענעץ, אָן אַ ברעג... און דאָרטן וואַקסן גרייט אַלערליי פּרוכטן...
— רייסט מען?
— ניין... רייסן איז אויך אַן אַרבעט. מע גייט נאָר צו: „בוים, בוים, גיב אַ פּרוכט!" — בייגט דער בוים צו אַ צווייג צום מויל, מיט אַן עפּל, מיט אַ באַרנע, מיט אַן אַפּעלסין, מיט וואָס איר ווילט...
— בייסט מען אָפּ?
— ניין... בייסן איז אויך אַן אַרבעט. מע גיט אַ שלונג, און די פּרוכטן זיינען דאָרט אַזוינע, אַז זיי צעגייען זיך אַליין אין מויל...
— נאָר פּרוכטן? — פרעגט איציקל, אין דער זאַך שוין אַ ביסל אַריינגעצויגן.
— ברויט אויך, זעמל אויך; אויף נידעריקע ביימלעך וואַקסן זיי, שוין געבאַקענע און זיסע, סאַמע קומיש-ברויט... און בלומען אויך...
— שטענדיק, — פרעגט שיינדעלע, — סיי זומער, סיי ווינ-טער?
דער פּרעמדער שאָקלט מיטן קאָפּ אויף יאָ.
— סיידן אין ספּעקטן? — מיינט איציקל.
— ניין! — זאָגט דער פּרעמדער. — דאָרט איז קיין ווינטער גאָרנישט פאַראַן... קיין שניי און קיין רעגן נישט. שטענדיק אַ לויטערער הימל איבערן קאָפּ און שטענדיק פרישע בלומען... און ס'איז ביי זיי קיין גערטענער נישטאָ, מע דאַרף זיי נישט באַגיסן,

מע דאַרף זיי נישט האָדעווען; זיי וואַקסן אויף און צעגיסן זייער ריח איבערן גאַנצן לאַנד...

— און מענטשן וואָס טוען? — פרעגט איציקל.

— גאַרנישט. ליגן אין שאָטן פוןביימער, פון כלערליי ביימער, אויף געלעגערס פון אַלערליי פאַרביקע און שמעקנדיקע בלומען, און האָבן תענוג (טיינעג). און ווערט מען הונגעריק, זאָגט מען: בוים, בוים... ווי איך האָב אייך דערציילט...

איציקל פאַרטראַכט זיך עפּעס; מע זעט אָן דעם שטערן, אַז דאָס מוחל (מויעכל) אינעווייניק אַרבעט:

— עפּעס אַ כּישוף (קישעף). — מאַכט שיינדעלע. — אַ צויבער לאַנד...

— ערגעץ־לאַנד. — זאָגט דער פרעמדער. — קומט, קינדערלעך, אין ערגעץ־לאַנד...

און ער הייבט זיך אויף צו גיין.

— ס'איז ווייט? — פרעגט שיינדעלע.

— איך גיי נישט! — שרייט פּלוצלונג אוים איציקל, און מורא האָבנדיק, טאָמער טראָגן אים די פיס אַליין אַוועק, גיט ער זיך האַסטיק אַ זעץ אַנידער און כאַפּט אָן מיט אַ האַנט אַ צווייג פון פאַרטריקנטןביימל, אונטער וועלכן דער פרעמדער איז געזעסן...

— פאַר וואָס? — פרעגט דער פרעמדער.

— וואָס וועל איך דאָרטן טאָן? — פרעגט איציקל צוריק.

— פאַרגעניגן האָבן! — זאָגט דער פרעמדער. — ליגן זיך אויף בלומען... עסן... טרינקען...

— און שפּעטער?

— ווייטער ליגן...

— נאַריש!

— אָבער נישט אַרבעטן...

— ניין! — ענטפערט פעסט איציקל. — איך וואָלט משוגע געוואָרן פונעם ליידיק גיין... ווי קאָן מען עס ליגן?...

— גייט מען שפּאַצירן....

— אויך מיר אַ גאַנג... ניין! — און דעם קליינעם איציקלס שטים ווערט עפּעס ווי אַ שטאָלענע שטאַרק. — איך גיי נישט!

און די שטים ברעכט זיך באַלד איבער און ווערט אומרואיקציטערדיק:

— און דו, שיינדעלע?

שיינדעלע טראַכט נישט לאַנג, זעצט זיך צו צו איציקלען, ציט זיך אוים און לייגט איר גאָלדן קעפּל אויף זיינע קניען און קוקט אים מיט אירע געטרייע אייגעלעך אין פּנים אַריין:

— אַז דו — נישט, איך — אויך נישט...

דער פרעמדער ציט מיט די אַקסל און גייט זיין וועג. לאַנג-לאַנג האָט אים איציקל נאָכגעקוקט, ביז יענער איז פאַרשוואונדן געוואָרן. און דעמאָלט האָט ער זיך איבערגעבויגן איבער שיינדעלען:

— ווייסטו, שיינדעלע, — פרעגט ער, — ווער דאָס איז געוועז?

און ענטפערט אַליין:

— דער יצר-הרע (יעצער-האָרע) פון ליידיק גיין...

שיינדעלע, וואָס האָט שוין געהאַט געדרימלט, האָט דערהערט און די אויגן געעפנט:

— אמת! און מיך, איציקל, אָן דיר וואָלט ער פאַרפירט, און איך דאַנק דיר דערפאַר...

— און קום, — שפּרינגט זי אויף, — לאָמיר גיין מיטן מולטערל ליים...

און זיי האָבן אַזוי געטאָן...

ווי מיינט איר, קינדערלעך, זיי האָבן גלייך געטאָן?

מאַני לייב

אַ יינגל

אין דרויסן שנייט, דער טאָג פאַרגייט,
דאָס יינגל קומט אין הויז אַריין
פאַרשנייט, די בעקלעך נאַס און רויט,
די אייגלעך פול מיט נאַכט און שיין.

דער טיש — מיט טיי איז צוגעגרייט.
און ביי דער טיי ווי רויטער ווייַן,
און פון דער גוטער מאַמעס רייד,
ביים טיש — אַ מידער, שלאָפט ער איין.

מ. גארקי

אַ ייִדיש ייִנגעלע

ווען איך בין געווען אַ יונגער בחור, פלעג איך אין די זונטיקן, פרילינג און זומער, צונויפזאַמלען קינדער פון אונדזער גאַס און פירן זיי אין פעלד אַריין. איך האָב ליב געהאַט זיך צו חברן מיט די קליינע יאַטלעך, וואָס זיינען געווען לוסטיק ווי די פייגל.

די קינדער פלעגן מיט פרייד פאַרלאָזן די ענגע שטויביקע גאַסן פון דער שטאָט. די מאַמעס פלעגן זיי געבן ברויט. איך פלעג קויפן אַ ביסל נאַשערייען.

*

איין מאָל, ווען איך בין געגאַנגען מיט אַ גאַנצער חברה קינדער פון שטאָט אין פעלד אַריין, האָבן מיר פלוצלונג געטראָפן אַ ייִדיש ייִנגל, וואָס איז פאַר אונדז געשטאַנען באָרוועס, אין אַ צעריסן העמד. ער איז געווען מאָגער, האָט געהאַט שוואַרצע אויגן און אַ געקרייזלטן קאָפּ ווי אַ קליינער שעפּס.

ער האָט אויסגעזען צערודערט און האָט, אַפּנים, נאָר וואָס געוויינט.

ווען ער האָט זיך אָנגעשטויסן אויף די קינדער, איז ער געבליבן שטיין אין מיטן וועג, האָט זיך פעסט איינגעשפּאַרט מיט די פיס אין קילן זאַמד. די ליפּן פון זיין שיינעם מויל האָבן זיך עטוואָס צעעפנט האַלב דערשראָקן. אַ רגע שפּעטער איז ער דורך אַ לייכטן שפּרונג שוין געווען אויפן טראָטואַר.

— האַלט אים! — האָבן די קינדער לוסטיק גענומען רופן — האַלט אים! דאָס איז אַ ייִד! כאַפּט דעם ייִדן!

איך האָב געמיינט, ער וועט אַנטלויפן. זיין דאַר געזיכט האָט אויסגעדריקט שרעק. די ליפּן האָבן געציטערט.

נאָר פּלוצלונג האָט ער גאַנץ רואיק און דייטלעך געזאָגט:

— איר ווילט איך זאָל אייך ווייזן קונצן?

די קינדער האָבן זיך גלייך מיט אים פאַראינטערעסירט.

נאָר די גרעסערע האָבן געקוקט אויפן קליינעם ייִדן מיט אומצוטרוי.

די קינדער פון אונדזער גאַס זיינען געווען פיינדלעך געשטימט צו קינדער פון אַנדערע גאַסן: די קינדער פון אונדזער גאַס האָבן

הייליק געגלייבט, אַז זיי שטייגן אין אַלץ איבער קינדער פֿון אַנדערע גאַסן, און זיי פּלעגן נישט גערן װעלן באַמערקן, ווי אַנדערע קינדער צייכנען זיך מיט עפּעס אויס.

אָבער די קלענערע קינדער האָבן די זאַך אויפגענומען פּשוטער.

— נו, װייז! — האָבן זיי גשריען.

דאָס קליינע דאַרע יינגל האָט זיך אָפּגערוקט פֿון פּאַרקאַן. ער האָט אויסגעבויגן זיין שלאַנק קערפּערל אויף צוריק, באַרירט מיט די הענט די ערד, האָט אויפגעהויבן אין דער הייך די פיס, געבליבן שטיין אויף די הענט און אויסגעשריען: „האָפּ!"

און דאָס יינגל האָט זיך גענומען דרייען ווי אַ מילכל. ער האָט זיך לייכט און פֿלינק געשפּילט מיט זיין בייגעוודיקן קערפּער.

דורך די לעכער פֿון זיין העמד און הויזן האָט אַרויסגעלויכטן די גרויע הויט פֿון זיין מאָגערן לייב. שאַרף־שפּיציק האָבן אַרויסגעסטאַרטשעט די ביינער פֿון זיינע אַקסלען, קני און עלנבויגנס.

ער האָט שטאַרק געשוויצט. דאָס העמד אויף זיין רוקן איז געוואָרן נאַס. זיינע מאַטע אויגן זיינען געווען ברייט צעעפֿנט, אַזוי ווי פֿון ווייטיק..

די קינדער האָבן אונטערגעיאָגט דאָס יינגל מיט הילכיקע רופֿן, און אייניקע האָבן אים גענומען נאָכמאַכן.

ווען אַלץ האָט זיך באַרויִקט, האָט ער געזאָגט, אויסשטרעקנדיק זיין דאַרע האַנט:

— און איצטער, גיט מיר עפּעס!

אַלע האָבן געשוויגן. עמעצער האָט אַ פֿרעג געטאָן: — „געלט?"

— יאָ, — האָט געענטפֿערט דאָס יינגל.

— אַך, אַזאַ ביסטו!

— פֿאַר געלט וואָלטן מיר אויך געקאָנט!

זיין ביטע האָט דערוועקט ביי דער קליינער חבֿרה פֿיינטשאַפֿט און פֿאַראַכטונג.

די קינדער האָבן זיך געלאָזט גיין זייער וועג צום פֿעלד.

פֿאַרשטייט זיך, אַז קיינער פֿון זיי האָט קיין געלט ניט געהאַט.

איך האָב פֿאַרמאָגט זיבן קאָפּיקעס.

איך האָב אַרויפֿגעלייגט צוויי מטבעות אויף זיין האַנט. דאָס

יינגל האָט זיי אַ קלימפּער געטאָן און האָט מיר געזאָגט מיט אַ פריינדלעכן שמייכל: „אַ דאַנק!"

איך האָב זיך געלאָזט גיין. איך האָב געוואָרפן אַ בליק אין זיין זייט און האָב דערזען, אַז זיין העמד איז פול מיט טונקעלע פלעקן און עס קלעפּט זיך צום לייב.

— שטיי אַ ווײַלע. וואָס איז דאָס?

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט, האָט מיך אויפמערקזאַם אָנגעקוקט און געזאָגט מיטן זעלבן טרויעריקן און ליבן שמייכל:

— אָך, דאָרט אויפן רוקן? מיר זיינען אין צירק בעת אַ פּאַר־שטעלונג אַראָפּגעפאַלן פון אַ טערפּ... דאָס איז געווען פּסח־צייט. דער פאָטער ליגט נאָך און איך בין געזונט!

איך האָב אויפגעהויבן זיין העמד. דורכן רוקן, פון דעם לינקן אַקסל ביז צו דער זייט, האָט זיך געצויגן אַ טונקעלער פּאַס. עס איז שוין געווען פאַרהיילט. אָבער איצט בעת ער האָט געוויזן די קונצן, האָט זיך די וואונד אין אייניקע ערטער געעפנט, און פון די ריסן האָט איצט געשטראָמט בלוט.

— איצט טוט שוין נישט וויי, — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכל, — עס בייסט נאָר.

און מוטיק, ווי עס קאָן נאָר אַ העלד, האָט ער קוקנדיק מיר אין די אויגן פאַרגעזעצט מיט אַ טאָן פון אַן ערנסטן דערוואַקסע־נעם מענטשן:

— איר מיינט איך האָב פאַר זיך געאַרבעט? ניין! דער פאָ־טער... מיר זיצן אָן אַ שטיקל ברויט! און דער פאָטער האָט זיך אַזוי צעמזיקט! יאָ, מע מוז אַרבעטן. און דערצו נאָך זיינען מיר יידן, און אַלע שפּאָטן פון אונדז... אַ גוטן.

ער האָט גערעדט שמייכלענדיק, לוסטיק און מונטער.

ער האָט מיר אַ שאָקל געטאָן מיט זיין קאָפּ און איז אַוועק.

א. אויערבאַך.

צו באָבע חיהן

אַ שיף האָט אַדאַ אויסגעמאָלט,
מיט אַלערליי קאָלירן,
מיט רויט און געל, מיט בלוי און גאָלד, —
וואו וועט די שיף זי פירן?

דעם ים אַריבער צו דער שטאָט,
וואו ס'לעבט די באָבע חיה.
— אַ, שיף דריי טאָג און נאַכט דיין ראָד
און לעש ניט אוים דיין פייער.

די באָבע חיה וואַרט ביים שוועל
אַ ווינטער און אַ זומער.
— אַ, גיב זיך, שיף, אין ים אַ שטעל,
וואָס גיכער אָנצוקומען.

שלום-עליכם

קוואַס

א

פאַר איין רובל — הונדערט רובל! הונדערט רובל אַ מאָנאַט און מער קען פאַרדינען יעדער איינציקער, ווער עס וועט זיך באַקאָנען מיט אונדזער בוך, וואָס קאָסט סך־הכל (סאַכאַקל) איין רובל מיט פאָרטאָ. לויפט, קויפט! סטאַפּט, כאַפּט — איר וועט פאַרשפּעטיקן!

אָט אַזאַ מין זאַך האָט אויסגעלייענט ערגעץ אויף די בלעטער מיין ברודער אליהו, באַלד ווי ער איז אַראָפּ פון קעסט. ווי ער

איז אראָפּ פון קעסט, וועל איך אייך ניט דערציילן, ווייל איך בין זייער פאַרנומען. איך פאַרדין געלט. איך טראָג אַרום אַ געטראַנק, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט אים אַליין מיט זיינע אייגענע הענט. ער האָט זיך אויסגעלערנט מאַכן דאָס פון דעם בוך, וואָס קאָסט סך־הכל איין רובל, און פאַרדינען קאָן מען מיט דעם פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש און מער. מיין ברודער אליהו, ווי באַלד ער האָט נאָר איבערגעלייענט, אַז ס'איז דאָ אַזאַ בוך אויף דער וועלט, אַזוי האָט ער באַלד אַוועקגעשיקט אויף דער פּאָסט אַ קערבל (דאָס לעצטע קערבל) און האָט אָנגעזאָגט דער מאַמען אַ בשורה (בסורה), זי זאָל ניט זאָרגן מער.

— מאַמע! דאַנקען גאָט, מיר זיינען געהאָלפן. מיט פּרנסה זיינען מיר שוין פאַרזאָרגט אָט אַזוי ווייט (ער ווייזט מיט דער האַנט אויפן האַלדז).

— וואָס איז דען? — פרעגט די מאַמע. — האָסט געקראָגן אַ שטעל?

— נאָך בעסער פון אַ שטעל, — ענטפערט איר מיין ברודער אליהו, און די אויגן ביי אים לייכטן, אַ פּנים פון גרויס שמחה. ער הייסט איר וואַרטן נאָך עטלעכע טעג, ביז דאָס בוך וועט אים אָנקומען.

—וואָסער בוך? — פרעגט אים די מאַמע.

— ס'איז שוין איין מאָל אַ בוך! — זאָגט איר מיין ברודער, אליהו, און פרעגט זי, אויב זי וועט זיין צופרידן מיט הונדערט רובל אַ חודש? לאַכט פון אים די מאַמע און זאָגט אים, אַז זי וואָלט געווען צופרידן מיט הונדערט רובל אַ יאָר, אַבי זיכערע. ענטפערט איר דערויף מיין ברודער אליהו, אַז ביי איר איז צו אַ קליינע השגה (האַסאָגע), און ער לאָזט זיך גיין אויף דער פּאָסט. אַלע טאָג גייט ער אויף דער פּאָסט און פרעגט זיך נאָך אויפן בוך. שוין העכער אַ וואָך, אַז ער האָט אַוועקגעשיקט דאָס קערבל, און קיין בוך איז נישטאָ! דערווייל דאַרף מען לעבן. „די נשמה אויס־שפּייען קאָן מען ניט". אַזוי זאָגט די מאַמע. איך פאַרשטיי ניט, ווי אַזוי שפּייט מען דאָס אויס די נשמה?

ב

שאַט, שוין דאָ אַ בוך! מיר האָבן דאָס נאָר אויסגעפּאַקט, האָט מיין ברודער אליהו זיך אַוועקגעזעצט לייענען דאָס בוך. ווײ־ווײ, וואָס ער האָט דאָרט אויסגעלייענט! וויפל סגולות (סגולעס) אויף צו מאַכן געלט דורך פאַרשיידענע רעצעפּטן! אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן די בעסטע טינטן. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך מאַכן גוטע שוואַרצע שו־וואַקס. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש דורך אַרויסטרייבן מייז, טאַראַקאַנעס, און אַנדערע מיאוסקייטן. אַ רעצעפּט אויף צו פאַרדינען הונדערט רובל אַ חודש און מער דורך מאַכן ליקערן, זיסע בראַנפנס, לימאָנאַד, סאָדע־וואַסער, קוואַס און אַנדערע נאָך מער ביליקע געטראַנקען.

מיין ברודער אליהו האָט זיך אָפּגעשטעלט אויפן לעצטן רע־צעפּט, אויף קוואַס! קוואַס איז אַזאַ מין געטראַנק, וואָס קאָסט וואָלוול און עס גייט אַ סך. בפרט (ביפראַט) נאָך אין אַזאַ הייסן זומער ווי היינט. פון קוואַס, דאַרפט איר וויסן, איז ביי אונדז ברוך דער קוואַסניק געוואָרן אַ גביר. ער מאַכט „בוטל־קוואַס”. זיין קוואַס האָט אַ שם (שעם) אויף דער וועלט. ער שיסט פון די פלעשער, ווי פון אַ האַרמאַט. וואָס איז דער שכל וואָס עס שיסט, ווייסט קיינער ניט. דאָס איז ברוכס סוד (סאָד). מע זאָגט, אַז ער לייגט אַריין אינעווייניק עפּעס אַזעלכעס, וואָס שיסט. אַנדערע זאָגן — אַ ראָזשינקע, אַנדערע זאָגן — האָפּן. קומט דער זומער, האָט ער ניט קיין הענט. אַזוי פיל לייזט ער געלט!

אונדזער קוואַס, וואָס מיין ברודער אליהו מאַכט נאָכן רע־צעפּט, איז ניט קיין בוטל־קוואַס און שיסט ניט. אונדזער קוואַס איז אַן אַנדער מין געטראַנק. ווי אַזוי ער ווערט געמאַכט, קען איך אייך ניט זאָגן. מיין ברודער אליהו לאָזט קיינעם ניט צו, בשעת (בשאַס) ער מאַכט אים. אַז ער גיסט וואַסער, זעען אַלע. נאָר אַז ער האַלט אין רעכטן מאַכן, פאַרשליסט ער זיך אין דער מאַמעס אַלקער. נישט איך, ניט די מאַמע, ניט די שוועגערין ברכה, קיינער האָט ניט די זכיה (זכי־יע) צו זיין דערביי. נאָר אויב איר זאָגט מיר צו, אַז ס'וועט זיין אַ סוד קאָן איך אייך זאָגן, וואָס אין דעם געטראַנק געפינט זיך. איך ווייס דאָך, וואָס ער גרייט צו. דאָרטן געפינט זיך שאָלעכץ פון לימענע, שיטערע האָניק, אַ זאַך, וואָס

מע רופט עם קרימעטאָרטערום און וואָס איז זויערער פון עסיק, און דאָס איבעריקע — וואַסער. וואַסער איז דאָרטן דאָ מער פון אַלצדינג. וואָס מער וואַסער, מער קוואַס. דאָס אַלץ ווערט גוט אויסגעמישט מיט אַ פּראָסטן שטעקן (אַזוי שטייט געשריבן אין בוך), און דאָס געטראַנק איז פאַרטיק. נאָך דעם ווערט ער אַריינגעגאָסן אין אַ גרויסן קרוג און מע וואַרפט אַריין אַהין אַ שטיק אייז. אייז איז דער עיקר (איקער). אָן אייז טויג דאָס גאַנצע געטראַנק אויף תשעה (טישע) נייַנציק כּפּרות (קאַפּאָרעס). דאָס זאָג איך אייך ניט פונעם בוך, נאָר איך האָב איין מאָל אַליין פאַרזוכט אַ ביסל קוואַס אָן אייז, האָב איך געמיינט, אַז ס'איז אַן ענד פון מיין לעבן!

ג

געמאַכט דאָס ערשטע פּעסל קוואַס, איז געבליבן, אַז אַרויסטראָגן פאַרקויפן אויף דער גאַס זאָל איך. ווער דען, אַז ניט איך? מיין ברודער אליהון פּאַסט ניט. ער איז דאָך שוין אַ באַווייבטער. דער מאַמען אַוודאי ניט. מיר וועלן גאָרניט דערלאָזן, אַז די מאַמע זאָל אַרומגיין מיט אַ קרוג איבערן מאַרק און שרייען: „קוואַס! קוואַס! יידן, קוואַס!" אַלע האָבן געפּסקנט (געפּאַסקנט), אַז דאָס דאַרף זיין מיין אַרבעט. איך אַליין האָב אויך אַזוי געדענקט. איך האָב זיך מחיה (מעכאַיע) געווען, אַז איך האָב דערהערט דאָס ניים. מיין ברודער אליהו האָט גענומען מיך לערנען, ווי אַזוי איך זאָל טאָן. דעם קרוג זאָל איך האַלטן אין איין האַנט, און בכדי (ביכדיי) דער עולם זאָל זיך אָפּשטעלן, זאָל איך זינגען הויך, און מיט אַ ניגון אָט אַזוי:

יידן אַ געטראַנק!
אַ קאָפּיקע אַ גלאָז!
קאַלט און זיס —
אַ דערקוויקעניש!...

אַ קול, האָב איך אייך שוין לאַנג געזאָגט, אַז איך האָב אַ שיינס, אַ סאָפּראַנאָ־שטים, בירושה (בי־יערושע) פון מיין טאַטן עליו־השלום (אַלעוו־האַשאָלעם). איך האָב געגעבן אַ זינג אוים אויף

אַ קול און האָב איבערגעדרייט דעם פּסוק (פּאָסיק) מיט די פיס אַרויף:

זיסער קוואַס אַ גלאָז!
אַ קאָפּיקע אַ ייד!
אַ קוויק און אַ קאַלט —
אַ דערטריקעניש!...

איך ווייס ניט: צי מיין געזאַנג איז אַזוי געפעלן געוואָרן? צי דאָס געטראַנק איז טאַקע געווען אַזוי גוט? צי אפשר, ווייל דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער? איך האָב דעם ערשטן קרוג אויספאַרקויפט אין איין האַלבער שעה און בין געקומען אַהיים מיט כמעט פינף גילדן פדיון (פּידיען). מיין ברודער אליהו האָט אָפּגעגעבן דאָס געלט דער מאַמען, און מיר האָט ער באַלד אָנגעגאָסן אַ פרישן קרוג. ער האָט געזאָגט, אַז אויב איך וועל מיך קאָנען אויסדרייען אַזוי פינף־זעקס מאָל דורכן טאָג, וועלן מיר האָבן פאַרדינט פונקט הונדערט רובל אַ חודש. דאָס געטראַנק קאָסט אונדז זייער וואָלוול. מע קען זאָגן, כמעט גאָרניט. דאָס גאַנצע געלט גייט אַוועק אויפן אייז. דעריבער דאַרף מען זען וואָס גיכער אויספאַרקויפן דעם קרוג מיטן געטראַנק, בכדי (ביכדיי) דאָס שטיקל אייז זאָל צו ניץ קומען אויפן צווייטן קרוג און אויפן דריטן קרוג און אַזוי ווייטער. נאָך מיר לויפן נאָך יינגלעך, שקצים (שקאָצים). זיי קרימען מיך איבער, ווי איך זינג. איך הער זיי אָבער ווי דעם קאָטער. איך זע וואָס גיכער אויסברענגען דעם קרוג און לויפן אַהיים נעמען נאָך אַ קרוג. וויפל איך האָב געמאַכט דעם ערשטן טאָג, ווייס איך אַליין ניט. איך ווייס נאָר, אַז מיין ברודער אליהו מיט מיין שווגערין ברכה מיט מיין מאַמען האָבן מיך שטאַרק געלויבט. וועטשערע האָט מען מיר געגעבן אַ שטיק דיניע מיט אַ שטיק קאָווענע מיט צוויי פלוימען. פון קוואַס שמועסט מען ניט. קוואַס טרינקען מיר אַלע אַזוי ווי וואַסער. פאַרן שלאָף בעט מיר אוים די מאַמע אויף דער ערד און פרעגט מיך, צי עס טוען מיר ניט ווי חלילה (כאַלילע) די פיס. מיין ברודער אליהו לאַכט פון איר. ער זאָגט אויף מיר, אַז איך בין אַזאַ יינגל, וואָס מיר טוט קיין מאָל ניט וויי קיין זאַך.

— געוויס! — זאָג איך. — אַ סימן אויב איר ווילט, גיי איך באַלד מיטן קרוג אין מיטן האַלבע נאַכט.

אַלע דריי צעלאַכן זיך פון מיין בריהשאַפט (בעריעשאַפט). נאָר אויף דער מאַמעס אויגן זע איך טרערן. נו, דאָס איז דאָך אַן אַלטער כלל (קלאַל) — אַ מאַמע דאַרף וויינען! איך וואָלט וועלן וויסן, אַלע מאַמעס וויינען אַזוי שטענדיק, ווי מיין מאַמע?

ד

עס גייט אונדז קיין־עין־הרע (קענעהאָרע) דורך טיר און דורך טויער. איין טאָג איז הייסער פונעם אַנדערן. עס ברענט! מענטשן גייען אום פאַר היץ, קינדער פאַלן אַזוי ווי פליגן. ווען ניט דאָס גלעזעלע קוואַס, וואָלט מען פאַרברענט געוואָרן. איך קער מיך אום מיטן קרוג בלי־גוזמא צען מאָל אַ טאָג! מיין ברודער אליהו קוקט אַריין אין פאַס אַריין מיט איין אויג און זאָגט, אַז עס טאָגט שוין. פאַלט ער אויף אַן עצה און גיסט צו נאָך אַ פּאָר עמער וואַסער. אויף דער עצה בין איך געפאַלן פריער פון אים. איך מוז זיך מודה זיין פאַר אייך, אַז איך האָב אָפּגעטאָן אַ שפּיצל שוין עטלעכע מאָל. כמעט אַלע טאָג כאַפּ איך זיך אַריין צו אונדזער שכנה פּעסי און גיב איר פאַרזוכן אַ גלעזל פון אונדזער אייגענעם געטראַנק. איר מאַן, משה דער איינבינדער, גיב איך צוויי גלעזלעך; ער איז אַ גוטער מענטש. די קינדער אַלע גיב איך אויך צו גלעזלעך קוואַס. לאָזן זיי אויך וויסן, וואָס פאַר אַ געטראַנק מיר קאָנען מאַכן. אַלע מיינע באַקאַנטע גיב איך קוואַס אומזיסט, אָן אַ קאָפּיקע געלט. און בכדי (ביכדיי) ס'זאָל ניט זיין קיין שאָדן, דערגיס איך דעם קרוג מיט וואַסער. אויף איטלעכס גלעזל קוואַס, וואָס איך גיב אַוועק אומזיסט, דערגיס איך צוויי גלעזער וואַסער. דאָס אייגענע טוט מען אין דער היים אויך. למשל, מיין ברודער אליהו טרינקט אויס אַ גלעזל קוואַס דערגיסט ער באַלד מיט וואַסער. ער איז גערעכט. ס'איז אַן עבירה (אַווירע) אַ קאָפּיקע. מיין שוועגערין ברכה טרינקט אויס אַ פּאָר גלעזלעך קוואַס (זי האָט ליב מיין ברודער אליהוס קוואַס — סכנות!), דערגיסט זי באַלד מיט וואַסער. די מאַמע פאַרזוכט אַ מאָל אַ גלעזל קוואַס (זי דאַרף מען בעטן. אַליין וועט זי ניט נעמען!), דערגיסט מען באַלד מיט וואַסער. הכלל (האַקלאַל) עס גייט ניט פאַרלאָרן קיין טראָפּן און מיר מאַכן קיין־עין־הרע (קענעהאָרע) פיין געלט. די מאַמע האָט זיך אַרומגעצאַלט מיט אַ סך חובות אויסגעלייזט אַ פּאָר נייטיקע משכנות (מאַשקאָנעס). אין שטוב

האָט זיך באַוויזן אַ טישל, אַ בענקל. אויף שבת האָבן מיר פיש און פלייש און ווייסע קוילעטשן. מיר האָט מען צוגעזאָגט מירצע־שעם אויף ימים־טובים אַ פּאָר שטיוועלעך נייע. מיר דאַכט, אַז קיינעם איז ניט אַזוי גוט, ווי מיר!

ה

גייט זייט אַ נביא און טרעפט, אַז ס'וועט זיך טרעפן אַזאַ מין אומגליק און אונדזער געטראַנק וועט ווערן פּסול (פּאַסל), כאַטש נעמט און גיסט אים אַרויס אין פּאָמוניצע! נאָך אַ גליק, וואָס מען האָט מיך ניט פאַרנומען אין פּאָליציי. הערט אַ מעשה! איין מאָל האָב איך פאַרבלאָנדזשעט מיטן קרוג קוואַס צו אונדזער שכנה פּעסי. דער גאַנצער עולם האָט גענומען צו גלעזלעך קוואַס און איך אַליין אויך מיט זיי. אויסגערעכנט, אַז עס פעלט מיר אַ גלעזל צוועלף־דרייצן געטראַנק, האָב איך מיך אַריינגעכאַפּט אין הויז, דאָרטן וואו דאָס וואַסער שטייט ביי זיי. אַנשטאָט דער דייזשע מיט וואַסער האָב איך אַפּנים געטראָפן צו דער באַלייע, וואו מע וואַשט גרעט, און האָב אַריינגעפּליאַסקעט אַ 15-20 גלעזער צו מיר אין קרוג אַריין און בין אַוועק אין גאַס אַריין מיט אַ נייעם ניגון, וואָס איך אַליין האָב צוגעטראַכט:

יידן, אַ געטראַנק!
טעם גן־עדן!
אַזאַ יאָר אויף מיר,
אויף אייך און אויף אונדזביידן!

שטעלט מיך אָפּ אַ ייד, באַצאָלט מיר אַ קאָפּיקע און ער הייסט זיך אָנגיסן אַ גלעזעלע קוואַס. ער טרינקט אויס דאָס גאַנצע גלאָז און פאַרקרימט זיך.

— יינגעלע! וואָס איז דאָס ביי דיר פאַר אַ געטראַנק?

איך הער אים אין טראַק. עס שטייען נאָך צוויי יידן און וואַרטן, איך זאָל זיי שוין אָנגיסן. איינער זופּט אָפּ אַ האַלבע גלאָז, דער אַנדערער אַ דריטל. זיי באַצאָלן, שפּייען אויס און גייען אַוועק. נאָך איינער טראָגט צו דאָס גלאָז צו די ליפּן. ער פאַרזוכט און זאָגט, אַז סע שמעקט מיט זייף און ס'איז דאַכט זיך, געזאָלצן. נאָך איינער טוט אַ קוק אויפן גלאָז און גיט מיר אָפּ צוריק מיט די ווערטער:

— וואָס איז דאָס ביי דיר?

— אַ געטראַנק, — זאָג איך.

— נו, אַ געטראַנק! — מאַכט ער צו מיר.

איינער גייט צו, פאַרזוכט. און טוט אַ פּאַליאַסקע אויס דאָס גלאָז גלייך מיר אין פּנים אַריין. אין אַ מינוט אַרום שטייט אַרום מיר אַ גאַנץ רעדל מיט יידן, ווייבער און קינדער. אַלע רעדן, מאַכן מיט די הענט, קאָכן זיך. דערזעט אַ יוון (יאָוון), אַז מע קלייבט זיך, גייט ער צו און פרעגט, וואָס איז דאָ? דערציילט מען אים. גייט ער און קוקט אַריין צו מיר אין קרוג און הייסט זיך געבן פאַרזוכן. גיס איך אים אָן אַ גלעזל מיט קוואַס. דער יוון (יאָוון) טוט אַ טרונק אָפּ און שפּייט אויס און ווערט מלא רציחה (מאַלעי-רעציכע).

— וואו האָסטו געגומען אַזעלכע פּאַמאָיעס? — פרעגט ער מיך.

— דאָס איז פון אַ בוך, — זאָג איך אים, — מיין ברודערס מלאכה (מאַלאָכע), מיין ברודער אַליין מאַכט דאָס.

— ווער איז דיין ברודער? — פרעגט ער מיך.

— מיין ברודער אליהו, — זאָג איך אים.

— וואָסער אליהו? — פרעגט ער מיך.

— דבר (דאַבער) ניט, דו נאַרישער יאַלד, אויף דיין אחי (אָכי)! — זאָגן צו מיר עטלעכע יידן אַלע אויף אַ מאָל. עס ווערט אַ טומל, אַ רעש (ראַאַש), אַ מהומה (מעהומע). אַלע מינוט קומען צו נייע מענטשן. דער יוון (יאָוון) האַלט מיך פאַר אַ האַנט און וויל אונדז אָפּ־פירן (מיך מיטן געטראַנק) גלייך אין פּאָליציי אַריין. דער טומל ווערט גרעסער: „אַ יתום! נעבעך, אַ יתום!" — הער איך פון אַלע זייטן. דאָס האַרץ זאָגט מיר, אַז איך האַלט שמאָל. איך קוק אויפן עולם, וואָס אַרום מיר: „יידן, האָט רחמנות!"... מע וויל אַריינרוקן דעם יוון (יאָוון) אַ מטבע (מאַטבייע). דער יוון נעמט ניט. רופט זיך אָן צו מיר איינער, אַן אַלטער ייד מיט גנבישע (גנייווישע) אויגן, פאַרשטעלט אויף לשון-קודש:

— מאַטל! ריים אַרוים דעם יד (יאַד) פון דעם יוון און הייב אויף די רגלים (ראַגלאַים) און מאַך פּליטה (פּליטע)!

איך טו זיך אַ ריים אויס, נעם די פיס אויף די פּלייצעס און מאַרש אַהיים! ניט טויט ניט לעבעדיק פאַל איך אַריין אין שטוב אַריין.

— וואו איז דער קרוג? — פרעגט מיך מיין ברודער אליהו.

— אין פּאָליציי! — ענטפער איך אים און פאַל צו צו דער מאַמען מיט אַ געוויין.

ז. ליבין

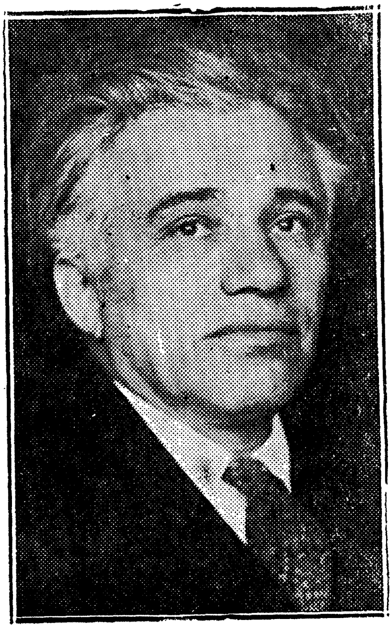

פאַרלאָרן דעם באַלעבאָס

א

לאַנגזאַם, אָפּשטעלנדיק זיך יעדע ווײַלע, האָט דאָס פערד געפירט דעם וואָגן מיט עפּל. נאָכן וואָגן זײַנען נאָכגעגאַנגען אַ מאַן פון אַ יאָר פערציק און אַ ייִנגל פון אַ יאָר צוועלף.

דער מאַן איז דאָס געווען דער אייגנטימער, דער באַלעבאָס פון דעם וואָגן מיט די עפּל, און דאָס ייִנגל — סעמי האָט ער געהייסן — איז געווען אַ געדונגענער העלפער, אַן אויסשרײַער, און צו דער זעלבער צײַט אַן אַרויפטרעגער פון די עפּל צו די קונים.

דאָס איז געווען דער אָנהייב פון ווינטער און דער סוף פון דעם טאָג. דאָס וועטער איז אויסגעפאַלן אַ שלעכטס, אַ צרהדיקס: עס האָט געבלאָזן אַ קאַלטער, שנײַדנדיקער ווינט, און עס האָט ניט

אויפגעהערט צו שפּריצן מיט אַ קאַלט רעגנדל, וואָס האָט דורכ־געוויכט דורך און דורך מיט פייכטקייט און מיט קעלט.

אַ לייכט זומערדיק דזשעקעטל און אַ פּאָר לייכטע קורצע „קני־הייזלעך", האָבן שלעכט באַשיצט דאָס אָרעמע יינגל פון דעם גרוי־זאַמען וועטער. פון די הייזלעך האָט זיך אין טייל ערטער אַרויסגעזען דאָס הוילע לייב, און פון זיינע צעריסענע שיך האָבן אַרויסגעשטעקט די פינגער. דאָס יינגל האָט זיך געקאָרטשעט און געטרייסלט פון קעלט — און אפשר אויך פון הונגער. זיין קליין אויסגעדאַרט פּנים איז געווען בלאַס און בלוי, אָנגעשוואָלן פון פייכטקייט און איבער־געפראָרן פון קעלט.

— „פּיוו סענטס איי האָל לאָט!" — האָט עפּעס מיט אַ באַ־נומען־קול אויסגעשריען דער באַלעבאָס.

— „עי, אַפּלז!" — האָט נאָכגעשריען סעמי מיט אַ הייזעריקער, קינדערשער, האַרצרייסנדיקער שטים.

קיינער האָט אָבער קיין עפּל ניט געבעטן און דאָס פערד האָט געגעבן אַ טראָט ווייטער.

— ווען מיר באַלד פאָרן אַהיים? — האָט סעמי געפרעגט זיין באַלעבאָס, און עס האָט אים געקלאַפּט אַ צאָן אָן אַ צאָן.

דער באַלעבאָס האָט אין אָט דעם שלעכטן טאָג אויך שלעכטע געשעפטן געמאַכט, און ער האָט ניט גערעכנט פאַר נייטיק צו ענט־פערן אויף דעם יינגלס פראַגע.

— „פּיוו סענטס איי האָל לאָט!"

— „עי, אַפּלז!"

עס זיינען פאַריבער נאָך עטלעכע מינוטן.

— ווען מיר באַלד פאָרן אַהיים? — האָט סעמי ווייטער גע־פרעגט, און זיין קינדערש האַרץ האָט געקלעמט פאַר ווייטיק.

דער באַלעבאָס האָט אַ לאַנגזאַמען, בייזן, שאַרפן בליק געגעבן אויפן קינד. זיין פּנים האָט אַרויסגעוויזן אַ ווילדע הנאה. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער מאַן וויל זיין ווילדע אומ־צופרידנקייט פון זיינע היינטיקע שלעכטע געשעפטן אויסגיסן אויף זיין געדונגענעם יינגל.

— ווען איך וואָלט וויסן, — האָט דער באַלעבאָס געענטפערט, — אַז דו ביסט אַזאַ פויל יינגל, וואָלט איך דיך אַפילו אומזיסט ניט גענומען.

— איך פויל זיך ניט, — האָט סעמי געענטפערט, — מיר איז קאַלט. — און זיין קול האָט געציטערט פון טרערן.

— קאַלט ? — האָט אים איבערגעריסן דער באַלעבאָס, — וואָס אַרט עס מיך ? אַ קוואָדער וועסטו דאָך וועלן נעמען.

— „פיוו סענטס איי האָל לאָט !"...

— „עי, אַפּלז !" — האָט אויסגעשריען אַ שטים פול מיט טרערן.

און דאָס פערד איז זיך לאַנגזאַם געגאַנגען און געגאַנגען. סעמי האָט דערפילט, אַז ער פאַלט פון די פיס און ער האָט זיך אָנגעהאַלטן אָן וואָגן.

ב

— נעם גיי אַריין אַהער, — האָט דער באַלעבאָס אָנגעוויזן סעמין אויף אַ געווים הויז, — אָבער קלאַפּ אָן אין טיר : ווען דו וועסט פאַרקויפן, קום גלייך אַראָפּ נעמען נאָך אַן עמער מיט עפּל ; ווען ניט, גיי איבערן דאָך אין דעם צווייטן הויז. געשווינד !

און סעמי איז אַוועק אין דעם אָנגעוויזענעם הויז. דאָס איז געווען אַ פלעט-הויז. דער קאָרידאָר איז געווען באַדעקט מיט קאָרפּעט און מיט דאַמף געוואַרעמט. סעמי האָט גענומען קלאַפּן פון טיר צו טיר. קיינער האָט אָבער קיין עפּל ניט געדאַרפט. ביי די שכנים אין די צימערן האָט שוין פייער געברענט. פון אייניקע דירות האָבן זיך געהערט פריילעכע קינדערשע פּלאַפּלעריי און געלעכטער און פון אייניקע האָבן זיך געטראָגן טענער פון פּיאַנעס.

אָט קלאַפּט סעמי אָן אין טיר. מען עפנט ; עלטערן צוזאַמען מיט די קינדער זיצן ביים טיש און מע טרינקט טיי.

— „אַפּלז ?" — פרעגט סעמי.

— „נאָו !" — ענטפערט מען און מען פאַרהאַקט בייז די טיר.

אין אַ צווייטן אָרט זעט סעמי, ווי די קינדער זיצן זיך און עסן. דער הונגעריקער סעמי דערפילט דעם ריח פון די עסנוואַרג, און זיין פאַרקלעמט האַרץ פאַנגט אָן נאָך שטאַרקער וויי צו טאָן. נאָך אין אַן אָרט עפנט זיך האַסטיק די טיר און אַ פריילעך, שיין געקליידט מיידעלע ווייזט זיך.

— עני, אַהערצו קום, — דערהערט זיך הינטער איר אַ קול פון אַ פרויענצימער, — לויף ניט אַרום איבערן האָל, וועסט זיך נאָך פאַרקילן.

באַלד וויזט זיך די פרוי און נעמט צו צוריק דאָס מיידעלע.

אַזוי גייט סעמי ביזן העכסטן שטאָק, און קיין עפּל האָט ער ניט פאַרקויפט. סעמי נעמט גיין אויף די טרעפּלעך וואָס פירן צום דאַך נאָר ער האָט דערפילט, ווי דער רעגן שמייסט אָן דעם בלעך פון דאַך, און ער בלייבט אַ ווײַלע שטיין. אין קאָרידאָר איז וואַרעם און טרוקן. סעמין, דעם מידן, איבערגעפראָרענעם ייִנגל, פאַרווילט זיך אָפּרוען.

— פון וואַנען וועט דער באַלעבאָס וויסן? — טראַכט דאָס קינד, — ער וועט מיינען אַז איך האָב זיך עטוואָס לענגער פאַרזאַמט. — סעמי זעצט זיך אַוועק, ווי אַן אונטערגעהאַקטער, און שפּאַרט זיך אָן אָן דעם עמער מיט די עפּל.

סעמי האָט זיך פאַרטראַכט וועגן די קינדער, וואָס האָבן געגעסן, געטרונקען און געשפּילט... ער נעמט זיך פאַרשטעלן, אַז ער איז אויך איינער פון זיי און אַז ער עסט, אַז ער טרינקט, אַז ער שפּילט... אין קאָרידאָר איז טרוקן און וואַרעם, אַ דרימל האָט גענומען שמידן סעמיס צעווייקטע, צעפראָרענע גלידער... ער האָט עפּעס אַזוי ווי דערשראָקן אַ כאַפּ געטאָן זיך, אָבער באַלד איז ער ווײַטער אַנטשלאָפן געוואָרן.

דער באַלעבאָס האָט לאַנג אויף זיין ייִנגל ניט געוואַרט; ער האָט זיך געהאַט זיין טרוקענע רעכענונג: דער טאָג האָט זיך שוין געענדיקט; דעם ייִנגל דאַרף ער שוין סיי ווי סיי שיקן אַהיים; אַ קוואָדער איז ער דאָך אים שולדיק, און דער עמער צוזאַמען מיט די עפּל איז דאָס ניט ווערט.

און ער האָט זיך גענומען ווײַטער פאָרן; ער איז דאָס שוין געפאָרן אַהיים.

ג

וועֶר וויים, ווי לאַנג סעמי וואָלט געשלאָפן, ווען אַ שכנה פון דעם הויז וואָלט ניט געגאַנגען אַ קוק געבן, אויב דער ווינט האָט ניט צעשמיסן די וועש, וואָס איז געהאַנגען אויפן דאַך.

סעמי האָט דערפילט, ווי עמעצער האָט אים געגעבן אַ טופּ מיטן פוס... ער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן ניט טויט ניט לעבעדיק. מיט שרעק האָט ער אַ קוק געגעבן אַרום זיך. לעבן אים איז געשטאַנען אַ גרויסע, דיקע, געזונטע פרוי.

— אוועק פון דאַנען, דו לויפער! — האָט די פרוי זיך צעשריען, — דאָ איז ניט קיין אָרט צו שלאָפן.

— „אַפילו!״ — האָט סעמי אַ שטאַמל געגעבן, האָסטיק אויפגעהויבן זיך און ער האָט געכאַפּט לויפן אַראָפּ די טרעפּ. ווען סעמי איז אַרויס פון האָל איז שוין געווען פינצטער.

— „עי, אַפילו!״ — האָט ער אויסגעשריען און גענומען מיט די אויגן זוכן דעם וואָגן מיט די עפּל. דער וואָגן איז אָבער מער ניט געווען.

אַ פאַרלוירענער, אַ דערשראָקענער האָט דאָס יינגל גענומען אַרומלויפן. ער איז אַוועקגעלאָפן אין עוועניו, פון דאָרטן אין גאַס, פון דער גאַס ווייטער אין עוועניו... דער וואָגן מיט די עפּל איז פאַרלאָרן געגאַנגען.

אין איין מינוט האָט סעמי זיך פאַרגעשטעלט זיין היים, וואו מע ניטיקט זיך אין דעם קוואָדער; זיין טאַטן, וואָס וועט אים שלאָגן, ווען ער וועט קומען אַזוי, אָן אַ פעני פאַרדינסט. ער איז געבליבן שטיין, ווי אַ צעטומלטער; ער האָט ניט געוואוסט, וואוהין צו לויפן. אַהיים האָט ער זיך געשראָקן צו קומען...

און דער רעגן האָט גענומען שמייסן שטאַרקער און שטאַרקער...

מ אַ נ י   ל י י ב

אַ מיידעלע ביים קאַמין

אין קאַמין דאָס פייערל דערברענט,
רויטע שאָטנס ליגן אויף די ווענט,
וואַרעמט זי ביים פייערל די הענט;
און דאָס קליינע קעצל ווי אַ קנויל
ליגט ביי אירע פיס און דרימלט פויל.

אין קאַמין דאָס פייערל דערברענט,
רויטע שאָטנס שלאָפן אויף די ווענט,
וואַרעמט זי ביים פייערל די הענט;
און ביים וואַרעמען און רויטן שיין,
שלאָפט זי רואיק ווי דאָס קעצל איין.

ז. ליבין

ווען דער פּאַפּאַ סטרייקט

עס איז ווינטערנאַכט.

דרויסן איז אַ ברענענדיקער פראָסט און אַ שניידנדיקער קאַל־טער ווינט. דרויסן איז סיביר; און אין צימער? אין צימער איז ניו־יאָרק. עס איז קאַלט, ווי אין דרויסן. דאָ אין צימער וואווינט אַן אַרבעטער, אַ יידישער הויזן־מאַכער; און פון יעדן ווינקעלע קוקט אַרויס די ביטערע, שטיקנדיקע נויט, ווייל דער הויזן־מאַכער סטרייקט.

דער סטרייקער איז ניטאָ אין דער היים. ער איז אויף אַ מיטינג. די פרוי זיינע זיצט ביים אויוון און נייט עפּעס מיטן נאָדל — דאָס פאַרריכט זי אויס וועש פאַר שכנים, העלפנדיק דער־מיט דעם מאַן אין זיין סטרייק.

דאָס פייער אין אויוון גייט אויס. הפנים, אַז דעם סטרייקערס פרוי האָט שוין דערשפּירט די קעלט; אָט האָט זי אַ שווערן, טיפן זיפץ געגעבן, געוואָרפן אַ טרויעריקן בליק אויף דעם לערן קוילן־שעפל, און איז ווייטער געבליבן פאַרטראַכט און שווער פאַר־זאָרגט.

און עס איז שטיל אין צימער; בלויז דער ווינט קלאַפּט אין די פאַרפרוירענע שויבן, און אַ מאָל אין אַ ווילע רייסט ער זיך אַריין אין קוימען פון קאַמין און וויינט אַזוי האַרצרייסנדיק, אַזוי טרויעריק, עפּעס ווי ער וואָלט אויך געהאַט אַ ביטער האַרץ פון אַ הויזן־מאַכער אַ סטרייקער...

— — מאַמע! — האָט זיך דערהערט אַ קינדיש שטי־מעלע פון שלאָפצימער. און די מאַמע וואַרפט די אַרבעט און לויפט אַהין. דאָרט שלאָפט איר צירעלע, איר איינציק דריי־יאָריק קינד.

צירעלע איז געוועזן באַהאַלטן אין אַ גאַנצן ים מיט שמאַטעס, האָט זי דאָס אַלץ אַראָפּגעוואָרפן און וויל אַרויסגיין פון בעט.

— וואוהין, מיין קינד? — פרעגט די מוטער און פּרואווט צוריק איינדעקן דאָס מיידעלע.

— מאַמע, נעם מיך צום אויוון, מיר איז קאַלט. — בעט זיך צירעלע.

— עס איז דאָרטן אויך קאַלט, צירעלע!
— וואַרף אַריין קוילן. — גיט דאָס קינד אַן עצה.
— ניטאָ, מיין נחת, קיין קוילן. — זיפצט דעם סטרייקערס פרוי.
— פאַראַן.
— ניטאָ, מיין לעבן.
און די מוטער גייט אין קיך, נעמט דאָס לערע קוילן־שעפל און ווייזט עס צירעלען.
צירעלע קוקט אַריין אין שעפל און גיט דערביי אַ טיפן, קינדישן זיפץ.
— ניטאָ מער קיין קוילן, — זאָגט צירעלע און איר קינדיש פּנימל ווערט אַזוי ערנסט טרויעריק.
— ניטאָ מער. — באַשטעטיקט די מוטער.
— גיי ברענג. — גיט דאָס קינד אַן עצה.
— ניטאָ קיין געלט, מיין האַרץ.
— ניטאָ קיין פּענים? — פרעגט דאָס קינד איבער.
— יאָ, מיין נשמה, ניטאָ קיין פּענים.
— דער טאַטע ברענגט ניט?
— יאָ, צירעניו, דער טאַטע ברענגט ניט.
— פאַר וואָס?
— ווייל עס איז אַ סטרייק, מיין טאָכטער.
צירעלע קוקט אויף דער מוטער אַזוי בענקענדיק, אַזוי טרויעריק, הגם דאָס לעצטע וואָרט, וואָס די מוטער האָט איר געזאָגט, פאַרשטייט זי ניט.
— שלאָף, צירעניו!
— איך וויל עסן, מאַמע!
— גלייך, מיין קינד!
און די מאַמע גייט אין קיך, שניידט אָפּ אַ ברעקל ברויט, זוכט עפּעס אין אַלמער, געפינט גאָרניט און, געבנדיק ווייטער אַ שטילן, טיפן זיפץ, קערט זי זיך אום צוריק אין שלאָפצימער צו איר הונגעריק קינד.
— נאָ, מיין קינד!
— וואָס איז דאָס?
— ברייטעלע.

— איך וויל ניט, מאַמע!

— פאַר וואָס, צירעניו?

— באַשמיר מיט פוטער.

— ניטאָ, מיין נחת, מאָרגן וועל איך באַשמירן; דערווייל עס אַזוי.

— איך וויל ניט.

— גיב פוטער! — פאָדערט דאָס קינד נאָך אַ מאָל.

— קינד מיינס, נו, וואָס וואָלט איך דיר ניט וועלן געבן, אַז עס וואָלט געווען, נאַרעלע מיינס! — רעדט די מוטער איין איר קינד.

צירעלע וויל אָבער ניט גלייבן און ווייזט אויפן אַלמער.

די מוטער ברענגט די לערע פוטער־כלי צום בעט. צירעלע קוקט אויף איר מיט בעטנדיקע בליקן און לאָזט ווידער אַרויס אַ שטילן, האַרצרייסנדיקן זיפץ.

— ניטאָ מער קיין פוטער, מאַמע! — זאָגט דאָס קינד טרויע־ריק און פירט פונאַנדער די הענטלעך.

— ניטאָ מער, מיין לעבן! — ענטפערט די מאַמע מיט אַ קול פון טרערן.

— ניטאָ קיין פענים? — פרעגט צירעלע.

— יאָ, מיין טאָכטער, ניטאָ קיין פענים.

— דער פּאַפּאַ ברענגט ניט?

— ניין, מיין נשמה, ער ברענגט ניט.

— פאַר וואָס, מאַמע?

— איך זאָג דאָך דיר, מיין אויג אין קאָפּ, ער סטרייקט.

אַ ווײַלע שווייגט דאָס קינד, דערנאָך גיט עס פּלוצלונג אַ פרעג:

— וואָס איז דאָס, מאַמע?

— וואָס, מיין קינד?

— פאַר וואָס דער פּאַפּאַ ברענגט ניט קיין פענים?

— ער סטרייקט, מיין קינד.

— ווער איז דאָס? — פרעגט צירעלע ווייטער.

— קיינער ניט, מיין קינד, דאָס איז אַ סטרייק.

— וואָס איז דאָס, מאַמע?

— אַ סטרייק, מיין נשמה.

— אַ בוגימען?

— ניין, מיין קינד, קענסט דאָס ניט פאַרשטיין... — וועסט עלטער ווערן וועסטו פאַרשטיין.

דער ווינט שטאַרקט זיך, און הייבט אָן אַזוי ווי מיט כעס צו קלאַפּן אין די שויבן. עס ציטערט דאָס גאַנצע הויז. צירעלע דריקט זיך צו צו דער מאַמען און ציטערט פאַר שרעק.

— איז דאָס דער סטרייק, מאַמע?

— נאַריש קינד, דאָס איז דאָך דער ווינט.

צירעלע הערט זיך איין, טוליעט זיך צו דער מאַמען און נעמט אָן חשק עסן דאָס שטיקל ברויט...

פון דער מאַמעס אויגן קאַפּען אַרונטער טרערן אויפן קינדס קעפּעלע, און פון קינדס אויגן קאַפּען אַרונטער טרערן און באַנעצן דאָס טרוקענע שטיקל ברויט.

אפרים אויערבאך

שויבן שמייכלען

רויט די שטוב, ווי קופּער ניי,
ווייס דער גאַניק אויבן,
אַז איך גיי די שטוב פאַרביי,
שמייכלען מיר די שויבן
ס׳געסל איז אַ שטילעס, אַ קליינס,
פול מיט ווייסע טויבן,
אָבער איך וויל וויסן איינס:
קענען שמייכלען שויבן?
זומער איז די שטוב פאַרברוינט,
פענצטער אויפגעהויבן. —
ווייל מיר האָבן דאָ געוואוינט,
שמייכלען מיר די שויבן.

מאָרים ווינטשעווסקי

אין רעגן און קעלט

וואָס טוען צוויי עופּעלעך קליינע אין גאַס —
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט?
די הענטעלעך — אייז און די פיסעלעך — נאַס,
די ליפּעלעך — בלוי און די בעקעלעך — בלאַס;
וואו איז זייער היים אין דער וועלט?
— זייער היים! זייער היים בין איך, — זאָגט די גאַס,
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט.
וואו גייען צוויי קינדערלעך קליינינקע היינט,
אין רעגן, אין קעלט און אין ווינט?
וואָס? גאָר אָן אַ פאָטער, אַ מוטער, אַ פריינט?...
יתומימלעך? נעבעך! וואָס זע איך? מיר שיינט,
אַז איינער פון זיי איז גאָר בלינד!
— געוויס, — זאָגט די גאַס, — און איך בין זייער פריינט
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט.
וואָס בלייבן זיי שטיין מיט אַ מאָל דאָ אַליין
אין רעגן, אין ווינט און אין קעלט?
צום האַנדלען — צו אָרעם, צום בעטלען — צו קליין,
צו שוואַך און צו ערלעך — צו גנבענען גיין,
וואו קריגן זיי עסן און געלט?
איצט שווייגט די גאַס. אַך, איר האַרץ איז פון שטיין,
דער ווינט שווייגט, דער רעגן, די קעלט.

ל. קאָברין

אַן אומזיסטער חשד

א.

ביידע זיינען נאָך געווען קינדער. זי, ראָזעלע, צען יאָר, און ער, מאָרים, צוועלף יאָר אַלט. ביידע האָבן געוואוינט אויף איסט בראָדוויי, אַ הויז לעבן אַ הויז. זי מיט אירע עלטערן האָבן פֿאַרנומען צוויי שטאָק מיט אַ סך פֿענצטער, ליכט און לופֿט; ער מיט זיינע עלטערן האָבן פֿאַרנומען אַ פֿינצטערן פֿייכטן קעלער מיט אַ סך רויך. איר פֿאָטער איז געווען אַ רייכער אַרויפֿגעאַרבעטער „ריעל עסטייטניק”; זיין פֿאָטער — אַ שוסטער, אַ לאַטוטניק.

זי האָט אויסגעזען ווי אַ פֿרישע בלום, געווען פֿול, רונד און ווייס, מיט אַ פֿריילעך פּנימל; ער איז געווען דאַר, מיט אַ שפּיציקן גוף און מיט אַ פּנימל בלייך, לאַנג און אויסגעצויגן.

זיי האָבן ביידע ליב געהאַט מוזיק. זי האָט געשפּילט אויף דער פּיאַנאָ און ער האָט געזונגען. האָט זי געשפּילט, איז ער גע־שטאַנען הינטער די פֿענצטער פֿון אירע עלטערנס הויז און זיך צוגעהערט מיט אַ קלאַפּנדיק הערצעלע. האָט ער געזונגען, איז זי געשטאַנען לעבן קעלער, האָט זיך צוגעהערט צו זיין האַרציקן קול, און איר פֿריילעך פּנימל האָט נאָך פֿריילעכער געשמייכלט.

און איין מאָל, אַז זיין זיס קול האָט זיך געגאָסן פֿון דעם טונקעלן שוואַרצן קעלער, איז זי געשטאַנען אין דרויסן מיט אַן אַפּעלסין אין האַנט און זיך צוגעהערט. מיט איין מאָל האָט זיך דאָס זינגען איבערגעריסן און פֿון קעלער איז אַרויס דאָס קליינע זינגערל. זי האָט זיך אַ וואָרף געטאָן צו אים און אים אַריינגעשפּאַרט דעם אַפּעלסין אין די הענט.

מאָרים איז צעטומלט געוואָרן.

— פֿאַר וואָס גיסטו דאָס מיר? — האָט ער געפֿרעגט.

— ווייל דו זינגסט גוט.

— און דו שפּילסט אויך גוט אויף דער פּיאַנאָ.

יענעם אָוונט האָט מאָרים געזונגען אַזוי גוט, ווי נאָך קיין מאָל ניט פֿריער, ווייל ער האָט געוואוסט, אַז ראָזעלע שטייט דאָרטן לעבן קעלער און הערט.

און פֿון דער צייט אָן זיינען די קינדער גרויסע פֿריינד געוואָרן.

ב.

איין מאָל האָט ראָזעלע געריפֿן מאָריסן צו זיך אין שטוב. זי וועט שפּילן, האָט זי געזאָגט, אויף דער פּיאַנאָ און ער וועט זינגען.

— איך האָב מורא, מע וועט מיך פֿון דיין שטוב אַרויסטרייבן, — זאָגט מאָרים.

— ניט אמת, — מאַכט זי מיט זיכערקייט, — זיי וועלן דיך ניט אַרויסטרייבן! און אין שטוב איז איצט אויך קיינער ניטאָ.

איז ער אַוועק מיט איר.

זי האָט אים אַלע אירע פּרעזענטן געוויזן, וואָס מע האָט איר דאָס פֿאַריקע יאָר צו איר געבורטסטאָג געגעבן. און בלומען האָט זי יענעם טאָג אויך געהאַט פֿיל, זייער פֿיל פֿון אירע חברטעס, — האָט זי אים דערציילט, — און דעם קומענדיקן פֿינפֿטן יאַנואַר איז ווידער איר געבורטסטאָג, וועט זי נייע פּרעזענטן קריגן...

נאָך דעם האָט זי זיך צו דער פּיאַנאָ געזעצט און אָנגעהויבן שפּילן און ער האָט געזונגען.

אַרויס פֿון דאָרטן איז מאָרים מיט אַ נייעם געדאַנק. צו איר געבורטסטאָג וועט ער איר שענקען בלומען. ביז דעמאָלט איז מער פֿון אַ מאָנאַט. ער קריגט פֿון זיין טאַטן יעדן טאָג אַ פּעני, וועט ער קלייבן.

ווען עס איז געקומען דער פֿינפֿטער יאַנואַר, האָט מאָרים געהאַט אָנגעקליבן גאַנצע פֿינף און דרייסיק סענט. פֿאַר נאַכט, ווען ער איז געקומען פֿון שול, איז ער אַוועקגעלאָפֿן אויף גרענד סטריט און האָט דאָרט פֿאַר דעם גאַנצן געלט געקויפֿט אַ בוקעט רויטע בלומען, האָט זיי פֿאַרזיכטיק באַהאַלטן אונטער דעם פֿאַרשפּיליעטן רעקל און איז אַוועק אַהיים.

באַלד איז אַריינגעקומען ראָזעלע און האָט אים אַ רוף געטאָן.

— וואָס?

— קום, וועסטו עפּעס זען.

— ווער איז דאָרטן אין דער היים?

— קיינער ניט... פּאַפּאַ און מאַמע זיינען אַוועק איינקויפֿן פֿאַר די געסט. קום, וואָס האָסטו מורא?

ג.

פירט ראָזעלע אים אַריין אין צימער און ווייזט אים אַלע פּרע־זענטן און בלומען, וואָס זי האָט געקראָגן.

אויפן בעטל און אויף אַ שטול ליגן קעסטעלעך און קאַסטנס מיט פאַרשידענע שפּילצייג, מיט היטעלעך, מיט מאַנטעלעך, מיט קליידעלעך, און בלומען אַ סך, זייער אַ סך, שענערע פון זיינע, רויטע און ווייסע.

— וואַרט, — מאַכט זי, — איך האָב דיר נאָך ניט אַלץ געוויזן! אין זאַל זיינען דאָ נאָך פּרעזענטן, וואַרט דאָ, איך וועל זיי אַהער ברענגען.

און זי איז אַרויסגעלאָפן.

מאַרים האָט אַ טאַפּ געטאָן די בלומען ביי אים אויפן ברוסט און האָט אַ טראַכט געטאָן, אַז זיי וועלן איר אודאי ניט געפעלן ווערן, ווען זי האָט אַזוי פיל שענערע; דאָך איז ביי אים געבליבן, אַז ווען זי וועט צוריק אַריינקומען, זאָל ער איר זיינע בלומען געבן...

פון קאָרידאָר האָבן זיך דערהערט שטימען. מאַרים האָט זיך אומגעקוקט צעשראָקן.

אין צימער, וואו ער איז געשטאַנען, זיינען פּלוצלונג אַריינ־געקומען ראָזעלעס פּאַפּאַ און מאַמע. זיי זיינען געבליבן שטיין פאַרוואונדערט און אָנגעקוקט מאַריסן.

— זע נאָר, וואָס טוט דאָ עפּעס דעם שוסטערס יינגל אַליין אין צימער? צי האָט ער עפּעס ניט צוגעלאַטכנט? — האָט אוים־געשריען ראָזעלעס פאָטער.

— וואָס טוסטו דאָ, יינגעלע? — האָט ראָזעלעס מאַמע אויך געפרעגט.

— גאָרנישט, — האָט מאַרים אַרויסגעמורמלט, אַ צעשראָק־נער, ניט וויסנדיק וואָס צו ענטפערן.

— זע נאָר, חנה, וואָס האַלט ער עפּעס דאָרט אונטערן רעקל?

— האָט זיך ראָזעלעס טאַטע צו אים אַ וואָרף געטאָן.

מאַריסקע האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן ביי די בלומען אונטערן רעקל און זיך אַ לאָז געטאָן צו דער טיר. אָבער יענער האָט אים אָנ־געכאַפּט, אַ שלעפּ געטאָן צו זיך און אַ ריס געטאָן מיט אַזאַ רציחה, אַז די קנעפּלעך זיינען אויף אַלע זייטן אַרונטערגעפאַלן אויפן דיל.

— ווי איז מיר! אַזאַ קליין יינגל און איז שוין אַ גנב! — האָט ראָזעלעס מאַמע מיט די הענט געבראָכן.

— איך האָב עס געקויפט, — האָט מאָריסקע געכליפּעט, — איך האָב עס געקויפט.

— וואָס נאָך האָסטו געגנבעט, יינגעלע? — איז צו אים ראָזעלעס מאַמע מיט אַ ווייך קול צוגעגאַנגען, — גיב בעסער אַליין אַוועק!

— גאָרנישט, גאָרנישט, איך בין ניט קיין גנב, — האָט ער געכליפּעט.

— ווייז אַקאָרשט דיינע קעשענעס, חברה־מאַן! — האָט ראָזעלעס טאַטע גענומען אים אַרומזוכן.

דאָ איז אַריינגעקומען ראָזעלע. זי איז געבליבן שטיין מיט צעשראָקענע אויגן.

— איך בין ניט קיין גנב! — האָט זיך אַ פאַרשטיקטער געוויין ביי מאָריסקען אַרויסגעריסן, — פרעגט אפילו ראָזעלען.

— ראָזעלע, ווער האָט אים אַריינגעלאָזט צו דיר אין צימער?

— האָט זיך אַ קער געטאָן צו איר דער פאָטער. — ער האָט דיך באַגנבעט. פון אונטערן רעקל האָב איך ביי אים אַ גאַנצן פּאַק בלומען אַרויסגעשלעפּט.

— ער האָט געגנבעט? — האָט ראָזעלע אַרויסגעשעפּטשעט מיט שרעק, — ער?

און זי האָט מאָריסקען אַזוי אומעטיק אָנגעקוקט, און אין אירע אויגן האָבן טרערן געבלישטשעט.

— ניט אמת! — האָט מאָריסקע מיט געוויין זיך אַ כאַפּ געטאָן, — איך האָב עס געקויפט, איך בין ניט קיין גנב.

— בלומען האָסטו געקויפט? וואָס זאָגסטו אויף דעם קאַפּי־טאַליסט? — האָט ראָזעלעס טאַטע בייז געלאַכט. און ער האָט אויסגעפּאַטשט מאָריסן און אים אַרויסגעטריבן פון שטוב.

מאָרים איז מיט אַ פאַרשטיקטן געוויין אַרויס פון ראָזעלעס שטוב, איז אַריין אין פאַררייכערטן קעלער און איז פאַרשוואונדן הינטער דער שוואַרצער טיר.

אפרים אויערבאך

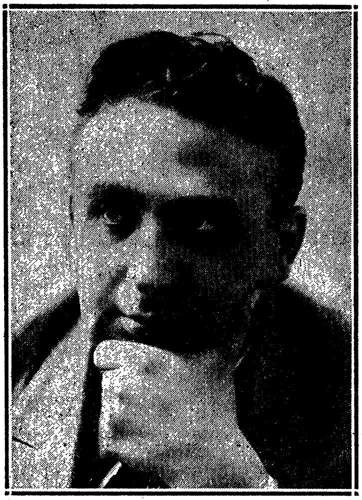

דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט

דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט
האָבן ליב צו פּראָוועז שטיק,
דזשיני זינגט און דזשעני רעדט
און דזשאַנעט שפּרינגט אויף אַ שטריק.

דזשענים הונט הייסט מיסטער דזשי,
איז ער קיילעכיק און פעט,
שפּילן זיך מיט אים גאַנץ פרי
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

שפּעטער לויפן אַלע דריי, —
מיט אַ טאַנץ, — אויף אַ געוועט,
קויפן ברויט אין בעקעריי, —
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

איידער וואָס און איידער ווען,
קלאַפּט מען טשוועקעס אין אַ ברעט,
אַלע אַרבעטן מיט ברען, —
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

רייסן קאַרשן פון אַ בוים,
שרייט זיי עמעצער: — מע זעט!
מיט געשריי אַנטלויפן קוים
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

אָפּגעריסן שוך און קלייד,
אויסגעשמירט גאָר ווי אַ שד,
ס'אַרט זיי נישט, אַבי מע גייט, —
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

ס'איז שוין נאַכט, און קינד — און — קייט
ליגט שוין אויסגעטאָן אין בעט.
ווער זשע פּייפט אויף אַ טרומפּייט?
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט.

אַז סע נעמט זיי ניט קיין שלאָף,
כאָטש סע איז שוין אַזוי שפּעט.
וואָס וועט זיין מיט אייך דער סוף,
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט?

נ פ ת ל י   ג ר אָ ם

ד ז ש י ן   ג י י ט   אַ ר ב ע ט ן

(פון יודזשין וויקטאָר דעבס יוגנט־יאָרן)

א.

דזשין האָט געענדיקט פּאַבליק־סקול. ער איז דעמאָלט אַלט געווען 14 יאָר. ער איז געווען הויך און שלאַנק, און האָט אויסגעזען עלטער ווי ער איז געווען, און האַלטן האָט ער זיך געהאַלטן פאַר אַ גאַנצן מענטשן.

דזשין האָט ליב געהאַט די שול און ער האָט זיך אַלע מאָל געלערנט מיט חשק. דאָך האָט ער ביי זיך אָפּגעמאַכט צו גיין אַרבעטן. וואָרעם ער האָט געזען ווי שווער זיין פאָטער אַרבעט און ס'איז קיין מאָל ניט פאַראַן וויפל מע באַדאַרף האָבן פאַר אַלעמען. אַ מאָל קלעקט אַפילו נישט קיין עסן גענוג פאַר אַלעמען, און אַז סע קומט צום שלאָפן — מוז מען ליגן צוויי און אַ מאָל דריי צוזאַמען.

די מוטער איז אַפילו קעגן דעם, אַז דזשין זאָל גיין אַרבעטן. זי וויל דזשין זאָל ווייטער לערנען און עפּעס אויסשטודירן. נאָר אַז אַ 14יעריק יינגל זאָל גיין אַרבעטן, דאָס איז אין יענע צייטן — און אַפילו היינט צו טאָג — גאָרנישט ניט קיין נייס.

פאַראַן טויזנטער און הונדערט־טויזנטער יינגערע קינדער, וואָס גייען אַרבעטן. (אין יענע צייטן זיינען געווען נאָך מער). און אַ סך קינדער ווערן פאַרטריקנט און פאַרוועלקט פאַר דער צייט און שטאַרבן. דזשין דערמאָנט זיך אָן זיין חבר, דעם קליינעם בילי, וואָס איז געגאַנגען אַרבעטן צו 9 יאָר און איז געשטאָרבן ביי דער אַרבעט.

בילי איז געווען אַ שיינער, און ער האָט געקענט דערציילן וואונדערלעכע מעשיות. אַלע האָבן געזאָגט, אַז בילי וועט אויס־וואַקסן אַ פּאָעט. אָ, זיינע מעשיות! דזשין געדענקט זיי ביז היינטיקן טאָג.

איין מאָל קומט בילי צו לויפן אין סקול, רופט צונויף אַלע זיינע פריינד און דערציילט זיי אַ מעשה, אַ מאָדנע מעשה, ווי ער האָט ביינאַכט געמאַכט אַ רייזע צו דער לבנה. קיינער האָט אים נישט געוואָלט גלייבן, נאָר בילי האָט זיך געהאַלטן ביי זיינעם.

ביינאַכט איז צו אים געקומען אַ קליין מענטשעלע, אַ קאַרליקל מיט אַ לאַנגער באָרד, האָט אים געהייסן זיך אָנטאָן און גיין מיט אים. נאָר די טיר איז געווען פאַרשלאָסן, און דורכן קוימען האָט ער נישט געוואָלט קריכן, ווייל ער וועט זיך אויסשמירן. וואָס טוט מען? ערשט — די סטעליע עפנט זיך אויף און זיי גיבן זיך אַ הייב אויף און אַרויס אין דרויסן גלייך אויפן דאַך.

דערווייל דערזעען זיי — אַ וואָלקן שווימט איבערן דאַך. זאָגט דאָס קאַרליקל:

— וואָלקן, ליבער וואָלקן, ווילסטו אונדז אַוועקטראָגן צו דער לבנה?

— אוודאי, — זאָגט דער וואָלקן, — פאַר וואָס נישט? זעצט אייך אויף און האַלט אייך גוט צו, איר זאָלט נישט אַראָפּפאַלן.

בילי און דאָס קאַרליקל האָבן זיך אויפגעזעצט און דער וואָלקן איז אַוועק ווייטער. ער איז געפלויגן וואָס אַ מאָל שנעלער און העכער און העכער, ביז די ערד איז געוואָרן קלענער און קלענער און די לבנה — אַלץ גרעסער.

און אַז זיי זיינען אָנגעקומען אויף דער לבנה, ערשט — בילי גיט אַ קוק — אַלץ איז קאַפּויער, מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף. דער בלויער הימל איז אונטן, און אויבן איז די גרינע ערד; די צווייגן פון די ביימער שטעקן אין דר׳ערד, און די וואָרצלען ציען זיך אין דער הייך; די זון שיינט ביינאַכט, און ביטאָג שיינען די לבנה מיט די שטערן.

און אפילו די באַשעפענישן: די חיות, די פייגל און די פיש זיינען דאָרט קאַפּויער. די פייגל שווימען אַרום אין וואַסער, די פיש פליען אַרום אין דער לופטן, די חיות גייען אַרום מיט ביקסן און כאַפּן מענטשן, און די מענטשן לעבן אויף ביימער און אין היילן און אין גריבער.

נאָר דאָס וואונדערלעכסטע איז דאָרטן מיט די מענטשן: זיי זיינען גרויס און אַלט, ווען זיי ווערן געבוירן. וואָס אַ יאָר ווייטער ווערן זיי קלענער, זיי וואַקסן צוריק און נידעריקער, ביז זיי ווערן קליינע קינדער; און דערנאָך ווערן זיי גאָר אַזוי קליין ווי שרעטעלך — אַ פינגער די גרייס. נאָר אַן אמת גלעכטער איז דאָרטן צו זען, ווי די קינדער שלאָגן די עלטערן, ווען די עלטערן פירן זיך נישט אויף גוט.

און נאָך עפּעס: די עלטערן זיצן דאָרטן אין דער היים, גייען אין שול אַריין זיך לערנען, און די קינדער גייען פאַר זיי אַרבעטן. די אַלטע לייט גייען אין מלחמה אַריין, און די יונגע פירן פּאָליטיק און האַלטן רעדעס.

און מלחמה פירט מען דאָרט אָט אַזוי: אַז מע קומט אויפן שלאַכטפעלד — נעמט מען שיסן זיך אַליין. און יענער צד, וואָס האָט מער געשאָסענע — יענער צד געווינט, און דער וואָס וויל זיך ניט שיסן, געהערט צו דעם צד, וואָס פאַרלירט.

בילי דערציילט און דערציילט וואונדער איבער וואונדער. אַלע האָבן געמיינט, אַז בילי וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער פּאָעט, אַ שרייבער. נאָר בילי איז אין גאַנצן נישט אויסגעוואַקסן.

בילי איז אַוועק אַרבעטן. ווייל בילי׳ס עלטערן, מוזט איר וויסן, זיינען געווען אָרעם, און זיי האָבן אים געמוזט שיקן עפּעס פאַרדינען. בילי איז געגאַנגען אַרבעטן אין אַ פאַבריק.

איין מאָל, אין זייער אַ הייסן זומערטאָג, איז בילי דאָרטן קראַנק געוואָרן. מען האָט אים גלייך אַוועקגעפירט אין אַ שפּיטאָל. אויפן צווייטן טאָג, אַז דזשין איז געקומען זען בילין, האָט מען אים נישט אַריינגעלאָזט. מען האָט אים געזאָגט, אַז בילי שלאָפט. דזשין האָט געוואָלט צוואַרטן, נאָר מען האָט אים געזאָגט, אַז בילי וועט שלאָפן — וועט שוין אייביק שלאָפן.

דזשין דערמאָנט זיך נאָך אַ סך זאַכן פון זיין חבר בילי. ער טראַכט אויך פון די אַנדערע קינדער, וואָס מוזן גיין אַרבעטן אַנשטאָט לערנען און שפּילן. ער דערמאָנט זיך, ווי פאַר אַ יאָרן זומער זיינען פופצן קינדער פאַרחלשט געוואָרן ביי דער אַרבעט אין דער פאַבריק און ווי מען האָט זיי אַרויסגעטראָגן האַלב-טויטע. נאָר די אַלע זאַכן שרעקן דזשינען נישט אָפּ. ער האָט ביי זיך אָפּגעמאַכט צו גיין אַרבעטן און העלפן זיינע עלטערן.

ב.

אַ יאָר צייט האָט דזשין געאַרבעט אין די הויפן און אין די פאַרבשעפער פון דער באַן. די אַרבעט איז אים אָפט אָנגעקומען שווער, ווייל ער האָט געמוזט אַרבעטן אין די נעכט, און ער האָט נישט איין מאָל געמוזט קעמפן מיט דעם שלאָף, וואָס פלעגט אים אַרומנעמען אַזוי, אַז ער האָט זיך פון אים קוים געקענט באַפרייען.

און ער איז טאַקע אַלע מאָל געווען מוטיק און האָט דעם שלאָף צו זיך נישט צוגעלאָזט.

בייטאָג איז דזשין געשלאָפן ווינציק. ער איז נישט געוואוינט געווען צו שלאָפן בייטאָג. אויסער דעם האָט ער נישט געוואָלט אויפגעבן דאָס לערנען. אַז ער קומט אַהיים אין דער פרי פון אַ גאַנצער נאַכט אַרבעט, וואַשט ער זיך אָרום, טוט זיך איבער, און גייט אין סקול אַריין לערנען. נאָר נישט איין מאָל כאַפּט ער זיך אין סקול, אַז ער דרימלט און חלומט פון זיין שווערער אַרבעט. דאָך האָט ער דאָס לערנען ליב געהאַט און עס איז אים געווען טייער.

אַרום אַ יאָר צייט האָט דזשין אַזוי געאַרבעט. נאָך דעם איז ער געוואָרן אַ לאָקאָמאָטיוו-הייצער. דאָס איז זייער אַ שווערע אַרבעט. די היץ איז אָפט אַ שרעקלעכע. דער אָטעם פאַרכאַפּט, אַז מען ווערט ממש דערשטיקט. נאָר דזשין האָט זיך קיין מאָל נים אָפּגעשראָקן.

זיבן טאָלער אַ וואָך האָט דזשין דעמאָלט געגומען. ער האָט זיך דעמאָלט געוואונדערט וואָס פאַר דער שווערסטער אַרבעט קריגן מענטשן צום ווינציקסטן באַצאָלט.

דאָס פאָרן אָבער האָט אים דערפאַר פאַרשאַפט אַ סך פרייד. דער צוג יאָגט זיך ווי אַ ווילדע חיה. פאַרביי זיינע אויגן פליען בערג און טאָלן און טייכן, סע בייטן זיך פעלדער און וועלדער און וויסטעניש.

די מוטער דזשינס איז נישט צופרידן געווען מיט זיין אַרבעט. זי האָט געהערט פון די אומגליקן, וואָס טרעפן אויף די באַנען, פון די געפאַרן, וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן פאָרן, און איר האַרץ האָט שטענדיק געציטערט. זי האָט כסדר גערעדט איבער אים, אַז ער זאָל זען און קריגן זיך עפּעס אַן אַנדער אַרבעט, ביי וואָס מע דאַרף נישט אַרבעטן אין די נעכט, און נישט אויף דער באַן.

דזשין וואָלט דער מוטער זיינער אַוודאי צוליב געטאָן. נאָר וואו נעמט מען אַן אַנדער אַרבעט? שטעלעס וואַקסן נישט אויף קיין ביימער.

פיר יאָר איז דזשין געווען אַ לאָקאָמאָטיוו-הייצער. לסוף האָט ער דאָך באַקומען אַן אַנדער שטעל. די נייע אַרבעט איז געווען אַ לייכטערע, אָבער נישט קיין בעסערע. ער האָט געאַרבעט אין אַ שפּייזקראָם.

באַגינען, בעת אַלע אין הויז זיינען נאָך געשלאָפן, האָט דזשין

שוין געמוזט זיין אין קראַם, אַריינשלעפּן די קאַנען מילך, צעוועגן דעם צוקער און קאַווע. דערנאָך האָט ער געמוזט צעפירן צו די קונים די באַשטעלונגען אויף פרישטיק. אַזוי האָט דזשין געאַרבעט פון באַגינען ביז שפּעט אין אָוונט.

נאָר דזשין איז געווען אַ גוטמוטיקער בחור. אין יעדער זאַך, אין יעדער אַרבעט האָט ער געפונען פרייד, וואָרעם ער האָט פאַר־שטאַנען די ניצלעכקייט פון יעדער אַרבעט.

דזשינען האָט אָבער געאַרט, וואָס נאָר די אָרעמע מוזן אַרבעטן און — אַרבעטן שווער, בעת די רייכע גייען אַרום ליידיק, פּוסט־און־פּאַס, לעבן אַ גוטן טאָג און לאָזן זיך וואוילגיין אויפן חשבון פון די אָרעמע מאַסן. דזשין האָט איינגעזען די אומגערעכטיקייט אין לעבן, און ער האָט באַשלאָסן, אַז אַזוי טאָר עס נישט זיין. ער וועט טאָן אַלץ אין דער וועלט צו פאַרבעסערן די אָרדענונג און ער וועט העלפן שאַפן אַ בעסער און אַ שענער לעבן.

נחום יוד

יונגע פייגל

אויף די גרינע צווייגן
זינגען יונגע פייגל.
איבער זיי פון אויבן.
שיינט דער רעגנבויגן.

יונגע פייגל זינגען
ליכטיקע געזאַנגען
און אויף פרישע פעלדער
צייטיקן זיך זאַנגען.

ווערט ניט שנעל אַנטשוויגן,
פייגל מיינע יונגע!
און פאַרגעסט ניט קיין מאָל,
וואָס איר האָט געזונגען!

מ א נ י   ל י י ב

אַ מעשה וועגן זיך...

א.

אין אוקראַינע איז דאָ אַ שטאָט ניעזשין.

האָבן אין דער שטאָט ניעזשין געלעבט אַמאָל אַ ייד מיט אַ יידענע, וואָס האָבן געהאַט אַכט קינדער. געוואוינט האָבן דער ייד מיט דער יידענע אין אַ קליין, קליין שטיבל מיט אַ שטרויענעם דאַך. דער ייד מיט דער יידענע זיינען געווען איידעלע און ערלעכע מענטשן, נאָר גרויסע אָרעמעלייט. יעדן טאָג פלעגן זיי אויפשטיין באַגינען און אַוועקלויפן אין מאַרק אַריין האַנדלען און וואַנדלען. דער ייד האָט געהאַנדלט מיט פעל. גויים ברענגען אויפן מאַרק אַלערליי פעל, קויפט זיי דער ייד אויף און פאַרקויפט זיי דערנאָך צו דעם רייכסטן הענדלער פון שטאָט. די יידענע האָט געהאַנדלט מיט גענדז, הינער און אייער. אַלע אין דער פרי איז זי אַרויס אין מאַרק מיט אַ גרויסן ליידיקן קויש, און אַז זי איז צוריקגעקומען פאַר נאַכט, איז דער קויש געווען אָנגעלאָדן מיט קאַרטאָפל, ברויט און גע-פרוירענע עפל.

און אַז די קינדער זיינען אין אָוונט אַהיים געקומען פון חדר, האָבן זיי זיך צוגעכאַפּט צו די קאַרטאָפל מיטן ברויט ווי צו אַ טייערן מאכל און פאַרביסן מיט אַ געפּרווירענעם עפּל. אָפּגעגעסן, דאַרף מען דאָך גיין שלאָפן, פלעגט דער טאַטע די גרעסערע קינדער לייגן אויף דער ערד, און די קלענערע אין דעם ברייטן, רויטן בעט, וואָס איז געשטאַנען אין אַ ווינקל. פאַר די גרעסערע קינדער האָט דער טאַטע אויסגעשפּרייט אויף דער ערד צוויי קוליעס שטרוי און איבער די קוליעס שטרוי האָט ער פאַרשפּרייט אַ גראָבע פּלאַכטע, און צוגעדעקט האָט ער די קינדער מיט זיין שווערן שאָפּענעם פּעלץ, וואָס האָט געשמעקט מיט שוויס, טאַבאַק און מיט דרויסן.

ביז די קינדער זיינען איינגעשלאָפן, און נאָך דעם ווי זיי זיינען שוין אַנטשלאָפן געוואָרן, פלעגט טאַטע־מאַמע נאָך לאַנג זיצן ביים לעמפּל, ביים אָפּגעקילטן סאַמאָוואַר און ריידן פון זייער מזל און וועגן אַ צוקונפט פאַר די קינדער. אויפן טיש איז געווען אָנגעשאָטן אַ הויפן פאַרשימלטע קופּערנע מטבעות, און מיט אָפּגעהאַקטע ווערטער פלעגן זיי ציילן די מטבעות, קוקן איינער אויפן צווייטן און שמייכלען צופרידענע. נאָר אָפט פלעגט טרעפן, אַז זיי האָבן ניט געשמייכלט און איינער אויפן צווייטן ניט געקוקט, נאָר פאַר־טרויערטע האָבן זיי אויסגעלאָשן דאָס לעמפּל און זיך געלייגט שלאָפן אין דעם ברייטן רויטן בעט, וואו די דריי קלענערע קינדער זיינען שוין לאַנג איינגעשלאָפן.

אַז טאַטע־מאַמע גייען אַוועק פון שטיבל אויף גאַנצע טעג, איז ווער זשע גיט אַכטונג אויף די קינדער? קיינער גיט ניט אַכטונג אויף די קינדער. האָבן זיי אויף זיך אַליין אַכטונג געגעבן. די גרעסערע אויף די קלענערע און די קלענערע אויף די נאָך קלענערע, און קיין בייז אויג האָט זיי חלילה ניט געשאַדט. זיי זיינען געוואַקסן געראָטענע, האָבן געהאַט גוטע קעפּלעך און זיינען געווען די בעסטע תלמידים אין חדר. מע דאַרף אָבער זאָגן דעם אמת, אַז זיי זיינען אויך געווען די גרעסטע שטיפער אין שטאָט. גייט מען שווימען, איז מיט זיי פול דער טייך. גייט מען רייסן עפּל אין פרעמדע סעדער, זיינען זיי די ערשטע צו קלעטערן איבער די פּלויטן, און זיי פאַר־פירן געשלעגן מיט שקצים, גיבן קלעפּ און כאַפּן קלעפּ און די שטאָט איז פול מיט זיי. דאָס איז זומערלעב.

ווינטערצייט זיינען זיי די ערשטע גליטשער אויפן אייז, די

בעסטע פעטער־שנייער מאַכער, די גרעסטע כוואַטן באַרג־אַראָפּ־פליער אויף שליטלעך אָדער אויף שטיקער אייז אָנשטאָט שליטלעך. די קינדער זיינען אויך געווען גרויסע בריות (בעריעס) צו רייטן אויף פערד. אַזוי פאָרן רייטנדיק אויף פערד ווי זיי האָט קיין שום יינגל אין שטאָט ניט געקענט. דאָס האָבן זיי געהאַט צו פאַרדאַנקען זייער זיידן, וואָס איז געווען אַ פערדהענדלער.

צו די אַלע מעלות זיינען די קינדער נאָך געווען גוטע זינגער, די בעסטע זינגער ביי די שטאָט־חזנים. זינגען האָבן זיי זיך אויסגעלערנט ביי זיך אין שטיבל. ווייל פון זינט זיי האָבן געדענקט האָט דאָס שטיבל געזונגען. אין אַ שבת אָדער יום־טוב, ווען זייער מאַמע האָט נאָר געקענט אַן אויסגערוטע זיך אַוועקזעצן אויף אַ שעה, האָט זי זיך באַלד פונאַנדערגעזונגען. דער טאַטע, וואָס אַליין האָט ער זיך געשעמט צו זינגען, פלעגט לאָזן אָפּן דעם ספר. וואָס איז געלעגן פאַר אים אויפן טיש, אָנשפּאַרן דערויף זיין עלנבויגן, אָון דעם קאָפּ אויף דער האַנט, און שמייכלען אַ גליקלעכער און צופרידענער. און אַז דער טאַטע האָט געשמייכלט האָבן די קינדער זיך דערפילט פריי און גרינג און וואַרעם און זיך באַלד אַוועקגעלאָזט זינגען אין איינעם מיט דער מאַמען. די גאַנצע גאַס פלעגט דעמאָלט קומען צו לויפן און זיך שטעלן הינטער זייער פענצטער.

און אַז דער שבת איז אַוועק און ס׳איז געקומען דער שבת צו נאַכט, האָבן זיך צו זיי אין שטיבל פאַרקליבן טרינקען טיי אַלע גוטע פריינד דעם טאַטנס: די שכנים, קצבים, באַלעגאָלעס, פערד־הענדלער און בעטלער. פלעגט מען זיצן ביים קאָכיקן סאַמאָוואַר, טרינקען טיי און דערציילן זיך שרעקלעכע מעשיות פון גזלנים, וועלף, מתים, מכשפים, מכשפות און יתומות. די קינדער פלעגן זיצן מיט אָפענע מיילער, איינזאַפּן אין זיך די אַלע שרעקלעכע מעשיות, דערביי ציטערן און דאָך האָבן אַ ווילדע הנאה און ניט וועלן גיין שלאָפן ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין.

ב.

אַזוי האָבן געלעבט דער ייד מיט דער יידענע און אַזוי זיינען געוואַקסן זייערע קינדער. און אַז זייער בחור, דער עלטסטער יינגל זייערער, איז אַלט געוואָרן עלף יאָר, האָבן טאַטע־מאַמע אָנגעהויבן

טראַכטן וועגן אַ תכלית (טאַכלעס) פֿון זײַנטוועגן. דער טאַטע האָט געוואָלט ניט אַנדערש, אַז זײַנע קינדער זאָלן ווערן באַלמעלאָכעס. „אין מלאכה איז די מזל־ברכה", פֿלעגט ער זאָגן, און אַזוי ווי ער האָט געוואָלט, אַזוי איז געווען. אין מיטן מאַרק האָט געוואוינט אַ קאַמאַשן־שטעפּער, וואָס פֿאַר זײַן שטוב איז געהאַנגען אַ גרויסע בלויע שילד מיט אַ געמאָלעכץ פֿון אַ מאַשין, וואָס האָט אויסגעזען ווי צוויי פּלעשער. רעכטס אַ גראָבע פֿלאַש און לינקס גאָר אַ דין פּלעשל, און אויפֿן דינעם פּלעשל איז געווען אָנגעטאָן אַ קאַמאַש אָן זוילן און אָן אָפּצאַסן. דעם יינגל איז די שילד שטאַרק געפֿעלן געווען. איז איין מאָל אין אַ בייטאָג האָט דער טאַטע גענומען זײַן עלטסטן עלף־יאָריקן יינגל פֿאַר אַ הענטל, אים אַוועקגעפֿירט צו דעם קאַמאַשן־שטעפּער און אים דאָרטן איבערגעלאָזט אויף צוויי מיט אַ האַלבן יאָר, ער זאָל זיך דאָרטן אויסלערנען שטעפּן אויף יענער מאַשין מיט די צוויי פּלעשער און ווערן אַ לייט.

דאָס ערשטע וואָס דאָס יינגל האָט אָנגעהויבן לערנען בײַם שטעפּער איז געווען ווי אַזוי צו שלעפּן פֿאַר דער באַלעבאָסטע די שווערע קוישן פֿון מאַרק, וויגן אירע קינדער, טראָגן וואַסער פֿון ברונעם, קערן דאָס הויז און לויפֿן אין מיטן נאַכט זוכן דעם באַלע־באָס, וואָס האָט זיך ערגעץ ביי אַ פֿרײַנד פֿאַרשפּילט אין קאָרטן. וואָרעם זײַן באַלעבאָס האָט זייער ליב געהאַט צו שפּילן אין קאָרטן. דער באַלעבאָס האָט אָבער אויך ליב געהאַט צו לייענען ביכלעך. ביי זיך אין שטוב האָט ער טאָקע געהאַט שטיין גאַנצע שאַפֿעס מיט ביכער. און אַזוי האָט זיך דאָס יינגל אין די צוויי און אַ האַלב יאָר אויסגעלערנט פֿון זײַן באַלעבאָס דריי זאַכן: שטעפּן קאַמאַשן, לייענען ביכלעך און די מיאוסע טבע (טעווע) — שפּילן קאָרטן.

דעם אמת געזאָגט, האָט זיך דאָס יינגל דאָרטן אויסגעלערנט נאָך צוויי זאַכן: — גנבענען ברויט ביי דער באַלעבאָסטע, וואָס איז געווען אַ קאַרגע, און פֿון באַלעבאָס — ריידן אין גראַמען. ווײַל וואָס דער באַלעבאָס פֿלעגט ניט ריידן, פֿלעגט ער עס תמיד מוזן זאָגן אין גראַמען. צוריק גערעדט, זײַנען אייגנטלעך גראַמען פֿאַר דעם יינגל קיין נייס ניט געווען. פֿון גראַמען האָט ער געוואוסט נאָך פֿון דער היים. וואָרעם זײַן מאַמע האָט אויך אַ מאָל ליב געהאַט צו ריידן אַזעלכענע ווערטלעך אין גראַמען. אירע גראַמען זײַנען געווען איידעלער ווי די פֿון זײַן באַלעבאָס. פֿון דער מאַמעס ווערט־

לעך אין גראַמען פלעגט מען לאַכן און אַלע האָבן זי טאַקע ליב געהאַט דערפאַר. דעם באַלעבאָס גראַמען אָבער פלעגן אָפט באַ־ליידיקן, אויסמאַטערן און דערעסן. דאָס ייִנגל האָט זיך אָבער פון זיין באַלעבאָס אָפּגעלערנט ש ט ע נ ד י ק צו ריידן אין גראַמען. מיט די עלטערע באַלמעלאָכעס, מיט דער באַלעבאָסטע, מיט די קונדן שוסטער, וואָס פלעגן ברענגען שטעפּן קאַמאַשן, מיט זיינע ברידער־לעך, מיט אַלעמען נאָר ניט מיט זיין טאַטן. מיט דער מאַמען פלעגט טרעפן, אַז זיי פלעגן אין אַ פרייער שעה זיך אָנהייבן איבער־וואַרפן מיט ווערטלעך אין גראַמען, אַזוי אַז דאָס גאַנצע שטיבל פלעגט קייכן פון געלעכטער. אָבער אַנטקעגן דער מאַמען פלעגט דאָס ייִנגל בלייבן הינטערשטעליק. ווייל דער מאַמעס ווערטלעך פלעגן זיך גאָר קיין מאָל ניט אויסשעפּן. דערפאַר אָבער האָט זיך שוין דאָס ייִנגל אויסגעלערנט צו פאַרשרייבן אין גראָבע העפטן אַלע זיינע אייגענע גראַמען אויסגעלייגט אין לידער, און האָט עס געהיט ווי זיין אויג אין קאָפּ.

אַזוי האָט געלעבט דאָס ייִנגל ביז עס איז אַלט געוואָרן פופצן יאָר. צו פופצן יאָר האָט דאָס ייִנגל שוין געהאַט דורכגעלייענט אַ סך ביכלעך, יידישע און רוסישע. אַ באַלמעלאָכע איז ער געווען אַ גוטער, האָט געשמט אין שטאָט פאַר אַן איידעלן בחור, פאַר אַ בריה און האָט זיך שוין געחברט מיט די געלערנטע יונגעלייט פון שטאָט.

ג.

האָט געטראָפן, אַז זיין באַלעבאָס מיט דער באַלעבאָסטע זיינען איין מאָל אין אַ נאַכט אַנטלאָפן קיין אַמעריקע מיט געלט וואָס זיי האָבן פאַרכאַפּט אין שטאָט. און די גאַנצע שטעפּערײַ מיט די מאַשינען און די בלויע שילד זיינען געבליבן אויף הפקר. האָט דאָס אַלץ אונדזער ייִנגלס טאַטע איבערגענומען און געוואָלט, אַז זיין זון, זיין געראָטענער בחורל, זאָל ווערן אַ פאָלגער באַלעבאָס. דאָס בחורל האָט ניט געוואָלט, נאָר דער טאַטע האָט אים געגעבן פעטש, איז ער געוואָרן אַ באַלעבאָס מיט מאַשינען און מיט באַלמעלאָכעס. און ער האָט אַזוי לאַנג געבאַלעבאַטעוועט, ביז אין שטאָט איז פון ערגעץ ווייט אָנגעקומען אַ יונגערמאַן, אויך אַ קאַמאַשן־שטעפּער. די צוויי יונגעלייט זיינען געוואָרן חברים, האָבן שפּאַצירט אין איינעם און אין איינעם געלייענט ביכלעך, און פון די ביכלעך און

די שמועסן מיט דעם חבר האָט זיך אונדזער בחורל דערוואוסט, אַז ערגעץ אין די ווייטע שטעט מאַכן באַלמעלאָכעס סטרייקס, און אַז מע וויל ניט קיין קייסער.

דעם בחורל איז דאָס געפעלן געוואָרן און אין אַ קורצער צייט אַרום האָט ער צונויפגעקליבן אַלע באַלמעלאָכעס פון שטאָט און האָט מיט זיי געמאַכט אַ סטרייק און איז געוואָרן אַ גאַנצער פירער. ער האָט אַוועקגעוואָרפן זיין שטעפעריי מיט די מאַשינען, און אים האָבן שוין ניט געאַרט די טרערן פון טאַטע-מאַמע און אויך ניט זייערע סטראַשונקעס — ער איז געוואָרן אַ גאַנצער מאַכער. אַ באַלעבאָס צו זיין איז געווען ביי אים זייער אַ מיאוסע זאַך. ווייל ער האָט שוין דעמאָלט געוואוסט, אַז אַלע באַלעבאַטים לעבן פון פרעמדן שוויים. בקיצור, דאָס בחורל האָט אויפגעהערט צו אַרבעטן און אָנגעהויבן אַרומלויפן גאַנצע טעג און נעכט מיט בחורים, מיידלעך און סטודענטן, פון וועמען ער האָט זיך אויך דערוואוסט, אַז זיינע גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער, רופט מען פאָעזיע, און אַז ער איז אַ פּאָעט. אַזוי האָט ער געקראָגן אַ צונאָמען „פּאָעט", און אונטער דעם נאָמען „פּאָעט" האָט ער כסדר געמאַכט סטרייקס, געבונטעוועט קעגן דעם קייסער, ביז ער איז אַריינגעפאַלן אין תפיסה.

אין תפיסה איז אים געווען גוט ווי די וועלט. ערשטנס איז געווען אַ כבוד צו זיצן אין תפיסה פאַר אַזאַ זאַך ווי מאַכן סטרייקס און בונטעווען אַנטקעגן דעם קייסער, און צווייטנס האָט ער אין תפיסה געשריבן אַ סך גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער, און אַלע חברים וואָס זיינען געזעסן מיט אים צוזאַמען, האָבן די לידער געזונגען און שפּעטער זיי אַרויסגעטראָגן אויף דער פריי, וואו מען האָט זיי געזונגען איבער דער גאַנצער שטאָט און אפילו אין אַנדערע שטעט.

אין תפיסה איז אונדזער בחורל געזעסן פון די ערב-פסחדיקע בלאָטעס ביז די נאָך ימים-נוראימדיקע. אין גיכן אָבער וואָלט ער אַ צווייט מאָל געדאַרפט געווען גיין אין תפיסה אַריין, און דאָ האָט זיך אונדזער בחור, דער גאַנצער קנאַקער, אַרויסגעדרייט און אַנט-לאָפן. אַנטלאָפן פון זיין שטאָט און פון זיין לאַנד און איז בשלום אָנגעקומען קיין אַמעריקע. דאָ אין אַמעריקע האָט ער זיך אַוועקגע-זעצט ביי פונקט אַזאַ מאַשין מיט צוויי פלעשער און ווידער אָנגע-

הויבן צו שטעפּן קאַמאַשן. האָט דאָ פאַרדינט געלט, אַראָפּגעבראַכט אַהער קיין אַמעריקע זיין טאַטע־מאַמע, חתונה געהאַט, געבראַכט קינדער אויף דער וועלט, און ווען ער האָט נאָר געהאַט אַ ביסעלע פרייע צייט האָט ער געשריבן גראַמען, אויסגעלייגט אין לידער.

און דאָס בחורל מיט וועמען דאָס אַלץ האָט געטראָפן, דאָס בין איך — מ אַ נ י ל ײ ב.

י. מ ע צ ק ע ר

לופּו און יאַקאָב

די קליינע קינדער־שול אין דעם דייטשן דאָרף וואַלדהיים שטייט הינטערן וואַלד אויף אַ בערגל, אַן אויסגעפּוצטע מיט העל־גרינע ווענט און מיט אַ רויטן דאַך. אויפן דאַך איז דאָ אַ טורעם און אין דעם טורעם וואוינען טויבן. די טויבן זיינען גאָלד־גרין, ווי דער וואַלד אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן, און ראָז־ווייס, ווי די וואַלדהיימער עפּל־ביימער אין צייט פון בליאונג. איבערן טורעם הענגט דער שולגלאָק. ביז ערשט ניט לאַנג איז צו דעם גלאָק געווען צוגעבונדן אַ לאַנגער שטריק, וואָס האָט זיך געצויגן ביז צו דער ערד. ביז ערשט ניט לאַנג האָט די שול אויך געהאַט אַ רויטן וואָלפהונט פאַר אַ היטער. לופּו האָט ער געהייסן. דער הונט לופּו האָט ניט נאָר געהיט די שול־געביידע, נאָר אויך אין די אינדערפריען, מיט די ציין געצויגן דעם שטריק פון גלאָק און מיט אַ פריילעכן קלינגען גערופן די וואַלדהיימער קינדער אין שול אַריין.

אין דער שול פון דעם קליינעם דייטשן דאָרף האָבן זיך גע־לערנט זעכצן קינדער. דאָס עלטסטע קינד איז אַלט געווען ניין יאָר. לופּו האָט אַלע זעכצן געקענט ביי די נעמען און אויך ביי די צונעמען.

— גוט מאָרגן, לופּו! — גוט מאָרגן, פריינד!... — האָבן די שי־לער אין די אינדערפריען באַגריסט דעם הונט. לופּו האָט מיט אַ זשמור פון זיינע קלוגע אויגן געענטפערט אויף דער באַגריסונג, נאָך שטאַרקער צעוויגט דעם גלאָק און זיך אַרומגעקוקט צי אַלע זיינען שוין דאָ. ערשט ווען ער האָט געזען אַלע שילער מיט דער לערע־רין ביי דער שולטיר, האָט ער אַרויסגעלאָזט דעם שטריק פון זיין

מויל. קוים האָט אָבער עמעצער פון די זעכצן אַ מאָל פּאַרפּעלט צו קומען אין שול אַריין, האָט דער געטרייער הונט ניט אָפּגעטראָטן פון שטריק, נאָר געקלונגען און געקלונגען.

— לופּו, לאָז אָפּ דעם שטריק — לופּו, הער אויף קלינגען, אונדזער שילער מוז זיין קראַנק. זעץ דיך אַוועק און וואַרט, נאָכן לערנען וועלן מיר צו אים צוגיין, — פלעגט די לערערין אַרויסקו־מען פון שול און רעדן צום הונט ווי צו אַ מענטשן. ערשט דעמאָלט האָט לופּו אַרויסגעלאָזט דעם שטריק פון צווישן די ציין.

דער הונט לופּו, די שולקינדער און אויך די לערערין זיינען שטענדיק געווען מונטער און פריילעך. ביז — עס איז צו זיי פּלוצעם געקומען צו גיין אַ פרעמדער מאַן אין אַ ברוינעם אוניפאָרם.

עס איז געווען אין אַ פרילינג, אין אַ ליכטיקן פרימאָרגן. דאָס דאָרף איז געווען באַדעקט מיט בליאונג פון פרוכטביימער, ווי מיט שניי. דער וואַלד הינטער דער שול איז געווען איינגעהילט אין געדיכטער גרינקייט. לופּו האָט געוויגט דעם גלאָק און די שילער מיט שולראַנצן אויף די פּלייצעס האָבן צום טאַקט פון קלאַנג געשפּאַנט צום שולבערגל. זיי זיינען געגאַנגען מיט דעם צעגרינטן פעלדוועג און אויסגעזונגען אַ פרילינגליד.

— שיין איז דער לענץ (פרילינג) אין דעם דייטשן לאַנד, אין דעם דייטשן לאַנד. — האָט זיך העכער פון אַלעמען געלאָזט הערן דער קליינער זינגפויגל יאַקאָב אַשקענאַזי. עס האָט זיך געטראָגן די לויטערע פרייד פון די קינדער, העט וויט אַרוים פונעם דאָרף, העט וויט ביז צום געוועלבטן קלאָרן הימל. דער וואַלד האָט מיט זיין גראָבן קול אונטערגעכאַפּט די ווערטער פון דעם ליד און מיט־געזונגען מיט די קינדער: — לאַנד, אין דעם דייטשן לאַנד. — באַלד האָט זיך אויך באַוויזן די לערערין. אַן אויסגעפּוצטע אין אַ ווייסער בלוזע איז זי אַ זינגנדיקע אַנטקעגן געגאַנגען אירע שילער:
— לענץ אין דעם דייטשן לאַנד. —

דער איבערגעוואַקסענער גייניעריקער האַנס האָט אָנגענומען די לערערין פאַר איין האַנט און דער קליינינקער זיבניעריקער יאַקאָב פאַר דער אַנדערער האַנט און דאָס געזאַנג איז אַוועק נאָך לעבעדיקער און פריילעכער. אַזוי ביז צו דער שולטיר.
לופּו האָט נאָך פון דער וויטנס געהערט דאָס פריילעכע קול

פון זיינע פריינד און פלינקער גענומען ציען דעם שטריק. נאָך פון דער ווייטנס האָט ער מיט זיינע קלוגע אויגן ווי געציילט די קינדער. ווען ער האָט געזען, אַז אַלע שילער זיינען שוין דאָ, האָט ער אויפֿגעהערט קלינגען און באַגלייט דאָס זינגנדיקע קליינוואַרג ביז צו דער שולטיר. דאָרטן האָט ער זיך צוגעזעצט אויף זיינע הינטערשטע פיס, אויסגעבויגן דעם קאָפּ אין אַ זייט, אָנגעשפּיצט דאָס רעכטע אויער און זיך צוגעהערט ווי אַזוי יעדער קינד ענטפערט אויף דער לערערינס פראַגעס.

פלוצעם איז ער אויפגעשפּרונגען פונעם אָרט. עפּעס אַ פרעמדער, אַנגעטאָן אין ברוינעם אוניפאָרם און אין ברוינע שטיוול איז צוגעקומען צו דער שול. אונטערן אָרעם האָט ער געטראָגן אַן איינגערעמט גרויס בילד. נאָך איידער לופּו האָט זיך רעכט אַרומגעקוקט איז דער פרעמדער שוין געווען אין שול. לופּו האָט גיך אָפּגעשטופּט די אָפענע טיר און אַריינגעשטעקט דעם קאָפּ אין שול אַריין. ער האָט נאָכגעקוקט דעם פרעמדן, וואָס איז גלייך צוגעגאַנגען צו דער לערערין און איר דערלאַנגט עפּעס אַ פּאַפּיר. אַן אומרואיקער האָט דער הונט געדרייט מיטן עק און דורך דער שפּאַרע פון דער שולטיר געברומט צו די קינדער און זיי ווי געפרעגט:

— ווער איז ער און וואָס וויל ער דאָ? פאַר וואָס שטערט ער דאָס לערנען?

די קינדער האָבן לופּו ניט באַמערקט. זיי האָבן פונקט ווי ער מיט גרויס פאַרוואונדערונג געקוקט אויף דעם אומגעריכטן גאַסט.

די לערערין האָט גענומען דאָס פּאַפּיר פון דעם פרעמדן. זי האָט עס אָנגעהויבן לייענען און איר פּנים איז שטאַרק בלאַס געוואָרן. איר האַנט, וואָס האָט געהאַלטן דאָס בלאַט פּאַפּיר האָט אָנגעהויבן ציטערן. אין מיטן לייענען האָט זי מיט טרויעריקע אויגן אַ קוק געטאָן אויף דעם קליינעם יאַקאָב אַשקענאַזי.

דער פרעמדער איז דערווייל געוואָרן היימיש אין שול. ער האָט זיך אַרומגעקוקט אין אַלע ווינקעלעך און אין דער צייט, וואָס די לערערין איז געווען פאַרטאָן אין פּאַפּיר האָט ער פון אַ וואַנט אַראָפּגענומען אַן אַלטע דייטשע מאַפּע און אויף דעם אָרט אויפגעהאַנגען דאָס בילד, וואָס ער האָט געבראַכט מיט זיך. לופּו און די

קינדער האָבן מיט גרויס נייגעריקייט גענומען באַטראַכטן דעם מענטשן אין רעמל, וואָס האָט צו זיי אַראָפּגעקוקט פֿון דער וואַנט מיט צוויי בייזע אויגן און מיט אַ פּאָר קליינע שוואַרצע וואָנצעס. דאָס שוואַרצע ביסל האָר אונטער דער נאָז האָט צו די קינדער אויסגעזען ווי אַ צעשראָקן מייזעלע, וואָס האָט אין מיטן לויפֿן זיך דאָרטן אונטער דער פֿלייִשיקער נאָז איינגעהאָרבעט און געבליבן ליגן ווי צוגעקלעפּט. דאָס מויל פֿון דעם מענטשן אויפֿן בילד איז געווען פֿאַרמאַכט און פֿאַרביסן. זיין פּנים האָט זייער שטאַרק געוועלט שמייכלען און ניט געקענט. לופֿן איז דאָס פּנים באַלד ניט געפֿעלן געוואָרן. עס איז אים אָפּנים פֿאָרגעקומען, אַז דער מענטש מיטן בייזן פּנים איז אַרויף אויף דער וואַנט איבערצושרעקן די קינדער.

— ר־ר־ר־ר — האָט דער הונט זיך אָנגעהויבן בייזערן אויפֿן בילד און זיך ערשט געוואָלט צעבילן אויפֿן קול. אָבער דער פֿרעמדער אין ברוינעם אוניפֿאָרם האָט זיך געלאָזט גיין צו דער פּלאַטפֿאָרם און מיטן סקריפּען פֿון זיינע שטיוול צעשלאָגן לופֿוס געדאַנקען.

פֿון דער פּלאַטפֿאָרם האָט דער פֿרעמדער מאַן אָנגעוויזן מיט די פֿינגער אויפֿן בילד און עפּעס גערעדט און גערעדט. לופֿו איז געבליבן שטיל און געקוקט גלייך אין דעם ריידנדיקן מויל אַריין. ווי עס ווייזט אויס האָט ער ניט געקענט פֿאַרשטיין אין וואָס עס גייט דאָ, ווייל ער האָט אַן אומרואיקער געדרייט מיטן קאָפּ און געהאָרכט באַלד מיט איין אויער און באַלד מיטן אַנדערן.

אויך די קינדער האָבן ווייניק וואָס פֿאַרשטאַנען פֿון דעם פֿרעמדנס רייד. זיי האָבן בלויז אויפֿגעכאַפּט די ווערטער: — „אונדזער פֿירער היטלער”. — ביים קליינעם יאַקאָב האָבן אין געדאַנק זיך אויך אָפּגעשטעלט די ווערטער: „יודען” און „יידיש”. גענוי וואָס די ווערטער באַדייטן האָט ער ניט געוואוסט. ער האָט אָבער שוין עטלעכע מאָל געהאַט געהערט ווי די מאַמע האָט געזאָגט, אַז די גאַנצע פֿאַמיליע זייערע, אַלע אַשקענאַזים, זיינען „יידיש” ווייל זיי זיינען אַלע „יודען”.

נאָכן ריידן האָט דער פֿרעמדער אויסגעצויגן זיין רעכטע האַנט, פּונקט אַנטקעגן בילד. לופֿו איז געוואָרן אויסער זיך ווען ער האָט דערזען ווי אַלע קינדער שטעלן זיך אויף און צוזאַמען מיט דער

לערערין טוען זיי נאָך דעם פרעמדן. די שילער מיט דער לערערין האָבן זיך אויסגעדרייט מיט די פּנימער צום בילד, אויסגעשטרעקט פאַר זיך זייערע רעכטע הענט און אַלע ווי איינער אויסגעשריגן:

— הייל היטלער!

לופון איז איצט פאַרגעקומען, אַז דאָס ווערן זיי זיך מיט זייערע הענט קעגן דעם איינגערעמטן בייזן מענטשן און ער איז זיי באַלד געקומען צו הילף מיט זיין הינטישן לשון: — האַו! האַו! — האָט ער מיט כעס געבילט צום בילד.

נאָך דעם סאַלוט האָבן די קינדער זיך צוריק אויסגעזעצט און מיט אָפּענע מיילער און פינטלדיקע אויגן געקוקט אַרום זיך. די לערערין האָט זיך אויסגעהוסט און אין אַ געמאַכטן שטרענגן טאָן זיך אָנגערופן:

— קינדער, אין אונדזער שול ווערט היינט איינגעפירט אַ ניי געזעץ. דאָס געזעץ פון ראַסן־ריינקייט. דער איינציקער פון אונ־דזערע שילער, וואָס איז ניט אַריש איז יאַקאָב אַשקענאַזי. ער ווערט דערפאַר היינט אויסגעשלאָסן פון אונדזער שול.

די קינדער זיינען פון דער לערערינס רייד שטאַרק צעטומלט געוואָרן. זיי האָבן זיך איבערגעקוקט איינס מיט ס'אַנדערע און אין דער שטיל ווי צו זיך אַליין גערעדט. וואָס ראַסן־ריינקייט איז, און וואָס „אַריש" מיינט האָבן זיי ניט געוואוסט, זיי האָבן דאָך אָבער קלאָר געהערט, אַז דאָס איז עפּעס וועגן דעם זינגפויגל יאַקאָב. און יאַקאָב, ווי נאָר ער האָט דערהערט זיין נאָמען, האָט ער אַ צעשראָקענער זיך אויפגעשטעלט. ער האָט אַפילו רעכט ניט אי־בערגעטראַכט, וואָס די לערערין האָט נאָר וואָס געזאָגט, נאָר אַ צערודערטער מיט אַ שמייכל אויף זיינע ליפּן אָנגעהויבן שטאַמלען:

— איך, איך האָב מיין היימאַרבעט און דאָס וואָס מיר האָבן נעכטן געלייענט קען איך שוין אין גאַנצן אויף אויסווייניק.

— יאַקאָב, — איז דער לערערינס קול געוואָרן ווייכער. — גיי אַהיים און זאָג דיין טאַטע־מאַמע, אַז דו וועסט שוין מער ניט דאַרפן קומען אין שול אַריין.

— פאַר וואָס? — האָבן די קינדער, אויסער זיך, שטום איינס ס'אַנדערע אָנגעקוקט און זייערע אויגן האָבן זיך אָנגע־גאָסן מיט טרערן.

דער קליינער יאַקאָב האָט געקוקט אויף דעם פרעמדן, וואָס האָט עפּעס פאַרשריבן אין אַ ביכעלע, ער האָט געקוקט אויף דעם

בילד און אויף דער לערערין. עס איז אים פאַרגעקומען, אַז דאָס איז ניט די זעלביקע לערערין, וואָס האָט אים ערשט מיט אַ טאָג פריער געגלעט איבער זיין געקרויזט שוואַרץ קעפּל און אים געזאָגט, אַז ער איז אַ גוטער שילער און אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ לייט.

— פאַר וואָס? — האָט ער געוואָלט פרעגן. — פאַר וואָס שיקט מען מיך אַהיים? — עס איז אים אָבער אַזוי ענג געוואָרן אין האַלדז, אַז ער האָט קיין איינציק וואָרט ניט געקענט אַרויסרעדן. ער האָט אַ רגע הילפלאָז געקוקט אויף די שילער און אַרום זיך, דערנאָך האָט ער גענומען זיינע ביכער, זיין היטל און מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ זיך געלאָזט צו דער טיר. ווען ער איז שוין געווען אויף דער שוועל פון דער שולטיר האָט ער געהערט ווי די ווייסע טויב מיצי, דער לייב האַנס און נאָך עטלעכע קינדער האָבן זיך צעוויינט אויפן קול.

לופּו איז די גאַנצע צייט געשטאַנען ביי דער טיר און אַלץ צוגעקוקט. ווען יאַקאָב איז אַרוים אין דרויסן איז ער אים נאָכגעגאַנגען.

— פאַר וואָס? — האָט דאָס שטומע באַשעפעניש מיט ליבשאַפט זיך געלאַשטשעט צו יאַקאָבן און אים באַלעקט פון אַלע זייטן.

— לופּו, די לערערין שיקט מיך אַהיים. זי זאָגט, אַז איך זאָל שוין מער ניט קומען אין שול אַריין. — האָט יאַקאָב ערשט אויף דער אַנדערער זייט שולטיר אויסגעשאָסן אין אַ געוויין און זיך אַ וואָרף געטאָן צו דער ערד.

— פאַר וואָס? — האָט לופּו מיט אַ שטילן הינטישן קול ווי מיטגעוויינט און מיט דער צונג אָפּגעלעקט די טרערן פון יאַקאָבס באַקן.

— איך וויים ניט פאַר וואָס, לופּו. זאָג דו אַליין, האָב איך אפשר אַ מאָל פאַרשפּעטיקט? האָב איך אפשר זיך ניט גוט געלערנט? זע מיינע גוטע צייכנס אין העפט. זע, לופּו. און דאָס, וואָס מיר האָבן ערשט נעכטן געלייענט קען איך שוין אין גאַנצן אויף אויסווייניק.

יאַקאָב האָט גענומען בלעטערן זיין העפט, געוויזן לופּון זיינע צייכנס און אַ ווײנענדיקער, אויף אויסווייניק גענומען איבער-

דערציילן וואָרט ביי וואָרט די מעשה וועגן דעם אָרעמען וואַלד־מאַן.

אַ טרויעריקער האָט דער הונט מיט קאָפּ זיך צוגעהערט צו דער מעשה און מיט דער צונג אַלע מאָל אַוועקגעווישט אַ גרויסע טרער פון יאַקאָבס פּנים.

דער פּרעמדער אין ברוינעם אוניפאָרם האָט זיך באַוויזן. יאַקאָב האָט פאַר דעם מענטשן איצט שוין מורא געהאַט, און ווי נאָר ער האָט אים דערזען אַרויסקומען פון שול, האָט ער זיך אויפֿגעהויבן פון דער ערד און זיך געלאָזט גיין אַהיים.

לופּו האָט אַ בייזער זיך צעברומט אויף דעם פּרעמדן און צוגעלאָפן צו דעם שטריק פון דעם גלאָק. מיט אַלע כּוחות האָט ער זיך איינגעביסן אין דעם שטריק און מיט אַ שטאַרק קלינגען גערופן יאַקאָבן צוריק אין שול אַריין.

באַלד איז די לערערין אַרויסגעקומען. זי האָט עפּעס גערעדט צו דעם פּרעמדן און מיט אַנגעגאָסענע טרערן אין די אויגן אַריבערגעקוקט צו לופּון, וואָס האָט געהאַלטן אין איין וויגן דעם גלאָק.

— אַך דו קלוגער יידישער הונט. — איז מיט די ווערטער דער פּרעמדער צוגעגאַנגען צו לופּון און מיטן שפּיץ פון זיין ברוינעם שטיוול אים עטלעכע בריק געטאָן אין בויך.

דער הונט האָט אַרויסגעלאָזט דעם שטריק פונעם מויל, מיט וואָלפישער רציחה זיך געוואָרפן אויף דעם פּרעמדן און אים געגעבן צו פילן זיינע שאַרפע ציין. ערשט די לערערין איז צו און מיט גוואַלד אים אָפּגעריסן פון דעם פּרעמדן.

— קום אַהער, לופּו. לייג דיך אַוועק און זיי רואיק, דו הערסט. — האָט די לערערין צו אים שטרענג גערעדט.

לופּו האָט געפאָלגט און אַ ברוגזדיקער, אַ בייזער זיך אַוועקגעלייגט לעבן דער טיר.

דער פּרעמדער איז אַוועק און די לערערין איז צוריק אַריין אין שול. מע האָט שוין אָבער יענעם טאָג מער ניט געלערנט. די קינדער זיינען אַלע געווען טרויעריק און מיצי און האַנס האָבן געהאַלטן אין איין כליפּען. די לערערין, וואָס האָט איצט אַליין זיך שיער ניט צעוויינט, האָט זיך געמאַכט האַרץ. זי האָט געשמייכלט צו די קינדער און זיי אַלעמען צעלאָזט אַהיים.

לופּו האָט געוואַרט, אַז די לערערין זאָל מיט אים נאָכן לערנען

גיין צו יאַקאָבן. זי איז נאָר אַרויסגעקומען פון שול, איז ער אויפ־געשפּרונגען פונעם אָרט, זיך געדרייט אַרום איר און אַפילו אָנגע־הויבן וועדן פרייליך. ווען ער האָט אָבער דערזען, אַז זי פאַר־נעמט זיך אויף דעם וועג, וואָס פירט צו איר אַהיים, האָט ער אָנגעשפּיצט די אויערן און מיט די פעלדער אַליין אַוועקגעשאָסן צו זיין פריינד און ביז נאַכט מיט אים זיך אַרומגעשפּילט.

אויפן צווייטן טאָג האָט לופּו ווידער געקלונגען דעם גלאָק און גערופן די וואַלדהיימער קינדער אין שול אַריין. אַלע שילער האָבן זיך פאַרזאַמלט, נאָר יאַקאָב האָט אים נאָך געפעלט. דער קלוגער לופּו האָט געקוקט אויפן וועג און וואָס אַ מאָל שטאַרקער צע־וויגט דעם גלאָק. די קינדער זיינען אַריין אין שול און די לערערין האָט עטלעכע מאָל אָנגעשריגן אויפן הונט, אַז ער זאָל אויפהערן קלינגען. לופּו האָט אָבער איצט ניט געהערט די לערערין, האָט זי געמעגט ווי שרייען, נאָר וואָס אַ מאָל שטאַרקער און ווילדער געריסן דעם שטריק, ביז ער האָט אים אָפּגעריסן פון גלאָק.

מיטן שטריק צווישן די ציין איז לופּו אַ ווילדער אַוועק מיטן פעלדוועג גלייך אין וואַלד אריין און די שול אין וואַלדהיים איז געבליבן אָן אַ קלינגער. לופּו איז פון וואַלד שוין קיין מאָל ניט צוריקגעקומען.

נחום יוד

רוישט דער וואַלד

רוישט דער וואַלד און בלעטער פאַלן,
און עס יאָגט דער ווינט...
ניין, ניט אַלץ איז נאָך פאַרפאַלן,
שרעק דיך ניט, מיין קינד.

זאָלן זיך די כמאַרעס ציען
איבער שוואַרצן וואַלד, —
ער וועט ווידער זיך צעבליען,
פון דער זון באַשטראַלט.

ניין, ניט אַלץ איז נאָך פאַרפאַלן,
שרעק זיך ניט, מיין קינד,
ווען די בלעטער פאַלן, פאַלן.
און עס יאָגט דער ווינט.

נויט און קאַמף

מ. ראָזענפעלד

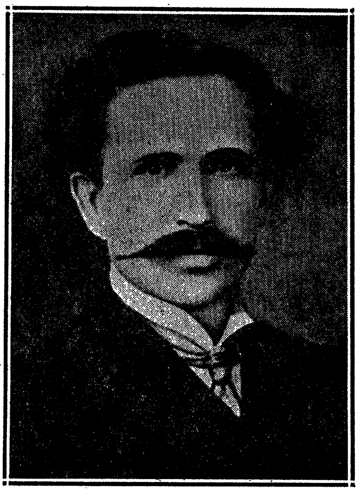

מיין יינגעלע

איך האָב אַ קליינעם יינגעלע,
אַ זונעלע — גאָר פיין!
ווען איך דערזע אים, דאַכט זיך מיר
די גאַנצע וועלט איז מיין.

נאָר זעלטן, זעלטן זע איך אים,
מיין שיינעם, ווען ער וואַכט;
איך טרעף אים תמיד שלאָפנדיק,
איך זע אים נאָר ביינאַכט.

די אַרבעט טרייבט מיך פרי אַרויס,
און לאָזט מיך שפּעט צוריק;
אָ, פרעמד איז מיר מיין אייגן לייב,
אָ, פרעמד מיין קינדס אַ בליק!

איך קום צעקלעמטערהייט אַהיים,
אין פינצטערניש געהילט;
מיין בלייכע פרוי דערציילט מיר באַלד,
ווי פיין דאָס קינד זיך שפּילט.

ווי זיס עס רעדט, ווי קלוג עס פרעגט:
„אָ, מאַמאַ, גוטע מאַ,
ווען קומט און ברענגט אַ פּעני מיר
מיין גוטער, גוטער פּאַ?".

איך שטיי ביי זיין געלעגערל
און זע און הער און — שאַ!
אַ טרוים באַוועגט די ליפּעלעך:
„אָ, וואו איז, וואו איז פּאַ?".

איך קוש די בלויע אייגעלעך.
זיי עפענען זיך: „אָ, קינד!"
זיי זעען מיך, זיי זעען מיך
און שליסן זיך געשווינד.

„דאָ שטייט דיין פּאַפּאַ, טייערער,
אַ פּענעלע דיר נאַ!"
אַ טרוים באַוועגט די ליפּעלעך:
„אָ, וואו איז, וואו איז פּאַ?"

איך בלייב צעווייטיקט און צעקלעמט,
פאַרביטערט און איך קלער:
ווען דו וואַכסט אויף אַ מאָל, מיין קינד,
געפינסטו מיך ניט מער.

שלום-עליכם

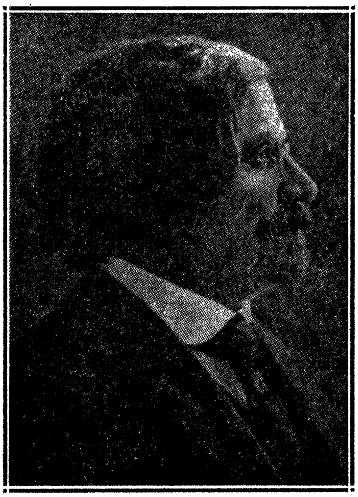

אין שאַפּ

איך קאָן אייך אָנזאָגן אַ בשורה; מיין ברודער עליע און אונדזער חבר פיניע אַרבעטן שוין אין שאַפּ, אויף דער פאַבריק, הייסט עס. ווי אַזוי מען אַרבעט אין שאַפּ, קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגן, וואָרעם איך וויים אַליין ניט. מע לאָזט מיך אַהינצו ניט אַריין, וואָרעם איך בין נאָך צו קליין. איך וויים נאָר דאָס, וואָס איך הער פון מיין ברודער עליע און פון אונדזער חבר פיניע. אַלע אויף דער נאַכט, אַז זיי קומען אַהיים פון שאַפּ, דערציילן זיי אונדז וואונדער. זיי קומען אַלע מאָל אויסגעמאַטערט און הונגעריק.

מיין שווגערין ברכה איז ניט צופרידן. די מאַמע אויך ניט. זיי באַוויינען אונדז, וואָס מיר דאַרפן אַזוי האָרעווען אין אַמעריקע, בכדי צו מאַכן אַ לעבן. אַ קלייניקייט — אַרבעטן אין שאַפּ! אַז האַלב זיבן אין דער פרי מוז מען שוין זיין אויף דער אַרבעט. אַ שעה נעמט צו פאָרן אַהין. עפּעס איבערכאַפּן דאַרף מען. היינט רעכנט אויס, ווען מיר דאַרפן אויפשטיין? און פאַרשפּעטיקן טאָר מען ניט

קיין מינוט אפילו! וואָרעם טאָמער פאַרשפּעטיקט איר, רעכנט מען אייך אָראָפּ פאַר עטלעכע מינוט אַ האַלבן טאָג אַרבעט.

איך האָב מורא, אַז מיר וועלן זיך מיטן שאָפּ ניט עלטערן. מײַן ברודער עליע זאָגט, אַז די אַרבעטער האָבן צרות פונעם פאָרמאַן. יעדער שאָפּ האָט אַ פאָרמאַן, אַן עלטסטן, אַן אויפזעער. און ניט נאָר איין פאָרמאַן. יעדער שטאָק האָט זיך זײַן פאָרמאַן. אויף דעם שטאָק וואו עליע אַרבעט, איז דער פאָרמאַן אַ רשע-מרושע. ער איז אַליין אַ מאָל געווען אַ שניידער. האָט ער זיך אַרויפגעאַרבעט און איז געוואָרן אַן עלטסטער. די אַרבעטער זאָגן, אַז ער איז ערגער פונעם באָס, פון באַלעבאָס, הייסט עס.

מען האָט אַרויסגעלאָזט אַ קלאַנג אין שאָפּ, אַז דער פאָרמאַן רוקט דעם זייגער. אַזוי, אַז ווען איר וועט ניט קומען, וועט איר פאַרשפּעטיקן. וואָס זאָגט איר אויף אַזאַ הונט? און אונדזער חבר פּיניע דערציילט פון זײַן שאָפּ נאָך שענערע מעשיות. זייער פאָרמאַן, זאָגט ער, לאָזט ניט דעם אַרבעטער אַ קוק טאָן אין אַ פּיי־פּער אַרײַן, אין אַ צײַטונג, הייסט עס. לייענען אַ צײַטונג ביי דער אַרבעט — ס׳לעבן ניט זיכער! רייכערן שמועסט מען ניט. אַ וואָרט טאָר מען ניט אויסריידן צווישן זיך. ס׳איז אַזוי שטיל, זאָגט ער, אַז מע קאָן הערן אַ פליג! אויסער דעם טראַסק מיטן גראַגערן פון די מאַשינען.

נאָך אַ מעלה האָט זײַן שאָפּ. דאָרט ווערן די פּרעסלעך אָנגע־וואַרעמט מיט גאַז. דאָ זאָגט מען ניט גאַז, נאָר „געז", דאָס הייסט, שטינקען שטינקט עס אַזוי, ווי ביי אונדז גאַז. נאָר מען טאָר ניט זאָגן גאַז. מע דאַרף זאָגן געז. אַקוראַט פאַרקערט. סע זאָל ביי אונדז אין דער היים הייסן געז, וואָלט מען דאָ, מסתמא, געזאָגט גאַז.

די געז פון די פּרעסלעך פאַרהאַקט אַזוי דעם קאָפּ, אַז די אַרבעטער אין שאָפּ פאַלן חלשות און מוזן וואַרפן די אַרבעט. רעכנט מען זיי אָפּ פון דער „פּיידע". דאָס הייסט, אַז עס קומט צום אָפּ־נעמען פאַר דער וואָך, וואָס מע פאַרדינט, ווערט אַ לאָך. דאָ האָט איר פאַרשפּעטיקט פינף מינוט — אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זײַט איר צו פריי אַוועקגעגאַנגען — אַראָפּ אַ האַלבער טאָג. דאָ זײַט איר געפאַלן חלשות — פאַרפאַלן אַ טאָג.

ניין, מע קאָן מער ניט אַריבערטראָגן. מע וועט מוזן אַרויס אין אַ סטרייק.

די אַרבעט ברענט — פון אַרמין

ש ל ו ם - ע ל י כ ם

מיר סטרייקן

1

מיר דאַכט, אַז ס'איז גאָר נישטאָ קיין בעסערע זאַך אויף דער וועלט, ווי אַז מע סטרייקט. דאָס האָט אַזאַ פּנים, ווי אַז איר לערנט ביי אַ רבין, וואָס שלאָגט זיך צו שטאַרק. נעמט מען אָפּ ביי אים די קינדער און מע זוכט אַן אַנדער מלמד. דערווייל הערט איר אויף צו גיין אין חדר. מיין ברודער עליע און אונדזער חבר פּיניע האָבן אויפגעהערט צו גיין אין שאָפּ. אונדזער שטוב האָט שוין גאָר אַן אַנדער פּנים, זייט זיי זיינען אין דער היים. אַזוי האָבן מיר זיי אָנגעקוקט איין מאָל אין וואָך — זונטיק. וואָרעם, ווי איך האָב אייך שוין דערציילט, אַז מען אַרבעט אין אַ שאָפּ, מוז מען אויפשטיין באַגינען, בכדי מע זאָל חלילה ניט פאַרשפּעטיקן. און אַז זיי זיינען געקומען אַהיים, פלעג איך שוין שלאָפן. פאַר וואָס? דערפאַר, וואָס זיי האָבן געאַרבעט „אָווערטאַים". דאָס הייסט, אַז אַלע אַנדערע אַרבעטער זיינען געגאַנגען אַהיים, זיינען אונדזערע לייט נאָך געזעסן אין שאָפּ ביי דער אַרבעט. ניט דערפאַר, וואָס מען האָט זיי געניים. זיי זיינען פאַרבליבן אַרבעטן, בכדי זיי זאָלן מער פאַרדינען. אַי, אַז ס'איז געקומען צום צאָלן, האָט מען ביי זיי אָפּגעריסן טעג — וואָס זיינען זיי שולדיק? „עלעהיי גזלנים זיינען אונדז באַפאַלן"... אַזוי האָט געזאָגט מיין ברודער עליע.

— עלעהיי דו ביסט אַ לעקיש! — זאָגט צו אים מיין שוועגערין ברכה. ווען זי, זאָגט זי, זאָל אַרבעטן אין אַ שאָפּ, וואָלט זי זיך ניט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע. זי זאָגט, אַז אַלע פאַרלייט מיט אַלע באָסעס וואָלטן ביי איר געקייט די ערד. און איר מעגט זי גלויבן. ברכה קאָן!

2

דערפאַר האָט זי זיך געקילט דאָס האַרץ, אַז אַלע שעפּער (פאַבריקן) האָבן דערקלערט אַ סטרייק. דאָס הייסט, אַלע שניי-דער, וויפל ס'איז פאַראַן אין ניו-יאָרק, האָבן אָוועקגעלייגט שער

און אייזן און — אַ גוטן טאָג. ווײ, ווײ, וואָס סע האָט זיך אָפּגע־טאָן! אין דער היים, אויפן גאַס, אין די האָלס. מע קלייבט זיך צונויף אַהינצוצו אַלע שניידערס פון גאַנץ ניו־יאָרק אויף אַ מיטינג, און מע רעדט, און מע רעדט, און מע רעדט. איר הערט זיך דאָרטן אָן אַזעלכע ווערטער, וואָס איר האָט זיי קיין מאָל ניט געהערט: „דזשענעראַל סטרייק״... „יוניאָן״... „אָרגאַניזירט״... „אַכט און פערציק שטונדן״... „העכערע שכירות״... „בעסערע באַהאַנדלונג״... „סטרייק־ברעכערס״... „פּיקעטס״... און נאָך און נאָך אַזעלכע ווערטער, וואָס איר פאַרשטייט זיי ניט. מיין חבר מענדל זאָגט, אַז ער פאַרשטייט זיי יאָ, נאָר געבן מיר צו פאַרשטיין קאָן ער ניט. „וועסט עלטער ווערן, זאָגט ער מיר, וועסטו אַליין פאַרשטיין״. עס קאָן זיין. דערווייל קוק איך זיך צו, ווי דער עולם היצט זיך, און עס בייסן מיר זיך די הענט. עס גלוסט זיך מיר זיי אַלע אַראָפּכאַפּן אויף פּאַפּיר, אויסמאָלן איטלעכן באַזונדער, ווי ער זעט אויס, וואָס ער טוט, ווי אַזוי ער שטייט און ווי אַזוי ער רעדט.

3

למשל, נעמט מיין ברודער עליע. ער אַליין רעדט ניט קיין וואָרט. ער גייט נאָר צו צו איטלעכס רעדל און שטעקט אַריין די נאָז, איידער ער לייגט צו אַן אויער. בעת מעשה בייסט ער די נעגל און איז שטאַרק אויפגערעגט. אַ פאַרגעניגן צו זען מיין ברודער, ווי ער שאָקלט צו מיטן קאָפּ יעדן איינציקן, וואָס ער רעדט. ער איז מיט אַלעמען מרוצה (מערוצע), וואָס יענער זאָל ניט זאָגן. אָט איז צוגעקומען אַ שניידער מיט אַ פּנים פון אַ קאַטשקע. אַז ער רעדט, פּאַטשט ער מיט די ליפּן. דער שניידער האָט אים אָנגענומען ביי אַ לאַץ און טרייסלט אים און רעדט אין אים אַריין, אַז ס׳איז אַרויסגעוואָרפן דער גאַנצער טאַראַראַם. די שניידערס וועלן מיט זייער סטרייק גאָרניט אויספירן, מחמת די „אַסאָסיאיישאָן״ פון די „מאַנופעקטשורערס״ איז צו שטאַרק פאַר אונדז! שאָקלט אים מיין ברודער צו מיטן קאָפּ. און איך האָב זייער

מורא, אַז מיין ברודער עליע ווייס אַזוי, וואָס באַטייט „אַסאָסיאַיי־שאָן" און „מאַנופּעקטשורערס" ווי איך... וואָרעם אַט איז צוגע־גאַנגען צו עליען אַן אַנדער שניידער מיט אַ גולקע אויף איין זייט קאָפּ — פון דער לינקער זייט. ער האָט געגעדט און אַלע מינוט אויסגערופן: „ניין, מיר מוזן קעמפן, אויסקעמפן ביזן סוף!"... האָט אים מיין ברודער אויך אויסגעהערט און אויך צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ. אַן עבירה (אַווירע), וואָס מיין שוועגערין איז דאָ ניטאָ. זי וואָלט אים שוין עפּעס אַריינגעזאָגט.

4

דערווייל גייט אַוועק אַ טאָג נאָך אַ טאָג. דער סטרייק איז אַ סטרייק. די אַרבעטער זיינען שטאָל און אייזן. מיטינגען מאַכט מען אַלע טאָג און אַלע מאָל אויף אַ נייעם פּלאַץ. די מאַנופּעקטשור־רערס, הער איך זאָגן, האַלטן זיך אויך שטאַרק, זיי ווילן ניט נאָכגעבן. זיי וועלן אָבער מוזן נאָכגעבן. אַזוי זאָגן אַלע. ניטאָ אַ זאַך, וואָס די אַרבעטער זאָלן ניט אויספירן. עס האַלט שוין ביים לעצטן מיטל. אַז דאָס וועט ניט העלפן, איז עק וועלט! אַזוי זאָגן אונדזערע לייט. וואָס איז דאָס פאַר אַ מיטל? מיר וועלן זיך צונויפזאַמלען אַלע סטרייקער פון גאַנץ ניו־יאָרק און מיר וועלן דורכגיין איבער די „סטריטן" מיט אַ „מאַרטש". דאָס הייסט, טויזנטער און טויזנטער שניידערס וועלן זיך דורכשפּאַצירן מיט פאַנען איבער דער שטאָט. מיר און מיין חבר מענדל איז דאָס דוקא געפעלן. מיר וועלן זיין די ערשטע. רעדט זשע אָבער מיט מיין שוויגערין ברכה, זאָגט זי, אַז ביי איר זעט דאָס אויס, ווי קינדער שפּילן זיך אין סאָלדאַטלעך... זי זאָגט: „אַן עבירה (אַווירע) אייערע שיך".

וואָס זאָגט איר דערויף?...

אַ פאַבריק פון ליכטנשטיין

י. ל. פרץ

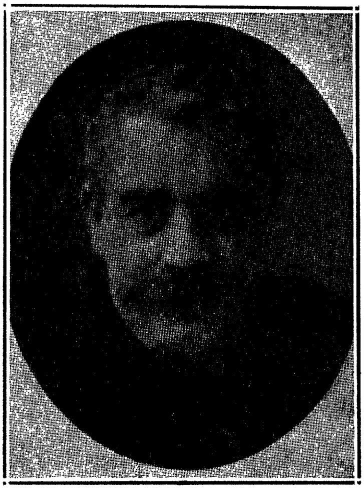

צוויי ברידער

אויף יענער זייט ים איז געשטאַנען אַמאָל
אויף הינערשע פיסלעך אַ הייזל אין טאָל.
געשטאַנען זיך פּראָסטע, אָן עזות (אַזעס), אָן שטאָלץ,
אָן פּוצעכץ, אָן צירונג — פון ליים און פון האָלץ!
אַ פענצטער אַ קליינטשיקס, נאָר חנעוודיק (כיינעוודיק) האָלד;
די זון — זי באַשיט עס טאָג-טעגלעך מיט גאָלד!
לבנה און שטערן
פאַרהאַלטן זיך גערן
און מאָלן מיט זילבער די שויבן!

דאָס האָט דער הימל די ליבע באַלוינט!
עס האָבן אין הייזל צוויי ברידער געוואוינט.
עס האַלטן צוויי הערצער צוזאַמען געטריי,
שווער איז די אַרבעט, נאָר ס'אַרבעט זיך פריי!
ווייס איז דאָס מעבל, מיט קלייען דאָס ברויט,

נאָר אַלץ איז בשותפות (בעשוטפעס) — די פרייד און די נויט!
עס האָט זיך געלעבט,
די צייט האָט געוועבט
איר לאַנגן, איר כשרן פאָדעם!

נאָר איין מאָל באַווייזט זיך אַ גאַסט אויף דער שוועל;
פול גינגאָלד, שמאַראַגדן, עס פינקלט זיין פעל!
די שלאַנג איז געקומען מיט גלאַנץ און מיט פּראַכט.
דער עלטערער ברודער דערזעט זי און טראַכט:
עס איז אויף דער וועלט דאָך עשירות (אַשירעס) פאַראַן!
ווען איך האָב אַ שמאַראַגד, איך אָרעמער מאַן,
כ'פאַרקויף אים, וואָס ניט?
כ'וואָלט אויפן יאַריד
געקויפט מיר צו מעלקן אַ קו!

די שלאַנגען — זיי ווייסן, וואָס ס'טראַכט זיך ביי לייט;
זי ווינקט אים און רופט אים אַוועק אין אַ זייט
און זאָגט אים: „אַי, ברודער! וואָלסטו נאָר געוואָלט,
וואָלסטו געהאַט שוין פול פעסער מיט גאָלד,
קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן אַ וועלט
און אַלץ, וואָס מע קאָן נאָר באַקומען פאַר געלט!
איך מאַך נישט קיין שפּאָט,
איך ווייס שוין דעם סוד,
איך קאָן דיר אים זאָגן אין וואַלד!"

די שלאַנג איז אַוועק, און דער יינגערער קלערט:
„ווי גאָט האָט זיך יעדן זיין שענקייט באַשערט!
גיי, פרעג אים: דער גלאַנץ און די שענקייט וואָס טויג?"
ביים עלטערן פלאַמט שוין די תאווה (טײווע) אין אויג:
קרעלן, דיאַמאַנטן, בריליאַנטן — אַך, גאָט!
זי זאָל נאָר נישט נאַרן און זאָגן דעם סוד!
ער קוקט אויפן וואַלד,
און גנבעט זיך באַלד
פון ב ר ו ד ע ר אַרויס צו דער ש ל אַ נ ג!

די זון גייט שוין אונטער, פאַרגאָלדט נאָך די זוים
פון וואָלקן אין הימל; און אונטער אַ בוים
זיצן שוין ביידע — דער מענטש און די שלאַנג;
זיי זיצן צוזאַמען און שמועסן שוין לאַנג.
ער ציטערט און וויים נישט — פאַר פרייד, צי פאַר שרעק?
זי וויקלט דאָס האַרץ אים אַרום מיטן עק
און רעדט פון דיאַמאַנטן,
קרעלן, בריליאַנטן:
„אַלץ וועסטו האָבן גאָר גרינג!"

„באַטראַכט נאָר דיין ברודער: דאָס איז אַ פאַבריק
פון קרעלן, בריליאַנטן, דיאַמאַנטן און גליק!
עס טרעפט זיך, ער אַרבעט, און וואונדערלעך הייס
ווערט אים, דער שטערן באַדעקט זיך מיט שווייס.
עס טריפן די טראָפן.... ער ווישט מיט דער האַנט.
לאָז נישט! דער טראָפן — דאָס איז אַ דיאַמאַנט!
נאָר אַרבעטן הייס!
קלייב אויף דעם שווייס!
שיטסטו אָן פעסער דיאַמאַנטן!"

„עס טרעפט — און אים פאַלט פון די ברעמען אַ טרער;
דו, שוטה (שויטע), דו מיינסט, עס איז וואַסער, נישט מער,
און טרייסט אים, און האַלדזסט אים; דו האַלטסט עס נישט אויס
און קושסט אים די טרערן פון ד׳אויגן אַרויס!
פאַרשווענדסט דיין פאַרמעגן, דו נאַרישער קאָפּ!
לאָז וויינען, לאָז וויינען! און קלייב יעדן טראָפּ!
אַ טראָפּ, האָב פאַרשטאַנד,
דאָס איז אַ בריליאַנט!
רייך וועסטו זיין ווי אַ קעניג!"

„דערנאָך האָט דיין ברודער אַן איידעלע פעל:
אַ שטאָך מיט אַ נאָדל — דו האָסט שוין אַ קרעל!
בלוט — זאָגסטו — איז עס, בלוט — זאָגסטו — אַ קאָפּ.
דו נאַר! עס איז קרעלן, דו צאַפּ נאָר און צאַפּ!

זאָל ער נאָר בלוטן און בלוטן נישט קאַרג!
אָנשיטן וועסטו שוין קרעלן אַ באַרג!
דו האָסט אַ פּאַבריק
און מאַך דיר דיין גליק;
ביסט שטאַרקער און ווייסט שוין דעם סוד!

די ליפּן פאַרביסן, די פויסטן געבאַלט,
גייט שוין דער עלטערער ברודער פון וואַלד.
די אויגן, זיי ברענען און זוימען זיך שוואַרץ,
דאָך צאַפּלט די ליבע צום ברודער אין האַרץ.
ער טרייסט זיך: „איך וועל דאָך נאָר מאַכן אַ פּרוּוו;
אַ שטאָך וועל איך געבן, אַ קליינעם, נישט טיף;
מיין ברודער? איך ווייס!
נאָר טרערן און שווייס,
הערסטו דאָך, זיינען בריליאַנטן!"

עס הערט די לבנה נאָך די אייגענע נאַכט,
ווי ס'האָט אינעם שטיבל געוויינט און געלאַכט.
עס קוקן די שטערן אין פענצטער אַריין:
ווי לאַכט עס אַ ברודער ביים ברודערס געוויין?!
די זון האָט צו מאָרגנס געוואונדערט זיך שטאַרק:
ווי שלאָגט עס אַ ברודער דעם צווייטן אין קאַרק?
עס וואונדערט צו גלייך
דעם וואַלד און דעם טייך:
וואָס איז עס אין שטיבל געשען?

און עס איז געקומען אויףביידע גאָטס שטראָף!
דאָס גליק איז פאַרשוואונדן, עס ווייכט זיי דער שלאָף.
אַוועק איז די ליבע, דער פרידן אַוועק.
דער שלאָפט נישט פאַר וויטיק, דער צווייטער פאַר שרעק.
דער שרייט: ס'איז מיין עשירות (אַשירעס), מיין רייכטום, מיין גוט!
און יענער: ס'איז טרערן, מיין שווייס און מיין בלוט!
דיאַם, דיאַם, דיאַם!
אויף יענער זייט ים
רייסט מען זיך שוין ביי די האָר!

י. אַפּאַטאָשו

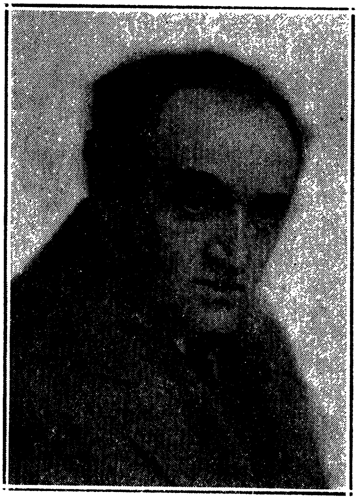

געלעכערטע הויזן

סעם גילדין, נישט קיין הויכער, אַ דאַרער, איז געזעסן אין אַ לעדערנעם פאָטעל. האָט אויסגערייכערט אַ האַלבן סיגאַרעט, אים פאַרלאָשן מיט צוויי פינגער און גלייך פאַררייכערט אַ נייעם. די הויט אויף זיינע שמאָלע הענט, אויפן פּנים, און דער עיקר אויפן געשנירלטן שטערן, איז געווען אי ברוין, אי געלבלעך, ווי דורכגע־נומען מיט רויך. ער האָט עטלעכע צי געטאָן פונעם סיגאַרעט, אַרויסגעלאָזט די קרייזלעך רויך מיט אַ סאָפּען און אַ זאָג געטאָן דורך די קוים צעעפנטע ליפּן:

— דו אויך? דו, וואָלף, סטרייקסט אויך? וואָס האָב איך דיר שלעכטס געטאָן?

ביים טיש, אַ צען טריט פון גילדינען, איז געזעסן זיין יינגערער ברודער וואָלף. איין פוס איז געווען אָנגעשפּאַרט אָן עק שטול און דער צווייטער — פאַרטיק אַוועקצוגיין. אויפן וועג, גייענדיק צום רייכן ברודער, האָט וואָלף אָפּגעמאַכט אים צו זאָגן דעם גאַנצן

אמת. זיי זיינען טאַקע לייבלעכע ברידער. סעם האָט וואָלפן מיט דער ווייב מיט די צוויי קינדער אַראָפּגעבראַכט פון פוילן, זיי גע־האַלטן ביי זיך אַ וואָך צייט, דערנאָך האָט ער אים, וואָלפן, אַריינגע־נומען אין שאַפּ אַריין. אין שאַפּ איז וואָלף געוואָרן אוים ברודער, איז געזעסן ביי אַ ניימאַשין, ווי הונדערטער אַנדערע „הענט", האָט קוים אויסגעאַרבעט אויף חיונה. וואָס פאַר אַ ברידער זיינען זיי, ווען סעם טוט אים אַ טובה, אַז ער רעדט מיט אים אוים אין שאַפּ אַ וואָרט? און אַז ער, וואָלף, קומט צום רייכן ברודער אַמאָל אַ יום־טוב, טרינקט ביי אים אוים אַ גלעזל וויין, איז וואָס? און נישט נאָר דאָס האָט וואָלף זיך געקליבן אים זאָגן! דעם שאַפּ מיט די עטלעכע הונדערט ניימאַשינען, דאָס אייגענע הויז, די אויטאָמאָבילן — דאָס אַלץ האָט סעם צוגענומען ביי די אַרבעטער. און אין אַזאַ פאַל וואָלט ער, וואָלף, נישט בלויז קיין ברודער, נאָר אַ לייבלעכן פאָטער וואָלט ער אויך נישט פאַרטיידיקט. ער וואָלט אים געזאָגט, דעם פאָטער: טאַטע, וואו איז יושר? דאַרפן טאַקע עטלעכע הונ־דערט מענטשן פראַצעווען, כדי דו, טאַטע, זאָלסט וואוינען אין אַ פּאַלאַץ, זאָלסט פאָרן אין אויטאָמאָבילן?

אין הויז אָבער ביי סעמען האָבן זיך די אַלע טענות אַ רוק געטאָן פון וואָלפן. די שטיקער מעבל, דער רויטער טעפּיך, די ווייטע פּיאַנאָ־קלאַנגען, וואָס האָבן אַרויסגעפּלייצט פון סופית, און דער עיקר, די רחבות, וואָס האָט געוואָרעמט, נישט געלאָזט נאָכט ווערן — דאָס אַלץ האָט ווייכער געמאַכט דעם כעס, צוגענומען ביי וואָלפן ס׳לשון.

ער האָט זיך געדרייט אויפן עק שטול, געקוקט ווי דער פאַר־שנייטער קלערמאָנט־פּאַרק מיט די ווייסע ביימער קריכן אין די פענצטער. ער האָט געקוקט ווי סעם פאַרמאַכט ס׳לינקע אויג, חשבונט מיטן רעכטן, ווי זייער פאָטער האָט געהאַט אַ טבע צו טאָן, און ס׳האָט אויף וואָלפן אַ בלאָז געטאָן מיט די ייִנגל־יאָרן, מיטן ריח פון שטעטל, פון הויף, פון שטוב, פון פאָטערס טלית־זאַק.

— וואָס זיצסטו ווי אַ נעכטיקער? — האָט סעם זיך אַ רוק געטאָן מיטן פאָטעל צום ברודער — כ׳רעד דאָך צו דיר!

— כ׳הער.

וואָלף איז געוואָרן דרייסטער. ער האָט זיך טיפער אַריינגע־זעצט אין שטול און איז געווען גרייט אויסצוהערן נישט דעם ברודער זיינעם, נאָר דעם „באָס", גילדינען.

— אַז די אַרבעטער ווילן, כ׳זאָל זיך טיילן מיט זיי, פאַרשטיי איך, — האָט סעם אַרויפגעלייגט זיין וואַרעמע האַנט אויף וואָלפס קני, — אָבער דו, וואָלף, דיר האָב איך דאָך קיין שלעכטס נישט געטאָן?... געשיקט דיר דריי שיפסקאַרטעס, דיך אַריינגעזעצט אין פיר צימערן, ווען אין מלאָווע האָסטו געוואוינט אין אַן אַלקערל... און פאַר די פינף יאָר ביסטו נאָך קיין טאָג נישט געגאַנגען ליידיק... אַז ס׳איז נישטאָ קיין אַרבעט, מע לייגט אָפּ „הענט״ — דו אָבער אַרבעטסטו!

— נישט ווייל כ׳בין דיינס אַ ברודער, סעם.

— האָסט דען אַנדערע מעשים־טובים?

— אַרבעטן דאָך ביי דיר מעלצער און טעווקין, ווילד־פרעמדע, אויך אַ גאַנץ יאָר?

— זיי מאַכן דאָך „סעמפּלס״!

— און וואָס טו איך? דו מיינסט אוודאי, אַז כ׳בין ביי דיר אַ קעסטקינד? וואָס פאַר אַ קרוב בין איך דיר אין שאָפּ? און אַז ס׳גייען דורך וואָכן און מיר זעען זיך נישט, ס׳גייען דורך חדשים און מיר רעדן קיין וואָרט נישט אויס. האַלטסטו מיך, ווייל כ׳בין אַ גוטער באַלמעלאָכע!

— און אַז יאָ?

— טאָ לאָמיר בעסער נישט רעדן וועגן יושר! — האָט וואָלף זיך אַ שטעל געטאָן.

— איז וואָס, וואָלף, קומסטו מאָרגן אין שאָפּ אַריין?

— ניין!

— האָסטו טאַקע מורא פאַר די יוניאָן־„שטאַרקע״? — האָט סעם זיך אויך אויפגעשטעלט. — אויב די יוניאָן האָט „שטאַרקע״, האָב איך „גענגסטערס״, וואָס קאָנען פאַרשטעקן די שטאַרקע אין אַ זייטיקער קעשענע, און מורא צו האָבן דאַרפסטו נישט.

— ווער האָט מורא? — האָט וואָלף אַ הייב געטאָן מיט אַן אַקסל, ווי ער וואָלט עפּעס פון זיך אָפּגעטרייסלט. — כ׳האָב נישט מורא!

— פאַר וואָס דען ביסטו אויך קעגן מיר? — האָט סעם גע־פּרוּווט איינגעמען וואָלפן. — קעגן אַ לייבלעכן ברודער? גלייבסט אויך, אַז איך בין דיר אַ שונא?

— צי כ׳גלייב, צי כ׳גלייב נישט, — האָט וואָלף צענומען די

הענט, — נאָר אויב יאָ רעדן יושר, איז דאָך אַלץ, דיין גאַנץ עשירות (אַשירעם), נישט דיינס!

— ווען דען איז עס? דיינס? — איז שווער געווען צו כאַפּן, צי סעם שפּאַסט, צי ער איז ערנסט. — דו האָסט אויך צוגע־לייגט דער באָבעס ירושה צו מיר? וואָס הייסט ס'איז נישט מיינס? ווער איז נישט געשלאָפן קיין נעכט? דו, צי איך? ווען האָט געדרייט דער מוח, ווען כ'האָב גערדאַרפט צאָלן אַ וועקסל און אין קאַסע איז קיין סענט נישט געווען? אַלץ איך! טאָ וואָס איז שייך זאָגן — נ י ש ט מ י י נ ס?... זאָג, זאָג, וואָלף... צי ווייטער דעם פּזמון (פּיזמען) — ס'הויז, דער שאַפּ, אַלץ איז גנבה, אַלץ איז גזלה! דאָס האָב איך, סעם, דער גזלן, אָוועקגערויבט ביי דיר, ביי טעוווקינען, ביי יעדן לויזיקן שלעפּער! האָסט אפשר חשק, וואָלף, כ'זאָל זיך טיילן מיט דיר? זאָג, שותף מיינער! איז קודם־כל גיב מיר צוריק דעם חוב! אויב מיר זיינען יאָ שונאים, דאַרף איך דיר נישט שיקן קיין שיפּסקאַרטעס!

— האָסטו שוין נישט איין מאָל אָפּגענומען פאַר די שיפּס־קאַרטעס! — האָט וואָלף, צי פון כעס, צי פון היץ אין צימער, צע־קנעפּלט אויף זיך די וועסט.

— איך?

— יאָ, יאָ — האָט וואָלף גענומען טייטלען אויף די שטיקער מעבל, אויפן טעפּיך. — מיט פּראָצענט האָסטו אָפּגענומען! ס'הויז, ס'מעבל... דעם ביסן, וואָס דו שלינגסט אַראָפּ... אומעטום ליגט אונדזער שוויים, אונדזער בלוט!

— אוודאי האָב איך באַגזלט! כ'האָב ביי דיר צוגענומען די געלעכערטע הויזן, וואָס דו האָסט געבראַכט פון מלאווע?

— זע נאָר, ווי דאָס נעמט זיך איבער מיט די גאַנצע הויזן! — האָט וואָלף גענומען גיין אויפן ברודער מיט אַזאַ רוגזה, אַז סעם האָט אָנגעהויבן זיך רוקן אויף צוריק. — ווילסט דיר שוין באַלד אויך איינרעדן, אַז ביסט געבוירן געוואָרן אין אַ פּאָר הויזן? פאַרזיכער איך דיר, אַז מע וועט דיר די הויזן אפילו אין קבר אַריין נישט מיטגעבן!

— האָסט שוין דיינס אָנגעשריען, אָפּגעשאָלטן, — האָט סעם צוגעפירט דעם ברודער צו דער טיר און זי ברייט אָן עפן געטאָן, — ווי לאַנג מיין נאָמען איז סעם, וועסטו ביי מיר נישט אַרבעטן מער!

— ביסט נישט דער איינציקער הונט, סעם!

— אַרויס! — האָט סעם אַ הייב געטאָן אַ האַנט און מיט אַ קלאַפּ פֿאַרהאַקט הינטער וואָלפֿן די טיר. — אַ ברודער? אַ הונט, נישט קיין ברודער!

וואָלף איז געגאַנגען מיט קלערמאָנט־פּאַרק. דער מאַנטל, דער ראָק, ס׳וועסטל — אַלץ צעקנעפּלט. ער האָט זיך נישט אומגעקוקט, צוגעברומט זיך אַ ניגון און איז געוואָרן אויפֿגעהייטערט מיטן גאַנג, מיט די פּאַרק־לאָמפּן, וואָס האָבן זיך דאָ, דאָרט גענומען צינדן.

משה לייב האַלפּערן

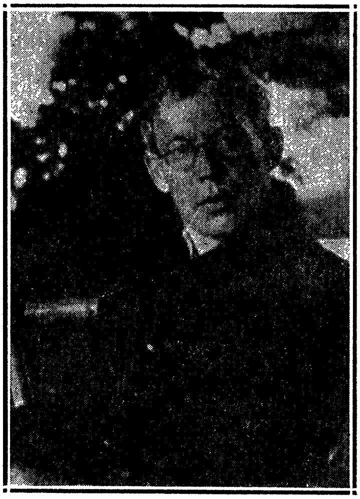

אין גאָלדענעם לאַנד

— צי דען וואָלסטו, מאַמע, מיר גלייבן געוואָלט,
אַז אַלצדינג ביי אונדז ווערט פֿאַרוואַנדלט אין גאָלד;
אַז גאָלד ווערט פֿון בלוט און פֿון אייזן געמאַכט,
פֿון בלוט און פֿון אייזן ביי טאָג און ביי נאַכט.

— מיין זון, פאַר אַ מאַמען באַהאַלט מען זיך ניט,
אַ מאַמע דערקאַנט און אַ מאַמע פילט מיט.
מיר דאַכט זיך, אַז דו האָסט קיין ברויט צו דער זאַט
אויך דאָרט, אין דעם גאָלדענעם לאַנד ניט געהאַט.

— אוי, מאַמע, מיין מאַמע! צי פאַלט עס דיר איין,
אַז ברויט ביי אונדז וואַרפט מען אין וואַסער אַריין
דערפאַר, וואָס עס גיט אונדז אַזוי פיל די ערד,
אַז ס'הייבט אָן פאַרלירן דעם גאָלדענעם ווערט.

— איך וויים ניט, מיין זון, נאָר עס וויינט מיר מיין האַרץ:
דיין פנים זעט אוים ווי די נאַכט אַזוי שוואַרץ,
און שלעפערדיק פאַלן די אויגן דיר צו,
אַזוי ווי ביי איינעם, וואָס חלשט נאָך רו.

— אוי מאַמע, מיין מאַמע! דו האָסט דאָך געהערט
פון באַנען, וואָס יאָגן זיך אונטער דער ערד.
פאַר טאָג שלעפּט די באַן פון גלעגער אַרויס,
און שפּעטער אויף דער נאַכט ברענגט זי ווידער אין הויז.

— איך וויים ניט, מיין זון, אָבער טיף איז מיין וואונד;
איך האָב דיך אַוועקגעשיקט יונג און געזונט, —
מיר דאַכט זיך, אַז נעכטן ערשט איז דאָס געווען.
און היינט מוז איך ווידער אַזוי־אַ דיך זען.

מ. ראָזענפעלד

דער בלייכער אַפּרייטער

איך זע דאָרט אַ בלייכן אַפּרייטער,
פאַרקאָכט אין דער אַרבעט, אַ שרעק!
און זייט איך געדענק אים, אַלץ נייט ער
און לייגט זיינע קרעפטן אַוועק.

איך שטיי און באַטראַכט דאָרט זיין צורה,
זיין צורה פאַרשמירט און פאַרשוויצט,
און פיל, אַז דאָ אַרבעט קיין גבורה,
דער אימפּעט נאָר פראַצעוועט איצט.

עס פאַלן די טראָפּנס כסדר,
פון אויפגאַנג ביז אונטערגאַנג שפּעט,
און זאַפּן זיך איין אין די קליידער,
און טרינקען זיך איין אין די נעט.

איך בעט אייך, ווי לאַנג וועט נאָך יאָגן
דער בלייכער די בלוטיקע ראָד?
אָ, ווער קען זיין ענד מיר זאָגן?
ווער ווייס יענעם שרעקלעכן סוד?

אָ, שווער, זייער שווער דאָס צו זאָגן!
דאָך איינס איז באַוואוסט און באַשיידט:
ווען אים וועט די אַרבעט דערשלאָגן,
זיצט תיכף אַ צווייטער און נייט.

ז. ליבין

וועמען פון זיי?

אַ ווינטערנאַכט. די בלאַסע אלמנה איז איינגעשלאָפן איבער דער אַרבעט, ציענדיק די נאָדל. אָט האָט זי זיך אַ כאַפּ געטאָן, אויסגעריבן די אויגן און גענומען ווייטער ציען די נאָדל. זי קען ניט: עס בייגן זיך ניט די פינגער. דער קאָפּ פאַלט אַראָפּ, דאָס האַרץ חלשט אַוועק פון שוואַכקייט. זי קען ניט. זי לאָזט אַרויס די נאָדל פון האַנט.

אויף אַ בעטל, לעבן דעם טיש, שלאָפן אירע קינדער: דריי בלאַסע, שוואַכע יתומים פון אַ פאַרשטאָרבענעם סיגאַרעט-מאַכער ליגן פאַרטרונקען אין שמאַטעס, צוגעטוליעט איינער צום אַנדערן.

די מוטער לאָזט אָפּ די אַרבעט. זי טוט אַ קוק אין אויוון, און ווען זי דערזעט, אַז דאָס פייער איז אויסגעגאַנגען, טוט זי אַ שווערן זיפץ, גייט צו צום בעטל און דעקט בעסער איין אירע קינדער.

ס'איז שוין שפּעט אין דער נאַכט, נאָר זי לייגט זיך ניט שלאָפן. מיט אַ טרויעריקן, מוטערלעך-שמערצלעכן בליק אויף אירע קינדער בלייבט זי שטיין שווער פאַרטראַכט.

דרויסן איז שטורעמדיק. דער ווינט פאַרגיסט זיך מיט אַ באַנומענעם וויינען. אַ רעגן קלאַפּט אין די שויבן און איבערן בלעך פון דאַך.

וואָס טראַכט די אַלמנה? מיט אירע פאַרדינסטן קען זי אירע דריי קינדערלעך ניט דערנערן; דער הונגערטויט רייסט זיך צו איר אין טיר. זי קען מיט אירע שוואַכע כוחות ניט פאַריאָגן אים. צוויי קינדער וועט זי מוזן אָפּגעבן אין אַ יתומים-הויז, איינס וועט זי זיך איבערלאָזן. מיט איין קינד וועט זי אפשר ווי עס איז דורכקומען מיט אירע אָרעמע פאַרדינסטן... זי מוז דאָס טאָן און וואָס גיכער... אַז ניט וועט זי פון די כוחות פאַלן. זי אַרבעט אַריבער אירע כוחות... זי וועט עס ניט אויסהאַלטן... און די מוטער שטייט און טראַכט, וועמען פון די דריי זאָל זי זיך אי־בערלאָזן און וועמען אָפּגעבן...

זי קוקט אויף אירע קינדער. איר האַרץ ווערט צעריסן פון אַ טיפן, טיפן ווייטיק און זי קען זיך ניט אַנטשליסן...

אירע בליקן פליען פון איין קינד צום צווייטן; זי האָט זיי אַלעמען גלייך ליב, איר האַרץ צעגייט פון רחמנות, זי ווייס ניט וועמען זי זאָל פון זיך אַוועקרייסן. זי קוקט אויף די שלאָפנ־דיקע קינדער און אירע זודיקע מוטערשע טרערן פאַנגען אָן לאַנג־זאַם אַרונטערצופאַלן אויף זייערע בלאַסע געזיכטער.

די קינדער ווייסן שוין, אַז צוויי פון זיי וועט מען צע־שיידן מיט דער מאַמען: זיי האָבן אונטערגעהערט דעם גע־שפּרעך, וואָס די מוטער האָט געהאַט מיט קרובים און די קינדער בעטן זיך ביי איר זי זאָל זיי ניט אָפּגעבן. זיי קוקן אויף איר מיט צעשראָקענע אייגעלעך, קושן זי, האַלדזן זי און יע־דעס קינד בעט פאַר זיך.

— מאַמע, מיך זאָלסטו ניט אַוועקגעבן.

— מאַמע, איך וועל ביי דיר בלייבן.

— מאַמע, איך...

— מאַמע, איך...

רייזעלע זאָגט צו, אַז זי וועט ניט בעטן עסן; בערעלע וועט זיין אַ גוטער און קיין מאָל ניט קיין שטיף טאָן, אַבי די מאַמע

זאָל אים נאָר ניט אָפּגעבן אין יתומים-הויז. און סעמקע וויינט און כאַפּט אַרום דער מאַמעס האַלדז.

וועמען איבערלאָזן?

זי טראַכט און טראַכט און דאָס האַרץ שטאַרבט אַוועק פון ווייטיק.

„מאַמע!" האָט אַ קינד אַ זאָג געטאָן פון שלאָף. דער מו־טער האָט אַ ריס געטאָן אין האַרצן און זי האָט זיך צעוויינט... און דער ווינט וויינט און וויינט, און דער רעגן שמייסט אין די שויבן.

ה. ל י י וו י ק

אַרבעט זוכן

אַרבעט זוכן זיינען מיר געגאַנגען,\
האַלטנדיק זיך ביידע פאַר די הענט.\
פינצטער נאָך. די שטאָט איז זיך געשלאָפן\
גאַסנלאָמפּן האָבן זיך געברענט.

האָבן מיר געקוקט מיט ביידע אויגן,\
און אין פּילע טירן זיך געקלאַפּט,\
האָבן זיך שוין אַנדערע געפעדערט\
און פאַר זיך די אַרבעט אויסגעכאַפּט.

זיינען מיר אַהיים צוריקגעגאַנגען,\
און אין הויז צו קומען זיך געשעמט,\
האָבן מיר געוואַנדערט איבער גאַסן\
האַלטנדיק זיך ביידע פאַר די הענט.

דער מענטש און די מאַשין

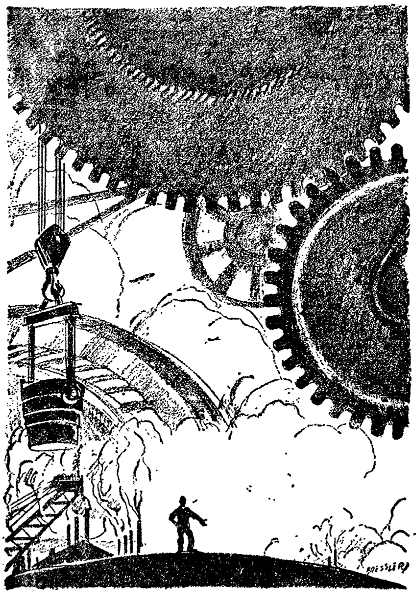

אַרבעטער: „איך האָב די מאַשין אַליין באַשאַפן און איצט האָט זי מיך אַרויסגעוואָרפן פון דער אַרבעט".

א ב ר ה ם ר י י ז ע ן

דאָס נייע הויז

אַ פּלאַץ אַ ליידיקער און גרינגט זינט פיל יאָרן,
נאָר איין מאָל גייסט פאַרביי — דו האָסט אים נישט דערקענט:
מיט אַרבעטער און רויש איז פול דער פּלאַץ געוואָרן,
די אַרבעט זינגט און ברענט ביי יעדן אין די הענט.

ווער ס'האָט דעם ליים געקנאָטן, ווער די ערד געגראָבן,
און ווער ס'האָט געלייגט פאַרטיפט דעם פונדאַמענט;
אויף מאָרגן גייסט פאַרביי — דערזעסטו ווי עס האָבן,
ווי דורך אַ וואונדער נאָר — באַוויזן זיך שוין די ווענט...

פאַר דיינע אויגן וואַקסט אַלץ העכער און אַלץ ברייטער,
אַט זינגען טירן שוין און פרייע פענצטער אויך;
און ביי אַ צווייטער וואַנט — אַ וויגנדיקער לייטער
און איינער וויגט זיך אום און מאָלט שוין אין דער הייך...

און אַט איז פאַרטיק אַלץ — אַ הויז הייבט אָן צו לעבן,
אַ העלפט אין העלער זון, און שאָטן האַלב פאַרשטעלט;
מען האָט אַ נאָמען אַ נאָמען אויך — אַ נומער אים געגעבן
און ס'קוקט פאַרוואונדערט אָן די שיינע, ליבע וועלט.

נ ח ו ם י ו ד

אַ ר ב ע ט

פון שטיינער, פון שטאָל און פון אייזן
אַ ריזיקע שטאָט וואַקסט אַרויס.
ניט גרויס זיינען מענטשלעכע כוחות,
נאָר מענטשלעכער ווילן איז גרויס!

און ס׳יאָגן זיך באַנען דורך וועלדער,
און שיפן דורך לופט און דורך ים, —
ווי הויך איז דער שוואונג פון דעם מענטשן,
ער האָט ניט קיין אויפהאַלט, קיין צאַם!

און גרויס איז דער אייביקער אומרו,
וואָס שרייט פון זיין שאַפונג אַרויס,
ווען ריזנשטעט, שיפן און באַנען
פון אייזן און שטאָל וואַקסן אויס.

ש. פרוג

דאָס ליד פון דער אַרבעט

אַ לויב און געזאַנג דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זי פון האַרצן מיט ליבשאַפט און היים!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שוויים!

געבענטשט זאָלן זיין דער וואַרשטאַט, דאָס שפּינדל,
דער האַמער, די סאָכע, דער סערפּ און די זעג!
די וועלט איז פאַר איינעם אַ בליענדער גאָרטן,
פאַר טויזנט — אַ שווערער, אַ זומפּיקער וועג.

דער סערפּ איז פון שטאָל, דער האַמער פון אייזן,
קיין צירונג קיין גרויסע זיינען זיי ניט;
אין זיי אָבער ליגט אונדזער קראַפט, אונדזער לעבן,
אָן זיי איז אוממעגלעך איין איינציקער טריט.

טאָ לויבט זשע און זינגט דער מי און דער אַרבעט!
זינגט, גריסט זי פון האַרצן מיט ליבשאַפט און היים!
געזונט זאָלן זיין די הענט מיט מאַזאָליעס,
דער שטערן, פון וועלכן עס גיסט זיך דער שוויים!

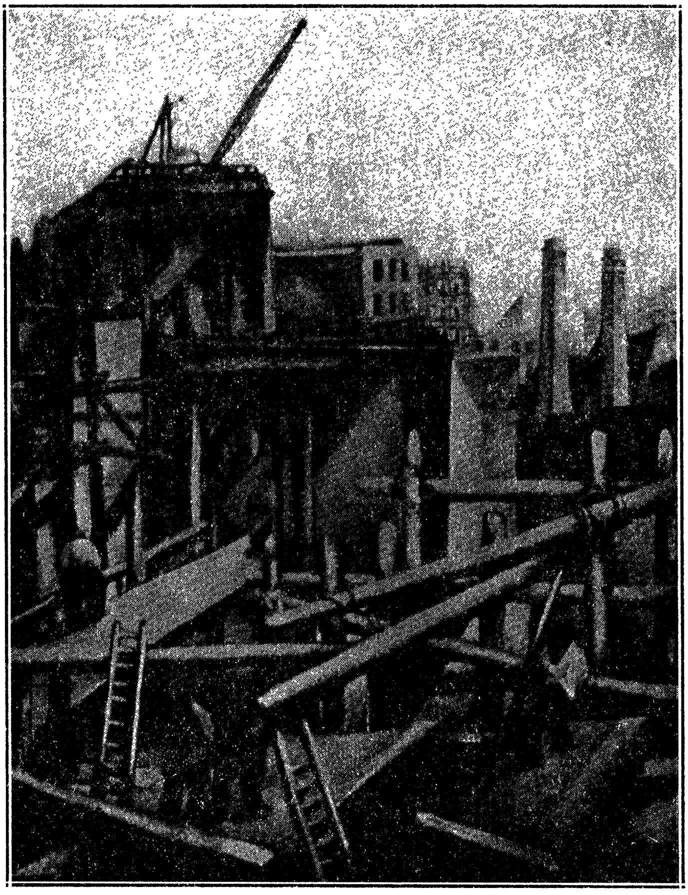

קאָנסטרוקציע פון י. ליכטנשטיין

נ פ ת ל י ג ר אָ ס

א י ט אַ ל י ע נ ע ר

דרויסן איז אַ וואַרעמערווינטערטאָג.
איך זיץ אַ רואיקערביים פענצטער
און זע:
אַנטקעגנאיבער אין דער גאַס
גראָבט מען, בויט מען און מע מויערט.
ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
אין צעריסענע, אין בלויע און אין געלע
אַרבעטקליידער און אין פאַרטעכער
שלעפן גרויסע, גרויע, שווערע שטיינער:
מע לייגט דעם פונדאַמענט.
דער אינזשעניר
באַפעלט און רעדט, און ווייזט אַן דאָ און דאָרט.
(ס'ווערט קיין ציגל נישט פון אָרט גערירט
אָן עמעצנס באַפעל).
און די ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
רייכערן די ליולקעס, אַרבעטן און שווייגן.
שווייגן, טראַגנדיק אין זיך פאַרבאָרגן
די בענקשאַפט צו דעם זוניקן און וואַרעמען זומערלאַנד.
ערגעץ, אין דעם זוניקן און וואַרעמען זומערלאַנד
וואַרטן פעלדער נישט צעאַקערטע,
וואַרטן, גליענדיק פון רייפקייט,
ווייטע פּאָמעראַנצן-גערטנער;
אפשר וואַרט אויך דאָרט אַ וואַרעם האַרץ,
וואָס בלוטיקט שטיל פון בענקשאַפט
אויף די ברוינע און פאַרשוואַרצטע איטאַליענער
אין צעריסענע, בלויע און אין געלע
אַרבעטקליידער און אין פאַרטעכער,
וואָס שלעפן גרויסע, גרויע, שווערע שטיינער,
בויענדיק פאַר פרעמדע אין דעם פרעמדן לאַנד,
רייכערן די ליולקעס
און — שווייגן.

ירחמיאל לאַזאַרסאָן

ניט זיכער מיטן לעבן

(בילדער פון דער סאָוועט)

1

נאַכט. די נעגערשע גאַס איז איינגעהילט אין פינצטערניש. די איינוואוינער שלאָפן שוין. עס איז רואיק און שטיל. פון צייט צו צייט נאָר הערט זיך אַ הילכיק כראָפּען פון אַ מידן, שלאָפנדיקן נעגער.

ביים עק גאַס, אין אַ קליין שטיבעלע, ליגט לולאַ אויף איר בעט. זי דרייט זיך אויף אַלע זייטן און קאָן ניט איינשלאָפן. זי הערט זיך צו צו יעדן שאָרך. דער מאַן אירער, דזשאַסי, האָט שוין לאַנג געדאַרפט זיין אין דער היים. אַלע מאָל קומט ער פּונקט צוועלף אַ זייגער ביינאַכט, תיכף נאָך דער אַרבעט. איצט האָט שוין דער וואַנטזייגער געקלאַפּט איינס, און ער איז נאָך אַלץ ניטאָ. זי ליגט און קלערט. פאַרשידענע מחשבות (מאַכשאָוועס) קומען איר אויפן זינען. זי דערמאָנט זיך אָן די ווערטער, וואָס דזשאַסי האָט איר געזאָגט מיט אַ פּאָר טעג צוריק: „די ווייסע ווילן ניט אַרבעטן מיט מיר צוזאַמען. זיי האָבן מיר געהייסן זיך אָפּטראָגן, אַז ניט וועלן זיי מיך מאַכן פאַר אַ קאַליקע"...

עס שטעלן זיך איר פאָר מוראַדיקע בילדער. אָט זעט זי איר דזשאַסין אַ צעבלוטיקטן, אַ צעשלאָגענעם, מיט אַן אונטערגעשלאָגן פּנים און אויפגעלאָפענע אויגן; און אָט דאַכט זיך איר, אַז דזשאַסי איז טויט: זיינע אויגן זיינען צוגעמאַכט, זיין מויל אָפן.

זי הייבט אויף דעם קאָפּ, כאַפּט אַ קוק אויפן אַנטקעגנדיקן בעט, אין וועלכן עס שלאָפן אירע פיר קינדערלעך, צוויי יינגלעך און צוויי מיידלעך, און טרערן שטעלן זיך איר אין די אויגן. „וואָס וועל איך טאָן אָן דזשאַסין?" — רעדט זי מיט איינגעהאַלטן געוויין. — „ווער וועט געבן עסן מיינע קליינע טייבעלעך? סעלאַבי איז דאָך נאָך קיין דריי יאָר ניט אַלט... און די קינדער האָבן אַזוי ליב זייער טאַטן... און דזשאַסי איז דאָך אַזאַ גוטער"...

מער האָט שוין לולאַ זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן. זי האָט זיך

צעוויינט. די קינדער האָבן זיך אויפגעכאַפּט, זיך דערשראָקן אַרומגעקוקט און אויך אָנגעהויבן וויינען.

2

אַ גרויסער הויף אַרומגעצאַמט מיט אַן אייזערנעם פּאַרקאַן. אינעווייניק געביידעס, איינע לעבן די אַנדערע. דאָס זיינען די „קאַטן מילס".

אין איינעם פון אָט די הייזער אַרבעט דזשאַסי. ער מיט נאָך צוויי נעגערס פאַרבינדן די רויע „קאַטן" מיט שטריק און פירן די פּעק אויף וועגעלעך אין דער אָפּטיילונג, וואו עס ווערט פאַבריצירט פאָדעם.

אַרבעט דזשאַסי טאָג-איין, טאָג-אויס — עלף שעה אַ טאָג. די אַרבעט איז שווער. ער קלאָגט זיך אָבער ניט. ער טראַכט, אַז שבת, נאָך דער אַרבעט, פאַרן גיין אַהיים, וועט ער זיך אַראָפּכאַפּן אין אַ „צען סענט קראָם" און דאָרטן איינקויפן שפּילעכלעך פאַר זיין סעלאַבין. דאָס ברענגט אַריין פרייד אין דזשאַסיס האַרץ, און די אַרבעט ווערט אים גרינגער.

ער שלעפּט די פּעק „קאַטן" און אין זיין פאַנטאַזיע זעט ער זיין דריי-יאָריקע טאָכטער סעלאַבין, ווי זי נעמט צו ביי אים די צאַצקעס, כאַפּט זיך אַרויף אויף זיינע הענט, נעמט אַרום מיט אירע דיקע הענטלעך זיין האַלדז און קושט אים מיט אירע פּוכקע ליפּעלעך...

אַרבעט דזשאַסי מיט נאָך צוויי נעגערס. פּאַקן זיי און פירן די רויע „קאַטן" אין פאַבריק. קאָנען דאָס די „ווייסע" אַרבעטער פון די אַנדערע אָפּטיילונגען ניט פאַרליידן. „סטיימש", טענהן זיי, „מיר, די ווייסע, וועלן אַרבעטן אונטער איין דאַך מיט נעגערס... אַזאַ זאַך האָט נאָך קיין מאָל אין די „קאַטן מילס" ניט פּאַסירט"...

„שוואַרצע טייוואָלים, טראָגט זיך אָפּ מיט גוטן"... — האָבן די ווייסע אַרבעטער געעצהט די נעגערס, „אַז ניט וועט מען אייך אַרויסטראָגן פון דאַנען"...

האָבן די נעגערס אויסגעהערט די וואָרנונגען, פאַרביסן מיט די ליפּן און געשוויגן. געטראַכט האָבן זיי: „מע וויל אונדז נאָר אָנשרעקן. פאַר וואָס זאָל מען אונדז טאָן שלעכטס? מיר טשעפּען קיינעם ניט"...

ציען זיך טעג, וואָכן און חדשים. שלעפּן די נעגערס פּעק מיט „קאַטן". כּעסן זיך די „ווייסע" אַרבעטער, ווילן ניט אַרבעטן צוזאַמען מיט די „שוואַרצע". שווייגן די נעגערס, הערן אויס אַלע זידלערייען און ענטפערן גאָרנישט.

„מיר זיינען שוין צוגעוואוינט צו באַליידיקונגען פון ווייסע", טראַכטן די נעגערס. „מסתמא וויל גאָט אַזוי. מע טאָר זיך ניט שטעלן קעגן זיין ווילן"...

3

האַלב נאָך עלף ביינאַכט. דזשאַסי האָט נאָר וואָס פאַרענדיקט די אַרבעט. ער טוט אָן זיין רעקל און הוט און לאָזט זיך גיין אַהיים.

ביים טויער, וועלנדיק עפענען די טיר פון הויף, האָט ער דער־פילט הענט אויף זיינע פּלייצעס. און איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט אַרומצוקוקן זיך, איז ער שוין געלעגן אויף דער ערד אַ צע־שלאָגענער. אַ זאַק איז געווען אַריבערגעוואָרפן איבער זיין קאָפּ, קלעפּ האָבן זיך געשאָטן פון אַלע זייטן...

„מע דאַרף דעם שוואַרצן דערהרגענען... ברעכט אים אויס די הענט, וועט ער מער ניט קאָנען אַרבעטן"... — האָבן געשריען ווילדע, צעיושעטע „ווייסע".

מער האָט דזשאַסי ניט געהערט. אין קאָפּ האָט אים גענומען טומלען. פאַר די אויגן איז אים געוואָרן טונקעלער, טונקעלער. די הענט זיינען געוואָרן שווערער. אַ רויטע פליסיקייט האָט גערונען פון אַלע זיינע אברים, אים אָנגעשיכורט און פאַרשלעפּערט...

4

אין דער פרי. די נעגערשע געסלעך זיינען באַלויכטן מיט זונען־שטראַלן. אויף די הויפן שטייען נעגערטעס מיט פאַרקאַטשעטע אַרבל און וואַשן גרעט. מענער גייען פּאַמעלעך צו דער אַרבעט. יינגלעך און מיידלעך איילן זיך אין די סקולס. קליינע קינדער לויפן אַרום באָרוועסע און שפּילן זיך אין שטיינדלעך.

ביים עק גאַס, אַרום דעם קליינעם שטיבעלע,אין וועלכן לולאַ וואוינט, שטייען נעגערס און שמועסן צווישן זיך:

„אַ שאָד, אַ שאָד, געווען אַ גוטער מענטש אָט־אָ־דער דזשאָסי״.
„וואָס באַקלאָגסטו אים שוין? ער איז נאָך ניט געשטאָרבן. מע האָט אים צוגענומען אין שפּיטאָל. לולאַ און די קינדערלעך טרעטן פון אים ניט אָפּ. די דאָקטוירים זאָגן, אַז ער וועט בלייבן לעבן. מע וועט אים נאָר דאַרפן אַראָפּנעמען די הענט״...
„און וואָס טויג אַן אונדזעריקער אָן הענט? שוין בעסער דער טויט״...
„און וואָס טויג אַ נעגער מיט הענט? מע נעמט די הענט און מע ברעכט זיי אוים״...
„אַז זיי טוען, וואָס זיי ווילן, די „ווייסע״ יחסנים... אַן אונדזעריקער איז דאָך אַפילו מיטן לעבן ניט זיכער״...
אַ פייף פון אַ נאָנטער פאַבריק רייסט איבער דעם שמועס. דאָס געזעמל גייט זיך פונאַנדער. מען איילט זיך צו דער אַרבעט...

אַן אָרעם ייִנגל

יעקב קרעפּליאַק

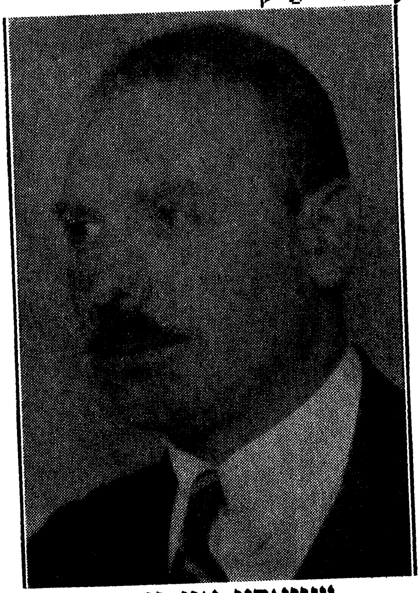

שוואַרץ און ווייס

א

פאַרבייגייער אויף פוירל־סטריט האָבן, געוויינטלעך, גאָר קיין אַכט ניט געלייגט, וואָס פון מיטן טראָטואַר האָט זיך מיט אַ מאָל אַרויסגערוקט אַ מענטשלעכער קאָפּ, ווי ער וואָלט פון דאָרט פלוצלונג אַרויסגעוואַקסן.

פון אַ פירעקיקער עפענונג מיט אַן אָפּגעדעקטער פאַרזשאַווער־טער אייזערנער טיר, ביי דער זייט פון אַן אַלטער „בילדינג”, האָט זיך באַוויזן דאָס פּנים פון אַ נעגערטע מיט גרויסע פולע, פייערדיקע אויגן.

דאָס האָט אַ שוואַרצע דזשעניטאָרין געשלעפּט אַ שווערע אַשקאַן, ניט פאַר אירע כוחות, מיט די טרעפּ פון קעלער אויפן טראָ־טואַר אַרויף. פון גרויס אָנשטרענגונג זיינען איר די אויגן געקראָכן פון די לעבער, געווען פול מיט בייזקייט.

מיט אַ מאָל האָבן אירע אויגן זיך אַ דריי געטאָן און מיט אַנגסט אָנגעהויבן אַרומטאַפּן דעם אַלטן, אויסגעטראָטענעם, אויסגעקרימטן,

טראַטואַר, זיך אָפּגעשטעלט אויף איין פּונקט און גענומען בייטן זייער אויסדרוק. זיי זיינען געוואָרן זאָרגפול, ווייך, און ליבשאַפט האָט אַ פינקל געטאָן.

אַ נעגער־ייִנגל, מיט אַ קעפּל געקרויזטע שוואַרצע וואָל, מיט גרויסע אויפגעריסענע אויגן, ווי ביי איר, איז געלעגן צונויפגעדרייט ביי דער וואַנט פון דער „בילדינג״.

— וואו ביסטו, זוניו?

— ביסט דאָ, דזשימי? גוט, ביסט אַ טייער זונדל, וואָס דו פאָלגסט און גייסט ניט אַראָפּ פון טראָטואַר. זאָלסט מיר דאָ זיין די גאַנצע צייט, זאָלסט ניט אַראָפּ פון דאַנען, מע וועט דיך איבער־פאָרן.

ביי דער מוטערס קול, האָט זיך דאָס נעגער־ייִנגל אויסגעגלייכט, זיך אַוועקגעלייגט אויפן בייכל און גענומען אַרויסוואַרפן הענט און פיס.

— וואָס טוסטו, זוניו?

— איך שווים, מאַ.

די דזשעניטאָרין איז שוין געשטאַנען אַ לאַכנדיקע לעבן איר ייִנגל.

— וואו האָסטו וואַסער, זוניו?

— כ׳לערן זיך, מאַ.

— סאָני, יור פּאָני, ביסט אַ חוזק זונדל, ביסט דאָך שוין אַ גרוי־סער באָי, מע קען ניט שווימען אויפן גלייכן טראָטואַר. דאָס וואַסער צו באָדן זיך, איז ווייט... האָט זי אַ וויז געטאָן מיט דער האַנט פון גאַס אַרום.

— וואו, מאַ?

— דאָרטן, אַהינצו מוז מען פאָרן מיטן טריין, מיט אַ „באָס״, אָדער אַ „מאַשין״.

— איך קען טרייבן אַ מאַשין, מאַ, ווילסט זען?

און דאָס שוואַרצע ייִנגל הייבט אָן קערעווען מיט די הענטלעך, ווי ער וואָלט געהאַלטן דאָס קאָנטראָלראָד פון אַן אויטאָ, קלאַפּן מיט די פיס אָן טראָטואַר, אָנבלאָזן די בעקלעך און אַרויסלאָזן אַ מעקענע שטימעלע — דאָס בלאָזט דער האָרן...

— אָ, זוניו, הער אויף, הער אויף, איך שטאַרב פון געלעכטער. די מאַמע האָט מיט האַסט זיך ווידער גענומען צו דער אַשקאָן,

אַרויפֿגעשלעפּט אויפֿן טראָטואַר, און ווידער גענומען ריידן צו איר ייִנגל:

— נו, איצט גיי איך אין דער צווייטער בילדינג. דאָ שפּיל זיך, געדענק, זאָלסט מיר ניט אַראָפּ פֿון טראָטואַר. דאָ זאָלסטו בלייבן, וועסט אַראָפּ, איז זאָל גאָט אויסהיטן, וועט מען דיך איבערפֿאָרן, זאָלסט ניט אַראָפּ פֿון טראָטואַר, אויב איך וועל דיך געפֿינען ווי נעכטן אויף דער צווייטער זייט, וועל איך דיך שלאָגן און פֿון קעלער ניט אַרויסלאָזן. מע וועט דיך איבערפֿאָרן... וועסט ניט?

— ניין, מאַ.

— אַזוי, מיין איינציקער, געדענק, זאָלסט ניט אַראָפּ.

דזשימי קען שוין גוט דער מאַמעס רייד: ניט אָפּטרעטן פֿון דאַנען, ניט אַראָפּ פֿון טראָטואַר, מע וועט אים איבערפֿאָרן... ער זאָגט צו, ער וועט ניט גיין. אָבער אין דער אמתן, ציט אים אַוועק־צוגיין פֿון דאַנען, ווי מיט צוואַנגען. דאָ אין גאַס איז פֿינצטער, אין קעלער, וואו די מאַמע וואוינט מיט אים, איז פֿינצטער. דאָרטן, ווייטער, ווייס ער, איז ליכטיק, גוט, ניט ווי דאָ.

ב

ווי אַ פֿלאַנץ האָט דזשימי זיך געצויגן צו דער זון, אַהינצו, וואו עס איז ליכטיק און זוניק. אָבער מע טאָר ניט אַריבער די גאַס, מע וועט אים איבערפֿאָרן, וועט ער שוין בעסער בלייבן דאָ: „טרייבן אַ מאַשין", „שווימען"...

ניין, ער וועט פֿון טראָטואַר ניט אַראָפּ... אָבער ווען ער איז אין דרויסן און די מאַמע איז לאַנגע שעהן אין דער צווייטער בילדינג, כאַפּט ער זיך צו צום ראָג... און נאָר צום ראָג? שוין ניט איין מאָל איז ער אַריבערגעלאָפֿן נאָך עטלעכע בלאָק ווייטער, און וואָס ער זעט דאָרטן!

אָבער מער פֿון אַלץ, ציט אים אַהינצו, ווייל ער האָט דערזען ווי ייִנגלעך זיצן פֿון הינטן אויף די מאַשינען ביי די רעדער. ביים ערשטן מאָל זען, האָט עס אים דערשראָקן. אָט... דרייט זיך אַריין דאָס ייִנגל אין ראָד, ווי די מאַמע וואָרנט אים שטענדיק. אָבער ער האָט שוין עטלעכע מאָל געזען, ווי זיי הענגען זיך אָן, ווי זיי שפּרינגען אַרויף און ער איז זיכער, אַז ער קען אויך אַזוי, ער וואָלט פּונקט ווי זיי, זיך אָנגעכאַפּט מיט ביידע הענט ביי דער מאַשין און וואָלט זיך אָנגעהאַנגען.

ג.

ווי אַזוי עס האָט פּאַסירט, ווייס ער אַליין ניט. ער האָט נאָר אָפּגעוואַרט די מינוט, אַז די מאַמע זאָל אַוועק אין דער צווייטער „בילדינג" אַרבעטן. באַלד איז ער מיט אימפּעט דורכגעלאָפן דאָס שטיקל וועג און מיט אויפגעריסענע, צעשראָקענע אויגן, גענומען זיך איינעסן אין די פֿאַרביילויפנדיקע מאַשינען און געטראַכט אויף וועלכער קען ער זיך אַרויפכאַפּן.

ער האָט שוין אַלץ פריער גוט באַמערקט. ער ווייס שוין, אַז ער דאַרף וואַרטן ביז די מאַשינען וועלן זיך אָפּשטעלן אויף רויט, נאָך דעם נאָך צו וואַרטן אַ ביסל, ביז זיי דאַרפן זיך נעמען רירן, ערשט, זיך אָנכאַפּן פון הינטן און ער וועט פאָרן!

אָט קומט אָן דער באָס, זאָל ער אפשר פאָרט אויף אים אַרויף? ניין, ער האָט מורא פאַרן טרייבער.

נאָר אָ, אָ! אַ גלאַנציקע קאָלירטע מאַשין איז אָנגעקומען, אַ גרינע מיט רויטע פּאַסן און געבליבן שטיין.

פלינק, באַוועגלעך, ווערן אים הענט און פיס. ווי אַ קעצל גיט ער זיך אין גאַנצן אַ שאַר צו: אַ כאַפּ אָן, אַ טוליע צו, און ער פאָרט שוין.

אייגנטלעך, האָט ער גאָרניט באַמערקט, ווי ער האָט אָנגעהויבן פאָרן, אַזוי אויפגערעגט איז ער געווען, נאָר ער האָט דערפילט, ווי עפּעס אינעווייניק אין בייכל וואָלט אים אַ צי געטאָן און פאַרשטאַנען, אַז ער פאָרט שוין.

דזשימי האָט אפילו ניט געוואוסט צו טראַכטן, וואו ער קען פאַרפאָרן און ווי אַזוי ער וועט קומען אַהיים צוריק. ערגעץ וואו איז ער ביי זיך געווען זיכער, אַז ער וועט קומען מיטן זעלביקן וועג צוריק. ביסלעכווייז האָט ער זיך גענומען באַרואיקן. ער האָט גענומען פילן די פולע ליכטיקייט און אַז עפּעס וואַרעמט אים אַזוי אָנגענעם פון די זייטן און אין רוקן.

ד

די זייט גאַס וואו דזשימין איז אויסגעקומען זיך אַרויפזעצן, האָט זיך געצויגן אין דער ריכטונג צו „איסט". צו ערשט איז געפאָרן דער באָס, אויף וועלכן ער האָט פריער געטראַכט, צי זאָל ער זיך פאָרט ניט אַרויפזעצן, און נאָך אים די מאַשין מיט דזשימין. דער

באַס איז געווען דער „מעדיסאָן־סטריט־באַס", וואָס מאַכט זיינע שטענדיקע „טריפּס" פון דער טשעמבער־סטריט „פּערי" צו דער „איסט סייד" דורך מעדיסאָן סטריט, און אויפן זעלביקן וועג האָט עס איצט געטראָגן די מאַשין דעם קליינעם דזשימין.

פון וואַנען האָט דזשימי געקענט וויסן, וואָס אין דער „ווייטער" וועלט טוט זיך? פון וואַנען האָט דער דזשעניטאָרינס יינגל פון קעלער, דאָרט צווישן לעדערסקלאַדן, געקענט וויסן, אַז די מאַשין טראָגט אים איצט איבער פרעמדע קינדערשע מלוכות?

דזשימי האָט, פאַרשטייט זיך, ניט געוואוסט, אַז מעדיסאָן־סטריט איז נאָך לאַנגע קינדערשע מלחמות איינגעטיילט געוואָרן אין דריי מלוכות:

פון ניו־בויערי ביז פּאַיק־סטריט, וואו עס וואוינען מערסטנס גריכן, איז געווען „גריכנלאַנד", פון פּאַיק־סטריט ביז ראַטגערס, וואו איטאַליענער וואוינען, איז געווען, „איטאַליע" און פון ראַטגערס אַראָפּצו איז געווען „יידנלאַנד".

די מלחמות פלעגן פאָרקומען צוליב פאַרשיידענע סיבות, אָבער דערהויפּט טאַקע צוליב „ראַידס". אַזוי פיל יינגלעך פלעגן וועלן נע־מען „ראַידס" — זיך אָנהענגען פון הינטן אָן באַסעס און מאַשינען, אַז כדי ניט געהרגעט צו ווערן, ביים אָפּרייסן איינער דעם אַנדערן פון אַ באַס, אָדער מאַשין, האָבן זיי געמאַכט גרענעצן: ביז אַהער מעגסטו פאָרן פון דיין מלוכה, און ווייטער, לאָז דיין אָרט פאַרן איינוואוינער פון דער צווייטער מלוכה. טרעפט, אַ מאַשין שטעלט זיך ניט אָפּ ביים גרענעץ, מעגסטו צופאָרן ביזן נאָענטסטן סיגנאַל און סטאָפּ, ניט ווייטער! אַנדערש וועט מען דיך אַראָפּ־שלעפּן...

ה

ווען דזשימי האָט זיך געלאָזט פאָרן, איז אַזאַ אַלגעמיינער שלום אויף דער וועלט ניט געווען, און ווען עס וואָלט אַפילו יע געווען, וואָלט אים אויך מסתמא ניט געהאָלפן. וואָרעם ווי די מאַשין האָט זיך נאָר באַוויזן נאָכן באַס אין „גריכנלאַנד" האָט זיך אויפגעהויבן אַ טומל:

אַ נעגערל זיצט אויף אַ מאַשין! אַ נעגערל! שלעפּט אים אַרונטער!

אין „גריכנלאַנד״ איז מען געוואָרן אַזוי איבערראַשט פון דער „חוצפה״ און פון דער פלוצלעכקייט, אַז מע האָט ניט באַוויזן דזשימין אַראָפּצושלעפּן. עס האָבן זיך נאָר אויפגעהויבן קולות, און מען האָט אָנגעהויבן נאָכיאָגן אויף „סקייטס״ און אויף „פושערס״ און שרייען און ווייזן צו „איטאַליע״, אַז דאָרטן זאָל מען אים איבערכאַפּן.

אין „איטאַליע האָט מען אין אָנהייב ניט באַגריפן, וואָס מע שרייט צו זיי. דער באָס איז געלאָפן ווי אַ באַשיצער פון פאָרנט, און האָט פאַרשטעלט די מאַשין מיט דזשימין פון הינטן, און ווען זיי האָבן זיך געכאַפּט איז, פונקט ווי אין גריכנלאַנד, די מאַשין שוין געהאַט פאַרביי און אַריין אין יידנלאַנד.

אין יידנלאַנד איז דער פירער, דייווי, געשטאַנען מיט זיין גאַנצער „גענג״ און זיך געפאָרעט אַרום אַן אויטאָמאָביל־ראָד, וואָס זיי האָבן געפונען און געבראַכט צוקייקלען אַהער אויפן טראָטואַר און אַרויפגעלייגט אויף אַ ליידיקער איבערגעקערטער מיסטקאַן.

נאָר מיט אַ מאָל האָבן זיי דערפילט דעם טומל, וואָס האָט זיך געהאַט אויפגעהויבן אין „גריכנלאַנד״ און זיך גענומען צוקוקן. און דאָ שרייען שוין יינגלעך פון דער וייטנס און טייטלען אויף אַ מאַשין:

— אַ נעגערל פאָרט! אַ נעגערל פאָרט אויפן „באָמפּער״! שלעפּ אים אַראָפּ!

ביי זיי „אַראָפּשלעפּן״ איז געווען אַ געווינטלעכע זאַך. זיי האָבן געקענט אַרויפשפּרינגען און אַראָפּשפּרינגען אין מיטן פאָרן, טאַקע מיט גרויס ריזיקע, אָבער זיי האָבן געקענט.

ווי דזשימי איז נאָר אַריינגעפאָרן אין „גריכנלאַנד״, האָט ער דערזען, אַז מע שרייט עפּעס צו אים, און מען יאָגט זיך. אין אָנהייב האָט ער ניט פאַרשטאַנען, וואָס דאָס מיינט, נאָר ווען ער האָט דערזען, אַז אַ האַנט פון אַ יינגל אויף „סקייטס״ גיט זיך אַ צי, און וויל אים אַ כאַפּ טאָן דעם פוס, האָט ער נאָך מער זיך צוגעדריקט צו דער מאַשין. און דאָ זעט ער פון אַלע זייטן לויפן יינגלעך און פון אַלע זייטן ציען זיך הענט, דריקט ער זיך אַלץ פעסטער אויף זיין זיץ צו דער מאַשין, ווי ער וואָלט אין גאַנצן זיך געוואָלט אין איר אַריינפּרעסן.

דייווי און זיין ״גענג״ האָבן פאַרגעסן אַן ראָד. זיי זעען, אַז עס טראָגט זיך אַ טומל, און אין מיטן טומל דער באָס. זיי האָבן פלינק

אויפגעכאַפּט אָפּגעריסענע ווערטער, צייכנס פון אויפגעהויבענע הענט און זיינען האַסטיק אַראָפּ פון טראָטואַר.

פאַרביי האָט זיך דורכגעטראָגן דער באַס, און באַלד די מאַשין מיט דזשימין.

— דייווי לאָז ניט, לאָז ניט! — האָט זיין „קראַוד" גענומען ליאַרעמען.

דזשימי האָט איצט ווי דערפילט די געפאַר. עס שרעקט אים אַזוי דאָס ווייסע גרויסע יינגל וואָס לויפט צו אים קרום פון טראָטואַר. ער וואָלט שוין איצט בעסער געוואָלט אַראָפּשפּרינגען, ער האָט מורא. ער קאָרטשעט זיך אין גאַנצן איין אויף זיין געפּערלעכן „סיט", ווי מיט טויזנט הענטלעך קלאַמערט ער זיך אָן דער מאַשין, און מיט דער מאַמעס גרויסע אויפגעריסענע אויגן נעמט ער קינדיש רופן:

— ניין, ניין...

דייווי האָט אים אַ פּאַק געטאָן פאַר אַ פוס.

פּלוצלונג האָט זיך אין מיטן טומל אַריינגעשניטן אַ געשריי פול מיט שוידער און טויטלעכן אַנגסט. דאָס האָט אַ יידישע מאַמע פון מעדיסאָן סטריט דערזען, ווי מע שלעפּט אַראָפּ דעם שוואַרצינקן פאַרן פּיסל, ווי ער לאָזט זיך ניט, און אָט, אָט, פּלאָנטערט ער זיך אַריין אין ראָד.

אויף אַ רגע האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס פאַרצווייפלטע געשריי האָט איבערגעריסן און אָפּגעשטעלט די גאַנצע באַוועגונג פון דער ניו־יאָרקער גאַס. אויף די טראָטואַרן האָבן דורכגייער זיך אומגעקוקט, זיך פאַרהאַלטן אַ סעקונדע — זען וואָס דאָ איז. פון ביידע זייטן טויערן, פון די רייען פענצטער, שטאָק איבער שטאָק, האָבן גענומען אַרויס־שטעקן זיך קעפּ.

אַ גלאַנציקע גרינע מאַשין מיט רויטע פּאַסן האָט מיט איין מאָל, מיט אַ גרילץ פון די „ברייקס" זיך אָפּגעשטעלט. אַ מאַן איז אַרויסגע־שפּרונגען פון פאָדערשטן זיץ, און זיך געלאָזט לויפן אויף צוריק. אין דער זעלביקער רגע איז שוין געוואָרן אַ געלאָף פון די טראָטואַרן צום מיטן גאַס, וואו עס איז געלעגן אַ שוואַרץ פאַרבלוטיקט יינגל, וואָס האָט זיך געהאַלטן אין איין וויקלען און קאָרטשען, ווי ער וואָלט ניט געווען אַ מענטשלעך קינד, נאָר אַ צעטראָטן שלענגל.

דער מאַן פון מאַשין האָט אַ כאַפּ געטאָן דזשימין אויף די הענט:

— וואו איז דאָ אַ שפּיטאָל? — האָט ער צעשראָקן אַ פרעג געטאָן.

זיין פראַגע איז אָבער געווען איבעריק. פון אַלע זייטן האָט מען געשריען:

— גלייך אין „בית ישראל", דאָ נאָנט.

איינער אַ יונגער בחור האָט גאָרניט פרעגנדיק, זיך געגעבן אַ זעץ אַריין אין פראָנטזיץ, אַ כאַפּ געטאָן דאָס ראָד, און פייל פון בויגן געלאָזט די מאַשין צום שפּיטאָל.

ו

פריער ווי געוויינטלעך, האָט זיך דייווי מיט אַ שווער געפיל אומגעקערט אַהיים.

— פילסט זיך ניט גוט? — האָט אים די מאַמע אַ פרעג געטאָן.

— גאָרניט. — האָט ער קורץ געענטפערט.

דייוויס פאָטער איז געקומען פון דער אַרבעט, זיך באַגריסט. דערזען, אַז דייווי איז שוין דאָ, האָט ער אַ זאָג געטאָן:

— ביסט שוין דאָ? אָבי איך האָב דיך געזוכט אויף דער גאַס.

— עסן איז פאַרטיק, — האָט זיך אָנגערופן די מאַמע, — איך האָב מורא, אַז אים איז עפּעס, כאָטש ער זאָגט, אַז ס'איז גאָרניט, ווייסט דאָך זיין נאַטור.

— דייווי, דיר איז עפּעס?

— ניין, פּאַ.

רופט זיך אָפּ די מאַמע:

— אָט, וואָס ער זאָגט! אַזאַ שיין וועטער, און ער איז אין שטוב.

— אַז ער זאָגט: ניט, איז מסתמא גאָרניט, ער איז ניט קיין בייבי, אַ דערוואַקסן יינגל... אוי, איר מאַמעס! — האָט ער ווי צו זיך אַליין געזאָגט אויפן קול.

דער פאָטער האָט זיך געוואַשט ביים „סינק" מיטן האַנטעך און געגעדט אין שטוב אַריין.

— איך האָב איצט אַזוינס געזען, וואָס איך האָב נאָך אין מיין לעבן ניט געזען...

— וואָס ? — איז די פרוי, געוואָרן נייגעריק.

— כ׳גיי דאָ פאַרביי דעם שפּיטאָל, זע איך אַ רעדל מענטשן ביים אַריינגאַנג, פאַרשטיי איך שוין, אַז ס׳איז אַן „עקסידענט". מסתמא געבראַכט אַן איבערגעפאָרענעם. ניט קיין נייס. כ׳קום צו, דער־לאַנג אַ קוק און זע אַזוינס וואָס איך האָב נאָך אין מיין לעבן ניט געזען, און וואָלט גאָרניט געגלייבט, ווען איך זע עס ניט מיט מיינע אייגענע אויגן.

— דערצייל שוין ! — רעדט אַרויס אַ ביסל צעשראָקן די מאַמע.

— כ׳זע צווישן דעם רעדל מענטשן אויף די טרעפּ פון שפּיטאָל זיצט אַ שוואַרצע און יאָמערט, וויינט אויפן קול, רייסט זיך די האָר פון קאָפּ, ברעכט זיך די פינגער, קנייפּט זיך, ווי זי וואָלט ווען אויסרייסן פון זיך שטיקער פלייש און הערסט יעדעם פּיצל אויף איר פּנים, די הויט אויף די הענט ציטערט, גאָר פּשוט די הויט אויף די הענט...

— וואָס האָט געטראָפן ?

דייווי האָט זיך אַ הייב געטאָן פון אָרט און בלייך געוואָרן.

— אין אָנהייב האָב איך געמיינט אַ משוגענע און דער עולם שטייט אַרום איר, אָבער זי האָט געהאַלטן אין איין קלאָגן אויפן קול :

„זוני"...

„מיין איינציקער".

„מיין טייערער".

„מיין יינגל".

אַז עס האָט פאַרכאַפּט ביים האַרצן. איך האָב אַ פרעג געטאָן, וואָס דאָס איז ? ערשט, עס ווייזט זיך אַרויס, אַז היינט בייטאָג, דאָ ניט ווייט, האָבן „לויפערס" אַראָפּגעשלעפּט פון מאַשין איר יינגל, און ער איז איבערגעפאָרן געוואָרן...

— אויף טויט ? — האָט די מאַמע אין איין אָטעם אַ פרעג געטאָן.

דייווי האָט אַ ציטער געטאָן.

— מע ווייס ניט.

— אַן איין־איינציקער ! — באַדויערט די מאַמע, — אָבער וואָס זיצט זי אויף די טרעפּ. פאַר וואָס ניט אינעווייניק?

— דאָס האָב איך אויך געפּרעגט, ווייזט זיך אַרויס, אַז זי האָט אַזוי אָנגעגעבן אין שפּיטאָל, אַז מען האָט זי געמוזט אַרויספירן, אַ ברירה האָבן זיי געהאַט, אָבער אַזאַ צער, אַזאַ צער, האָב איך נאָך ניט געזען, — רעדט דער פאָטער, ווי ער וואָלט זי נאָך געזען פאַר די אויגן, — אַבי מע זאָגט יידישע מאַמעס...

— וואָס מיינסטו, קנאַפּ פעלן מיר איין די בלוטן צוליב דייוויון ? . . .

דייוויון איז געוואָרן הייס, ער האָט אָנגעהויבן פילן, ווי דאָס אָרט ברענט אונטער אים, און מורא געהאַט צו קוקן אויף טאַטע־מאַמע.

— און ווייסטו, וואָס איך וועל דיר זאָגן — זעצט זיך איין דער פאָטער ביים טיש און נעמט זיך צום עסן — ווען עס וואָלט ניט געווען אַ שוואַרצער, וואָלטן אים די ווייסע לויפערס ניט אַראָפּגעשלעפּט.

דייוו האָט געהאַט צוגעטראָגן אַ שטיקל ברויט צום מויל און עס אַראָפּגעלאָזט צוריק.

— אָ, וואָס דו רעדסט, קנאַפּ שלעפּן זיי איינע די אַנדערע ? דו שטענדיק מיטן סאָציאַליזם.

— וואָסי, ניט אמת ?

דייוווי האָט געוואוסט, אַז דער פּאַ האָט אָנגעהויבן, וועט ער שוין וועגן דעם ריידן. פּאַ איז אַ „סאָשעליסט” און ער רעדט שטענדיק אַזוי. די מאַמע וועט זיך מיט אים אַמפּערן. אָן אַנדערס מאָל, האָט ער עס ניט ליב, איצט וויל ער זיי זאָלן זיך פאַררײדן. אָ, ווען ער קען שוין אַוועק פון שטוב...

— וואו גייסטו, דייווי ? האָסט דאָך עפּעס גאָרניט געגעסן ?

— ערנסט, פּאַ, איך וויל ניט מער, כ׳וויל זיין אין גאַס.

ז

דייווי איז אַרויס אין גאַס און מיט עקשנות געטראַכט, אַז ער איז ניט שולדיק : יענער האָט זיך ניט געלאָזן אַראָפּשלעפּן, וואָלט ער זיך געלאָזן, וואָלט גאָרניט געווען, — ער וואָלט אים אויף די הענט אונטערגעכאַפּט, און פּאַ איז ניט גערעכט, מיט אַ ווייסן וואָלט

ער אויך געטאָן דאָס אייגענע... און כאַפּט זיך פּלוצלונג: וואָלט ער מיט אַזאַ קליין, ווייס יינגל טאַקע אויך געטאָן דאָס אייגענע?

פאַר וואָס גייט ער צום שפּיטאָל, וואָס האָט ער דאָרט צו טאָן? בעסער ניט גיין דאָרטן. ער בלייבט שטיין און גייט ווייטער צום שפּיטאָל. אָט זעט ער שוין דאָס געזעמל מענטשן ביים אַריינגאַנג, דאָס מוז זיין, וואָס פאַ האָט דערציילט. ער בלייבט ווידער שטיין, און מיט אַ מאָל, ווי ער וואָלט געוואָלט באַווייזן, אַז אים אַרט ניט, איז ער האַסטיק צוגעגאַנגען.

אויף די טרעפּ פון שפּיטאָל האָט ער באַלד דערזען די שוואַרצע. דאָס איז „זיין" מאַמע האָט ער אַ קלער געטאָן.

אַרום זיך האָט ער דערהערט פראַגעס און ענטפערס. דער עולם האָט זיך געהאַלטן אין איין בייטן. דאָס האָט מען געענטפערט צו די אָנגעקומענע:

„איבערגעפאָרן".

„אויף טויט?"

„זיצט שוין שעהן".

„שמייסן וואָלט מען זיי באַדאַרפט".

אָבער די אַלע רייד זיינען פאַרביי זיינע אויערן, ער האָט ניט געקענט אָפּרייסן זיין קוק פון דער שוואַרצער. איצט איז זי שוין געזעסן אַן איינגעשטילטע אָבער נאָך אַלץ אין שטילן יאָמער גערעדט:

„זוניו".

„מיין יינגל".

„כ'וועל דיך שוין ניט זען".

אירע יאָמערדיקע רייד האָבן אים מאָדנע אַ צופּ געטאָן ביים האַרצן. אים האָט זיך פאַרוואָלט צוגיין צו איר און זאָגן: הער אויף, איך בין עס דאָס יינגל, וואָס האָט אים אַראָפּגעשלעפּט, נאַ, טו מיט מיר וואָס דו ווילסט, אָבער „פאַר גאָדס סייק", הער אויף. ער איז אָבער געשטאַנען אַ צוגעשמידטער און בלויז געקוקט, געקוקט.

מיט אַ מאָל האָט זיך די טיר פון שפּיטאָל געעפנט. אַ יונגער „אינטוירן" אין אַ ווייסן כאַלאַט האָט זיך באַוויזן, באַטראַכט אַ ווײַלע דאָס געזעמל מענטשן, געכאַפּט אַ קוק אויף דער יאָמערדיקער שוואַרצער. זי אויפגעהויבן און אַריינגעפירט אינעווייניק.

„זעט, מען האָט זי אַריינגענומען", האָט זיך אויפגעהויבן אַ גערייד.

„ צו נעמען בלוט", האָט איינער אין עולם אַ זאָג געטאָן, „אַ נוירס האָט געזאָגט, אַז מע זוכט אַ פּאָר מענטשן צו נעמען בלוט.

דייווין האָט אַ קלאַפּ געטאָן אין האַרצן. ער האָט אַפילו אַ רגע ניט געטראַכט, עפּעס האָט ער אין עקשנות אַ בייג געטאָן דעם קאָפּ, ווי ער וואָלט דאָ געגאַנגען האָבן אַ „פייט" מיט אימעצן, מיט האַרץ אָן עפּן געטאָן די טיר און אַריין אין שפּיטאָל.

ח

אין שפּיטאָל האָט שוין געברענט די עלעקטריק, און באַגעגנט האָט אים אַ פרעמדע וועלט און אַ פרעמדער ריח, — דער מאָדנער שפּיטאָל-ריח. אים האָט אַ בליץ געטאָן אַ געדאַנק, צי זאָל ער ניט אַרויס צוריק, אָבער געפילט, אַז צוריק וועט ער שוין ניט. האָט ער זיך אַרומגעקוקט אויף דער יונגער טעלעפאָן-מיידל ביים „סוויטש", צי זאָל ער איר ניט זאָגן, אָבער באַלד באַשלאָסן, אַז זי איז נאָך אַ „בייבי" — ניטאָ וואָס צו ריידן צו איר, און ווען ער האָט דערזען אַ עלטערע נוירס אַרויסקומען פון עלעווייטער, איז ער צו איר צוגעגאַנגען.

— וואָס דאַרפסטו?

— בין געקומען געבן בלוט.

די נוירס האָט ניט פאַרשטאַנען וואָס ער רעדט.

— וואָס, וואָס דאַרפסטו?

געבן בלוט פאַרן שוואַרצן יינגל.

די עלטערע נוירס האָט ערשט איצט ווי ניט פאַרשטאַנען, וואָס ער וויל, ניט געוואוסט וואָס צו זאָגן און געבליבן קוקן אויף אים. דאָס האָט דייווין אַ ביסל צעמישט.

— ווער האָט דיך געשיקט אַהער?

— בין אַליין געקומען.

— אַליין געקומען געבן בלוט פאַר אַ שוואַרץ יינגל? — האָט זי איבערגעפרעגט מיט שטוינונג.

— יע.

— מיס, — האָט די נוירס, אַ רוף געטאָן, און זיך אַ קער

געטאָן צום „סוויטש״, — זייט אַזוי גוט און פֿאַרבינדט מיך מיט דר. קאָן.

— דר. קאָן? — האָט די נוירס גערעדט אין טעלעפֿאָן, — אַ זאַך, וואָס האָט צו טאָן מיט אייך, אַ ווייס יינגל איז געקומען געבן בלוט פֿאַרן נעגער-יינגל ווען איר האָט פֿריער איינבאַנדאַזשירט די ריפּן. וואָס פֿאַר אַ יינגל פֿרעגט איר? קוקט אויס אַ יידישער... ביסט דאָך אַ יידישער? — האָט זי אַ פֿרעג געטאָן דייוווין אין מיטן שמועס. — יע, אַ יידישער, ביזנעס? ניין, ווייזט אויס, אַז ניט. אַליין געקומען? יע, איך פֿאַר שוין אַרויף מיט אים צו אייך.

דייווי איז שוין איצט געשטאַנען רואיק און גלייכגילטיק. עפּעס איז אים אַראָפּ אַ משא. ער האָט געוואָרט וואָס עס וועט זיין.

ט

ווען זיי זיינען אַרויפֿגעפֿאָרן צו דר. קאָן, איז ער זיי געקומען אַנטקעגן. אַן עלטערער, אַ גרויליכער, האָט ער עפּעס אַזוי שאַרף און קרומלעך געקוקט און קורץ און גיך אַ פֿרעג געטאָן:

— וואָס פֿאַר אַ געשיכטע?

— געקומען געבן בלוט פֿאַרן נעגערל... — פֿרעגט אים, דאָקטער.

— וואָס פֿאַר אַ בלוט? — האָט דער דאָקטער בייז אַ ברום געטאָן.

— ווער האָט דיך געשיקט אַהער? — האָט דר. קאָן אָנגעהויבן.

— אַליין געקומען.

דר. קאָן האָט ווי ניט געהערט דייוויס ענטפֿער און ווייטער גיך אין כעס אָנגעהויבן ריידן אין יידיש:

— טאַטע-מאַמע געשיקט... אַ נייע פּרנסה ביי יידן: שיקן יונגע קינדער בלוט געבן...

דייווי האָט איצט פֿאַרשטאַנען, וואָס דער דאָקטאָר מיינט, און קורץ אַ זאָג געטאָן:

— דאָס האָב איך אים אַראָפּגעשלעפּט פֿון מאַשין...

דער דר. קאָן האָט זיך פֿאַרהוסט, ווי ער וואָלט זיך פֿאַרשטיקט מיט אַ וואָרט.

— וואָ-אָ-ס? — האָט ער אויסגעצויגן און אָנגעשטעלט זיין בליק אויף דייווין.

דייווי האָט איצט געקוקט דעם דאָקטער גלייך אין די אויגן, ווי

איינער זאָגט, וואָס קוקט איר אַזוי אויף מיר? און מיט עקשנות אַרויסגערעדט.

— יע, איך האָב אים אַראָפּגעשלעפּט.

דר. קאָן האָט זיך איצט ווי צעשריען:

— פריער וועסטו אַראָפּשלעפּן, נאָך דעם וועסטו קומען געבן בלוט. שמייסן, קאַטעווען דאַרף מען אייך, און וואָס איז דאָס פּאַר אַ געשעפטן, זיך אָנהענגען אָן מאַשינען און אַראָפּשלעפּן!...

דר. קאָן האָט זיך אַ ביסל באַרואיקט, אָבער נאָך אַלץ גיך און האַרט גערעדט:

— ווייסט, ווי אַזוי מע גיט בלוט? ווייז דיין האַנט. זעסט, מע וועט דיר דאָ איינשניידן דעם אָדער... דו ווייסט, אַז דאָס טוט וויי? — האָט ער געמאַכט אַ שטרענג פּנים.

— איך ווייס.

— און ווילסט זיך לאָזן?

— יע.

— וואָס וועט דיין טאַטע-מאַמע זאָגן?

— זיי טאָרן ניט וויסן.

ביי דר. קאָן האָט זיך מיט אַ מאָל דער גאַנצער אויסדרוק געביטן. אין די שאַרפע אויגן האָט אַ בליץ געטאָן אַ מילדקייט און אַ צופרידנקייט. ער האָט איצט אַ רוף געטאָן צו דייווין:

— קום מיט מיר.

מעכאַניש איז אים דייווי נאָכגעגאַנגען.

דר. קאָן האָט אים אַריינגעפירט אין אַ „וואָרד". דייווי האָט דערזען רייען בעטלעך מיט קינדער פון פאַרשיידענעם עלטער אויף זיי. דר. קאָן האָט אָנגענומען דייווין פאַרן אַקסל און אים צוגע-שטופּט צו אַ בעטל.

— דערקענסט?

אויף אַ בעטל, אויף אַ ווייס קישן איז געלעגן אַ שוואַרץ קעפּל, דורכגעשניטן מיט ווייסע באַנדאַזשן. מען האָט כמעט דאָס פּנים ניט אַרויסגעזען, נאָר צוויי גרויסע אויפגעריסענע אויגן האָבן אַרויס-געקוקט.

— זעסט, וואָס דו האָסט געטאָן?

דייווין האָט פאַרכאַפּט דער אָטעם.

— נו, גוט, האָט דר. קאָן פּלוצלונג אָנגעהויבן ריידן אויסער-געוויינטלעך פריינדלעך,—חרטה איז אַ גרויסע זאַך, אָבער נאָך אַ מאָל

זאָלסטו מיט קיינעם אַזוינס ניט טאָן. ביי אַזעלכע יינגלעך ווי דו, נעמט מען קיין בלוט ניט. ער דאַרף ניט קיין בלוט, — האָט ער אַ ווייז געטאָן אויף דזשימין, — ער וועט געזונט ווערן, אָבער נאָך אַ האָר וואָלט ער געשטאָרבן. נו, גיי אַהיים און זיי אַ וואויל בחורל...

דייווי האָט אָנגעהויבן אַרויסגיין פון וואָרד, נאָר פּלוצלונג זיך אומגעקערט, צוגעגאַנגען צו דזשימים בעטל, מיט די פינגער זיך פאַר־זיכטיק צוגערירט צום אויבערדעק, און אַ פרעג געטאָן:

— טוט ווי?

דאָס שוואַרצע קעפּל מיט די אויפגעריסענע אויגן, האָט זיך אַ ריר געטאָן אויף:

— יע.

— האָסט באַדאַרפט זיך לאָזן אַראָפּשלעפּן, — האָט דייווי ווייטער שטיל אַ זאָג געטאָן, — איך האָב ניט געמיינט...

דייווי האָט געוואָלט נאָך עפּעס זאָגן, נאָר ניט געפונען קיין ווערטער, האָט ער זיך אויסגעדרייט און מיט פאַמעלעכע טריט אַרויס פון וואָרד.

דר. קאָן איז געשטאַנען און דאָס צוגעקוקט.

ז. וויינפּער

די מעשה פון נעגערל און שלעגערל

אזוי־אַ לייענט זיך די מעשה
פונעם נעגערל און שלעגערל.
די הויט פון שלעגערל — אַ ווייסע,
און אַ שוואַרצע ביי דעם נעגערל.

אַמאָל איז געווען אַ נעגערל
מיט צוויי טרויעריקע אויגן.
אַמאָל איז געווען אַ שלעגערל
מיט אַ שאַרפן עלנבויגן.

האָט ליב געהאַט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפן עלנבויגן
אַ שטורכע טאָן דאָס נעגערל
אין די גרויסע, שוואַרצע אויגן.

וואָס זשע האָט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפן עלנבויגן
געהאַט צום גוטן נעגערל
מיט די טרויעריקע אויגן?

גאָרניט האָט דאָס שלעגערל
מיטן שאַרפן עלנבויגן
געהאַט צום גוטן נעגערל
מיט די טרויעריקע אויגן.

די הויט פון שלעגערל — אַ ווייסע
און אַ שוואַרצע ביי דעם נעגערל, —
אַ טרויעריקע איז די מעשה
פונעם נעגערל און שלעגערל.

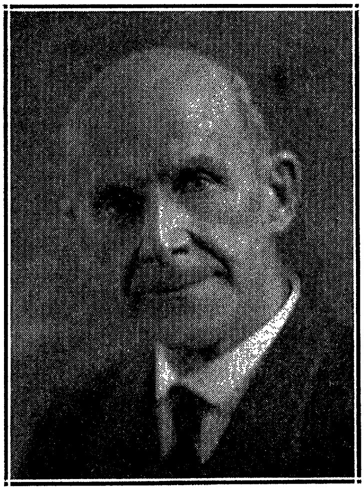

יודזשין וויקטאָר דעבס

נ פ ת ל י ג ר אָ ס

דעבס פירט די באַן־אַרבעטער אין סטרייק

דער ערשטער זיג

אין דעם יאָר 1894 האָט די יוניאָן פון די באַן־אַרבעטער, מיט דעבסן בראַש, דערקלערט אַ סטרייק. אַלע אַרבעטער אויף די

באַנען זיינען אַרוים אין סטרייק. דעבס איז דעמאָלט ניט געווען קיין באַן־אַרבעטער. פאַר אים זיינען אָבער די אַרבעטער געווען ברידער און ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין קאַמף.

אין יענע יאָרן זיינען די אַרבעטער געווען ווי פשוטע שקלאַפן. די מיינסטע אַרבעטער זיינען אין גאַנצן נישט געווען אָרגאַניזירט. מע האָט געאַרבעט 2 מאָל 8 שעה אַ טאָג און נאָך מער, און פאַרדינען האָט מען קוים פאַרדינט אויף אַ שטיקל ברויט.

די לאַגע פון די באַן־אַרבעטער, וואָס דעבס האָט געהאָלפן אָרגאַניזירן, איז נישט געווען קיין בעסערע ווי די לאַגע פון אַנדערע אַרבעטער. מע האָט געאַרבעט לאַנגע שעהן און שווער און — דאָס אַלץ פאַר אַ הונגערלוין.

איז דאָס פאַר די באַן־אייגנטימער נאָך געווען ווייניק. זיי האָבן גערעכנט, אַז זייערע אַרבעטער פאַרדינען צו פיל און זיי האָבן גענומען שניידן זייער לוין.

דאָס איז געווען שוין איבער דער מאָס. אַלע זיינען אַרוים סטרייקן. די באַנען זיינען אָפּגעשטעלט געוואָרן. דער פאַרקער איז געוואָרן צעקריפּלט. די אַרבעטער האָבן דערפילט זייער כוח, זייער מאַכט. זיי האָבן אָנגעהויבן פאַרשטיין, אַז ווען זייער שטאַרקע האַנט נאָר וויל, שטייען אַלע רעדער שטיל. און דאָס ווערט געטאָן אָן בלוטפאַרגיסן.

סע האָט נישט געדויערט לאַנג און די באַן־אַרבעטער האָבן געוואונען דעם סטרייק. די באַן־מאַגנאַטן, די באַלעבאַטים, האָבן נישט געהאַט קיין ברירה און כדי די באַנען זאָלן ווידער גיין, האָבן זיי געמוזט נאָכגעבן וואָס די אַרבעטער האָבן געפאָדערט.

ווי אַ דערפרישנדיקער שטראָם האָט דער זיג פון די סטרייקער זיך דורכגעטראָגן צווישן אַלע אונטערדריקטע אַרבעטער. אַ נייע פרייד האָט אויפגעשיינט. זיי פאַרשטייען איצט, מע קען מיט זיי נישט טאָן, וואָס מע וויל. און — מער ווערט מען מיט זיי נישט טאָן וואָס מע וויל.

אַ צווייטער זיג און — דעבס אין תפיסה

איר האָט אַוודאי געזען, ווי צו יעדן צוג זיינען צוגעטשעפּעט אַ פּאָר פּולמען־וואַגאָנען. דאָס זיינען וואַגאָנען מיט אַ סך מער באַקוועמלעכקייטן ווי די געוויינטלעכע וואַגאָנען. פאַראַן דאָרט באַזונדערע קופּייען פאַר די פּאַסאַזשירן. די זיצפּלעצער זיינען ווי דריי־

שטולן, אַזוי, אַז מע קאָן זיך זעצן מיטן פּנים וואוהין איינעם איז ליב.

די אַרבעטער אויף די פולמען־וואַגאַנען איז אָבער גאָרנישט ניט אַזוי באַקוועם. און בעת די באַן־אַרבעטער האָבן דעמאָלט גע־וואונען דעם ערשטן סטרייק און האָבן אויסגעקעמפט אַ מענטשלעכן לוין, האָט דאָס אָבער אויף קיין האָר נישט פאַרבעסערט די לאַגע פון די אַרבעטער אויף די פולמען־וואַגאַנען. זיי זיינען געווען אין דער ערגסטער לאַגע צווישן די באַן־אַרבעטער. זיי האָבן זיך אַרויסגע־שלאָגן פון די כוחות און האָבן באַקומען אַ הונגערלוין.

מר. פולמען, דער אייגנטימער פון די פולמען־וואַגאַנען, האָט פון זיינע אַרבעטער אויסגעזויגן די לעצטע כוחות. ער האָט געפאָדערט די מיינסטע אַרבעט און האָט געצאָלט דעם קלענסטן לוין.

אויסער דעם האָט דער מר. פולמען געהאַט זיינע מיטלען, ווי אַזוי אויסצוזויגן זיינע אַרבעטער און נאָך צונעמען ביי זיי דעם לעצטן אָרעמען לוין. ער האָט שוין דעמאָלט געטאָן אַזוי ווי די היינטיקע קוילן־מאַגנאַטן טוען אין די קוילן־געגנטן פון קענטאַקי און אַנדערע שטאַטן.

מיסטער פולמען האָט אויפגעבויט באַראַקן, וואו זיינע אַר־בעטער האָבן געמוזט וואוינען און באַצאָלן מער דירה־געלט ווי ערגעץ אַנדערש. ער האָט געעפנט קראָמען, געוועלבן און אַלערליי געשעפטן, און זיינע אַרבעטער האָבן געמעגט קויפן, וואָס זיי דאַרפן, בלויז אין פולמענס קראָמען און געוועלבן און דאָ האָט מען פאַר אַלץ געמוזט צאָלן גרעסערע פרייזן: פאַר שפּייז און פאַר קליידער און פאַר אַלע אַנדערע זאַכן.

און די אַרבעטער, וואָס האָבן געגומען בלויז דאָס נייטיקסטע, וואָס זיי דאַרפן — האָבן געמאַכט חובות און האָבן זיך פאַרשולדיקט איבערן קאָפּ. און געבן אויף באָרג האָט מען זיי דווקא געגעבן. וואָרעם דאָס האָט די אַרבעטער פשוט צוגעבונדן צו זייער מיזערנער אַרבעט און זיי האָבן נישט געטאָרט גיין זוכן קיין אַנדער אַרבעט. אויף אַזאַ אופן זיינען זיי געוואָרן איינפאַכע שקלאַפן ביי דעם מיסטער פולמאַנען.

אַלץ האָט אָבער אַ גרענעץ, און יעדע זאַך האָט אַ סוף. אַז די אַרבעטער האָבן שוין מער נישט געקענט אַריבערטראָגן ווייערע ביטערע צרות, האָבן זיי איין שיינעם טאָג דערקלערט אַ סטרייק. דער זיג פון די אַנדערע באַן־אַרבעטער האָט זיי צוגעגעבן מוט.

טויזנטער פולמען־אַרבעטער פון די ברעגן פון אַטלאַנטיק ביז צו די ברעגן פון פּאַסיפיק האָבן באַשלאָסן אַראָפּצואוואַרפן פון זיך די קייטן פון שקלאַפעריי און ווערן פריי.

מיסטער פולמען האָט זיך געווענדט צו גראָווער קליוולאַנד, וואָס איז דעמאָלט געווען פּרעזידענט, אַז ער זאָל שיקן מיליטער קעגן די סטרייקער. דער פּרעזידענט האָט אים צוליב געטאָן און האָט געשיקט סאָלדאַטן צו אונטערדריקן דעם סטרייק. און דעם אמת געזאָגט — מיט דעם סטרייק האָט שוין געהאַלטן גאָר שמאָל. נאָר דאָ איז אונטערגעקומען דעבס. ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן נאָך אין דער רעכטער צייט און האָט גענומען פירן דעם סטרייק. די אַר־בעטער האָט ער געהייסן זיצן אין דער היים. זאָלן די סאָלדאַטן מיט זייערע ביקסן פירן די באַנען.

זעט דער מיסטער פולמען, אַז מיט די סאָלדאַטן קאָן ער גאָר־נישט ניט אויפטאָן, ווענדט ער זיך צו אַ ריכטער. ער זאָל דורכן געזעץ צווינגען די אַרבעטער גיין צו דער אַרבעט. דער ריכטער האָט אַרויסגעגעבן אַ פּסק, אַז אַלע אַרבעטער מוזן גיין צו דער אַרבעט.

דעבס האָט אָבער די אַרבעטער נישט געלאָזט צוריקגיין צו דער אַרבעט אויף די אַלטע קאָנדיציעס. זיי מעגן רואיק זיצן אין דער היים, האָט ער זיי דערקלערט, נישטאָ וואָס צו שרעקן זיך. זאָלן זיי זיך נאָר האַלטן אייניק און אָנגיין מיטן סטרייק. קיינער וועט זיי דעמאָלט נישט קענען צווינגען צו גיין אַרבעטן.

וואָס טוט איצט דער מיסטער פולמען? טראַכט ער און טראַכט, און אַז ער זעט דאָס אַלץ איז דעבסעס קאָפּ און אַרבעט, נעמט ער קלערן ווי אָפּצוראַמען דעבסן פון וועג. ער לאָזט דעבסן אַרעסטירן פאַר ברעכן דאָס געזעץ. וואָרעם דער ריכטער האָט דאָך געפּסקנט, אַז די אַרבעטער מוזן צוריקגיין צו דער אַרבעט, נאָר דעבס לאָזט זיי נישט. אַרעסטירט מען דעבסן און מע זעצט אים איין אויף זעקס חדשים.

די פולמען־אַרבעטער האָבן לסוף טאַקע געוואונען דעם סטרייק, דעבס איז אָבער געזעסן אין תפיסה. נאָר ער איז נישט געווען איינ־זאַם. די הערצער פון מיליאָנען מענטשן זיינען געווען מיט אים. און בריוו האָט ער געקראָגן — בריוו מיט טרייסט און מיט לוי־טער פריינדשאַפט און האָפענונג. איין בריוו, וואָס איז געקומען נאָך איידער מע האָט אים איינגעזעצט, איז געווען אַזאַ:

ליבער דזשין,

איך הער, אַז מע וויל דיך פאַרשיקן אין תּפיסה. דו וועסט
דאָרטן דאַרפן האָבן אַ פריינד — לאָמיך זיין דיין פריינד.
דיין,
יודזשין פילד.

דער פּאָעט פון דעם באַרימטן ליד: „טווינקל, טווינקל, ליטל סטאַר", האָט דאָס אים געשריבן אַזאַ בריוו.

ז. ליבין

מיין קינדהייט

געבאָרן געוואָרן בין איך ניט דאָ, אין אַמעריקע, נאָר ווייט, ווייט אויף יענער זייט פון דעם ווייטן אַטלאַנטישן אָקעאַן, אין אַ קליין יידיש שטעטעלע אין רוסלאַנד. האָרקע, אַזוי הייסט דאָס שטעטעלע, וואו איך בין געבאָרן געוואָרן.

אַ שיין שטעטעלע, אָט די האָרקע. ס'איז אַ בערגיק שטעטעלע, בערג און טאָלן. די גאַסן זיינען ברייטע, זומער וואַקסט גראָז אין מיטן גאַס, אָסיען-צייט איז מוראַדיק בלאָטיק, פאַרטרונקען צו ווערן, ווייל אין אונדזער שטעטעלע זיינען די גאַסן ניט ברוקירט, אַזוי ווי דאָ אין ניו-יאָרק, אָדער אין די אַנדערע גרויסע שטעט פון אַמעריקע.

אַ שיין, פאַרחלומט שטעטעלע איז אונדזער האָרקע, נאָר אַזאַ אָרעם שטעטעלע. פּייערדיקע קבצנים זיינען דאָרטן יידן, אוי, קבצנים, גאָר ניט איבערצודערציילן. פאַראַן נגידים אויך, אָבער די מערסטע אונדזערע יידן זיינען געווען גרויסע, אָבער טאַקע גאָר גרויסע אָרעמעלייט. מיין טאַטע איז געווען אַ מלמד און איינער פון די סאַמע גרעסטע קבצנים.

קינדער, איך וואָלט וועלן פאַר אייך כאַטש אַ ביסעלע אָפּמאָלן דאָס שטיבעלע אונדזערס. דאָס שטיבעלע, וואו ס'איז אַוועק מיין קינדהייט און מיין ערשטע „בליענדיקע" יוגנט, איז געווען ווי איך געדענק, אַ קליין שטיבעלע, די גרייס, לאָמיר זאָגן, ווי דער עסצימער אין אַ געוויינטלעכער שטוב דאָ אין אַמעריקע. געווען בלויז איין צימער: דאָ האָט מען געגעסן, אויב ס'איז

נאָר געווען וואָס צו עסן, דאָ איז מען געשלאָפן, דאָ האָט מען געלעבט. ס'רעדט זיך אַזוי: געלעבט, — דאָ האָט מען זיך גע־מאַטערט. די ווענט פון אונדזער שטיבעלע זיינען געווען פון נאַ־קעטע ברעווענעס, קיין דיל איז ניט געווען, ערד איז געווען. פענצ־טערלעך קליינע, מע האָט זיי קיין מאָל ניט געעפנט: ווינטער האָט מען ניט געעפנט קיין פענצטער, אַז די וואַרעמקייט זאָל ניט אַרויסגיין, און זומער האָט מען גלאַט ניט געעפנט.

און הערט נאָר אדרבה וואָס אָט אין דעם קליינעם שטי־בעלע האָט זיך דאָס אַ ביסל אָפּגעטאָן. מיר אַליין זיינען געווען אַ פאַמיליע פון זעקס נפשות — טאַטע, מאַמע און פיר קינדער. אויף דעם גרויסן אויוון וואָס האָט פאַרנומען כמעט אַ העלפט פון דער שטוב, האָט ביי אונדז אויפגעהאַלטן זיך אַ „גויע", ווייל זי פלעגט פאַר אונדז טראָגן וואַסער אָן געצאָלט. אין אונדזער שטעטל האָט מען ניט געוואוסט פון וואַסער, וואָס קומט אַריין אין הויז דורך קראַנען; געווען אין שטעטל איין ברונעם, און אָט פון דעם ברונעם האָט דאָס גאַנצע שטעטל געקראָגן וואַסער. זיינען געווען וואַסער־טרעגער, וועלכע פלעגן אייך ברענגען וואַסער פאַר גע־צאָלט. אונדז האָט די „גויע" געטראָגן וואַסער, דערפאַר האָט זי ניט געדאַרפט צאָלן אונדז קיין דירה־געלט פאַר איר שלאָפן אויפן אויוון. ווייטער האָבן מיר געהאַט שכנים: אַ פרוי מיט צוויי דערוואַקסענע טעכטער — אַלע דריי זיינען געווען אַלמנות — און נאָך אַן עלטערע פרוי, וועלכע פלעגט אויסבאָרגן געלט אויף פראָ־צענט; דער טאַטע האָט אַ מאָל ביי אָט דער פרוי געליען אויף אויסצאָלן צען רובל, האָט ער דאָס קיין מאָל ניט געקענט אָפּצאָלן, האָט זי דערפאַר ביי אונדז געוואוינט אָן דירה־געלט.

מיין טאַטע איז געווען אַ מלמד, איז זיין חדר געווען טאַקע אין אונדזער שטיבל, און ער האָט דאָ אין שטיבל געקנעלט מיט אַ פופצן קינדער. ווייטער האָט די מאַמע געהאָדעוועט הינער, טאַקע דאָ אין שטיבל. מיר האָבן פאַרמאָגט אַ קו. פאַר דער קו איז ביי אונדז געווען אַ שטעלכל. נאָר ווינטער, ווען ס'פלעגן אויספאַלן שטאַרקע פרעסט, פלעגט מען די קו איבער נאַכט האַלטן אין שטוב.

אָט דאָ, אין דעם שטיבעלע, איז דאָס דורכגעלאָפן מיין קינדהייט און מיין יוגנט.

ווען איך האָב אייך דערמאָנט, אַז מיר האָבן געהאַט אַ קו, האָט איר דאָך געוויס געקענט מיינען, אַז ס'איז געווען מילכיקס

צום עסן, זאָלט איר דאָס ניט טראַכטן. די קו האָט טאַקע געגעבן מילך, אָבער מע פלעגט עס פאַרקויפן. איבערן גאַס ביי אונדז זיינען געווען צוויי שיינע הייזער, געוואוינט האָבן אין די הייזער צוויי נגידים פון שטעטל, פלעגט מען זיי פאַרקויפן די מילך. מיר, דעם מלמדס קינדער, האָבן פון אונדזער קו די מילך ניט פאַרזוכט. מיר האָבן געהונגערט, פשוט געהונגערט.

ווען נאָר איך טראַכט וועגן מיינע קינדער־יאָרן, זע איך אין מיינע געדאַנקען מיין האַרציקע, מיין אָרעמע מוטער. אַלע מאָל, אַלע מאָל איז זי אַרומגעגאַנגען מיט פאַרוויינטע אויגן. אַלע מאָל, אַלע מאָל זיינען איר אין האַלדז טרערן געשטאַנען, ווייל דאָס לעבן אירס איז געווען אַזוי שווער, אַזוי ביטער.

מיין פאָטער איז געווען אַ ייד אַ קלוגער, אַ גרויסער וויצלינג, אָבער אין שטוב איז ער געווען אַ דעספּאָט. מיר — די קינדער — פלעגן פאַר אים ציטערן. די מאַמע, די אָרעמע, האָט פאַר אים אויך מורא געהאַט אימת־מות (איימאַס־מאָוועס).

איך האָב געלערנט ביי מיין טאַטן אין חדר. געדענק איך, אַז ער פלעגט מיך זייער שלאָגן. איך בין געווען גראָד אַ שטיל יינגל, געהאַט אַ שאַרפן קאָפּ, געלערנט זייער גוט, נאָר דער טאַטע האָט מיך סיי ווי סיי געשלאָגן. ס'איז געווען דערפאַר, ווייל ער האָט, אַפּנים, קיין כוח ניט געהאַט צו שלאָגן די אַנדערע קינדער — פלעגט ער מיך שלאָגן. איין מאָל, געדענק איך, האָט ער מיך אָנגעשלאָגן גלאַט אַזוי זיך, אומזיסט און אומנישט, און דערנאָך האָט ער אַליין זיך צעוויינט. מיך האָט ער געקושט און אַליין האָט ער געוויינט.

ווען איך בין אַלט געווען צוועלף יאָר, האָב איך שוין געאַרבעט אין אַן אַפּטייק און פאַרדינט מיין ברויט. צו אַכצן יאָר האָב איך אַוועקגעוואַנדערט איבער דער ווייטער וועלט, דערשלעפּט זיך קיין לאָנדאָן, ענגלאַנד, און מיט אַ יאָר שפּעטער בין איך, אַן אימיגראַנט, אָנגעקומען קיין אַמעריקע. דאָ האָט מיך דער סוועט־שאַפּ גלייך אַריינגענומען אין זיינע בייזע הענט. איך בין געוואָרן אַ קאָפּן־מאַכער.

זיצנדיק ביי דער ניימאַשין האָב איך אָנגעשריבן מיין ערשט מעשהלע. דער נאָמען פון דעם מעשהלע איז געווען: „פרילינג". איך האָב דערציילט, ווי אַזוי אַן אַרבעטער אין אַ פינצטערן סוועט־

שאַפּ פּילט זיך, ווען ס'קומט אָן דער ליבער ליכטיקער פרילינג. מיין ערשט מעשהלע האָט זיך אָפּגעדרוקט אין דער „אַרבעטער־צייטונג" אונטערן נאָמען: „אַ זיפץ פון אַן אַרבעטער־ברוסט".

פאַר וואָס איך בין געוואָרן אַ שרייבער? דער אמת איז, אַז איך ווייס אַליין ניט. אָט אַזוי זיך. געזען האָב איך אַרום זיך אַ ים מיט צרות. געאַרבעט האָב איך אין אַ יידישן סוועט־שאָפּ. שווער איז געווען מיין לעבן, ניט געווען אין מיינע טעג קיין זונענשיין, ניט קיין פרייד. שווער איז געווען דאָס לעבן פון אַלע אַרבעטער אין די סוועט־שעפּער. האָב איך זיך צוגעקוקט צו דעם, וואָס ס'קומט פאַר אַרום מיר, האָב איך כסדר געהערט אַרום און אַרום אַ וויי־געשריי פון מענטשן, וועלכע האָרעווען, פּראַצעווען אַזוי ווי שקלאַפן, האָבן גאָרנישט פון זייער האָרעוואַניע, אויסער אָרעמקייט און נויט, האָט מיר מיין האַרץ ווי געטאָן, האָב איך גענומען אַ פּען אין האַנט, פאַרצייכנט וואָס איך זע און וואָס איך הער אַרום מיר. אַזוי בין איך געוואָרן אַ שרייבער.

ל. פּ אָ ג ע ל מ אַ ן

די ערשטע טריט

דאָס איז געווען אין אָנהייב פרילינג, אין דעם יאָר 1892, אין דער שטאָט ניו־יאָרק. צוויי יידישע אַרבעטער, סעם גרינבערג און הערי לאַסקער, וועלכע האָבן צוזאַמען געאַרבעט אין אַ שניידער־שאָפּ, האָבן באַשלאָסן צו גרינדן פאַר אַרבעטער אַ פאַראיין, כדי צו באַקענען זיך נעענטער איינער מיט דעם צווייטן, צו באַפריינדן זיך און פאַרברענגען צוזאַמען די צייט אויף אַן אָנגענעמען און נוצלעכן אופן.

זיי האָבן פאַרגעלייגט דעם פּלאַן זייערן אַ פריינד, אַ היטל־מאַכער מיטן נאָמען גאָלדרייך. ער איז גלייך צוגעשטאַנען צו זיי און האָט צוגעצויגן נאָך עטלעכע אַרבעטער.

אין אַ פרייען טאָג, דעם פערטן אַפּריל, 1892, האָבן זיי אַלע זיך צונויפגעקליבן אין סעם גרינבערגס הויז און האָבן געגרינדעט אַ פאַראיין, וועלכן זיי האָבן אַ נאָמען געגעבן "אַ ר ב ע ט ע ר - ר י נ ג - פ אַ ר א י י ן".

מיט דעם נאָמען האָבן זיי געוואָלט באַווייזן, אַז זייער פאַראיין דאַרף פאַרבינדן די אַרבעטער צוזאַמען אין איין משפחה, אין איין ר י נ ג.

פון צייט צו צייט פלעגן זיך צונויפקלייבן די עטלעכע מיט־גלידער פון דעם „פאַראיין" און פלעגן זיך דורכריידן וועגן פאַר־שיידענע פאַסירונגען פון דער וועלט. איבערהויפּט פלעגן זיי שמועסן וועגן דעם שווערן לעבן פון די יידישע אַרבעטער, וועלכע פלעגן דעמאָלט אַרבעטן פון באַגינען ביז שפּעט אין דער נאַכט אין ענגע, שמוציקע שעפּער און פאַר אַזאַ קליינעם געהאַלט, אַז זיי פלעגן קוים, קוים זיך קענען ווי עס איז דורכלעבן.

ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן איצט ווי אַזוי עס האָבן געלעבט די יידישע אַרבעטער אין יענער צייט. ווי שווער עס לעבט זיך דאָ איצט ניט דעם אַרבעטער, איז פון דעסטוועגן זיין איצטיקע לאַגע פיל בעסער ווי אין יענע יאָרן.

די יידישע אַרבעטער, וועלכע זיינען דעמאָלט ערשט אַריבער־געקומען פון יענער זייט ים, פלעגן זיין גרייט צו אַרבעטן וואו עס האָט זיך נאָר געמאַכט און פאַר וועלכן ס'איז געהאַלט, אַבי ניט צו שטאַרבן פון הונגער. די מערסטע פון זיי האָבן פון דער היים קיין מלאכה ניט געקענט, און זיי האָבן זיך געמוזט נעמען פאַר אַזאַ מין אַרבעט, וועלכע מע קען זיך לייכט אויסלערנען. אַזאַ אַרבעט אָבער באַצאָלט זיך ווייניק. קיין ענגליש האָבן זיי ניט געקענט; דאָס לאַנד איז זיי געווען פרעמד; קיין הילף פון ערגעץ האָבן זיי ניט געהאַט; פאַרקערט, זייערע פאַמיליעס אויף יענער זייט ים האָבן נאָך פון זיי דערוואַרט הילף. דעריבער פלעגן זיי זיין אומבאַהאָלפן און פאַרצווייפלט, ווען זיי פלעגן אַריינפאַלן אַהער, אין דער נייער וועלט.

יעדער איינער האָט לייכט זיי געקענט אָפּנאַרן און באַשווינד־לען. זיי האָבן געזוכט אַרבעט, און ווען זיי פלעגן נאָך שווערער מאַטערניש ווי עס קריגן אַ שטעל וואו צו אַרבעטן, זיינען זיי גרייט געווען אַריבערצוטראָגן די גרעסטע צרות אַבי צו פאַרדינען די פאַר דאָלאַר צום לעבן.

אין די שעפּער, וואו די יידישע אימיגראַנטן פלעגן אָנקומען, פלעגט הערשן די ווילדסטע עקספּלואַטאַציע וואָס מע קען זיך נאָר פאַרשטעלן.

אין אַ פינצטערן, פייכטן און שמוציקן צימער פלעגן אַרבעטן

ביי דער שווערסטער אַרבעט צענדליקער אַרבעטער פון 15 ביז 18 שעה אַ מעת-לעת. פאַר זייער שווערער אַרבעט פלעגן זיי באַ־קומען פון צוויי ביז דריי דאָלאַר אַ וואָך. פאַר אַזאַ געהאַלט פלעגן זיי קוים קענען דערהאַלטן די נשמה און פלעגן ניט קענען דינגען אפילו קיין איינציקן צימער פאַר זיך. אַ סך פון זיי האָבן געקענט דינגען פאַר זיך בלויז אַ ווינקל צו שלאָפן ערגעץ אין אַ קיך, אָדער אין אַן אַנדער פינצטערן צימער אָן ליכט און אָן לופט. אַזוי האָט זיך פאַרשפרייט דער „באָרדער", וועלכער איז געוואָרן אַזוי פּאָפּולער אויף דער יידישער גאַס.

דער אַמאָליקער שאַפּ איז געווען אַ פּלאַץ, וואו דער אַרבעטער פלעגט גיך פאַרלירן דאָס געזונט און די קרעפטן. דעריבער האָבן די אַמאָליקע שעפער, וואו עס האָבן געאַרבעט די ערשטע יידישע אימיגראַנטן, באַקומען דעם טרויעריקן נאָמען „סוועט-שאַפּ", דאָס הייסט אַ שאַפּ, וואו מען אַרבעט שווער, מיט שווייס. פון אַזעלכע שעפער פלעגן מענטשן אָפט באַקומען קראַנקע לונגען, קראַנקע הערצער, קראַנקע אויגן און אַלערליי שווערע קראַנקהייטן בכלל. ניט אומזיסט האָט מען טובערקולאָזיס (אָדער ווי מע רופט עס פאַרקירצטערהייט „טי-בי") אָנגערופן די „פּראָלעטאַרישע קרענק".

און ניט נאָר פון דעם „סוועט-שאַפּ" אַליין האָט מען געקענט לייכט קריגן פאַרשיידענע קראַנקהייטן און פאַרקריצטע יאָרן; אויך די וואוינונגען פון די יידישע אַרבעטער זיינען געווען נעסטן פון אַלערליי קראַנקהייטן און מגפות. די אָרעמע טענעמענט-הייזער, וואו די מיינסטע יידישע אַרבעטער האָבן געלעבט, זיינען געווען געפּער־לעכע פייער-פּאַסטקעס, וואו מען איז ניט געווען זיכער מיטן לעבן. אַזעלכע הייזער זיינען, צום באַדויערן, נאָך ניט פאַרשוואונדן אין די אָרעמע געגנטן ביז דעם היינטיקן טאָג; ביז איצט נאָך קענען מיר געפינען טויזנטער אָרעמע פאַמיליעס, וועלכע וואוינען אין אַזעלכע הייזער פון יענע יאָרן. דעמאָלט אָבער האָבן כמעט אַלע יידישע אַרבעטער געלעבט אין אַזעלכע וואוינונגען.

ווי מיר זעען, איז זייער שווער געווען דאָס לעבן פון די יידישע אַרבעטער אין יענע יאָרן, ווען דער „אַרבעטער-רינג-פאַראיין" האָט זיך געגרינדעט. קיין יוניאָנס זיינען נאָך דעמאָלט ניט געווען צו באַשיצן די אַרבעטער פון דער שרעקלעכער עקספּלואַטאַציע אין די שעפער. קיין אַרבעטער-פּאַרטייען, וועלכע זאָלן אויפקלערן די אַרבעטער זייער לאַגע, זיינען נאָך אויך ניט געווען. עס האָט גע־

הערשט אַ פולשטענדיקע הפקרות (הפקיירעס), אַ מין שקלאַפֿעריי פון כלומרשט פרייע מענטשן אין אַ פריי לאַנד.

ווען דער „אַרבעטער-רינג-פֿאַראיין" האָט זיך געגרינדעט האָבן די מיטגלידער צום ערשטן מאָל גענומען טראַכטן און ריידן וועגן זייער לאַגע. די גרינדער פון דעם „פֿאַראיין" האָבן אָבער באַלד פֿאַרשטאַנען, אַז מיטן טראַכטן און ריידן אַליין וועלן זיי זיך ווייניק העלפֿן: מע מוז אַרבעטן, מע מוז פֿאַרשפּרייטן דעם געדאַנק וועגן אַ פֿאַראייניקונג צווישן די אַרבעטער, מע מוז די אַרבעטער ענג פֿאַרבינדן צוזאַמען אין איין אָרגאַניזאַציע, אין איין שטאַרקן אַרבעטער-פֿאַראיין. ערשט דעמאָלט, ווען אַזאַ פֿאַראייניקונג וועט פֿאָרקומען, וועט מען קענען אויסקעמפֿן אַ בעסער לעבן. מע האָט גענומען ריידן מיט די אַרבעטער אין די שעפּער און מע האָט גענומען פֿאַר זיי אויפֿקלערן זייער לאַגע און אויך די צילן פון דעם „פֿאַראיין". די ווערטער האָבן געקראָגן אַן אָפּקלאַנג אין זייערע הערצער. די אַרבעטער האָבן דערזען פֿאַר זיך אַ שטראַל פון האָפֿענונג; זיי האָבן דערזען אַן אויסגאַנג פון זייער שווערן פֿאַרשקלאַפֿטן לעבן, און זיי האָבן אויפֿגעלעבט. זיי האָבן מיט אינטערעס זיך צוגעהערט צו די רייד פון די עטלעכע גרינדער פון „פֿאַראיין", האָבן זיך אָפּגערופֿן און גענומען העלפֿן; אַלץ מער און מער אַרבעטער האָבן זיך אָנגעשלאָסן אָן דעם „אַרבעטער-רינג-פֿאַראיין", וועלכער איז מיט דער צייט געוואָרן זייער באַליבט ביי די אַרבעטער.

דער „אַרבעטער-רינג-פֿאַראיין" איז זיך אָנגעגאַנגען מיט זיין אַרבעט און האָט ביסלעכווייז פֿאַרגרעסערט די צאָל פון זיינע מיטגלידער, אַזוי אַז מע האָט געמוזט שוין דינגען אַ ספּעציעלן זאַל, וואו זיך צו פֿאַרזאַמלען.

די מיטגלידער פון דעם „אַרבעטער-רינג-פֿאַראיין" האָבן זיך געפֿילט ווי נאָענטע חברים, ווי פריינד, און זיי האָבן טאַקע איינער דעם צווייטן גערופֿן מיטן נאָמען „פ ר י י נ ד". זייער הויפּט-ציל איז געווען צו שטיצן איינער דעם צווייטן אין פֿאַל פון אַ נויט, אָנצופֿירן בילדונגס-אַרבעט און דורכצופֿירן פֿאַרשיידענע נוצלעכע אונטערנעמונגען.

גאַנץ אָפֿט פלעגט מען זיך אין דעם „פֿאַראיין" פֿאַרווײַלן אויף אַן אָנגענעמען היימישן שטייגער; אָבער אויסער פֿאַרווײַלונגען פלעגט דאָרטן אָנגעפירט ווערן אויך ערנסטע אַרבעט, וואָס האָט

אריינגעטראָגן ליכט אין דעם דעמאָלטיקן פינצטערן לעבן פון די אַרבעטער, וועלכע האָבן באַלאַנגט צו דעם פאַראיין.

די ערשטע צייט האָט דער „פאַראיין" זיך ניט זייער שטאַרק אַנטוויקלט. געוועזן אפילו מאָמענטן, ווען עס האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אָט, אָט שטאַרבט ער אָפּ אין גאַנצן. אָבער קענטיק, ער האָט געהאַט אין זיך אַ שטאַרקע לעבנסקראַפט, ווייל פון אַלע שווערע מאָמענטן איז ער אַרויס אַ גאַנצער, און איז ניט אומגעקומען.

אַכט און אַ האַלב יאָר האָט אָפּגעלעבט דער קליינער „פאַראיין", וועלכן עס האָבן געגרינדעט עטלעכע יידישע אַרבעטער פון ניו־יאָרק אין יאָר 1892.

אין דעם יאָר 1900 איז יענער „פאַראיין" געוואָרן אָן אָרדן, וועלכער האָט געקראָגן דעם נאָמען „א ר ב ע ט ע ר - ר י נ ג"; דאָס איז דער זעלביקער „אַרבעטער־רינג", וואָס איז איצט באַקאַנט אין יעדער שטאָט און אין יעדן שטעטל פון אַמעריקע, און אפילו אויף יענער זייט ים.

זיין צוועק און זיין פאַרלאַנג איז — צו העלפן שאַפן אַ נייע, און שענערע וועלט, אַ פרייע וועלט, וואו מענטשן זאָלן זיך פילן גליקלעך און וואו עס זאָלן ניט זיין קיין אונטערדריקער און אונטער־דריקטע. צו דערגרייכן אַזאַ נייע וועלט איז דער טרוים פון די בעסטע מענטשן אין פאַרלויף פון דורות; דער „אַרבעטער־רינג" וויל צוזאַמען מיט דער אַלוועלטלעכער אַרבעטער־באַוועגונג דעם טרוים פאַרווירקלעכן און מיט זיין אַרבעט העלפט ער ווי ווייט ס'איז נאָר מעגלעך דעם טרוים דורכצופירן אין לעבן.

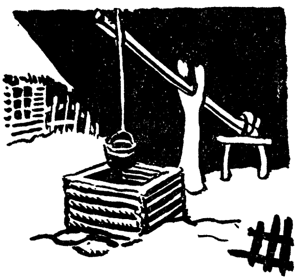

אַ פאַרקערטע וועלט

פון י. פאַשקאַ

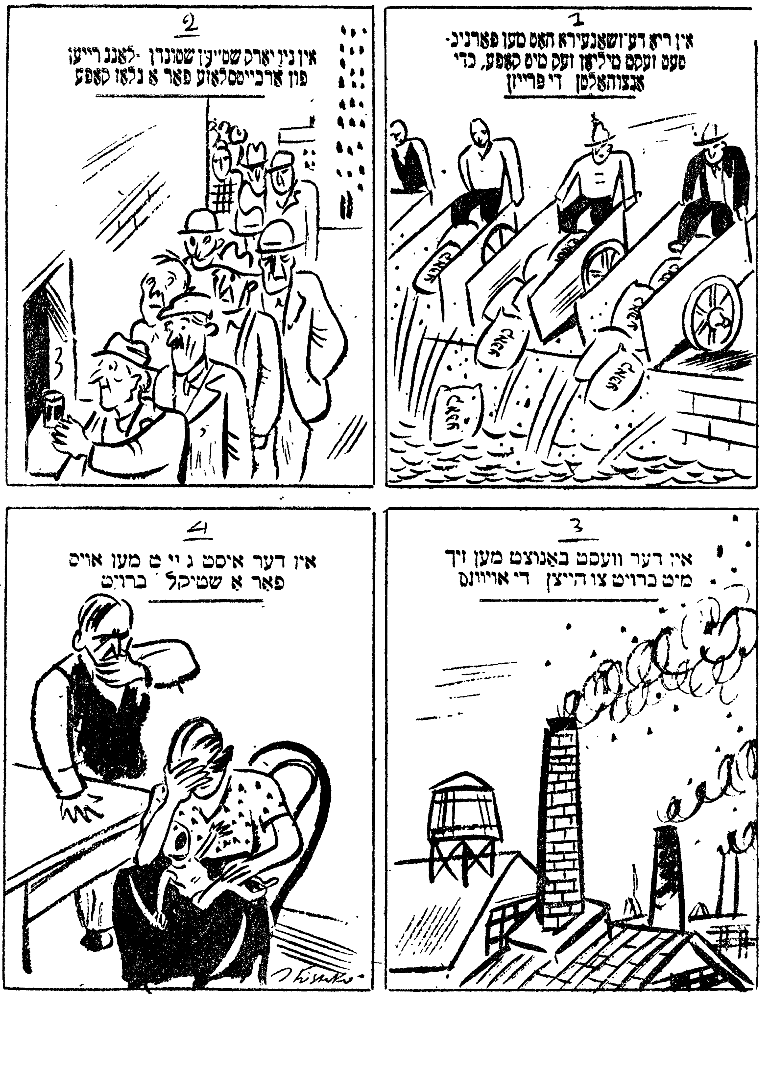

דער ערשטער מאַי

(פריי נאָך יאַן קאַרטשאַק)

אַלערליי יום־טובים זיינען פאַראַן אויף דער וועלט. יעדער פאָלק האָט זיך זיינע יום־טובים. מע האָט אָבער באַדאַרפט האָבן איין יום־טוב אויף דער גאַנצער וועלט, איין יום־טוב פאַר אַלע מענטשן, פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן.

האָבן די אַרבעטער פון דער גאַנצער וועלט אויסגעקליבן דעם ערשטן טאָג פון חודש מאַי. דאָס איז אין רעכטן פרילינג. דער הימל איז בלוי, — און אַלץ, אַלץ האָט אויף ס'ניי אויפגעלעבט נאָך דעם שווערן, קאַלטן ווינטער. דאַרף מען אַ בעסערן טאָג אויף אַ יום־טוב־טאָג פאַר דער גאַנצער וועלט, פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן און שאַפן?

וואָרעם וואָס ווילן די אַרבעטער?

די אַרבעטער ווילן, אַז די מענטשן זאָל זיין בעסער אין לעבן, מע זאָל נישט הונגערן און ליידן; ווינטער זאָל קיינער נישט פרירן, אַ שטאַרקער זאָל נישט שלאָגן אַ שוואַכן; מע זאָל נישט נאַרן, מע זאָל נישט פאַרשאַפן קיינעם קיין צרות.

וואָרעם ווי איז היינט? — היינט: איינער אַרבעט און דער צווייטער טוט גאָרנישט נים. עס טרעפט, אַז איינער וויל אַרבעטן צו פאַרדינען אויף ברויט — און ער קען נישט קריגן קיין אַרבעט. מע זאָגט צו אים: דו ביסט אַלט, דו ביסט שוואַך, דו ביסט קראַנק, פאַר דיר איז קיין אַרבעט נישטאָ!

דאָס איז נישט קיין יושר! קראַנקע און שוואַכע זאָלן שטאַרבן פון הונגער!

טייל קינדער האָבן פון אַלעמגוטן, אפילו פון פויגל־מילך, און אַנדערע — זיינען אָרעם, נאַקעט און הויל.

די אַרבעטער ווילן מאַכן אַ נייע אָרדענונג. אומעטום זאָל זיין וואַרעם, ליכטיק און פריילעך, ווי פרילינגצייט: עס לעבט, עס זינגט, עס שמעקט, עס איז פריילעך — אַ מחיה.

פון דער קאַלטער, ווינטערדיקער, פאַרפרוירענער וועלט איז געוואָרן אַ פרילינגדיקע, אַ שמעקעדיקע און גליקלעכע.

דאַרף מען אַ בעסערן טאָג אויף אַ יום־טוב פאַר אַלע מענטשן, וואָס אַרבעטן? עס גייען סאָלדאַטן מיט פאָנען, און עס גייען די

אַרבעטער דעם ערשטן מאַי מיט אַ פאָן. די אַרבעטער זיינען אויך אַן אַרמיי. זייער פאָן איז אַ רויטע. נאָר זיי הרגענען קיינעם נישט. די אַרבעטער בויען הייזער, מאַכן אַלערליי מאַשינען, מאַכן אויטאָ־מאָבילן, עראָפּלאַנען, וועבן טוך און לייוונט, נייען קליידער און שיך, אַקערן, זייען און שניידן אויף די פעלדער.

גייען די אַרבעטער אין ערשטן מאַי מיט זייער רויטער פאָן איבער די גאַסן פון אַלע שטעט. זיי גייען און זינגען לידער. מע זינגט וועגן דעם, אַז עס צעפאַלט שוין די אַלטע אָרדענונג און אַ נייע אָרדענונג, אַ גערעכטע ווערט איינגעפירט. די אַלטע אָרדענונג אויף דער וועלט איז דאָך נישט קיין גוטע, ווייל מענטשן קריגן זיך און שלאָגן זיך, נאַרן און פאַרנאַרן און ווילן נישט לעבן בשלום.

עס זיינען דאָ מענטשן, וואָס מיינען, אַז קינדער פאַרשטייען גאָרניט, אַז נאָר גרויסע מענטשן פאַרשטייען. עס איז געוויס ניט ריכטיק. דער ערשטער מאַי איז אויך דער יום־טוב פון די אַרבעטער־קינדער. ווען די טאַטעס און די מאַמעס ליידן נויט, פילן עס אויך די קינדער. דער ערשטער מאַי איז אַ נייער יום־טוב, אַ יונגער יום־טוב. היינט איז ער נאָר דער יום־טוב פון די אַרבעטער. עס וועט אָבער קומען אַ צייט און ער וועט זיין דער יום־טוב פון דער גאַנצער וועלט, פון אַלע מענטשן.

ז. סעגאַלאָוויטש

דער ערשטער מאַי

1

היינט רוט די וועלט. קיין שוך, קיין קלייד,
ווערט ניט געשטעפּט און נישט געניייט,
און ס'איז די שפּין־פאַבריק פאַרמאַכט,
די טאַטשקע ליגט אין קוילן־שאַכט.

2

היינט רוט די וועלט. דער מענטש, דער קנעכט
גייט אויף דער גאַס און פאָדערט רעכט;
דער וועבער רוט, נאָר אויבנאָן
שוועבט איצט זיין רויט־געוועבטע פאָן.

3

די אַרבעט שטייט. דאָך שאַפט זיך מער
ווי יאָרן־לאַנג אין אַרבעט שווער ;
קיין האַמער אין גוספאַבריק, —
עס שמידט זיך דאָך דאָס גליק, דאָס גליק.

א ב ר ה ם ר ײ ז ע ן

די פרילינגזון

די פרילינגזון קוקט אין מיין פענצטער
אַריין און זי לאַכט :
וואָס ביסטו, אָ, נאַרישער מענטש,
פאַרטרויערט, פאַרטראַכט ?

איך האָב אויך געליטן ווי דו :
עס האָבן פאַרשטעלט
די וואָלקנס די גרויע פון ווינטער
מיין ליכט פאַר דער וועלט.

דאָך זיינען זיי מער נישט ווי וואָלקנס,
זיי שווינדן ווי רויך,
און איך בין געבליבן אַ זון
און לייכט פון דער הייך !

ש. ל ע װ י ן

דער ערשטער מאַי אַמאָל

1

דאָס איז געווען מיט אַ סך יאָרן צוריק.
אין דרויסן האָט שוין שטאַרק מיט פרילינג געשמעקט. וואַרעם און טרוקן. אַלץ וואַכט שוין אויף פון לאַנגן ווינטערשלאָף. גרינע גרעזלעך באַווייזן זיך. די זון שיקט וואַרעמע שטראַלן אויף דער

פרילינגדיקער ערד. די מענטשן, פריילעכע און מונטערע, האָבן זיך אין די גאַסן געלאָזן אַנצוזעטיקן זיך מיט דער פרישער פרילינגלופט.

און די שטאָטישע אַרבעטער, וואָס פלעגן אַרבעטן גאַנצע, לאַנגע ווינטערנעכט, האָבן זיך אויך אין שפּאַציר געלאָזן. מיטן אָנקומען פון פרילינג האָבן זיי זיך כאָטש אַ ביסל באַפרייט פון זייער שווערער נאַכטאַרבעט. אמת, זיי פלעגן דערפאַר דאַרפן פריער אויפשטיין.

די באַוואוסטזיניקע אַרבעטער, די רעוואָלוציאָנערע, האָבן געוואוסט, אַז עס איז שוין נאָענט דער גרויסער אַרבעטער יום-טוב, דער ערשטער מאַי. מע דאַרף זען צוגרייטן דעם יום-טוב. מע דאַרף זיך סטאַרען אַזוי, אַז די פּאָליציי און די זשאַנדאַרמען זאָלן ניט וויסן פון דעם. מע דאַרף פונאַנדערשפּרייטן פּראָקלאַמאַציעס און רעוואָלוציאָנערע ביכלעך צווישן די אַרבעטער.

דער קאָמיטעט פון די אונטערערדישע אַרבעטער-רעוואָלוציאָנערן האָט באַשטימט אָט וואָס:

דעם נאָנטסטן שבת, פאַר דעם טאָג פון 1טן מאַי, זאָל מען איינאָרדענען אַ גרויסע פייערונג לכבוד (לעקאָוועד) דעם ערשטן מאַי. אין דעם טאָג זיינען אַלע אַרבעטער פריי. פאַרקומען זאָל עס ערגעץ הינטער דער שטאָט אין אַ וואַלד.

אין דער זעלביקער נאַכט זיינען די מאַי-בלעטלעך פאַרשפּרייט געוואָרן איבער דער גאַנצער שטאָט. די פּאָליציאַנטן האָבן שוין צו מאָרגנס געהאַט אַ שטיקל אַרבעט: מיט די שווערדן, אָראָפּקראַצן פון די פּאַרקאַנעס און ווענט די „טרייפע” בלעטלעך.

2

פאַר דער פייערונג האָט מען געפונען אַ פּאַסיק אָרט. מע האָט זיך אָבער געדאַרפט שטאַרק היטן, אַז פּאָליציי זאָל ניט דערשמעקן פון דעם אָרט.

דאָס איז געווען אַ ווערסט 4-5 הינטער דער שטאָט.

רעכטס, אָן אַ זייט פון שאָסייוועג, איז אַ יונג בעריאָזעוועלדל געשטאַנען. ווייט, טיף אין וועלדל, איז אַ גרויסער טיפער טאָל פאַראַן. אין אַזאַ אָרט איז גוט דעם יום-טוב צו פאַרברענגען...

פרייטיק האָט מען איינגעקויפט שפּייז און געטראַנקען. אין

דעם זעלביקן אָוונט האָבן 25 יאַטן פאַרפּאַקט די גאַנצע „סחורה״ און זיך געלאָזן אין וועג אַריין, צום באַשטימטן אָרט.
פאַר דער שיין פון דער לבנה האָבן זיי די „סחורה״ אַרויס־געלייגט. זיי האָבן דאָרט געוועכטיקט. אויף מאָרגן פרי האָבן זיי געדאַרפט באַגעגענען די אָנקומענדיקע חברים.

3

שבת פרי. דער קומענדיקער טאָג האָט ערשט זיינע ליכטיקע

ערשטער מאַי דעמאָנסטראַציע — נ. מינקאָווסקי

שטראַלן אַרויסגעשיקט. די לבנה איז נאָך ניט פאַרגאַנגען. פאַר־שפּעטיקטע שטערנדלעך איילן זיך און פאַרשווינדן. די שטאָט איז נאָך פאַרזונקען אין טיפן שבתדיקן שלאָף. ליידיק און שטיל אין די גאַסן. אויפן ראָג דרימלט אַ פּורמאַן, זיצנדיק אויף זיין פּוילער דראָזשקע. שלעפעריק שטייט דער פּאָליציימאַן אויף זיין פּאָסט. אַרום איז שטיל, רואיק.

נאָר אין גאַס איז עפּעס ניט ווי שטענדיק אין דער צייט. מע קען זען, אַז אין גאַס איז עפּעס ניט גלאַט. עפּעס וואָס שטערט די רואיקייט פון די גאַסן אַזוי פרי. וואָס קען עס באַטייטן?

דאָס גייען די שטאָטישע אַרבעטער און אַרבעטערינס פייערן זייער גרויסן יום־טוב. די אויגן זיינען נאָך שלעפעריק. אין קאָפּ שווינדלט אַ ביסעלע, אָבער אויפן האַרצן איז עפּעס גוט און פריילעך. גייען זיי דרייסט און מונטער. מע גייט איינציקווייז, פּאַרווייז. מע קוקט זיך אַרום אַהינטער, צי גייט ניט עמעצער אַ פרעמדער, וואָס טאָר ניט וויסן זייער סוד. ניין. קיינער פון פרעמדע גייט ניט. אַלץ אייגענע חברים־אַרבעטער.

אָט איז שוין די בריק איבערן טייך. דער שומר פון בריק כראָפּעט געשמאַק, אין ביידל זיצנדיק. פון אונטן, פון טייך, בלאָזט אַ קיל פרימאָרגן ווינטעלע. ערגעץ ווייט הערט זיך ווי אַ הונט בילט. די שטאָט, די בריק איז שוין ווייט אַהינטער. ווייט אַנטקעגן צע־שפּרייט זיך דער שאָסייוועג. פון ביידע זייטן וועג — גרינע פעלדער.

די פיס ווערן מיד פון גיין. ס׳ווילט זיך צוזעצן אָפּרוען אויף די קופּעס שטיינער, וואָס ליגן אויפן וועג. און דער וועג איז נאָך אַזוי ווייט...

מע גייט. פעסטע טריט. גיסט אַ קער דעם קאָפּ אַהינטער — עס גייען שוין די לעצטע. אָן אַן עק ציט זיך דער וועג. מיט אַ מאָל: אַ שטילער פייף. גיסט אַ קוק אויף רעכטס: צווישן צוויי ביימעלעך — אונדזערער אַ פּאַטרול.

— חברים! רעכטס. גלייך, נאָך דעם — לינקס. אָפּציילן זיבן און פערציק טריט. דאָרטן...

גייט מען.

4

ווי גוט, ווי מחיהדיק איז איצט אין וואַלד! זאַפטיקע ריחות. פרי־געזאַנגען פון פייגעלעך. פריש און קיל, אַ מחיה.

אָט איז דאָס אָרט. אַ טיפער טאָל, אויסגעבעט מיט גראָזסאַמעט. אַ מאַסע מענטשישע קעפּ. מע ליגט, מע זיצט. מע פּראָוועט אָנבייסן. ווען האָבן עס אַלע באַוויזן צו קומען אַהער? אַזוי פיל חברים!

ס׳איז שוין זיבן אַ זייגער אין דער פרי. אַלע שוין דאָ. איבער 300 מענטשן.

די זון װאַרעמט שוין גאַנץ שטאַרק איבער די קעפּ. אין מיטן טאָל — אַ הויכער שטעקן איינגעגראָבן. אויפן שטעקן — אַ פאָן. אַרום דער פאָן האָבן זיך אַלע אין אַ קרייז אַרומגעזעצט.

אָט טרעט אַרויס אַ רעדנער. ער רעדט װעגן דעם גרויסן יום-טוב „ערשטער מאַי״.

ער זאָגט, אַז איצט קענען מיר ניט פייערן דעם יום-טוב, נאָר עס װעט קומען אַ צייט, װען די אַרבעטער װעלן װערן באַלעבאַטים איבער דער װעלט — דעמאָלט װעט דער יום-טוב זיין דער גרעסטער אויף דער גאַנצער ערד. דערװייל דאַרפן מיר קעמפן קעגן צאַר, קעגן דער בורזשואַזיע. מיר דאַרפן קעמפן פאַר דער פרייהייט.

נאָך רעדנער טרעטן אַרויס. אַלע רופן צום קאַמף. דער עולם גיט זיך אַ הייב, מע רינגלט אַרום די רויטע פאָן און מע זינגט. דער גאַנצער װאַלד הערט זיך איין צו דעם רעװאָלוציאָנערן ליד. אַר-בעטער הייבן אָן אויסשרייען לאָזונגען: „אַראָפּ דעם צאַר! זאָל לעבן די פרייהייט! זאָל לעבן דער סאָציאַליזם!״ איבערן װאַלד צעטראָגט זיך אַ הוראַ.

דערנאָך בייסט מען איבער. מע שפּילט. מע דערציילט גע-שיכטעס פון קאַמף און רעװאָלוציע...

ביסלעכװייז רוקט זיך דער טאָג אַראָפּ. די זון, װאָס האָט אין איינעם מיט אונדז דעם יום-טוב געפּייערט, קלייבט זיך שוין אַװעק-גיין. מע קלערט שוין װעגן גיין אַהיים. דריי-פיר חברים זיינען אַװעק אויסשפּירן, צי דער װעג איז „ריין״. ביזן שאָסיי גייט מען צוזאַמען. דאָ צעציט מען זיך. צו צװיי, צו דריי צעגייט מען זיך אין שטאָט.

אויפן װעג באַגעגנט מען פורן מיט פּויערים, װאָס פאָרן שוין פון שטאָט.

ס׳איז שוין פינצטער געװען, װען מען איז אַריין אין שטאָט.

אויף מאָרגן, דעם ערשטן מאַי, זיינען די אַרבעטער ניט אַרויס צו דער אַרבעט.

5

אין דעם טאָג פון ערשטן מאַי, זונטיק, האָט די פּאָליציי ניט גערוט. אַלע װעלדער זיינען געװען אַרומגערינגלט. אומעטום זיינען אַרומגעלאָפן קאָזאַקן מיט נאַהייקעס. די פּאָליציי איז אָבער געבליבן מיט אַ נאָז. די אַרבעטער האָבן די פאַרזאַמלונג דורכגעפירט דעם

טאָג, וואָס פאַר דעם ערשטן מאַי. דעם ערשטן מאַי האָבן זיי גע־סטרייקט. קיין דעמאָנסטראַציע איז נאָך דאָס יאָר ניט געווען. די אַרבעטער האָבן זיך ערשט געלערנט. אויף דעם אַנדערן יאָר איז דעם ערשטן מאַי שוין אויך געווען אַ דעמאָנסטראַציע. אַ סך אַר־בעטער האָט מען אויף דער דאָזיקער דעמאָנסטראַציע אַרעסטירט און געשלאָגן. די אַרבעטער האָט מען אָבער ניט אָפּגעשראָקן.

ש. אַ נ ־ ס ק י

די שבועה

(הימן)

ברידער און שוועסטער פון אַרבעט און נויט,
אַלע, וואָס זיינען צעזייט און צעשפּרייט!
צוזאַמען, צוזאַמען, די פאָן — זי איז גרייט,
זי פלאַטערט פון צאָרן, פון בלוט איז זי רויט, —
אַ ש ב ו ע ה, אַ ש ב ו ע ה, אויף לעבן און טויט!

הימל און ערד וועט אונדז הערן,
ע ד ו ת — די ליכטיקע שטערן,
אַ ש ב ו ע ה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

מיר שווערן צו קעמפן פאַר פרייהייט און רעכט
מיט אַלע ־טיראַנען און זייערע קנעכט;
מיר שווערן באַזיגן די פינצטערע נאַכט
אָדער מיט העלדנמוט פאַלן אין שלאַכט!

הימל און ערד וועט אונדז הערן,
ע ד ו ת — די ליכטיקע שטערן,
אַ ש ב ו ע ה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

מיר שווערן צו פירן דעם הייליקן שטרייט,
ביז וואַנען די וועלט וועט ניט ווערן באַנייט:
קיין ק ב צ ן, קיין נ ג י ד, קיין האַר און קיין שקלאַף;
גלייך זאָלן ווערן ווער שטאַרק איז און שלאַף! —

הימל און ערד וועט אונדז הערן,
ע ד ו ת — די ליכטיקע שטערן,
אַ ש ב ו ע ה פון בלוט און פון טרערן —
מיר שווערן, מיר שווערן!

א. ר י י ז ע ן

ד י װ א ַ נ ט

די אויגן — פול צאָרן, פאַרגאָסן מיט בלוט,
די הערצער — זיי שלאָגן מיט קראַפט און מיט מוט.
מיר שטייען ביי אַ הויכער, געמויערטער וואַנט
מיט העק און מיט האַמערס און אייזנס אין האַנט —
מיר ברעכן די וואַנט!

די וואַנט איז געמויערט גאָר פעסט און גאָר דיק,
פאַרצוימט אונדז די וועגן צום לעבן, צום גליק,
פאַרשטעלט אונדז די ליכטיקע זון און זי מאַכט
פון פריילעכן טאָג אונדז אַ פינצטערע נאַכט. —
מיר ברעכן די וואַנט!

און פאַלט פון דער שטיינערנער וואַנט וועון אַראָפּ
אַ שטיין, צי אַ ציגל, טרעפט וועמען אין קאָפּ, —
די איבעריקע בלייבן דאָך שטיין גאָר אָן שרעק
און אַרבעטן ווייטער, מע לויפט נישט אַוועק: —
מיר ברעכן די וואַנט!

די אַרבעט דאַרף דויערן, די אַרבעט איז שווער. —
פאַרזאַמלט זיך, ברידער, קומט אַלע אַהער!
זאָל יעדערער צולייגן פעסטער זיין האַנט!
מיר וועלן די הויכע, די פינצטערע וואַנט —
צעברעכן, צעברעכן!

ד. קאַסעל

מאירקע פון „קלײנעם בונד"

1

זינט דער דרײַצן יאָריקער מאירקע איז געוואָרן אַ מיטגליד פון קלײנעם בונד, האָט ער לחלוטין (לאַכלוטן) אַװעקגעװאָרפן זײַנע שפּילן און די אַלע קינדערשע אינסטרומענטן, מיט װעלכע ער פלעגט זיך אַ מאָל גאַנצע אָװנטן פאַרנעמען. דאָס ערשטע האָט ער זיך געלאָזט אױפנײען אַ בלױ העמדל פאַר די עטלעכע קאָפּיקעס, װאָס ער באַקומט אַלע װאָך בײַם מאָלער, װוּהין ער איז אַנגעקומען אַלס לערן־ייִנגל. אין דעם בלױען העמדל טוט ער זיך אָן פאַר נאַכט בעת ער װערט פרײַ פון דער אַרבעט און גײט צו־נױפרופן די אַרומיקע באַקאַנטע ייִנגלעך, מיט װעלכע ער לאָזט זיך געװײנטלעך אױף דער בירזשע.

דאָרט אױף דער בירזשע, פילט ער זיך װי אַ פיש אין װאַסער. דערזעענדיק די יונגע לײַט מיט די מײדלעך, װאָס שפּאַצירן הין און צוריק איבערן טראָטואַר, פאַרטיפט אין שמועסן, פאַרװילט זיך מאירן אױך אַזױ רײדן װי די גרױסע. איבערהױפּט האָט ער הנאה פון דעם געפּיל, װאָס אים װילט זיך רײדן, אָבער ניט האָבנ־דיק, אײגנטלעך, װאָס צו רײדן, דערמאָנט ער זיך אָן אײנציקע פראַזן, װעלכע ער הערט הינטער דער טיר פון זײַן ברודערס קאַמערל, װוּהין עס פאַרקלײבן זיך אָפטער בחורים מיט מײדלעך.

— „דער קאַפּיטאַל", הײבט מאיר אָן צו רײדן, אָנשטעלנדיק דערבײַ ערנסטע אײגעלעך, -- דער קאַפּיטאַל װעט מוזן אונטער־גײן... ער װעט פאַלן... מחמת (מאַכמעס) דער פּראָלעטאַריאַט װעט מער ניט װעלן האָרעװען אױף די בורזשויעס... אַ קרענק אין זײ. דער פּראָלעטאַריאַט...

נאָר דאָ פאַרגעסט ער זיך, װי זײַן עלטסטער ברודער אברהם דריקט זיך אױס אָן ערך (ערעך) װעגן פּראָלעטאַריאַט בײַ זיך אין קעמערל, בעת עס קומען צו אים יונגעלײַט און מײדלעך. און ער, מאירקע, שטײט הינטער דער טיר און האָרכט זיך צו. אָבער אַזױ װי מע מוז דאָך רײדן, מע קאָן דאָך אין מיטן ניט לאָזן, דערערדט ער שױן מכוח (מקױעך) דעם ענין (איניען)

זעלבשטענדיק, אויף וויפל עס זאָגט אים אונטער זיין אייגענער פאַרשטאַנד.

דער פראָלעטאַריאַט וועט זיך צעטיילן מיטן געלט, מיט די הייזער, מיט אַלץ... און ס׳וועט ווערן, פאַרשטייט איר מיך, אַ מין קאָמונע... עס וועט זיין געלעבט!

— מאירל, — האַקט אים איבער איינער פון זיינע חברים אַ בלייך יינגל מיט הונגעריקע אויגן, — זאָג, וואָס איז דאָס קאָמונע?

— אַלע גלייך! — ענטפערט מאיר קורץ און שאַרף — אַלע גלייך, ניטאָ אָרעם, ניטאָ רייך...

— או־או־או! — ציט דאָס יינגלע מיט די ליפּן, — אוי, ס׳אַ גוטקייט!...

מאירקע ווערט נאָך צעקאָכט, זיינע אייגעלעך ווערן אָן די געמאַכטע ערנסטקייט, זיי צינדן זיך אָן מיט פייער, די בעקלעך ווערן רויט.

— פאַרשטייט איר, קאָמונע... — לערנט ער זיי ווייטער — אַ האַ! — יעדער באַקומט אַ חלק פון אַלע גוטע זאַכן. וויל איך ניס, עס איך ניס; וויל איך טאָרט, עס איך טאָרט; וויל איך מאַנדלען, באָקסער, טייגלעך, וויפל איך וויל, און קיינער טאָר מיר אַ האָר ניט פאַרזאָגן, ווייל דאָס איז מיין חלק, פאַרשטייט איר? היינט בגדים — אַלערליי! שטיוועלעך... אַ קלייניקייט — קאָמונע... יעדער וועט האָבן זיין חלק.

— און איך אויך? — פרעגט דאָס יינגל מיט די הונגעריקע אויגן.

— אַלע, ווי דען? אַלע!

עס ווערט דערווייל שפּעט. לאַנגזאַם ווערט שיטערער אויף דער בירזשע; וואו ניט וואו שטייט מען אין קופּקעלעך און מע פאַרענדיקט דעם שמועס. אַ קרעמער הענגט אויף מיט גערויש אַ לאָדן אויף אַ פענצטער. עס דערהערט זיך אַ פייף פון אַ פּאָלי־ציאַנט.

דער לאַנגער טראָטואַר פון דער בירזשע איז שוין כמעט אין גאַנצן ליידיק. אָט גייען שוין אַוועק די לעצטע מענטשן.

— מאיר, מיר גייען אַהיים? — לייגט פאָר אַ יינגל.

— קומט, — איז ער מסכים (מאַסקים).

אַז דאָס חברהלע פאַרקערעוועט זיך אין עק געסל, וואו

זיי וואוינען, שטייסט זיך מאיר אָן אויפֿן עלטערן ברודער, וועל־כער קוקט אים אָן מיט כעס און מורמלט אַרוים צווישן די ציין: — אַזוי שפּעט!... העלד מיינער, ביז האַלבער נאַכט שלעפּט ער זיך אַרום אויף דער בירזשע. ווערסט נאָך צייט האָבן שפּעטער, נישקשה...

די דאָזיקע באַמערקונג גיט מאירן אַ שטאָך אין האַרצן, ער פֿאַרלירט באַלד זיין שטאָלץ, לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ, און אַ געפּאַ־לענער צעשיידט ער זיך מיט זיינע חברים און גייט אַריין אין שטוב, פֿילנדיק אַ האַס צו זיין ברודער.

2

בכלל (ביכלאַל) איז אים דער ברודער אומפֿאַרשטענדלעך. ער קאָן ניט באַגרייפֿן, פֿאַר וואָס באַגייט ער זיך מיט אים אַזוי בייז. דאַכט זיך, ער, מאיר, איז אַ וואויל יינגל און אַ קלוגער. ער פֿילט, אַז ער איז אַ קלוגער, און האָט דאָך אַזוי ליב „יענע זאַכן", וועגן וועלכע דער ברודער שושקעט זיך מיט די יונגעלייט און מיידלעך, נאָר דער ברודער זעט עס עפּעס ניט.

דער האַס צו אברהמען, זיין עלטערן ברודער, גייט אָפּט מאָל איבער אין אַ מין קלעמעניש. דעמאָלט וואָלט ער צורופֿן דעם ברודער נאָענט צו זיך, פֿאַרפֿירן מיט אים אַ שמועס, אויסטענהן (אויסטיינען) זיך מיט אים, דערציילן אים, אַז ער ווייס קלאָר פֿון פּראָלעטאַריאַט און פֿון קאַמונעס און פֿון קאַפּיטאַל, און איבער־הויפּט אים גורם (גוירעם) זיין, אַז ער, מאיר, איז אַ יונג, וואָס ער האָט קיין שום מורא ניט, ניט פֿאַר אַ פּאָליציאַנט, ניט פֿאַר אַ פּריסטאַוו! אַז מע קאָן זיך אויף אים, מאירן, פֿאַרלאָזן, און אַז מע זאָל האַקן זיין קאָפּ מיט העק, וואָלט ער אויך קיינעם אַ האָר ניט אויסגעזאָגט.

אָבער ער ווייס, אַז ער וועט עס קיין מאָל דעם ברודער ניט זאָגן. און טאַקע דערפֿאַר באַשליסט ער זיך בעסער צו שטיין הינטער דער טיר און האָרכן, וואָס מע רעדט דאָרט אין קעמערל, און דערמיט, וואָס ער וועט דערגיין די סודות פֿון גרויסן בונד, וועט שוין זיין אין איין גאַנג אַ נקמה פֿאַרן ברודער.

— איך וועל טאַקע אַלץ וויסן... —רייצט ער זיך אין געדאַנק מיטן ברודער, — אַלץ וויסן...

מאירקע שטייט הינטער דער טיר און זיין האַרץ וואַקסט פון פאַרגעניגן, הערנדיק אַזוי פיל סודות. אָט, למשל, רעדט מען איצט פון אַ דעמאָנסטראַציע, וואָס וועט זיין דעם הייַנטיקן שבת אויף דער שענסטער גאַס פון שטאָט. ער הערט, ווי דער ברודער זאָגט, אַז מע דאַרף ברענגען פינקטלעך די מאַסע, אַז מע דאַרף צוגרייטן די פאָנען, אַז מע דאַרף זען דורכפירן די דעמאָנסטראַציע שטאָלץ און מוטיק; און ער הערט נאָך פיל אַזוינע ווערטער פון גרויס באַדייטונג, וואָס ער פאַרשטייט זיי ניט, אָבער דאָס אַרט אים ניט, אַבי ער ווייס איצט אַזאַ גוואַלדיקע נייס, אַז שבת וועט זיין אַ דעמאָנסטראַציע.

מיט אייגעלעך פול שמחה, אַן אויפגעלעבטער, גייט ער אָפּ פון טיר און לויפט אַרויס. אויף דער גאַס מיידט ער אויס זייער שטוב, גייט אָפּ ווייטער אַ הונדערט טריט, שטעלט זיך צו לעבן אַ פּאַרקאַן, לייגט אַריין צוויי פינגער אין מויל און נעמט שטאַרק פייפן.

דאָס פייפן דינט אים, אַפּנים, פאַר אַ צייכן. וואָרעם באַלד לויפן זיך צונויף די חברים זיינע פון קליינעם בונד און מע רינגלט אים אַרום פון אַלע זייטן. מאירקע מאַכט אַן ערנסטע מינע און פירט זיי אַרויס אויף אַ גאָרטן, וואָס דינט זיי פאַר אַ קאָנספּיראַטיוון אָרט צו באַראָטן זיך. אַז אַלע זעצן זיך אויס און עס ווערט שטיל, באַטראַכט זיי מאיר ווידער מיט ערנסטע בליקן און ווענדט זיך צו זיי:

— הערט זיך צו — הייבט ער אָן, נאָכמאַכנדיק דעם טאָן פון זיין עלטערן ברודער — הייַנטיקן שבת, — ער וואַרט אַ ווײַלע דערנאָך רעדט ער ווייטער, — הייַנטיקן שבת וועט זיין אַ גרויסע דעמאָנסטראַציע פון גרויסן בונד... דאַרף מען צוגרייטן די מאַסע און די פאָנען...

עטלעכע יינגלעך שפּרינגען אויף פון די ערטער און נעמען זיך גיין, ווי סאָלדאַטן, מיט פעסטע טריט. דאָס ווייזן זיי, אַז זיי זיינען בכוח (בקויעך) צו גיין אויף דער דעמאָנסטראַציע. אָבער מאיר וואַרפט אויף זיי אַ בייזן בליק פאַר זייער ניט ערנסטקייט, כאָטש אין האַרצן וואָלט זיך אים אויך וועלן טאָן דאָס זעלבע. די יינגלעך זעצן זיך ווידער, און אַלע באַשטימען, אַז עטלעכע זאָלן צונויפרופן די מאַסע, און דאָס קליינע יינגל מיט די הונגעריקע אייגעלעך, וואָס איז

אַ גרויסער בריה (בעריע) אויף שניידן, שערן און מאָלן, זאָל פאַר־טיק מאַכן די פאָן פון רויטן פּאַפּיר.

נאָך אַזאַ באַשטימונג הייבן זיך אַלע אויף פון די ערטער און מע נעמט שטיפן ווי געהעריק.

— אָבער מע זאָל קיין טרוסן ניט זיין!... — איז זיי מאיר מתרה (מאַסרע) שטיפנדיק.

3

מיט גרויס שווערקייט דערלעבט קוים מאירקע דעם שבת.

באַלד אין דער פרי לויפט ער צו זיינע חברים, און מאַכנדיק איי־ניקע פאַראָרדענונגען, לויפט ער גלייך צוריק אַהיים. אין דער היים קאָן ער אָבער לאַנג ניט איינזיצן, און ער לויפט ווידער צו דער חברהלע און פון דאָרט ווידער צוריק אַהיים.

אברהם באַמערקט זיין האַוועץ, זיין שמייען, אָבער ער זאָגט אים גאָרניט. און יעדעס מאָל ווען מאירקע טרעפט זיך מיטן עלטערן ברודער, טראַכט ער ביי זיך, אַז הייגט וועט אברהם זען, וואָס פאַר אַ העלד ער איז, ווי ער וועט זיך ניט שרעקן, ווי ער וועט גיין פאַר־ויס און זינגען און טראָגן די פאָן. עס מעגן אַפילו אַנלויפן די דראַגונער, וואָס געפינען זיך ביי זיי אין שטאָט, ער האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט.

פונקט צוויי אַ זייגער לויפט ער אַ לעצט מאָל צו זיינע חברים וועלכע האָבן זיך שוין אַלע צונויפגעקליבן אויפן גאָרטן. אַלע שטייען מיט אומגעדולד און וואַרטן, אַז דער קאָמאַנדיר זאָל הייסן גיין. אָבער דער קאָמאַנדיר באַטראַכט פריער די פּאַרטיקע פאָן, זאָגט אַרויס זיין מיינונג וועגן איר, דערנאָך וויקלט ער זי צונויף, לייגט זי אַריין אין בוזעם, פון וואַנען עס בלייבט טאַרטשען אַ שטיק שטעקן, און הייסט גיין ניט אַלע מיט אַ מאָל.

און דער קליינער בונד רירט זיך אין וועג.

די זון שיינט אַרויס פון אַ ריינעם רואיקן הימל, וואָס הענגט ווי אַ בלויע יאַרמעלקע איבער דער שטאָט. ווייסע געפליגלטע מאָטלי־קעס שוועבן דאָ און דאָרט אין דער לופטן, עס איז היים און שטיל. די יידישע קראָמען זיינען צוגעמאַכט; וואו ניט וואו שטייט אַ פּאָליציאַנט מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן און דרימלט. די ווענט פון די הייזער און דער ברוק אָטעמען מיט פייער.

נענטער צו די רייכע גאַסן איז ניט גאָר שטיל. דאָרטן גייען אום יונגעלייט און מיידלעך גרופּענווייז. אויף די פּנימער ביי זיי ליגט עפּעס אַן אָנשטרענגונג און אַן אומרואיקייט. עס איז צו מערקן, אַז עפּעס דאַרף פּאַרקומען.

צווישן די גרויסע בחורים און מיידלעך, אויף די טראָטואַרן אין מיטן גאַס, בלאָנדזשעט מאירל אַרום מיט זיין חברהלע אָפּ־געריסענע יינגלעך, מיט אויפגעהויבענע אַקסלען און מיט לעבע־דיקע אייגעלעך.

נאָר אָט ווערט פּלוצלונג די גאַס פאַרפלייצט מיט מענטשן, עס דאַכט זיך, אַז זיי שפּרינגען אַרויס פון דער ערד און פון הימל און פאַרדעקן און פאַרשטעלן די לאַנגע, ברייטע, רייכע גאַס. עס זעען זיך קעפּ און קעפּ, און חוץ דעם קלאַנג פון טריט, הערט זיך אַ שאָרך צווישן דעם געדיכטן עולם, אַזוי ווי עמעצער וואָלט בסדר אָנגערירט אַ גראָבע סטרונע.

די קליינע חברה האָבן זיך אַלע צונויפגעקליבן הינטער דער ערשטער ריי, מאירקע האַלט אין בוזעם די פאָן און קוקט דערביי אויף אַ בחור מיט גרויסע וואָנצן, וואָס האַלט אויך עפּעס אונטער דער פּאָלע און איז אַרומגערינגלט פון געזונטע בחורים.

אין רעכטן מיטן עולם האָט עמעצער אָנגעהויבן זינגען הויך און שטאַרק, און הונדערטער שטימען, גראָבע און דינע, ווייכע און האַרטע, בייזע און גוטע, העלפן מיט, און עס דאַכט זיך, אַז די ערד און דער הימל און די לופט זינגען, און אַלץ זינגט. דאָס זינגען איז אַזוי מעכטיק, אַז עס כאַפּט שווינדלען אין די אויגן און עס פילט זיך ניט די ערד אונטער די פיס. עס דאַכט זיך, אַז די גרויסע שוואַר־צע פלייצע מיט הונדערטער קעפּ שוועבט אין די לופטן אונטערן הימל.

מאיר שלעפּט אַרויס די פאָן פון בוזעם און מיט זיין דין הענטל האַלט ער זי אין דער הייך, און עס דאַכט זיך אים, אַז ער וואַקסט הויך און ברייט, און אַז ער קאָן דעם גאַנצן עולם אַרומנעמען. אַ מאָל גייט ער מיט די אייגענע פיס און אַ מאָל טראָגט אים דער אימפּעט און די קראַפט פון דעם אומגעהויערן עולם.

פּלוצלונג שטעלט זיך אָפּ די אומגעהויערע פלייצע מיט די הונדערטער קעפּ, און עס דערהערט זיך אַ געלאַף פון פערד. פון דער וייטן, גאָר פון ווייטן, אַזוי ווי פון אונטער דער ערד זעט זיך,

ווי מענטשן אין מיליטערישע קליידער שאָקלען זיך, רייטנדיק אויף פערד, און זיי האַלטן ביקסן אין די הענט. באַלד דערהערט זיך אַ שאָס... צוויי... עס ווערט וואונדערלעך שטיל אויף אַ רגע, נאָך דעם ווערט די אומגעהייערע פּלייצע מיט די הונדערטער קעפּ צעשפּאָלטן אויף איינציקע מענטשן, וועלכע לויפן אין אַלע זייטן מיט מאָדנע, מיט ווילדע אויגן. נאָר דאָ קאָן מען שוין מער גאָרניט פאַרשטיין, מע קאָן נאָר קוקן און ניט פאַרשטיין וואָס מע זעט.

מאירקע געפינט זיך פּלוצלונג אויף עמעצנס אַ פּלייצע, וואָס וואַרפט אים באַלד אַרויף אויף איינעם אַן אַקסל. דער דאָזיקער אַקסל וואַרפט אים מיט איילעניש אַראָפּ אויף עטלעכע ליגנדיקע מענטשן, פון וועלכע ער קייקלט זיך אַראָפּ אויף דער האַרטער ערד. אין דער רגע וואַקסט אוים ווי פון אונטער דער ערד אַ רויט פּנים אין אַ סאָלדאַטישן היטל און גיט אים מיט אַ געפלאָכטענעם קאַנטשיק אַ שמיץ איבערן קאָפּ. עס ווערט אים היים און פייכט אונטער די האָר און ער דערפילט אַ ווייטיק. דער ווייטיק פרעסט צונויף די ברעמען און אים פאַרווילט זיך שרעקלעך שלאָפן. נאָר אָט טרעט אָפּ דער ווייטיק, די אויגן עפענען זיך. ניט גאָר ווייט פון זיך זעט ער עטלעכע מענטשן ליגן אַזוי ווי ער אויף דער ערד, און צווישן זיי דערקענט ער חיימלען, דאָס יינגל מיטן בלייכן פּנים און מיט די הונגעריקע אויגן. ער, חיימל, ליגט אומבאַוועגלעך און לעבן אים ציט זיך אַ פּאַס רויט בלוט.

עס ווערט שטילער, שטילער. מאירקען דאַכט זיך, אַז ער פאַלט אַראָפּ ערגעץ טיף־טיף און צעשלאָגט זיך דערביי ניט. אָט שלאָפט ער גאָר איין גריגג און זיס.

ער כאַפּט זיך אויף ערשט אויף צו מאָרגנס אין שפּיטאָל. אַז ער קוקט זיך גוט אַרום, דערמאָנט ער זיך וואָס נעכטן איז געווען. און עס טוט אים עפּעס הנאה די זאַך. ער האָט פיל מאָל געהערט הינטער דער טיר, ווי דער ברודער האָט גערעדט וועגן קרבנות (קאָרבאָנעס), ווי זיי זיינען הייליק און טייער, און מאירקע פילט, אַז ער איז איצט אויך אַ קרבן (קאָרבן)...

אַז דער דאָקטער גייט דורך די פּאַלאַטע, קוקט איבער די קראַנקע און גייט דערנאָך אַריין מיט שטילע טריט — באַווייזט זיך אויף דער שוועל מאירס טאַטע מיט דער מאַמען און דער עלטערער ברודער. טאַטע־מאַמע שטעלן זיך אוים פאַרצאַרנטע לעבן זיין בעטל. דער ברודער גייט צו צו דער אַנדערער זייט בעטל.

דער עלטערער ברודער נעמט אים אַן פאַר דער האַנט.

— ס׳טוט דיר ווי? — פרעגט ער זייער ווייך.

— ניין... — ענטפערט מאירקע און זיינע בעקלעך רייטלען זיך פון פרייד.

דער טאַטע מיט דער מאַמען שאָקלען מיט די קעפּ.

מאירל וואַרפט אויף זיי אַן אומצופרידענעם בליק. אברהם גיט זיי אַ וואונק זיי זאָלן אַרויסגיין אויף אַ ווײַלע.

איצט איז מאירל אין גאַנצן גליקלעך. דעם בורדערס האַנט, וואָס האַלט זיינע, ציט ער צו צו זיך און ניט שעמענדיק זיך און מיט שטראַלנדיקע אויגן פרעגט ער:

— אברהם, מע האָט וועמען אַרעסטירט?

— אַרעסטירט עטלעכע צענדליק מענטשן... — ענטפערט דער עלטערער ברודער ניט באַלד.

— דערצייל, ווי איז געווען... — לאָזט אים מאירקע ניט אָפּ, האַלטנדיק שטייף זיין האַנט און טראַכטנדיק בעת מעשה (בעאיים מאַיסע): — איך בין פון קליינעם בונד און דו — פון גרויסן!

— דערצייל — בעט ער נאָך אַ מאָל, אָבער מיט שטאָלץ. און פון זיינע אייגעלעך שטראַלט אַרויס אַ העל פייערל.

אַ רגע געפינט זיך אַברהם אין פאַרלעגנהייט, דערנאָך זעצט ער זיך אויף זיין בעטל, נעמט אים גלעטן אויפן העמד דאָס לייב און הייבט אים אָן דערציילן, ווי אַזוי עס איז אַלץ געשען, ווי אַזוי ער, אברהם, האָט זיך אַרויסגעדרייט, ווי אַזוי מע האָט פאַרכאַפּט אַ פּאָר פאָנען, און ווי איינע, די גרעסטע, איז געבליבן גאַנץ און געפינט זיך אין זיכערע הענט.

— און עטלעכע האָט מען דערשאָסן. איינער איז פון... קליי־נעם בונד... אַ בלייך יינגעלע...

נ. כאַנין

די מאַמע טאָר ניט וויסן

די אַלמנה אסתר האָט געהאַט דריי מיידלעך און איין יינגל, משהלע האָט מען אים גערופן. די מאַמע האָט זייער ליב געהאַט אירע קינדער. מער פון אַלע האָט זי ליב געהאַט איר יינגעלע.

די מאַמע האָט געאַרבעט שווער און ביטער. זי האָט דאָך באַדאַרפט שפּייזן די גאַנצע משפּחה. זומער האָט זי געקליבן יאַגדעס אין וואַלד. די יאַגדעס האָט זי פאַרקויפט צו די רייכע באַלעבאָסטעס. ווינטער האָט זי געפונען אַנדערע אַרבעט. ליידיק איז זי קיינמאָל נישט געזעסן.

זי האָט געוואַרט און געהאָפט, אַז נאָך אַ יאָר, נאָך אַ יאָר, איר זונעלע וועט אויסוואַקסן, ער וועט זיך אויסלערנען אַ מלאכה און וועט ביסלעכווייז אָנהייבן צו פאַרדינען, וועט איר ווערן לייכטער, וועט זי ניט דאַרפן אַרבעטן אַזוי שווער.

צו דרייצן יאָר האָט די מאַמע איר משהלען אָפּגעגעבן צו אַ סטאָליער. זאָל ער זיך אויסלערנען סטאָליערײַ — האָט זי געטראַכט — דאָס איז אַ גוטע מלאכה.

משהלע האָט זיך גוט געלערנט. ער האָט ליב געהאַט די זעג און דעם האַמער. ער האָט ליב געהאַט מיט זיינע אייגענע הענט צו מאַכן אַ טיש, אָדער אַ שטול.

אַליין געמאַכט, — פּלעגט ער מיט שטאָלץ אַ ווייז טאָן דעם באַלעבאָס זיין אַרבעט. — איר זעט?

און ווען דער סטאָליער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויף משהלעס פּלייצעס און אַ זאָג געטאָן: „ס'אַ גוט שטיקל אַרבעט, דו קליינער, דו וועסט נאָך ווערן אַ גוטער בעל־מלאכה", איז משהלע געווען אין זיבעטן הימל. ער האָט זיך געפרייט. עס האָט אים שוין ניט געאַרט, וואָס ער דאַרף אַרבעטן פון אין דער פרי ביז שפּעט

אין דער נאַכט. ס'האָט אים שוין ניט געאַרט, וואָס אין דרויסן שיינט די זון און ער קאָן זי ניט זען.

משהלע האָט געהאַט איין פאַרלאַנג: וואָס גיכער און וואָס בעסער זיך אויסלערנען די אַרבעט, וואָס גיכער קענען פאַרדינען אַ ביסל געלט און אַרויסהעלפן דער מאַמען.

גייען אַזוי טעג און חדשים, ווערן פון חדשים יאָרן. און... שוין... משהלע גייט שוין אַרוים פון דער לער. ער פאָרט אַוועק אין דער נאָענטסטער, גרויסער שטאָט. דאָ וועט ער זיכער אָנהייבן פאַר־דינען געלט.

— מאַמע, ניט געזאָרגט, וועסט זען, איך וועל דיר שיקן געלט, דו וועסט זען, — האָט משהלע זיך געזעגנט מיט זיין מוטער.

און די מאַמע: „זון מיינער, דו פאָרסט אַוועק. ווער וועט אויף דיר אַכטונג געבן אין דער פרעמד? ווער וועט דיך אָפּהיטן אין דער פרעמד?״

אין דער פרעמד איז געווען אַלץ אַנדערש. דאָ זיינען געווען אַנדערע גאַסן, אַנדערע מענטשן, פרעמדע מענטשן. דאָ איז געווען אַרבעט.

פאַרדינט אין אָנפאַנג ניט קיין סך. אָבער וויפל ער האָט נאָר געקאָנט, האָט ער מיט פרייד וואָך־איין און וואָך־אויס גע־שיקט דער מאַמען, און דאָס איז אין דער היים גוט צו נוץ גע־קומען.

משהלע איז דאָ געווען אַליין, אָן פריינד, אָן באַקאַנטע. ס'איז אים געווען אומעטיק אין דער גרויסער שטאָט. האָט ער געבענקט נאָך זיין שטעטל, נאָכן וועלדל און טייכל, נאָך דער שטילקייט, און מער ווי אַלץ, נאָך די געטרייע און אייגענע, נאָך זיין מאַמען, זיינע שוועסטער. און מיט אַ מאָל...! אַזוי ווי אַ גוטע בשורה, וואָס קומט אומגעריכטערהייט, האָט ער זיך דערוואוסט, אַז דאָ, אין שטאָט, איז פאַראַן אַזאַ מין פאַראיין, וואָס מע רופט „בונד״. אָט דער „בונד״ איז אַ גרויסער פריינד פון אַלע עלנטע און אָרעמע מענטשן. אָט דער „בונד״ וויל העלפן די, וואָס מע דאַרף העלפן. אָט דער „בונד״ שטעלט זיך איין פאַר יושר (יוישער) און גע־רעכטיקייט.

מאַמעלע טייערע, וואָס פאַר אַ גליק דאָס איז געווען פאַר דעם יינגל אין דער פרעמד!

זיין באַלעבאָס האָט געוואָלט, אַז ער זאָל אַרבעטן לאַנגע

שעהן. איז ווי באַלד ס'איז פֿאַראַן אַזאַ מין „בונד", וועט ער זיך דאָך פֿאַר אים איינשטעלן. וועט ער האָבן וואו אויסצודערציילן זיינעליידן...

אַזוי האָט געטראַכט דער קליינער משהלע און ס'איז אים מיט אַ מאָל געוואָרן גוט.

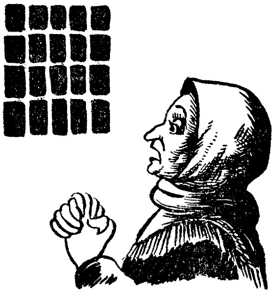

ער איז געקומען הערן און זען. ער איז געקומען צו געהיימע פֿאַרזאַמלונגען. ער האָט זיך צו־געהערט צו די רייד פֿון די פֿירער פֿון „בונד". ער האָט אין זיך איינ־געזאַפּט זייערע פֿלאַמיקע ווער־טער. ער האָט מיטגעזונגען די הייסע לידער פֿון פֿרייהייט. ער האָט געטאָן, וואָס מע האָט אים געהייסן טאָן; ביינאַכט, ווען די גרויסע שטאָט האָט געשוויגן, האָט ער געטראָגן אונטער דער פּאָלע פּעקלעך פּראָקלאַמאַציעס. מע האָט באַדאַרפֿט דערקלערן די יידישע אַרבעטער, וואָס מיינט דאָס סאָציאַליזם און וואָס ווילן די בונדיסטן טאָן, כדי אין רוס־לאַנד זאָל ניט הערשן קיין צאַר. אַ צאַר, וואָס ווייסט ניט פֿון קיין רחמנות, וואָס אונטערדריקט און דערשטיקט יעדן פֿרייען גע־דאַנק.

משהלע איז געוואָרן אַן אייגענער מענטש אויף די פֿאַרזאַמ־לונגען, ביינאַכט אין וואַלד. משהלע האָט דורכגעפֿירט שליחותן (שליכעסן). ער האָט זיך פֿאַר גאָרנישט געשראָקן.

איין מאָל זיינען געקומען זשאַנדאַרן און האָבן אים אַרעס־טירט. אַרעסטירט פֿאַר געהערן צום „בונד".

איז וועמען אַרט עס, וואָס מע דראַף זיצן אונטער פּאָליציי־אישער וואַך אין אַן אָפּגעשלאָסענער קאַמער?

דו קליינער חבר, פֿאַר וואָס האָט מען דיך אַהער געבראַכט?

— פֿאַר געהערן צום „בונד". — און דער ענטפֿער איז אַזאַ שטאָלצער, אַזאַ פֿריידיקער.

— פֿון וואַנען ביסטו, ווייסן דיינע עלטערן, אַז דו...

ביי משהלען טוט אַ ציטער די אייבערשטע ליפּ. עפּעס רייסט

זיך אַפּ אין האַרצן. און צום ערשטן מאָל דערפילט ער אַ ביטערן ווייטיק. די מאַמע! די מאַמע וועט זיך דערוויסן... און ער באַשליסט אויף גיך: ניין! די מאַמע טאָר דערפון ניט וויסן.

משהלע שיקט בריוו דער מאַמען, און ענטפערן הייסט ער אויפן אַדרעס אַזוי און אַזוי. ער לאָזט נאָר אויס דאָס וואָרט — טורמע.

גייען ווידער חדשים. בריוו אַהין און בריוו צוריק. די מאַמע פרייט זיך. די בריוו זיינען פול מיט האָפענונג. און אין מיטן דריי־נען קומט צו פאָרן די מומע, דער מאַמעס שוועסטער. געקומען איז זי צו אַ דאָקטער. איז, פאַר איין וועגס וועט זי שוין זען וואָס מאַכט איר פּלימעניק, דער גוטער משהלע.

גייט אַזוי די מומע מיטן אַדרעס אין האַנט. גייט זי און גייט און זי קומט צו צו דער טורמע. זי פרעגט: „וואוינט דאָ נישט איינער מיטן נאָמען אַזוי און אַזוי?"

און מיט שפּאָט ענטפערן די פּאָליציי־לייט: אוודאי וואוינט ער דאָ. ער האָט דאָ אַ גוטע קוואַרטיר. ער זיצט אויף קעסט בייס צאַר.

פאַרשטייט נישט די מומע, וואָס דאָס באַדייט. וואָס איר שוועסטערס יינגל איז אַ גנב, צי גאָר?...

— ניין, — לאַכן די פּאָליציי־לייט, — קיין גנב איז ער גראָד נישט. ער איז נאָך ערגער פון אַ גנב.

— ערגער! וואָס קאָן נאָך זיין ערגער?

— ער איז אַ „בונדיסט". אַ רעוואָלוצ... יאָ... נער!

— אַ וואָס???

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

אין שטעטל האָט מען גערעדט: „דער קליינער משהלע, דער אלמנהס יינגל, האָט געוואָלט אַראָפּוואַרפן דעם קייסער, זיצט ער דערפאַר אין טורמע און מע וועט אים פאַרשיקן קיין סיביר".

די מאַמע האָט זיך די אויגן אויסגעוויינט. איר קינד? איר אויג אין קאָפּ וויל גאָר אַראָפּוואַרפן דעם קייסער! ווי איז דאָס מעגלעך?

ניין, זי האָט עס נישט געקאָנט פאַרשטיין.

י. פּאַט

איבער נאַכט גרוי געוואָרן

דאָס איז געווען מיט אַ צוויי צענדליק יאָרן צוריק.

מיכאַלעוויטש איז נאָך יונג געווען. ער האָט געהאַט אַ בלאָנדן קאָפּ האָר און אַ בלאָנדע באָרד. ער איז געווען פאַרשיקט אין אַ ווייטן, קאַלטן דאָרף פון סיביר, וואו דער רוסישער צאַר פלעגט פאַרשיקן די רעוואָלוציאָנערן.

דאָס דאָרף איז געווען ווייט-ווייט, אין אַ שנייאיקן סטעפּ. דאָרטן פלעגן זיין פרעסטן פון 40 און 50 גראַד. פיל הונדערטער קילאָמעטער פלעגט מען מוזן פאָרן מיט די סיבירער שליטנס, כדי אַהין צו קומען. נישטאָ קיין באַן, נישטאָ קיין וועג, קיין שטעג. אַ ווייסער מדבר. אַן איינזאַם, אומעטיק, קליין דערפל. די פּויערים זיינען האַלב ווילד, האַלבע געצנדינער. דאָרט וואוינט אין די דאָרפישע כאַטעס אַ הייפל פאַרשיקטע רעוואָלוציאָנערן. דאָרטן וואוינט אויך דער בונדיסט מיכאַלעוויטש.

די פּויערים האָבן אים ליב געהאַט, זיי האָבן ליב געהאַט צו הערן ווי ער רעדט צו זיי. זיי האָבן געוואוסט, אַז מע האָט אים פאַרשיקט, ווייל ער איז מיט די אָרעמע, מיט די אַרבעטער, ווייל ער איז קעגן די רייכע, קעגן די גענעראַלן, קעגן קייסער. זיי, די פּויערים, האָבן פאַר אים קיין אַנדער נאָמען נישט געהאַט ווי:

— נאָש פּאָפּ... (אונדזער גלח).

איין מאָל איז אָנגעקומען אין דאָרף אַ טרויעריקע נייס: אין אַ טורמע, וואו עס זיצן פאַרשפּאַרט אַרעסטירטע קאַטאָרזשניקעס, איז פאָרגעקומען אַ שרעקלעכע זאַך. —

מע האָט געשמיסן קאַטאָרזשניקעס...

דאָס איז שרעקלעך, שוידערלעך, אַכזריותדיק (אַכזאָריעסדיק). מע קען נישט שווייגן. מע טאָר נישט שווייגן. דאָס איז די שווערסטע באַליידיקונג פאַר דעם מענטשן.

דער ווידערקול פון די שענדלעכע שמיץ האָט זיך געקייקלט ביז אין פאַרפרוירענעם דאָרף אריין. עס האָט ווי געטאָן, עס האָט פאַרדראָסן. וואָס טוט מען? וואָס מאַכט מען? — מען איז דאָך אַליין אַרעסטירט, פאַרוואָרפן אין עלנטן דאָרף צווישן זאַווערוכע, פראָסט און שניי. אָבער שווייגן קען מען אויך נישט.

האָט מיכאַלעוויטש צונויפגערופן אַלע פאַרשיקטע רעוואָלו־ציאָנערן, און מע האָט זיך באַראַטן, וואָס צו טאָן. איז געבליבן, אַז מיכאַלעוויטש זאָל אָנשרייבן אַ הייסן, אַ פלאַמיקן פראָטעסט קעגן די שמייסער, קעגן דעם צאַר און זיינע אַרויסהעלפער און אויס־דריקן מיטגעפיל די געליטענע, די באַליידיקטע. מע האָט אַזוי געטאָן און דעם פּראָטעסט אָפּגעדרוקט אין עטלעכע צייטונגען, וועלכע האָבן זיך איינגעשטעלט דאָס צו דרוקן, ווייל פאַר אַזאַ זאַך האָט אויך געדראָט אַ הארבע שטראָף.

איז דערגאַנגען די זאַך צום רעגירונגס-באַאַמטן פון יענעם קרייז. ער האָט זיך גלייך אָנגעשטויסן, אַז דאָס איז די אַרבעט פון באַרימטן רעוואָלוציאָנער מיכאַלעוויטש, דאָס האָט געוויס געטאָן אָט דער מיט דער בלאָנדער באָרד. ער וועט אים נישט שווייגן. ער וועט אים שוין אָנלערנען פאַר אַזאַ זאַך, פאַר אַזאַ העזה, ער וועט שוין אויסטראַכטן עפּעס אַזוינס, וואָס מיכאַלעוויטש זאָל שוין האָבן צו געדענקען, צו קרעכצן און זיפצן.

מיכאַלעוויטש האָט פון גאָרנישט ניט געוואוסט. פאַר נאַכט קומען צו אים זשאַנדאַרן און זאָגן אים, אַז נאָך היינט אין אָוונט, אין עטלעכע שעה אַרום וועט מען אים אַוועקפירן פון דאַנען זייער ווייט, אין אַ העק, וואו קיין מענטשלעכער פוס איז כמעט נאָך נישט געווען.

דאָס איז געווען די נקמה, וואָס דער צאַרישער באַאַמטער האָט צוגעטראַכט. מיכאַלעוויטשן איז די מעשה ניט געפעלן געוואָרן. ווי וועט ער דאָס אין מיטן נאַכט לאָזן זיך מיט אַ שליטן אין די הרי-חושך? — נישט צוגעגרייט, נישט אָנגעקליידט ווי געהעריק, פלוצלונג. ער וועט אויסגיין אין וועג. ניין, ער וועט נישט גיין!

ער האָט זיך גלייך אויסגעטאָן, זיך אַריינגעלייגט אין בעט. זאָל מען טאָן, וואָס מע וויל. מע וויל אים בכיוון אומברענגען, און קיין פויגל זאָל אַפילו קיין פּיפּס נישט טאָן. ניין, ער וועט מיט גוטן נישט גיין. ער וועט זיך נישט רירן פון בעט.

אין אַ פּאָר שעה אַרום זיינען צוגעפאָרן צום הויז זשאַנדאַרן און וועכטער. מיכאַלעוויטש האָט שוין געהערט די גלעקלעך און די קולות אונטערן פענצטער. ער ליגט. עס אַרט אים ווי די וואַנט. זיינען זיי אַריין אין שטוב:

— נו, הייב זיך אויף, טו זיך אָן...

— ניין...
— קום פאָרן...
— ניין....
— וועט מען דיך נעמען מיט גוואַלד...
— סיידן מיט גוואַלד...
— עס איז אַ באַפעל, אַז מע מוז דיך אַוועקפירן...
— מיר גייט דאָס נישט אָן...
זעען זיי, אַז עס העלפט נישט קיין רייד, גיט דער עלטסטער אַ באַפעל:
— ברידערלעך, נעמט אים מיט כוח, מיט גוואַלד...
האָט מען זיך אַ נעם געטאָן צו אים מיט גוואַלד.
ניין. ער וועט זיך נישט אָנטאָן, ער וועט זיך בשום אופן נישט אָנטאָן. אָט, אָט־אַזוי, אַ נאַקעטן, זאָלן זיי אים שלעפּן.
— וועסטו, ברודערקע, פאַרפרוירן ווערן, אין דרויסן איז פערציק גראַד...
— נישט אייער דאגה...
טראָגט מען אים אַ נאַקעטן. עס ברענט דער פראָסט. אַז מע טוט אַ גאָס אַ ביסל וואַסער, ווערט עס פאַרפרוירן פאַלנדיק.
דערווייל האָט זיך דאָס גאַנצע דאָרף פויערים אַרומגעקליבן אַרום הייזל.
ניין! זיי וועלן נישט לאָזן אַזאַ מערדעריי, ניין, זיי וועלן זיך אַ נעם טאָן.
— טאַ נאַש פּאָפּ... (דאָס איז אונדזער פּאָפּ).
— נאַש באַטקאַ... (אונדזער פּאַטערל).
און אָט ווערט באַלד אַ בלוטיק געשלעג. קיינער וועט שוין דאַ נישט קענען פונאַנדערריסן. דאַ וועלן געווים פאַלן טויטע.
האָט זיך מיכאַלעוויטש אַ שטעל געטאָן און זיך אָפּגערופן צו די פויערים:
— ברידערלעך, באַרעכנט זיך וואָס איר טוט... זיי האָבן ביקסן, רעוואָלווערן... עס וועלן זיין אומזיסטע קרבנות... מילא, איך בין פאַרפאַלן, איך וועל אומקומען אין וועג, אָבער איך וועל שוין זיין דער לעצטער רעוואָלוציאָנער, וועלכן מע וועט אַזוי אַוועקשלעפּן, אַזוי ווי אַ הונט... גייט אַהיים, ברידער, זייט געזונט, איך דאַנק אייך.
די שליטל־גלעקלעך קלינגען. דער פערד־אָנטרייבער שמייסט

שוין די פערד. דער שליטן גליטשט זיך ווי אַ רוח איבער דעם סיבירער שניי. דער פורמאַן פאַרציט שוין דעם סיבירער ניגון.

נאָר דאָ דערשפירט מיכאַלעוויטש, אַז אים איז עפּעס געוואָרן אַזוי וואַרעם, אַזוי אַנגענעם, ווי ער וואָלט ליגן אונטער אַ וואַרעמער פּערענע. וואָס איז דאָס אַזוינס? ער האָט געהערט, אַז איידער מע ווערט פאַרפרוירן דערשפירט מען אַ וואַרעמקייט אין אַלע גלידער. אָבער ניין. ער פילט אַלץ, ער טראַכט, ער ווייסט וואו ער געפינט זיך. וואָס זשע איז דאָס פאַרט מיט אים?

אַ—אַ. ער האָט זיך געכאַפּט. ער ליגט איינגעדעקט אין אַ באַרג פוטערלעך. ער שטעקט אַרויס דעם קאָפּ און ער זעט, אַז איבער אים איז אַ גאַנצער באַרג מיט פויערשע פוטערלעך.

דאָס איז די מלאכה פון די פויערים. אַז זיי האָבן דערזען, אַז מיכאַלעוויטש לאָזט זיך נישט שלאָגן פאַר אים און אָט־אָט רירט זיך שוין דער שליטן און ער ליגט אַ נאַקעטער, האָבן זיי אַראָפּ־געכאַפּט פון זיך די פוטערלעך זייערע, אַלע איינער נאָכן אַנדערן, איינער נאָכן אַנדערן, און אַרויפגעוואָרפן אויף אים, איינס אויף איינס, אַ גאַנצן באַרג, און ער האָט דאָס גאַרנישט געפילט, און דעריבער איז אים אַזוי וואַרעם.

מען איז אָפּגעפאָרן אַ גאַנצע נאַכט. פאַר טאָג איז מען פאַרביי־געפאָרן אַ דאָרף וואו עס איז דאָ אַ שפּיטאָל. מע האָט זיך דאָרט אָפּגעשטעלט צו בייטן די פערד. מיכאַלעוויטש איז אַריין זיך אָפּ־רוען אין הויז פון שפּיטאָל.

אַז ער איז פאַרביי דעם שפּיגל, האָט ער זיך דערשראָקן. ער האָט זיך נישט דערקענט. אין שפּיגל איז ער געשטאַנען מיט אַ גרויען קאָפּ און גרויער באָרד.

אין דער דאָזיקער נאַכט איז ער גרוי געוואָרן.

וואָס איז ווייטער געוועזן? — דאָס איז אַ לאַנגע מעשה. זיין פרייהייט האָט ער צוריק באַקומען, אָבער זיין בלאָנדן קאָפּ — שוין נישט. ער איז שוין פאַרבליבן גרוי.

ה. לייוויק

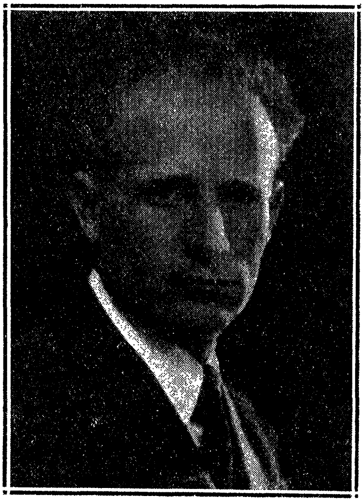

אין שניי

1. אַ גוטע נאַכט

לאַנגע ווינטערדיקע נעכט,
ווייסע שטראַלנדיקע טעג,
האָב איך איינגעשפּאַנט מיין פערד —
לאָזן זיך אין וויטן וועג.

היי און ברויט און ווייַן געקויפט,
איינגענייט דאָס לעצטע געלט,
אָנגעטאָן זיך אין אַ פּעלץ,
מויל און אויערן פאַרשטעלט.

ניט גערירט פון שטוב קיין זאַך,
טיר און לאָדן ניט פאַרמאַכט,
זיך אַ נייג געטאָן צום שוועל
און געזאָגט: אַ גוטע נאַכט.

2. זילבערשנור

איז דער וועג מאָנאַטן לאַנג,
ציט זיך ווי אַ זילבערשנור,
פֿאָר איך מיטן זילבערשנור,
מורמל עפּעס אַ געזאַנג.

אין דעם פּוטער איינגעדרייט,
אָפּגעדעקט די אויגן נאָר, —
קוק איך, ווי די זון גייט אויף,
קוק איך, ווי די זון פֿאַרגייט.

און דער שניי ער שיט און שיט...
דעק איך אויך די אויגן צו,
לאָז אַראָפּ דעם קאָפּ און ליג.
און דער שליטן פליט און פליט.

בלייבט דער פערד אין מיטן שטיין —
כאַפּ איך זיך פון דרימל אויף,
גיב אַ שמיץ און גיב אַ פייף,
דורך די קלאַפּנדיקע ציין...

3. שטערן, וועלף און בערן

אַ קאַלטער ווינט פון צפון-זייט
האָט אָנגעהויבן בלאָזן;
מיין טרייער פערד האָט מיד צום שניי
דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן.

די זייטן איינגעפאַלן טיף,
די גאַנצע פעל פאַרפראָרן.
ווער וויים, צי וועלן מיר נאָך היינט
אין ערגעץ וואו פאַרפאָרן.

אַלץ פינצטערער און פינצטערער.
דער שניי מיט גלאָז פאַרצויגן.
איך גיי צו פוס מיין שליטן נאָך
מיט האַלב-פאַרמאַכטע אויגן.

עס שטעכן אין דער פינצטערניש
ווי שאַרפע נאָדלען שטערן;
עס קלאָגן אין דער וויסטעניש
פאַרשנייטע וועלף און בערן...

4. אַ לײדיקער שליטן

עס װערן די װאָלקנס צעשװאָומען,
עס װײַזן זיך שטערן נאָך שטערן;
דער װעג איז אין גאַנצן פאַרשאָטן —
ניטאָ װאו דעם שליטן צו קערן.

איך שפּאַן זיך אַלײן צום פערד צו,
איך העלף אים צו שלעפּן דעם שליטן.
אַ שלעפּ און אַ פאַל צו דער ערד צו,
די פינגער צעבלוטיקט, צעשניטן.

דער הימל אַלץ קלערער און קלערער,
אַ גרױסע לבנה אין מיטן;
זײ קוקן זיך צו, װי מיר שלעפּן
אַ לײדיקן הילצערנעם שליטן...

5. פּ ר ע מ ד ע

צו אַ טויער צוגעפאָרן,
קלאַפּ איך, רוף:
— כ'בין דערפרוירן, — גוטע מענטשן,
עפענט אויף!

שפּרינגען הינט אויף קײטן, בילן,
מענטשן — אויף.
גײען. אײנער, הער איך, מורמלט:
— עפן אויף!

שרײַט אַ צװײטער: פריער פרעג זיך,
װאָס און װער?
װאו אַ װאַנדערער, אַ שלעפּער —
קומט אַהער...

מורמלט װידער אײנער: עפן,
פרעג, ניט פרעג...
אונדזער מזל שװין: מיר װאױנען
אויפן װעג.

מלחמה

יעקב אדלער

***

מיר וועלן קיין קאָרן, קיין ווייץ און קיין גערשטן
נים האָבן —
די פעלדער די ברייטע — זיי שטייען אין גריבער
צעגראָבן.
מיר וועלן קיין שאָף און קיין רינד אויפן פעלד מער
נים האָבן —
די פעלדער — זיי זיינען פאַרנומען מיט מתים
און ראָבן...
די ביימער — זיי שטייען באַלאָדן מיט עפּל
און באַרן —
זיי וועלן אַזוי אויף די צווייגן פאַרפוילן,
פאַרדאַרן...
די יינגסטע, די קרעפטיקסטע מענטשן — זיי שטייען
אין פלאַקער —
ניטאָ, ווער ס'זאָל זייען און פלאַנצן און פירן
דעם אַקער.
די פעלדער — זיי זיינען פאַרנומען מיט מתים
און ראָבן —
מיר וועלן קיין קאָרן, קיין ווייץ און קיין גערשטן
נים האָבן...

ל. פרידמאַן

אַ ציג מעקעט

דאָס מעקען פון אַ ציג וואַרפט אויף מיר אָן אַ שרעק. זי יאָמערט און שרייט מיט פאַרצווייפלטע קולות, פונקט אַזוי ווי מיר שרייען, ווען מיר ווערן פאַרצווייפלט. איך שטעל אָן מיינע אויערן

און הער זיך איין, פון וואַנען די געשרייען טראָגן זיך. איך זע אַ שטיבל עטלעכע מעטער אַוועק פון דעם אָרט, וואו איך ליג. דאָס מעקען ציט מיך צו זיך. איך פיל, אַז איך וועל זיך ניט באַרואיקן, ביז איך וועל נישט זען די ציג, וואָס וויינט אַזוי האַרצרייסנדיק. איך האָב דאָך שוין אין מיין לעבן געהערט ווי ציגן מעקען און בעקען, אָבער אַזוי וויינען און רעווען האָב איך נאָך ניט געהערט. איך זאָג צו מיין חבר:

— הערסט, אַ ציג וויינט... אויפן שלאַכטפעלד וויינען אַלע...

אויף אַלע פיר הייב איך אָן צו קריכן אַהין, צו דער שטומער באַשעפעניש. מיין חבר בעט זיך ביי מיר:

— פאָלג מיך, גיי ניט אַהין. דו שטעלסט איין דאָס לעבן.

ווי נאַריש עס איז אָבער צו טראַכטן פון לעבן, אַז איך געפין זיך דאָ. איך הער זיך ניט צו צו אים. איך זאָג אים, אַז איך וועל באַלד זיין צוריק און איך קריך פון אים אַוועק.

אויפן וועג פאַלן קוילן נאָענט פון מיר. אַזוי ווי די בינען פליען זיי פאַרביי מיינע אויערן. איך צי זיך אוים אויפן בויך און די קוילן פאַלן אָן אויפהער. זאָל עס מעגלעך זיין, אַז זיי האָבן מיך דערזען?... איצט קאָן איך שוין ניט צוריקקריכן צו מיין גרוב און אויך ניט אַהין פון וואַנען עס הערט זיך דאָס מעקען פון דער ציג. איך קוק אין דער זייט וואו מיין חבר געפינט זיך. ער שרייט עפּעס אַריבער צו מיר. פאַר גרוים אויפרעגונג הער איך ניט, וואָס ער שרייט. עס טוט מיר שוין באַנג פאַר וואָס איך האָב אים ניט געפאָלגט...

די קולות פון דער ציג הילכן אָפּ שטאַרק אויפן פרייען פעלד. מיט אַנגסטן רוק איך זיך אויף מיין בויך, ווי אַ שלאַנג, און קריך צו צום הויז.

דאָס הויז האָט נאָר דריי ווענט, די פערטע איז אין גאַנצן איינגעפאַלן. איך גיי אַריין אינעווייניק, דערזע איך שטיין אַ ראַ־בע ציג, צוגעבונדן מיט אַ דיקן שטריק צו אַ הילצערן בעט. דאָס בעט איז איבערגעקערט מיט די פיס אַרויף. די ציג האַלט זיך קוים אויף אירע דאַרע פיס און אַ הויכער ביין שטעקט אַרוים פון איר רוקן. אירע אויגן זיינען פייכט...

ווען זי האָט מיך דערזען, איז זי שטיל געבליבן. זי האָט אויסגעדרייט צו מיר איר קאָפּ און האָט שוואַך, זייער שטיל

אַרויסגעקרעכצט: בע־בע. לעבן איר איז געשטאַנען אַ האַלבער עמער מילך. אין אַ ווינקל איז געשטאַנען אַ פּעסל מיט וואַסער. איך געפין אַ כלי, שעפּ אָן אַ ביסל וואַסער און גיב דער ציג צו טרינקען. מיט דעם וואַסער, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט אין דער כלי, האָב איך באַגאָסן איר קאָפּ. איך האָב זי אַ ביסל אָפּגעפרישט.

אויף דער ערד קאַטשען זיך פעדערן און פליען איבער דער שטוב. אַ הילצערנע שאַפע ליגט איבערגעקערט און טעפּלעך וואַלגערן זיך אויף דער ערד.

איך גיי אַרויס אויף דער גאַס. די ציג זעט מיך ניט מער. הייבט זי ווידער אָן רעווען. איך דריי זיך אַרום דעם הויז און ביי דער טיר דערזע איך אַ טויטן — אַ ציווילער מאַן ליגט אויפן בויך. עס גיט מיר אַ שטאַרקן שווינדל פאַר די אויגן. איך בין צוגעוואוינט נאָר צו טויטע סאָלדאַטן.

ניט ווייט פון דעם אָרט, וואו דער טויטער ליגט, דערזע איך אַ גרויסע גרוב. איך קוק אַריין אינעווייניק. איך דערזע דאָרט אַ גאַנצע פאַמיליע. זיי דערשרעקן זיך פאַר מיר, זיי האָבן נאָך קיין מאָל ניט געזען קיין אַמעריקאַנער סאָלדאַט. איך זאָג צו זיי אין דייטש:

— שרעקט זיך ניט, איך בין אַן אַמעריקאַנער.

און ווי איך האָב נאָר אַרויסגערעדט דאָס וואָרט „אַמעריקאַנער", האָט זיך אַ פרייד אויסגעשפּרייט אויף זייערע אויסגעמוטשעטע פּנימער.

איך קוק זיך צו ווי זיי ליגן, איינער אָנגעשפּאַרט אויפן צווייטן, און פרירן. עס איז סוף אָקטאָבער און עס איז שוין גוט קאַלט. איך שטיי ביים גראָבן און רעד צו זיי אַרונטער:

— פון ווען אָן ליגט איר דאָ? — פרעג איך זיי.

אַ יונגע פרוי פון אַ יאָר 30 ענטפערט מיר, אַז זיי ליגן דאָ פון נעכטן אָן. ווען זיי האָבן דערהערט דאָס שיסן פון אונדזער אַרטילעריע, זיינען זיי אַרונטערגעלאָפן אין קעלער. דאָרט האָבן זיי דערהערט, אַז דאָס הויז פאַלט איין, ווייל אונדזער אַרטילעריע האָט געטראָפן גלייך אין הויז אַריין. דער שונא איז געלעגן אין דעם גראָבן און האָט געשאָסן מיט מאַשינביקסן. שפּעטער, ווען ער איז געווען געצוואונגען פון דאַנען צו אַנטלויפן, זיינען זיי אַרויסגעקראָכן פון קעלער און זיך באַהאַלטן אין דעם גראָבן.

— ווער איז ער? — פרעג איך און ווייז אָן מיט דער האַנט אויף דעם טויטן.

— דאָס איז מיין ברודער, — ענטפערט זי.

אַ וואָלקן באַדעקט איר פּנים.

איך זיץ ביים גראָבן און הער זיך איין צו אירע רייד. פּלוצלונג פאַלט אַ קויל נאָענט פון אונדז און איך ליג שוין אין גראָבן גלייך מיט זיי. איך קוק זיך צו צו די צוויי יונגע קינדער, וואָס ליגן דאָ, אַ יינגל פון אַ יאָר צוועלף און אַ מיידל פון אַ יאָר ניין. זייערע פּנימער דריקן אויס געבעט, אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך געבעטן ביי מיר: „האָב אויף אונדז רחמנות ראַטעווע אונדז!"

איך לייג אַריין מיין האַנט אין קעשענע און געפין דאָרט אַ פּאַרדאַרט קיכל. איך צעברעך עס אויף צווייען און טייל זיי איין. זיי כאַפּן די שטיקלעך קיכל און קוויקן זיך. די פרוי באַדאַנקט מיר.

אין גראָבן ליגט אויך אַן אַלטע פרוי פון עטלעכע און אַכציק יאָר. איר פּנים איז געל און צעקנייטשט. אירע הענט זיינען באַדעקט מיט בלויע אָדערן. אַרום איר מויל איז שוואַרץ-בלוי. זי ליגט און ציטערט. די יונגע פרוי דערציילט מיר, אַז די אַלטע איז איר עלטער-באָבע. זי איז אַ קראַנקע און קען זיך ניט רירן פון אָרט.

*
**

ניין אַ זייגער אין דער פרי קריגן מיר אַ באַפעל צו אַוואַנסירן. דאָס איז דאָס ערשטע מאָל, וואָס מיר דאַרפן אַוואַנסירן אַזוי, אַז אונדזער אַרטילעריע זאָל זיך ניט לאָזן הערן מיט צוויי-דריי שעה פריער איבער אונדזערע קעפּ.

אויפן וועג קומען אונדז אָן אַנטקעגן גאַנצע מחנות מענטשן, מענער, פרויען און קינדער. זיי לויפן ווי טשערעדעס צעשראָקענע שעפעלעך. אַ סך פון זיי זיינען צעבלוטיקט. זיי לויפן פון די שטעטלעך אַרום.

עס דערטראָגט זיך דער ריח פון גאַז. מיר טוען שנעל אָן אונדזערע גאַזמאַסקעס. אָבער זיי, די אָרעמע מענער, פרויען און קינדער זיינען אין גאַנצן אומבאַשיצט, זיי שרייען, זיי וויינען, פאַלן צו דער ערד, טרינקען זיך אָן מיט גאַז. זיי ברעכן מיט בלוט, זייערע פּנימער ווערן אויפגעלאָפן און זיי ווערן דערשטיקט.

אַ בלאַסע פרוי מיט צעשויבערטע האָר לויפט צו צו מיר. זי וויינט און קלאָגט פאַר מיר: „וואו איז אַ דאָקטער?" זי האַלט אַ קינד אויף די הענט, אַ מיידעלע מיט אַ קאָפּ בלאָנדע לאָקן.

צו וואָס דאַרפסטו אַ דאָקטער? — פרעג איך זי.

— עפּעס איז מיט מיין קינד, — וויינט זי פאַר מיר.

זי דערציילט מיר, אַז די גאַנצע נאַכט איז זי מיטן קינד געלעגן אין קעלער. זיי האָבן דערפילט דעם גאַז, וואָס דער שונא האָט אַריבערגעשאָסן.

איך באַטראַכט דאָס קינד און זאָג איר:

— דיין קינד איז טויט.

— זי שרייט מיט פאַרצווייפלטע קולות:

— וואו איז דער דאָקטער? ראַטעוועט מיין קינד!

איך מוז גיין ווייטער. אין איילעניש זאָג איך צו איר:

— פאָלגט מיך און גייט אַוועק פון דאַנען.

איך ווייס איר אָן, אין וואָס פאַר אַ ריכטונג זי זאָל גיין. דאָרט וועט זי זיין אויסער געפאַר. זי לויפט אַוועק פון מיר, ווי אַ משוגענע, און האַלט אין איין שרייען:

— אַ דאָקטער! אַ דאָקטער!

די גאַסן זיינען שוואַרץ פון די אַלע מענטשן, וואָס קומען אונדז אַנטקעגן. זיי לויפן דערשראָקענע, זיי זיינען האַלב-משוגע. אַז עס קומט צו פליען אַ קויל, ציען זיי זיך אויס אויף דער ערד און שרייען אַרויס אומפאַרשטענדלעכע ווערטער. זיי האָבן זיך שוין אויסגעלערנט, אַז ווען מען הערט דאָס בייזע פייפן פון אַ קויל, דאַרף מען זיך וואַרפן אויף דער ערד. אַ מאָל העלפט עס און אַ מאָל ניט. זיי הייבן זיך אויף פון דער ערד און לויפן ווייטער. אַלע ווילן אַנטלויפן פון טויט.

עס קומט אַנטקעגן אַ טשערעדע פון זעקס און צוואַנציק ווייסע שעפּעלעך. דער פאַסטעך טראָגט דאָס יינגסטע שעפּעלע אויף די הענט. ס'איז זייער שוואַך און ס'קען ניט גיין. דער פאַסטעך דערציילט מיר, אַז דריי מעת-לעת איז ער מיט די שעפּעלעך געלעגן באַהאַלטן אין אַ קעלער. ער האָט מורא געהאַט, אַז די סאָלדאַטן זאָלן ניט צונעמען די שעפּעלעך. זיי נעמען צו אַלץ, וואָס זיי טרעפן אונטער דער האַנט. ער וויינט פאַר מיר:

— איך און מיינע שעפּעלעך זיינען הונגעריק. דעם ערשטן טאָג, וואָס מיר זיינען געלעגן אין קעלער, האָבן מיר נאָך געהאַט

עפּעס צו עסן. איך האָב פאַרזאָרגט. איצט אָבער — ס'איז שוין צוויי מעת-לעת, אַז מיר האָבן מער ווי אַ ביסל וואַסער ניט פאַרזוכט.

איך הער זיך צו צו זייער בעקען און מעקען. זייערע קולות מישן זיך אוים מיט די מענטשלעכע קולות. זיי דערמאָנען מיך אָן דער ראַבער ציג.

ב. י. ביאַלאָסטאָצקי

דריי סאָלדאַטן

זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרהוילענע טריט,
די טראַנשייען פאַרלאָזט,
און אין פעלד זיך געלאָזט,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער טונקעלער נאַכט.

װאָלקנס רונד, װאָלקנס הויך,
ערד און הימל און רויך;
שווערד געשאַרפט, קויל געגרייט,
און פון אומרו באַגלייט, — —
זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרבאָרגענע טריט.

קוקט דער טויט פון דער זייט,
ס'איז דער שונא נית ווייט,
שאַ, די קניען געבייגט,
און אויף דר'ערד זיך געלייגט,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער טונקעלער נאַכט.

טיאָך און טיאָך, מיט אַ מאָל,
טוען שאָטנס אַ שפרונג,
צי פון באַרג, צי פון טאָל,
גיבן מעסערס אַ קלונג, — — —
אָן אַ רוף, אָן געשריי,
אַלע דריי ליגן זיי.

זאַלבעדריט, זאַלבעדריט,
מיט פאַרהוילענע טריט,
זיך געלאָזט אינעם וועג,
און אויף אייביק אַוועק,
אויף דער וואַכט, אין דער נאַכט,
אין דער פינצטערער נאַכט.

אין ריי נאָך ברויט (מלחמה־בילד) פון ג. מ. מינקאָווסקי

א. רייזען

מלחמה

„אָ, מאַמע, כ׳וויל אַ ביסל מילך,
ס׳איז טרוקן מיר מיין גומען״...
— מיין קינד — אַ בייזער פּאַסטעך האָט
די אַלע קי פאַרנומען.

טאָ גיב מיר, מאַמע, ברויט אַ ביס,
דעם הונגער מיר צו שטילן! —
— ניטאָ, מיין קינד, אַ וואַסער האָט
פאַרטרונקען אַלע מילן.

אַ וואַסער ווילד, אַ וואַסער רויט
האָט זיי אַראָפּגעטראָגן,
און אַלע מילנער זיינען איצט
אַוועק אין פעלד זיך שלאָגן.

„טאָ וואו זשע איז דער טאַטע איצט,
ער זאָל אונדז עסן קריגן?"
— דער טאַטע איז אַוועק מיט זיי
אַ שונא צו באַזיגן.

דער טאַטע איז אויך איצט אין פעלד —
דו הערסט מיין קינד אַ ברומען?
ער איז אַוועק, ער איז ניטאָ,
ער וועט שוין קיין מאָל קומען.

אויף וויסטע וועגן — מינקאָווסקי

א. רייזען

דעם ברודערס קוילן

קיין מאָל איז נאָך דייווידסאָנען ניט אָנגעקומען אַזוי גרינג צו באַקומען אַרבעט אין אַמעריקע ווי דאָס מאָל. אַריין אין דעם אָפּיס פון דער גרויסער אַמוניציע־פאַבריק, האָט מען אים שטרענג, אָבער אָן זייטיקע באַמערקונגען און פראַגעס אָנגענומען. אים איז אַפילו געווען פאַרשפּאָרט צו דערציילן זיין יחוס, אַז ער איז אַ שלאָסער פון פּראָפעסיע. די הויפּט־שאלה איז נאָר געווען פון וועלכן לאַנד ער איז אַ געבוירענער. דאַן האָט ער געענטפערט, אַז ער איז שוין אַן אַמעריקאַנער בירגער און געוויזן די פּאַפּירן... עס האָט קענטיק אַ ביסל געשטערט, וואָס ער שטאַמט פון אַ שטעטל אין גאַליציע, דאָס האָט ער באַמערקט אָן דער נאָז פון דעם פאַרוואַלטער, וואָס האָט די פּאַפּירן דורכגעקוקט. אָבער אויך דערויף האָט מען קיין באַמערקונג ניט געמאַכט. דערפאַר האָט מען זיך וועגן זיין פּרייז ניט געדונגען. דער פּרייז איז געווען גאָר אַ גוטער. אין די בעסטע יוניאָן־שעפּער האָט ער נאָך קיין מאָל אַזעלכע שכירות ניט באַקומען און איז טיף אין הארצן דאַנקבאַר געווען, ניט ווינסנדיק אַליין וועמען, וואָס ענדלעך וועט ער גוט פאַרדינען. ער האָט זיך שוין גענוג אָנגעמוטשעט, דאָ אַרבעטנדיק פאַר קליינע שכירות און דאָ אַרומדרייענדיק זיך גאָר אָן אַרבעט.

די שטאָט וואו די אַרבעט איז אָנגעגאַנגען, איז געווען ניט באַזונדערס גרויס. אָבער זי איז געוואַקסן פון וואָך צו וואָך. אַדאַנק די אַמוניציע־פאַבריקן, וואָס האָבן אויסגעאַרבעט אַלע טאָג טויזנטער געצייג פאַרן טויט, איז די שטאָט אַלץ לעבעדיקער געוואָרן. דייווידסאָן פלעגט אין דער פרי, פאַרנדיק אין פאַבריק און פאַר נאַכט צוריקפאָרנדיק פון דער אַרבעט, קוים קריגן אַן אָרט אין אַ קאַר.

דער דאָזיקער מענטשן־געדראַנג אין די קאַרס האָט אים דער־מאָנט דאָס גרויסע ניו־יאָרק און עס האָט אים אָנגענומען ווי אַ שטאָלץ!...

און אָפּט האָט ער געטראַכט, אַז אויב די מלחמה וועט לאַנג

אַנהאַלטן, וועט די דאָזיקע קליינע שטאָט אַריבעריאָגן ניו־יאָרק. אַזוי האָט ער אויך געהערט רעדן צווישן די אַרבעטער.

און צוזאַמען מיט דער שטאָט איז געוואַקסן די פאַבריק. אַר־בעטער זיינען געשטאַנען און צוגעבויט אַלץ נייע געביידעס אַזוי, אַז אין פאַרלויף פון עטלעכע מאָנאַטן איז דאָס גאַנצע שטיק פעלד, וואָס איז פריער געווען ליידיק, פאַרבויט געוואָרן מיט אַ קייט פאַבריקן.

אויבן אין דער הייך, אונטערן דאַך פון די פאַבריקן, איז ברייט און לאַנג געהאַנגען אַ שילד מיט פּשוטע שוואַרצע ווער־טער, וואָס האָבן אויסגערעכנט די אַלע מינים געווער, וואָס די דאָזיקע פאַבריקן האָבן פון זיך אַרויסגעגעבן. דייוווידסאָן האָט דאָס געשריבענע אויפן שילד ערשט דורכגעלייענט אין אַ צייט אַרום, ווייל די ערשטע צייט פלעגט ער אָן קיין שום באַאָבאַכטונגען, גלייך אַריינגיין אין פאַבריק. און וואָס גייען אים אָן די אַלע נעמען? ער אַליין אַרבעט ביי די קוילן פאַר די ביקסן. די קוילן זיינען אַלע ווי איינע. איין מאָס! אָבער פיל האָט ער ניט געטראַכט וועגן זיי. אָפּט מאָל האָט ער גאָר פאַרגעסן, אַז די דאָזיקע קוילן דינען פאַר דעם צו לעכערן מענטשלעכע קעפּ און הערצער, און אַוועק־לייגן אַ לעבעדיקן יונגנמאַן אויף טויט. שפּעטער האָבן ביי אים די קוילן באַקומען דאָס אויסזען פון שפּילצייג פאַר קליינע קינ־דער...

ערשט אין אַ צייט אַרום, אַז ער האָט באַקומען אַ בריוו פון דער היים, וואו מע לאָזט אים וויסן, אַז זיין אייגענער ברודער איז אַוועק אין קריג, האָבן ביי אים די קוילן באַקומען אַן אויסזען ווי לאַכנדיקע באַשעפעניש. און איין מאָל, אַז ער האָט אַ קויל גענומען אין האַנט, איז זי ווי מיט אַ געלעכטער פון האַנט אַרויס־געשפּרונגען און זיך צערעדט:

— וואָס זאָגסטו עפּעס אָן, דייווידסאָן, צו דיין ברודער?

דייווידסאָן האָט אַ ציטער געטאָן. ער האָט גענומען צוריק די קויל, האָט עס באַטראַכט און זיך פעסט איבערצייגט, אַז אָט די קויל וועט זיכער טרעפן דעם ברודער.

האָט ער גענומען די קויל און אומקוקנדיק זיך, צי קיינער זעט ניט, באַהאַלטן זי אין קעשענע.

און ער האָט דערפילט, אַז ער האָט געראַטעוועט זיין ברודער פון אַ זיכערן טויט.

אָבער נאָך דעם האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן מאָדנע מינים קוילן. איין קויל האָט ער חושד געווען, אַז זי וועט אַריינדרינגען דעם ברודער אין אויג. ער האָט עס דערקענט נאָך איר מאָדנעם, באַהאַלטענעם שמייכל. נו, געווים וועט דייווידסאָן ניט דערלאָזן אַזאַ זאַך...

מיט שרעק האָט ער זיך אומגעקוקט אין אַלע זייטן און די דאָזיקע קויל ווידער אַריינגעלייגט אין קעשענע. איצט איז ער שוין גאַר רואיק: ווידער געראַטעוועט דעם ברודער. ער האָט פרייער אָפּגעאָטעמט און זיך גענומען פעסטער צו דער אַרבעט. פאַרן אוועקגיין האָט זיך ווידער געוויזן אַ קויל, וואָס האָט אויסגעזען פונקט צוגעפּאַסט פאַרן ברודערס רעכטער האַנט... ער איז זיכער, אַז די קויל וועט גלייך אַריין אין אָרעם. אָט־דאָ־אָ.

נאַטירלעך וועט ער עס ניט דערלאָזן. און דייווידסאָן האָט אויך די קויל באַהאַלטן אין קעשענע. פון דער אַרבעט איז ער שוין ניט געפאָרן גלייך אויף זיין וואוינונג, ווי ער האָט געטאָן אַלע טאָג. ער האָט אין מיטן וועג אַראָפּגעשטיגן ביי אַ שענק, בגנבה אַריין אינעווייניק, און געבעטן אַ גלעזל בראַנפן.

אויסטרינקענדיק דאָס גלעזל בראַנפן האָט ער זיך דערפילט מוטיקער. האָט ער אַריינגעלייגט די האַנט אין קעשענע און זיך געשפּילט דאָרט מיט די דריי קוילן...

אויף מאָרגן אָבער האָבן זיך ביי דער אַרבעט ווידער גענומען ווייזן פאַרדעכטיקע קוילן... איינע האָט מיט אַזאַ מין באַהאַלטענער דראָאונג געקוקט אויף דייווידסאָנען, אַז ער האָט זי גלייך צוגעכאַפּט און אַריינגעלייגט אין קעשענע.

דערפילט זיך אַ ווײַלע גרינגער, האָט אָבער גלייך אַ צווייטע און נאָך דעם אַ דריטע און אַ פערטע דאָס זעלביקע אויסזען באַקומען. אַ מאָדנע זאַך, ער הייבט אָן דערקענען יעדע קויל, וואָס דאַרף אַריינפאַלן אין זיין ברודערס קערפּער...

און ער האָט די אַלע קוילן אַרויסגעכאַפּט און איטלעכס מאָל געטאָן אַ שמייכל.

שפּעטער אָבער האָט ער שוין ניט געקענט אויף זיכער אונטערשיידן וועלכע קויל וועט יאָ טרעפן דעם ברודער און וועלכע ניט — און ער האָט געמוזט אויסכאַפּן צו צוויי, צו דריי מיט אַ מאָל.

דאַן האָט ער נאָך דער אַרבעט געטרונקען ט אָ פּ ע ל ע גלעזער בראַנפן.

און נאָך שפּעטער האָט ער באַמערקט, אַז אָט דער גאַנצער איבערשטער פּאַך קוילן איז זייער אַ פאַרדעכטיקער. עפּעס קוקן די אַלע איבערשטע קוילן, ווי זיי וואָלטן זיכער געווען, אַז נאָר זיי וועלן טרעפן אין דעם ברודער. און דייווידסאָן האָט געשיקט אַראָפּגעכאַפּט דעם גאַנצן איבערשטן פּאַך.

זיין קעשענע איז מיט אַ מאָל פול געוואָרן.

ער האָט זיך אומגעקוקט אין אַלע זייטן און, דערזעענדיק דעם פאַרמאַן פון דער אָפּטיילונג, האָט ער גלייך אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ און זיך גענומען ווידער צו די קוילן.

איצט וועט ער שוין מער ניט נעמען. די איבעריקע קוילן גייען שוין אים מער ניט אָן... דעם ברודערס קוילן האָט ער אַלע צוגענומען.

נאָר וואָס איז דער מער מיט דעם צווייטן פּאַך?... עפּעס קוקן זיי אים אָן מיט אַ מאָדנעם אויסדרוק. אָט בלויז דעם פּאַך קוילן וועט ער נאָך אַראָפּכאַפּן און זיין ברודער וועט ניצול ווערן פון טויט.

אָבער דאַן איז שוין שפּעט געווען.

דער פאַרמאַן איז צו אים צוגעגאַנגען, האָט אים געטאַפּט די קעשענעס און אַרויסנעמענדיק פון דאָרט אַ הויפן קוילן האָט ער אים פאַרוואונדערט אָנגעקוקט:

— צו וואָס נעמט איר עס די קוילן? — און באַלד איז דער פאַרמאַן נאָך שטרענגער געוואָרן:

— צו וואָס גנבעט איר די קוילן?...

איז שוין דווידסאָן בייז געוואָרן און זיך אָנגערופן:

— איך בעט אייך, זייט העפלעכער... איך גנבע ניט...

— וואָס דען טוט איר עס?

— הם... — איז דייווידסאָן צעמישט געוואָרן — עס זיינען דאָ געוויסע קוילן, וואָס טויגן ניט...

— אַלע טויגן! — האָט דער פאַרמאַן אויסגעשריען.

און באַטראַכטנדיק די קוילן אין האַנט האָט ער צוגעגעבן:

— וואָס הייסט זיי טויגן ניט?... וואָס זייט איר אַן אינספּעקטאָר?

— מיר האָט זיך געדאַכט, אַז די דאָזיקע קוילן וועלן...

— אָך, לאָזט צו רו... — איז דער פאַרמאַן בייז געוואָרן און האָט אַריינגעשאָטן צוריק די קוילן אין קאַסטן.

דאַן האָט דייוווידסאָן זיך אין גאַנצן פאַרלאָרן. האָט אַנגע־קוקט דעם גרויסן קאַסטן, וואו עס זיינען געלעגן דעם ברודערס קוילן און האָט זיי שוין צוריק ניט געקענט באַקומען... איצט איז זיין ברודער פאַרלאָרן...

פאַרנדיק פון דער אַרבעט, איז ער ווידער אַראָפּגעשטיגן ביים זעלביקן שענק. ער האָט געמוזט אויסטרינקען דריי גלעזלעך בראַנפן. אַנדערש האָט ער זיך ניט געקענט באַרואיקן. אָבער די דריי גלעז־לעך האָבן ניט געהאָלפן.

דער געדאַנק, אַז ער האָט אין פאַבריק איבערגעלאָזט אין קאַסטן דעם ברודערס קוילן, האָט אים ניט געגעבן קיין רו. ער איז גיך אַרויסגעלאָפן פון שענק און האָט זיך געלאָזן צו דער פאַבריק... דאָרטן אָבער האָבן אים די דעטעקטיווס פאַרשטעלט דעם וועג און איינער האָט שטרענג געפרעגט:

— וואוהין?

דאַן האָט דייוווידסאָן מיט בלוט־פאַרגאָסענע אויגן אויסגע־שריען:

— איך האָב דאָ געלאָזן מיין ברודערס קוילן... לאָזט מיך אַריין!... איך מוז ראַטעווען מיין ברודער...

אַ דעטעקטיוו האָט אַ פייף געטאָן. עס איז אונטערגעלאָפן אַ פּאָליציי־מאַן.

— נעמט אים אין פּאָליציי־הויז אָדער אין דולהויז, ווי איר פאַרשטייט...

דער פּאָליציימאַן האָט דייוווידסאָנען גענומען אונטערן האַנט און אים אַוועקגעפירט.

אויפן וועג האָט ער אים געפרעגט:

— האָסטו געוואָלט די פאַבריק אויפרייסן?...

— אָ, ניין!... האָט זיך דייוווידסאָן דערוואַכט — אויפרייסן די פאַבריק, ניט. איך האָב נאָר געוואָלט מיין ברודערס קוילן אַרויסבאַקומען. איך האָב זיי אַליין געמאַכט... איר פאַרשטייט? אַליין געמאַכט... פון ברודער...

און דייוווידסאָן האָט זיך צעלאַכט מיט יענעם געלעכטער, מיט וועלכן עס לאַכן אַלע די יעניקע, וועמעס הערצער עס פרעסט אַ שווערע חרטה...

דער פּאָליציימאַן האָט זיך פאַרטראַכט:

— וואוהין פירט מען אים? אין פּאָליציי־הויז, צי אין דול־הויז? אַ שווערע פּראָבלעם.

פאַרטריבענע פון זייערע היימען   מינקאָווסקי

געיאָגטע   מינקאָווסקי

נפתלי גראַס

דעבס און די וועלט־מלחמה

1. מלחמה

יאָרן קומען, יאָרן גייען.

אַ סך יאָרן זיינען אַוועק זינט דעבס האָט אָנגעהויבן זיין גרויסע אַרבעט. פיל זיינען געווען די, וואָס האָבן זיך צוגעהערט צו זיינע רייד, רייד פאַר גערעכטיקייט און פאַר פרידן. נאָר הונדערט מאָל אַזוי פיל מענטשן זיינען זיך געגאַנגען זייער וועג פון אומרעכט און פון שלעכטס.

און די רייכע זיינען זיך געגאַנגען זייער וועג. פון דעם בלוטיקן שוויס פון די אַרבעטער זאַמלען די רייכע געלט און פאַרמעגנס און פירן אַ צעלאָזן לעבן. און די אַרבעטער — זיי אַליין גלייבן וואָס מע האָט זיי איינגערעדט, אַז אַלץ דאַרף זיין ווי עס איז.

אין דעם יאָר 1900, פאַר די פרעזידענט־וואַלן אין לאַנד, האָט די סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אַרויסגעשטעלט דעבסן פאַר פרעזידענט־קאַנדידאַט. נאָר ווייניק מענטשן האָבן דעמאָלט געשטימט פאַר דעבסן. אין 1904 איז דעבס ווידער געווען פרעזידענט־קאַנדידאַט. פיר מאָל איז דעבס געווען קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט. יעדעס מאָל איז געוואַקסן די צאָל, וואָס האָט געשטימט פאַר אים. פיר מאָל האָבן די אַרבעטער און דאָס גאַנצע אַמעריקאַנער פאָלק געהאַט די געלעגנהייט אויסצוקלייבן אַ מענטשן, וואָס האָט זיין גאַנץ לעבן אַוועקגעגעבן די אַרבעטער. זיי אָבער האָבן יעדעס מאָל אויסגעקליבן אַן אַנדערן; און אַלע מאָל אַזאַ מענטשן, וואָס האָט געבראַכט אויף זיי הונגער און מלחמה.

אין דעם יאָר 1912 איז דעבס צום פערטן מאָל, און צום לעצטן מאָל, געווען קאַנדידאַט פאַר פרעזידענט. אָבער אויך דאָס מאָל איז ער דורכגעפאַלן און אַנשטאָט דעבסן האָט מען אויסגעקליבן דעם פּראָפעסאָר וואודראָ ווילסאָן.

ווילסאָן איז געווען אַ שטילער מענטש און ער האָט ליב געהאַט שלום. ער האָט אַפילו אַליין געשריבן וועגן די גרויזאַמקייטן פון מלחמה. נאָר אין דער זעלבער צייט, וואָס ער האָט געשריבן וועגן די גרויזאַמקייטן פון מלחמה, האָט ער פאַרגרעסערט די אַרמיי און האָט געבויט נייע קריגשיפן.

און אין אַלע לענדער אין אייראָפּע האָבן די פּאָליטיקאַנער און די באַנקירן אויך אַזוי געהאַנדלט:

ז י י ה אָ ב ן ג ע ר ע ד ט פ ו ן ש ל ו ם א ו ן אָ ב ן ז י ך ג ע ג ר י י ט צ ו מ ל ח מ ה. איין לאַנד האָט זיך געגרייט צו באַרויבן דאָס צווייטע לאַנד. ענגלאַנד האָט געפּלאַנט צו באַפאַלן פראַנקרייך, פראַנקרייך—רוסלאַנד, רוסלאַנד—טערקיי, טערקיי — איטאַליע, און אַזוי כסדר אַ חד־גדיא (כאַדגאַדיע), — אַ לאַנד אויף אַ לאַנד, איין לאַנד אויפן אַנדערן, ביז — סע האָט אויסגעבראָכן די מלחמה אין מיטן זומער 1914.

גאַנץ אייראָפּע איז געוואָרן אַ מלחמה־פעלד. אַ מלחמה־משוגעת האָט אַלעמען אַרומגעכאַפּט. ווי ווילדע וועלף האָט מען זיך געוואָרפן איינער אויפן אַנדערן מיט גיפטיקער שנאה. לענדער זיינען פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין שלאַכטפעלדער. מיליאָנען יונגע מענטשן האָבן זיך געקוילעט, געשאָסן, געשטאָכן און פאַרקריפּלט איינס דאָס אַנדערע.

אין יאָר 1917 איז אויך אַמעריקע אַריין אין דער מלחמה. פּרעזידענט ווילסאָן, וואָס האָט די גאַנצע צייט גערעדט פון שלום, האָט אַריינגעשלעפּט דאָס לאַנד אין דעם בלוטיקן באָד. אַמעריקע האָט געהאַט אַ סך אורזאַכן און טעמים (טיימים), פאַר וואָס זי האָט דערקלערט קריג.

אין דער אמתן אָבער איז קיין מאָל ניטאָ קיין אורזאַך און קיין טעם (טאַם) פאַר פירן מלחמה. ס'איז נישטאָ קיין זאַך, וואָס קאָן באַרעכטיקן מלחמה. מלחמה איז אַ ווילדע משוגעת. מלחמה מיינט טויט. מלחמה מיינט אומגליק אַפילו פאַר די, וואָס בלייבן לעבן, אַפילו פאַר די וואָס געווינען.

מע נעמט יונגע מענטשן און — מע מאַכט זיי פאַר מערדער. ו ו אָ ר ע ם א י ן ד ע ר א מ ת ן ו ו י ל נ י ש ט ק י י ן פ אָ ל ק ק י י ן מ ל ח מ ה. מע נעמט יונגע מענטשן און מע רייסט זיי אַוועק פון זייערע פאַמיליעס, פון זייערע נאָנטע, מענער — פון זייערע פרויען, חתנים — פון זייערע כלות.

און די אַלע יונגע מענטשן רייצט מען אויף, מע רעדט זיי איין ווילדע ליגנס. און ווער ס'וויל פאַרט נישט גיין אין מלחמה אַריין — דערשיסט מען אים ווי אַ משוגענעם הונט, אָדער מע וואַרפט אים אַריין אין געפענגעניש, ווי ער וואָלט זיין אַ פאַרברעכער.

אין 1917 זיינען די תפיסות אין לאַנד געווען איבערגעפילט מיט

טויזנטער יונגעליים, וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו גיין אין מלחמה אַריין, הרגענען און אַליין געהרגעט צו ווערן.

פֿאַר דעבסן איז דאָס געווען איבער דער מאָס. ער האָט דאָס נישט געקענט צוזען און שווייגן. ער איז דעמאָלט געווען אַלט און שוואַך. פֿאַר אים וואָלט שוין צייט געווען, אַז ער זאָל זיך אויך אַמאָל אָפּרוען. דעבס אָבער האָט נישט געטראַכט פֿון קיין רו. ער האָט אויפגענומען אַ קאַמף — דעם קאַמף קעגן מלחמה.

2. דער קאַמף קעגן מלחמה

פֿול מיט פֿרישע כוחות האָט זיך דעבס אַריינגעוואָרפֿן אין דעם קאַמף קעגן מלחמה. ער האָט באַשלאָסן צו עפֿענען די מענטשן זייערע אויגן. ער רעדט צו די מערדער פֿון זייערע אייגענע קינדער. ער רעדט צו די פּאָליטישנס און רעדט צו די יונגעליים. זאָלן די יונגעליים נאָר נישט גיין אין מלחמה אַריין. עס איז אַ גרעסערע העלדישקייט זיך אָפּצוזאָגן פֿון צו גיין הרגענען, איידער גיין און געהרגעט ווערן.

אין קענטאָן, אָהייאָ, האָט דאָס געטראָפֿן. דעבס האָט דאָרטן גערעדט פֿאַר אַן עולם אַרבעטער. ער האָט גערעדט קעגן מלחמה און פֿאַר שלום.

„איך וואָלט ליבערשט וועלן זיין טויזנט מאָל אַ פֿרייער מענטש אין תּפֿיסה, איידער אַ ליגנער און אַ פֿאַרדאַרבער — אין גאַס!"

אַזוי האָט גערעדט דעבס. ער האָט אויך געזאָגט, אַז בשעת סע קומט צו מלחמה פֿרעגט מען קיין מאָל נישט דאָס פֿאָלק, צי עס וויל מלחמה, אָדער ניט. די שטאַרקע, די רייכע זיינען אַלע מאָל די, וואָס דערקלערן מלחמה. זיי אַליין גייען זיך נישט שלאָגן. זיי אַליין היטן זיך פֿאַרן טויט. זיי שיקן זייערע אַרבעטער אין מלחמה, זיי זאָלן זיך שלאָגן פֿאַר זייערטוועגן. זיי פֿאַרלירן קיין מאָל גאָרנישט ניט, און געווינען — געווינען זיי אַלץ.

— מיר ווילן נישט קיין מלחמה. מיר ווילן נישט הרגענען די מענטשן פֿון אַנדערע לענדער. מיר טראָגן נישט קיין האַס און קיין שנאה אויף מענטשן פֿון אַנדערע לענדער. מיר קריגן זיך נישט מיט זיי און זיי קריגן זיך נישט מיט אונדז. די רעגירער — זיי רופֿן אונדז פֿאַררעטער. פֿאַר זאָגן דעם אמת און פֿאַר פֿאָדערן גערעכטיקייט — פֿאַרשפּאַרן זיי אונדז אין געפֿענגענישן. זאָלן זיי. נאָר ווען נישט די

אַלע מענטשן פֿאַר אונדז, וואָס האָבן געהאַט דעם מוט צו גיין אין די געפֿענגענישן פֿאַר דעם אמת און פֿאַר זייערע איבערצייגונגען — וואָלטן מיר איצט נאָך מסתמא געלעבט אין די וויסטענישן, אין דזשאָנגלס.

אַזוי האָט דעמאָלט גערעדט דעבס. צווישן עולם איז געווען אַ שפּיאָן. ער האָט די אַלע רייד פֿאַרשריבן און האָט דאָס איבערגע־געבן דער פּאָליציי. מע האָט דעבסן אַרעסטירט. צוויי חדשים שפּעטער האָט מען אים געמשפּט.

די אָנקלאַגע איז געווען אַ שטאַרקע. דער שפּיאָן האָט פֿאַר־געלייענט דעבסעס רעדע. דעבס האָט די רייד ניט פֿאַרלייקנט. ער האָט נאָך פֿאַרן פּראָצעס געוואוסט, אַז מע וועט אים פֿאַרמשפּטן. דאָס האָט אים אָבער נישט געשראָקן. ער האָט זיך געהאַלטן רואיק. אַז ער האָט באַקומען דאָס לעצטע וואָרט, האָט ער צוגעגעבן, אַז די אַלע רייד, וואָס מע האָט דאָ פֿאָרגעלייענט, זיינען אמת. ער האָט פֿיינט מלחמה און פֿאַראַכט זי. מלחמה איז אַ זאַך פֿאַר ווילדע באַרבאַרן.

— איך האָב געזאָגט און זאָג: כּל־זמן ס׳איז פֿאַראַן אַן אונטער־דריקטער קלאַס — בין איך אין דעם קלאַס; כּל־זמן איינער איז געפֿאַנגען — בין איך נישט פֿריי.

יודזשין דעבס איז פֿאַראורטיילט געוואָרן אויף 10 יאָר תּפֿיסה.

איידער דעבס האָט געדאַרפֿט אַוועקגיין זיצן, האָבן די אַרבע־טער אין טערהאָט געוואָלט מאַכן פֿאַר אים אַ פּאַראַד. נאָר דעבס האָט געבעטן, מע זאָל דאָס נישט טאָן. ס׳איז נישט קיין צייט פֿאַר פּאַראַדן. אפֿשר, אַז ער וועט צוריקקומען — דעמאָלט, נאָר נישט איצט.

אַז ער איז אָבער געקומען צו דער באַן, וואָס האָט אים גע־דאַרפֿט אַוועקפֿירן אין תּפֿיסה אַריין, זיינען געווען אַרום צוויי הונ־דערט פֿריינד. זיי זיינען געקומען אים באַגלייטן. און איינער, אַ געזונטער מאַנער, האָט אויסגערופֿן:

— דזשין, מיר זיינען מיט דיר! איך שווער, אַז מיר זיינען מיט דיר ביזן לעצטן מענטשן!

דער צוג איז אָנגעקומען. דעבס איז אַרויף אויף די טרעפּ פֿון וואַגאָן. אַ פּולמען־טרעגער האָט אים סאַלוטירט. דעבס האָט גע־

ענטפערט אויף דער באַגריסונג און האָט אַראָפּגענומען זיין הוט. אין איין רגע האָבן אַלע באַגלייטער אַראָפּגענומען די היט. ביי אַ סך האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן. אַ מיידל האָט זיך דורכגעשטופּט צו דעבסן און אים דערלאַנגט אַ רויז. דער צוג האָט זיך גענומען רירן.

דער צוג האָט געפירט דעבסן אין תּפיסה אַריין.

נ פ ת ל י ג ר אָ ס

דאָס ליד פון סאַקאָ און וואַנזעטי

סאַקאָ איז געווען אַ שוסטער,
וואַנזעטי האָט געהאַנדלט מיט פיש;
מע האָט זיי אַריינגעזעצט ביידן
מיט מאַדייראָס אין געפענגעניש.

מאַדייראָס איז געווען אַ מערדער,
האָט געהרגעט און געשענדט;
אַז ווי איז געווען צו יענעם,
וואָס איז אים אַריין אין די הענט.

סאַקאָ און וואַנזעטי
האָבן נישט געהרגעט, נישט גערויבט;
זייער חטא (כעט) — וואָס זיי האָבן אַנדערש
ווי די הערן פון לאַנד געגלייבט.

זיי האָבן געחלומט פון פרייהייט —
דער טויט — אַ פייער אין וועג, —
זיי זיינען געגאַנגען, געגאַנגען
מיט אַן אָפענער ברוסט און אָן שרעק.

סאַקאָ און וואַנזעטי —
צוויי קינדער פון דער נויט,
זיי האָבן מיט שווייס פון פּנים
פאַרדינט זייער שטיקל ברויט.

דער תליון (טאַליען) האָט צוגענומען,
דאָס, וואָס דעם טויט האָט געהערט;
וואַנזעטי און סאַקאָ געהערן
די לעבעדיקע אויף דר׳ערד.

דערמאָנענדיק זיי ביידן —
געבענטשט זאָל זייער נאָמען זיין,
דאָס הארץ גייט אויף פון פריידן
מיט טעג פון לויטער שיין.

פון דעם לאַנד פון זון און בלויען —
דאָס לעבן אַ ראָד און סע ראָלט,
האָט זיי דאָס גרויע מזל
פאַרוואָרפן אין לאַנד פון גאָלד.

אין לאַנד פון גאָלדענע געצן,
אין לאַנד פון שקלאַף און האַר;
פאַר די האַרן גאָלדענע געצן,
פאַר די שקלאַפן — טויט און צער.

פאַר סאַקאָ און וואַנזעטי
די קינדער פון דער נויט;
זיי לעבן מיט די, וואָס לעבן
אַ לעבן פון קאַמף און טויט.

און מיט די אייביקע, די גערעכטע,
צוזאַמען ביי איין טיש
זיצן — סאַקאָ דער שוסטער,
און וואַנזעטי: וואָס האָט געהאַנדלט מיט פיש.

וואָס די וועלט־מלחמה האָט אָפּגעקאָסט

(1918 — 1914)

געפאַלענע אויף די שלאַכטפעלדער

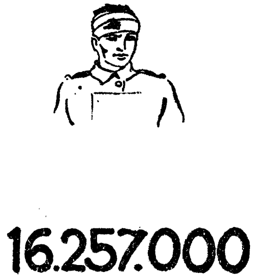

פאַרוואונדעטע

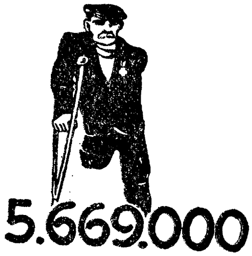

קריפּלס

מלחמה־אויסגאַבן

צעשטערט אייגנטום

באַוואָפנונג — די לאַסט פון דער וועלט

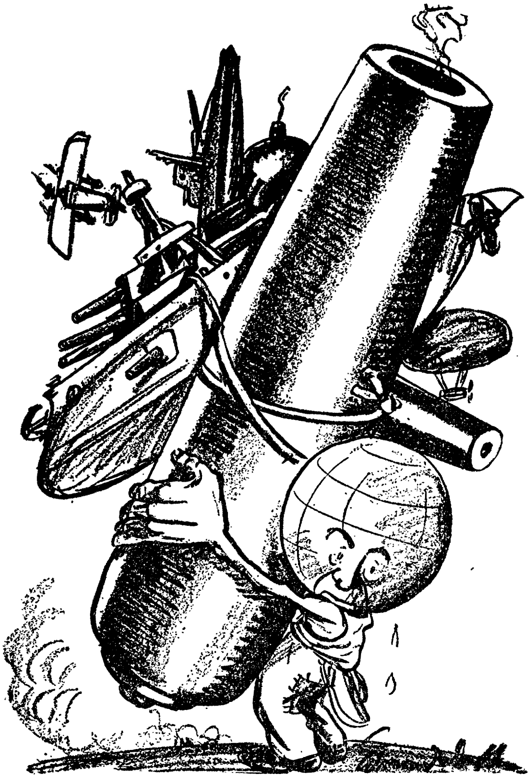

א. לעיעלעס

שפּאַנישע באַלאַדע

פּעפּיטאָ גייט קיין פראַנקרייך, פּעפּיטאָ שפּאַנט און שפּאַנט,
פאַרלאָזט מיט מחנות שפּאַניער דאָס וויסטע שפּאַניער-לאַנד.

פּעפּיטאָ פאַלט און הייבט זיך, פּעפּיטאָ הייבט זיך, פאַלט —
פּעפּיטאָ איז שוין גאַנצע, שוין גאַנצע פיר יאָר אַלט.

זיין מאַמע איז געפאַלן נישט אויפצושטיין שוין מער,
נאָר ער איז אויפגעשטאַנען און ער — איר זון — איז ער.

ער קען זיך מיט מלחמה דאָס גאַנצע לעבן שוין,
און איז מיט לופט-באָמבאַרדעס אַ נאָנטער פאַרשוין.

זיין פריינדין כואַניטאַ — פון איר געוואָרן צוויי,
צוויי האַלבע כואַניטאַס, און שטיל און שאַ אַזוי.

און שטיל און שאַ. וואָס איז עס? אַ נאַכט מיט לאַנגן עק,
זי קומט פון שוואַרצע וועלדער און שלעפּט מיט זיך אַוועק.

נאָר ווער עס קאָן זיך רירן, מיט מאַמע צי אַליין,
דאַרף טאָן וואָס אַלע טוען, דאַרף לויפן, קריכן, גיין.

און ווען מע פרעגט פּעפּיטאָן, וואוהין עס פירט זיין וועג,
„קיין פראַנקרייך" זאָגט ער זיכער — שוין צוגעוואוינט צום פרעג.

„קיין פראַנקרייך, וואו פון אויבן עס יאָגט נישט גיך אַראָפּ
אַ שפּיצעכדיק שטיק פייער צו טרעפן גלייך אין קאָפּ.

„וואו ס'האָט אַ שלעכטער שונא דערווייל נאָך נישט קיין צייט
צו קוילען מאַמעס, קינדער, צו טייטן אַלטע לייט".

דאָס האָט געזאָגט די מאַמע ביים באַרצעלאָנער פראָנט,
פון דאָרט האָט זי שוין מערער זיך רירן ניט געקאָנט.

פּעפּיטאָ האָט פאַרשטאַנען, געטראַכט זיך אויף זיין גאַנג,
אַז מענטשן מוזן קוילן איינס ס'אַנדערע שוין לאַנג.

זיי האָבן ליב צו קוילען ווי נאָר זיי ווערן גרויס,
עס שרעקן זיך און וויינען די קליינע יינגלעך בלויז.

ווען ער וועט זיין אַ גרויסער, הויכער שטאַרקער מאַן,
וועט ער אַ פליער ווערן פון גרעסטן עראָפּלאַן,

און באָמבעס וועלן פאַלן — אַ סך, אַ סך, אַ סך,
און הייזער וועלן ברענען פון קעלער ביזן דאַך.

ווען ער וועט זיין אַ גרויסער, מיט ביקס — אַ קאָמאַנדיר,
דערשלאָגן וועט ער אַלע — און קיינער נישט קיין ריר.

פּעפּיטאָ גייט קיין פראַנקרייך, ער שטעלט זיך ווען ער פאַלט.
פּעפּיטאָ איז שוין גאַנצע, שוין גאַנצע פיר יאָר אַלט.

א. רייזען

דאָס נייע ליד

און זאָל ווי ווייט
נאָך זיין די צייט
פון ליבע און פון שלום, —
דאָך קומען וועט,
צי פרי, צי שפּעט,
די צייט — עס איז קיין חלום!

איך הער דאָס ליד
פון ליבע, פריד,
די מעכטיקע געזאַנגען —
און יעדער טאָן
פון ליד זאָגט אָן:
די זון איז אויפגעגאַנגען!

עס עקט די נאַכט,
די וועלט דערוואַכט —
פול האָפענונג, לוסט און שטרעבן.
דו הערסט — אין לופט
אַ שטימע רופט:
צו מוט און קראַפט און לעבן!...

דאָס יידישע קינד אין דער אַלטער היים

י. קאַפּעלאָוו

מע גיט מיך אָפּ אין חדר.

פינף יאָר בין איך אַלט געווען, ווען מען האָט מיך אָפּגעגעבן אין חדר.

אַלע יידישע טאַטעס — רייך אָדער אָרעם, געלערנטע אָדער פּראָסטע מענטשן, באַלמעלאָכעס אָדער שיינע באַלעבאַטים — אַלע האָבן אָפּגעגעבן זייערע יינגלעך אויפן פינפטן יאָר אין חדר. פאַר־בליבן אין חדר איז מען שוין, ווי ווענמען גאָט האָט געהאָלפן. ווער עס האָט געקאָנט — ביז אַ יאָר אַכצן.

מיין באָבע פלעגט טענהן צו מיר:

— דו ווייסט, זונעלע, אַז דו וועסט קענען לערנען, וועט מען דיר געבן גאָר אַ פיינע כלה, מיט קעסט, מיט נדן; און טאַטע־מאַמע וועט מען אָפּגליקן...

גערעדט האָט זי דאָס צו מיר, נאָך איידער מען האָט מיך אין חדר אָפּגעגעבן, און איך האָב קיין ברעקל באַגריף ניט געהאַט, וואָס עס באַדייטן אירע רייד.

דער טאָג, וואָס מען האָט אָפּגעגעבן אַ קינד אין חדר, איז געווען אַ יום־טוב. דאָס יינגעלע האָט מען איינגעוויקלט אין אַ טלית (טאַלעס) און אויף די הענט געטראָגן אין חדר, מען האָט אים געוויזן דעם אַלף־בית — אין גרויסע בוכשטאַבן אָנגעקלעפּט אויף אַ ברעטל — און בעת ער האָט זיך איינגעקוקט, איז געפאַלן פון אויבן געלט, צוקערקעס און אַנדערע גוטע זאַכן.

— דאָס וואַרפן די גוטע מלאכים, וועלכע האָבן זייער האָלט חדר־יינגלעך, — פלעגט מען דעם יינגל איינריידן.

מען האָט געמאַכט אַ סעודה (סודע) אין חדר, מכבד (מעכאַבעד) געווען דעם רבין און די חברים מיט בראַנפן, טאָרט און צוקער־לעקעך. אָבער די אמתע סעודה איז געווען אין דער היים, וואו מען האָט געפראַוועט אַ וואַרמעס פאַר קרובים און נאָענטע גוטע פריינד, און דער העלד פון טאָג האָט געקראָגן מתנות און גוטע זאַכן.

מענדעלע מוכר־ספרים

הערשעלע

אין שטוב איז הערשעלע געווען שטיל, קיין פּאַרע זאָל מען פון אים ניט הערן; אַקעגן זשע אָבער אין דרויסן — אַ פייער, אַ שפּירט, איין קונדס אין דער וועלט. ער האָט זיך איבערגעשלאָגן מיט אַלע יינגלעך און אַרויסגעוויזן זיין גרויס בריהשאַפט (בעריעשאַפט) אין שטיינער וואַרפן, כאַפּן אַ ציג פאַר די הערנער און זעצן זיך אויף איר רייטנדיק.

איין מאָל אין דער פרי, אַז דער מאַמען איז מיט בויכווייטיק

אָנגעקומען צו נעמען אין קלייטל אויף באָרג פּעפּער, צימערינג און מעל, נעמט זיך אונדזער הערשעלע שטילערהייט אַראָפּ צו ביסלעך פֿון די דאָזיקע זאַכן — און אַוועק, שאַ, קיטש אַהין, אויפֿן פֿרייען גראָז, אויפֿן ליידיקן פּלאַץ הינטער דער שטוב. ער זיצט זיך דאָרט לעבן פּליט, פֿאָרעט זיך מיט דעם פּעפּער, צימערינג, מעל צו מאַכן דערפֿון רפֿואות, וואַסערלעך, טראָפּנס אין די פֿלעשלעך. פֿאַרטיק מיט די רפֿואות, טראַכט ער ביי זיך: אַצינד וואו נעמט מען עפּעס אַ קראַנקן צו באַווייזן די גרויסע קונץ אין דאָקטאָריע? און ווי ער זיצט זיך אַזוי און טראַכט, דערזעט ער פֿון דער ווייטנס, ווי משה־יאָסי, אַ פֿאַרוואָרלאָזטער יתום, אַ נאַקעטער, אַ באָרוועסער, פֿאָרט אויף אַ שטעקן רייטנדיק און אַרבעט, נעבעך, פֿאַר אַלע, גאָר אַ שרעק: פֿאַר דעם פֿורמאַן, אויך פֿאַר דעם פֿערדל און פֿאַר דעם וואָגן. ער שמייסט דעם שטעקן, אָנטרייבנדיק אים מיט אַ געשריי: וויאָ! וויאָ! ער הייבט פֿיסלעך, פּוצט אויס דאָס בייכל, פֿאַרוואַרפֿנדיק אַהינטער דאָס קעפּל, הירזשעט ווי אַ פֿערד, שפּרינגט האָץ־האָץ און לויפֿט גאַלאָפּ; ער פּויקט מיט דער האַנט אויף די אָנגעפּוישטע באַקן, פֿון דער זייט אַ קלאַפּ, פֿון יענער זייט אַ קלאַפּ, כריפּעט, סקריפּעט און מאַכט אויף אַלערליי קולות: טראַ־טראַם־טראַראַם! כיפּ־סיפּ! ווי אַ קלאַפּעריי און אַ סקריפּ פֿון רעדער. ער יאָגט לעבעדיק, קנאַקענדיק־טשאַקענדיק, פּייפֿנדיק גלייך צו הערשעלען, און, צוקומענדיק נאָנט, טוט ער אַ הירזשע, דערנאָך אַ געשריי: טפּררררו! אויסלאָזנדיק מיט אַ צענגאָרנדיקן כ־כ־כ־איפּ־סיפּ, און שפּרינגט אַראָפּ פֿונעם שטעקן.

— סויסע־סאָסי, מוישע־יאָסי, סו־סילסט, דו ווילסט, סיין־סראַנק, זיין קראַנק?

— סיין, ניין! — ענטפֿערט מוישע־יאָסי אָפּ אויך אויף דעם אייגענעם לשון טאַקע, סאָל־סאָט, זאָל גאָט, סיטן־היטן.

— זאָג יאָ, נאַרעלע, טאַקע אָן קאַטאָוועס. גענוג דייטש! — מאַכט הערשעלע, — לאָמיר ריידן פּראָסט יידיש, זאָג זשע יאָ, נאַרעלע, וואָס קען עס דיך אַרן? דו זיין קראַנק, און איך וועל דיר געבן רפֿואות!... נו, דו ווילסט?

— איך וויל, הערשעלע, איך וויל בעסער עסן.

— עסן?... עסן, מוישע־יאָסעלע, האָב איך ניט, נאָר צוזאָגן אויף

שפּעטער אַ מאָל, יאָ, זאָג איך צו. נאַ דיר מײַן האַנט. נו, װעסטו שױן זײַן קראַנק, נאַרעלע?

— איך בין דאָך אָבער געזונט, הערשעלע.

— נישקשה, נאַרעלע, איך װעל דיך מאַכן קראַנק. איך װעל דיר טאָן אַ דראַפּעלע, אַ קלײן דראַפּעלע אונטן אױפֿן פּוס. זעסטו, אָט מיט דעם טשװאָק.

אַזױ רעדט הערשעלע אײן דעם חבר און נעמט פֿון דער פּליודערן־קעשענע אַרױס אַ פֿאַרזשאַװערטן טשװאָק.

— עס װעט דאָך אָבער װײ טאָן, הערשעלע!

— גאָר אַ קלײן דראַפּעלע, מױשע־יאָסיניו, עס װעט װײ טאָן אַ װײלע און באַלד טאַקע אױפֿהערן. איך װעל דאָך דיך הײלן, איך מײַן דאָך דײַן טובֿה. װאָס דען? דײַן טובֿה, נאַרעלע, מײַן איך דאָך... און דו װילסט עס ניט פֿאַרשטײן.

— גיב זשע מיר, אױב יאָ אַזױ, באַלד טאַקע עסן. אַי, בין איך הונגעריק, הערשעלע!

— אַ גראַם אַ ביסל! — מאַכט הערשעלע, אָנברוגזנדיק (אָנברױגעזנדיק) זיך קלאָמפּערשט — גײ דיר, גײ! איך װיל הײלן, טאָן אַ טובֿה, און ער עסן! פֿרעסן!...

אױף דעם דאַזיקן שמועס קומען אָן עטלעכע װײַסע חבֿרהניקעס. זײ קװעלן גאָר אָן פֿון הערשעלעס אַפּטײקל און פֿון דעם אײנפֿאַל זײַנעם. נעמען זיך שטאַרק צו מױשע־יאָסין, אײַנצושמועסן אים מיט גוטע רײד:

— מױשע־יאָסיניו, דו נאַרעלע אײנער! אַבי מע מאַכט דיך נאָר קראַנק, װעט מען דיר דערנאָך, נישקשה, שױן אונטעררוקן עפּעס קײַען. דו פֿאַרשטײסט?

מױשע־יאָסי שטרעקט אױס דעם פּוס, די ײנגלעך האַלטן אים גוט פֿון בײדע זײַטן, און הערשעלע נעמט זיך צו דער פּיאַטע זײ־נער מיט דעם טשװאָק. פֿריער מאַכט ער אים פּאַמעלעך אַ קלײן דראַפּעלע. מױשע־יאָסי פֿאַרבײסט די ליפּן און שװײַגט; דערנאָך גײט ער אים אַרײַן אַ ביסל טיפֿער מיטן טשװאָק. מױשע־יאָסי מאַכט: אײַ־אײַ־אײַ! — חבֿרה טרײסט אים: נישקשה, לאָז זיך נאַרעלע, לאָז! מע װיל דאָך דיר געבן אַ רפֿואה...

— שאַ, שאַ, סױסע־סאָסי, מױשע־יאָסי! — נעמט אים אונדזער הערשעלע אײַן אױף קונדס־דײַטש מיט אַ פֿרײלעך האַרץ, — סי

סאָקע, די מכה (מאָקע) דיר האָב איך שוין געמאַכט. אַצינד באַ־קומסטו פון מיר סרוע, אַ רפואה.

הערשעלע נעמט אַ פלעשעלע און גיסט זיינע טראָפּנס אויף מוישע־יאָסים פרישער וואונד. ער פאַרקרימט זיך, נעבעך, אַ שרעק, שרייט: עס ברענט!

מוישע־יאָסי האָט טאַקע געהאַט רעכט, געוואוסט, נעבעך, וואָס ער שרייט .די טראָפּנס זיינען געווען צו שטאַרק פעפערדיק און געברענט ווי פייער.

די קונדסים האָבן געכאַפּט אַ ציטער און זיינען זיך צעלאָפן. הערשעלע איז אויך אַנטלאָפן אַ ביסל אין דער זייט און זיך גע־שטעלט קוקן פון דאָרט אויף זיין חולה. אַ היפּשע צייט האָט ער, נעבעך, זיך געוואַלגערט אויף דער ערד, דערנאָך איז ער ווי ס׳איז אויפגעשטאַנען און האָט מיט אַ יאָמער, אַ קלאָג זיך געלאָזט גיין זיין וועג, הינקענדיק שטאַרק אויף דעם רעכטן פוס. געקומען איז ער געזונט און אָוועקגעגאַנגען קראַנק. ער איז געקומען הונגעריק, נאָר לעבעדיק, פריילעך, הנאה האָבנדיק פון דער ליכטיקער וועלט, פונעם שיינעם פרימאָרגן — און האָט, פאַר גרויס גוטסקייט צו אים, באַקומען אַ מכה!...

מוישע־יאָסי איז אַוועקגעלעגן אַ היפּשע צייט מיט אַ פוס גע־שוואָלן ווי אַ באַרג און אויסגעקרענקט די טובה הערשעלעס. אַז די דאָזיקע מעשה איז אָנגעקומען צו הערשעלעס טאַטן, האָט ער אים גוט מכבד געווען, אַז ער זאָל געדענקען, און ווי אַ טאַטע דעם זון געזאָגט מוסר (מוסער) אַזוי:

— שקאָץ איינער! טובות ווילסטו טאָן? מאַך בעסער יענעם ניט קראַנק, און פאַרשפּאָר, שקאָץ איינער, דערנאָך אים צו היילן, צו טאָן אים טובות. וואַרט נאָר, וואַרט, דו וועסט ביי מיר האָבן טובות! אַ צענטן וועסטו פאַרזאָגן...

— בין איך דען איינער? — טענהט (טיינעט) דער זון וויינענדיק און וויל די שולד אַרויפלייגן אויך אויף אַנדערע. — פאַר וואָס מעגן יענע... יענע?

— שאַ, שקאָץ! — טוט דער טאַטע בייז אַ קוק. — יענע זיינען אויך אַזוינע שקצים ווי דו. דו הערסט, הערשל! מען איז מוחל דיר און דיין גלייכן אייערע שיינע טובות!...

י. ל. פּרץ

קינדער-יאָרן

א

... פון געבווירנהייט אָן האָב איך פיינט געהאַט זיסע זאַכן. אין מויל אַריין נישט גענומען. „איך וויל, מע זאָל מיך האַלטן פאַר קלוג", האָט מען זיך גערייצט מיט מיר. די באָבע פלעגט באַקן מכל המינים (מיקאָל האַמינים) גוטע זאַכן: ווייסן לעקעך, האָניק-לעקעך, טאָרטן, פּרעגלען איינגעמאַכטס... פאַר זיך, פאַר די קינדער, פאַר קראַנקע אין הקדש (העקדעש). אַלע אייניקלעך פאַרדאַרבן זיך פון צייט צו צייט די מעגעלעך. מע באַקומט און מע גנבעט אַ ביסל צו; איך איינער — אַן אויסנאַם. איך עס נישט ביז היינט.

מאַכט זיך מיין יינגערן ברודערס ברית.

קומען אָרעמעלייט אויף לעקעך און בראַנפן. פאַרזאַמלען זיי זיך אין מיטלשטוב. רעכטס — די מאַמע די קימפּעטאָרין, אין דער שטוב לינקס — די באַלעבאַטישע געסט.

איז געווען ביי אונדז אַ סאַרווער, זאָל ער מיר מוחל זיין, אַ „כלב שבכלבים" (קעלעוו-שעביקלאָווים), אַזוי האָבן אים אַלע גערופן. געווען איז ער, איך זע אים פאַר מיינע אויגן, אַן אויס-טערליש הויכער, אַ דאַרער און אַ ווייסער. אָרעמעלייט האָט ער פיינט געהאַט שנאת מות (סינאַס מאָוועס). טראָגט דער רשע (ראָשע) פון דער מאַמעס שטוב אַרויס, הויך איבערן קאָפּ, אַ טאַץ מיט לעקעך צו די באַלעבאַטים אַריין, איבער דער מיטל-שטוב. און איך זע, ווי אַ קראַנק מיידל קוקט מיט פאַרברענטע אויגן צו דער טאַץ אַרויף. פלינק בין איך געווען, שפּרינג איך אונטער, כאַפּ אַ שטיק לעקעך און דערלאַנג דעם בלאַסן מיידל... דער טאַטע — איך האָב נישט געוואוסט דערפון, — איז געשטאַנען אין טיר פון דער מאַמעס שטוב. דעם שפּרונג אין דער הייך האָט ער געזען; וואָס איך האָב מיטן לעקעך אין דער נידער געטאָן — נישט. גייט ער צו און דערלאַנגט מיר אין באַק. צו מאָרגנס, מיר זיצן אַלע ביים טיש, פאַרקלאָגט ער מיך פאַר דער מאַמען:

— דער קאָמעדיאַנט עסט מכלומרשט (מיקלוימערשט) נישט קיין זיסע זאַכן און כאַפּט לעקעך פון טאַץ!

קומט אַריין די דינסט מיטן יויך, — געהערט האָט זי, אַפּנים הינטער דער טיר, — און פאַרציילט, וואָס איך האָב מיטן לעקעך געטאָן. זי האָט געזען.

די מאַמע האָט די ברעמען אַראָפּגעלאָזט איבער די אויגן. דער טאַטע איז בלאַס געוואָרן. די אויגן ווערן אים פייכטלעך. און ער הייבט זיך אויף און גייט אַפּ אין צווייטן צימער אַריין. פיל איך מיך שולדיק, וואָס איך האָב נישט דערציילט, וויל נאָכגיין און איבערבעטן, — איך קאָן נישט.

ב

אַ „קאַלטע" מומע האָב איך געהאַט, — אַ הויכע מאָגערע יידענע, אַ בלאַסע, אַ קרענקלעכע. שרייט שטענדיק: „אוי, מיינע כוחות!" טרינקט אַלץ אין איינעם מאַנדלמילך פאַרן האַלדז און באַקט שטענדיק קעזקוכן (דאָס איינציקע פון זיסקייטן, וואָס איך האָב ליב) און עסט... און באַהאַלט אים אויף אַ הויכן שאַנק, די קינדער זאָלן זיך חלילה (כאָלילע) די מעגעלעך נישט פאַר־דאַרבן.

און איך, אוים ליבשאַפט צו קעזקוכן, איר להכעים (לעהאַכעס) און גלאַט אַ קונץ צו באַווייזן — שפּרינג אונטער, כאַפּ זיך אָן אָן געזימס פון דער שאַנק, שלעפּ שטיקער און פאַרדאַרב מיר ווירקלעך דעם מאָגן.

און עס קומט דער אַלטער בייזער דאָקטער און פאַרשרייבט מיר עפּעס ביטערס און געזאַלצנס אין אַ פלעשעלע — אַ ווייסע פליסיקייט. און איך, אַז מע ווענדט זיך נאָר אָפּ פון מיר, גיס אוים די מיקסטור, גיס אַריין אַ ביסל מילך מיט וואַסער און נעם אַלע שעה אָן עסלעפל — און בעט מיר יעדעס מאָל אוים אָן אַנדער מתנה (מאַטאָנע) און פאַרקרים מיך דערביי, גלייך איך שלינג גאָט ווייס וואָס...

קוים ווער איך געזונט — דער דאָקטער וואוינט צו אונדז פענצטער קעגן פענצטער — וואַרט איך אים אָפּ ביים פענצטער. און ווי ער באַווייזט זיך, שטרעק איך אים אַרויס די צונג. כאַפּט

ער אַ שטעקן און לויפט צו אונדז אַרויף, מיר מקיים פסק (מעקאַ־יעם פסאַק) זיין. און אין שטוב בין איך אַליין... אָט לויפט ער שוין אויף די טרעפ... רייס איך אויף אַ גרויסע רויטע שאַפע אין שטוב, שפרינג אַריין און טרעף מיט איין פוס אין אַ טאָפּ אייער אַריין...

א. רייזען

ווען עסט די מאַמע?

לייבעלע ווייס ניט, ווי אַזוי דער געדאַנק איז צו אים געקומען. נאָר איין מאָל גיט ער זיך אַ כאַפּ:

— וואָס איז דאָס? ער זעט קיין מאָל נישט, אַז די מאַמע זאָל עסן...

ניין! מסתמא איז ער אַ נאַר, מע ווערט פון אים לאַכן... וואָס הייסט, זי עסט ניט! פאַר וואָס זאָל זי עפּעס ניט עסן? אין שטוב איז דאָך שטענדיק דאָ ברויט און אוגערקעס און רעטעך. און אין דער פרי קאָכט מען קאַרטאָפל און אַ מאָל אַ קרופּניק. ביינאַכט, איידער מע גייט שלאָפן, עסט מען וועטשערע. אין דער וועטשערע לייגט אַ מאָל אַריין די מאַמע אַ שטיקל פלייש און גיט עס אַוועק דעם טאַטן, כאָטש בעסער וואָלט געווען, אַז די מאַמע זאָל דאָס שטיקעלע פלייש אויפעסן, אָדער, נאָך בעסער, זיי זאָלן זיך עס טיילן: דעם טאַטן אַ שטיקעלע און דער מאַמען אַ שטיקעלע. די קינדער דאַרפן טאַקע אין דער וואָכן ניט עסן קיין פלייש. שבת

— יאָ. שבת גיט מען שוין אַלעמען צו שטיקלעך פלייש...

— שאַ... — גיט ער זיך אַ כאַפּ... — און שבת עסט דען די מאַמע? — אָבער דער געדאַנק איז אים ערשט איינגעפאַלן מאָנטיק. ביז שבת איז אַזוי לאַנג צו וואַרטן... ער מוז זען, ווען עסט זי...

און לייבעלע באַשליסט, אַז ער וועט פון היינט אָן אָנהייבן היטן די מאַמען.

ער מוז אַ מאָל זען ווען זי עסט...

לייבעלע האָט די מאַמען אַזוי ליב. זי איז אַזאַ גוטע. אין דער פרי, אין חדר גיט זי אים „מיט" אַלע טאָג ברויט מיט אַ קאָפּיקע מזומן, ער זאָל עפּעס קויפן צום ברויט. אָבער לייבעלע איז טאַקע נישט קיין נאַר. ברויט אַליין, אַז מע טונקט עס אין זאַלץ און מע פאַרטרינקט עס מיט וואַסער, איז דאָך אויך גוט, און די

קאָפּיקעס קלייבט ער טאַקע... אַז עס וועט קומען פאַר פּסח, וועט ער קויפן אַ היטעלע...

אָבער ווען עסט פאַרט די מאַמע?...

אין דער פרי, אַז ער שטייט אויף, זעט ער, ווי די מאַמע שטייט ביים אויוון און רוקט איין טעפּל אַריין, דעם אַנדערן אַרויס. די מאַמע איז אַזאַ בריה! און „ווילקעס" האָט זי אַלערליי; פאַרן גרויסן טאָפּ האָט זי אַ גרויסע ווילקע, פאַרן קליינעם — אַ קליינע, און פאַרן מיטלסטן טאָפּ — אַ מיטלסטע ווילקע... אַז זי נעמט אַרויס אַ טאָפּ, באַטראַכט זי עס און בלאָזט אָפּ דעם שוים און שטעלט אַריין צוריק... וואָס קאָכט זי אין די טעפּ?... איין טאָפּ, ווייס ער שוין, איז הייסע וואַסער אַליין. „אַ שטוב", — זאָגט די מאַמע, — „ברויך האָבן הייסע וואַסער"... דער צווייטער טאָפּ איז אַוודאי מיט קאַרטאָפל, וואָס אויב זיי זיינען צעשניטענע און מיט וואַסער, הייסט עס: „פיש-קאַרטאָפל"... קיין פיש איז דאָרטן ניטאָ. פיש עסט מען דאָך נישט אין דער וואָכן... „פיש", — זאָגט די מאַמע, — „איז פּייער און פלאָם!"... אָבער פיש-קאַרטאָפל אָן פיש איז אויך גוט... די מאַמע איז אַ גרויסע בריה, דאָס ווייס ער יאָ...

אָבער פאַר וואָס עסט זי ניט?...

זי דערלאַנגט בלויז דאָס עסן! זי אָבער ווען עסט? ער וועט זי איצט היטן...

ער שטעלט זיך דאַווענען. לייבעלע איז שוין אַ בחור פון זיבן יאָר און מוז שוין דאַווענען... אָבער ער קוקט אַלץ צום אויוון, וואו די מאַמע שטייט... ער מוז זי היטן: אפשר וועט ער זי כאַפּן, ווי אַזוי זי עסט. אויסער, וואָס דאָס וואָלט פאַר אים אַ שמחה געווען, וואָלט דאָס פאַר אים אויך געווען אַ וואונדער: די מאַמע עסט!

ער האָט זי קיין מאָל נישט געזען עסן...

אָבער עס איז דאָך אוממעגלעך! ווערט ער בייז אויף זיך אַליין. זי מוז דאָך עסן. אַז מע עסט ניט, קען מען דאָך ניט לעבן...

נאָר אָט האָט ער אָפּגעדאַווענט... די מאַמע רופט זיך אָן:

— שוין, לייבעלע, אָפּגעדאַווענט?

— יאָ, — זאָגט לייבעלע טרויעריק, קוקנדיק דער מאַמען אין די שוואַרצע גוטע אויגן אַריין...

— נו, וועל איך דיר געבן עסן, וועסטו גיין אין חדר.

— מאַמע... — רופט זיך אָן לייבעלע.

— וואָס איז?

— דו האָסט שוין געגעסן...

— וואָס פרעגסטו עפּעס, — וואונדערט זיך די מאַמע און גלעט אים איבערן קעפּל.

— איך וויל וויסן... — בעט זיך לייבעלע, ניט נאָך זיין שטייגער...

— אַנקעגן וואָס פרעגסטו עס? — וואונדערט זיך די מאַמע נאָך מער...

— איך... וויל... ניין, איך קיין מאָל ניט געזען... — נאָר ער האַקט זיך אָפּ און אַנקוקנדיק דער מאַמעס בלאַס פּנים מיט די איינגעפאַלענע באַקן, צעוויינט ער זיך...

די מאַמע ווערט גערירט, זי גלעט אים איבער ביידע בעקלעך און ענטפערט אים מיט אַ שמייכעלע:

— נאַרעלע, איך האָב שוין געגעסן... איך עס, ווען קיינער זעט ניט...

לייבעלע ווערט אויפגעלעבט... הייסט עס, זי עסט יאָ, נאָר דעמאָלט, ווען קיינער זעט ניט...

און ער באַשליסט, אַז ערשט איצט וועט ער זי נעמען היטן און כאַפּן זי עסנדיק.

ער מוז זען, ווי זיין ליבע גוטע מאַמע, וואָס קאָכט און באַקט און זעט אַלעמען צו, ווי אַזוי זי עסט אַליין אַ מאָל...

א. ר י י ז ע ן

מיינע ערשטע לידער

איך בין אַלט געווען אַ יאָר צען־עלף.

מיין טאַטע האָט ניט געטאָרט וויסן, אַז איך שרייב.

— לידער! — האָט ער געזאָגט. — זאָלן שרייבן גרעסערע מענטשן פאַר דיר, עלטערע יידן...

מילא, ער לאָזט ניט, לאָזט ער ניט... נתפּעל (ניספּאָעל) פון אַזעלכע זאַכן ווערט מען ניט. און אַז דער טאַטע לאָזט ניט גיין אין וואַלד אַריין, גיי איך דען ניט? און אַז ער לאָזט ניט, למשל, ווינטער קראַצן די פאַרפרוירענע שויב, קראַץ איך דען ניט?... מ'גיט זיך אַן עצה.

קריך איך אַרויף ווינטער אין אָוונט אויפֿן אויוון און גיס מיט גראַמען.

וואָס טוט מען אָבער — מע מוז זיי דאָך עמעצן ווייזן. ווּעמען זשע קען איך פֿאַרט פֿאַרלייענען אַ ליד? דעם טאַטן — אוממעגלעך; די מאַמע איז אַ פֿאַרטראָגענע יידענע, כאָטש זייער אַ גוטע; די עלטערע שוועסטער פֿאַרשטייט זיך יאָ אויף אַזוינע זאַכן, בין איך אָבער מיט דער שוועסטער שטענדיק ברוגז, דאָ צעקריגט מען זיך פֿאַר אַ צונאָמען, וואָס איך גיב איר, דאָ פֿאַר אַ מסירהלע (מעסירעלע), און אַ מאָל טאַקע פֿאַר אַ גרעסער שטיק חלה.

בלייבט מיר די באָבע. מיין באָבע איז אַפֿילו שוין אַן אַלטע יידענע, אָבער זייער אַ וועלטלעכע. און דער עיקר — זי האָט פּרנסה שטענדיק איז זי אויפֿגערוימט.

טראָג איך יעדעס נייַ ליד דער באָבען. נאַטירלעך, אין אָוונט, ווען זי קומט פֿון קראָם. וואוינען וואוינט די באָבע די צווייטע שטוב פֿון אונדז אין אַ קעמערל ביי איר עלטערן זון, אַ גרויסער למדן (לאַמדן), אָבער זייער אַ בייזער ייד.

גיי איך אַריין אין קעמערל, די באָבע זיצט ביים טישעלע און שטריקט אַ זאָק. דער זיידע, כלומרשט אַ בייזער, אָבער באמת זייער אַ גוטער, זיצט אויף דעם אייוועלע, וואָס איז ספּעציעל צוגעבויט געוואָרן פֿאַר אים צום גרויסן אויוון, און קוקט אַריין אין אַ ספֿר.

איך שטיי לעבן דער באָבען און דערוועג זיך ניט זאָגן אַ וואָרט וועגן מיין ליד, ביז זי וועט אַליין ניט פֿרעגן.

ענדלעך פֿרעגט זי גוטמוטיק:

— נו, וואָס שווייגסטו? זאָג עפּעס.

מיט האַרצקלאַפּעניש נעם איך אַרויס פֿון קעשענע דאָס שטיקל פּאַפּיר, פֿאַרשריבן דורך און דורך מיט גראַמען, און האַלט עס אַזוי אַ ווײַלע, ביז איך קריג מוט און זאָג:

— אַ ליד געמאַכט... איינער אַליין...

— גאַנץ פֿיין! — לויבט די באָבע נאָך איידער וואָס ווען — אדרבא לאָמיך הערן.

פֿון דער באָבעס גוטן טאָן באַקום איך שטאַרק מוט און הייב אָן לייענען:

פאַר אַ גראָשן געלט
ענדיקט זיך די וועלט...

די באָבע איז שוין צופרידן. די ערשטע צוויי שורות געפעלן איר שטאַרק, זי קאָן זיך ניט איינהאַלטן און ווענדט זיך צום אייוועלע, וואו דער זיידע זיצט, ווי ניט אים מיינט מען.

— דו הערסט, מאָשע, — מאָשע, דו הערסט, וואָס זאָגסטו אויף זיין קעפעלע?

נאָר דער זיידע איז ניט צופרידן, ער האַלט ניט דערפון און ברומט אַרוים:

— ער וואָלט בעסער געלערנט גוט, איידער אַזוינע נאַרישקייטן.

די באָבע אָבער מוטיקט מיך און זאָגט:

— אָט, הער דעם אַלטן, וואָס ער רעדט... ס'איז זייער שיין. וואָס מ'קען איז גוט.

און זי גיט מיר אַ קאָפּיקע, זאָגנדיק, אַז איך וועל איר ברענגען אַ ניי ליד, באַקום איך ווידער אַ קאָפּיקע.

נאַטירלעך הייסט זי מיר פון דעם געלט מאַכן אַ תכלית (טאַכלעס), איך זאָל זאַמלען, הייסט עס...

אַ קאָפּיקע איז אַ מטבע (מאַטבייע). מאַך איך נאָך און נאָך אַ לידל און נאָך אַ לידל — דריי לידער מיט אַ מאָל — איך ווער אַליין נתפּעל (ניספּאָעל) פון מיין פּרוכטבאַרקייט. איך מאַך אַ חשבון, אַז איך זאָל אין לויף פון אַ יאָר מאַכן דריי לידלעך אַ טאָג, קאָן איך נתעשר (ניסאַשער) ווערן. און די לידלעך אַליין זיינען דאָך אויך עפּעס ווערט... אמת, דער טאַטע האַלט ניט פון זיי. דער זיידע ברומט אויך אומצופרידן, נאָר ווער דאַרף זיי אַלע, אַז איך האָב די באָבען, וועלכע צאָלט במזומנים פאַר יעדן ליד?

איך בין אַ גליקלעכער, באַזאָרגטער מענטש.

גייען אָבער אַריבער צוויי וואָכן און עס גייט ניט אַרוים קיין איין ליד. איך ווער שטאַרק פאַרצווייפלט. גאָט מיינער, ברום איך פאַר וויטיק, ניט שוין זשע וועל איך שוין מער קיין לידער נישט מאַכן, וואָס טויג דאָן מיין לעבן?

איך האָב אַפילו פון דעם אַליין, וואָס עס מאַכן זיך ניט קיין לידער, אַ ליד געוואָלט מאַכן:

איר מעגט אייך, ברידער, לאַכן
איך קאָן קיין ליד ניט מאַכן...

נאָר איך האָב אַזאַ שרעקלעכן סוד מורא געהאַט צו אַנטפּלעקן. צו וואָס זאָל מען וויסן פון מיין אומגליק?

פאַרגאַנגען דריי וואָכן אָן אַ ליד, פרעגט מיך די באָבע:

— נו, פאַר וואָס ברענגסטו ניט קיין לידער?

איך ווער רויט פאַר שאַנד, איך פיל, אַז איך פאַרליר דאָס גאַנצע אָנזען ביי דער באָבען. איך נעם זיך פעסט. איך מוז מאַכן אַ ליד.

אויף מאָרגן קלער איך אַ גאַנצן טאָג. איך פיל, אַז דער קאָפּ ווערט מיר צעשפּרונגען: עס גייט גאָרנישט אַרויס. אַ ליד אָבער מוז איך דאָך דער באָבען ברענגען, ווען ניט בין איך פאַרלאָרן, איך האָב שוין לאַנג קיין קאָפּיקע ניט אָנגעזען...

און פּלוצלונג פאַלט מיר איין אַ ווילדע אידיי.

איך נעם אַ ביכל לידער, וואָס געפינט זיך ביי אונדז, קלייב אויס פון דאָרט דאָס שענסטע ליד, שרייב איבער און טראָג צו דער באָבען.

דאָס האַרץ קלאַפּט, ווער ווייס, צי וועט מען מיך ניט כאַפּן.

איך לייען עס דורך פאַר דער באָבען. מיין קול ציטערט און דאָס גאַנצע ליד קומט אַרויס נעפּלדיק.

די באָבע הערט אויס, צעגעגנעצט זיך און זאָגט:

— דאָס ליד געפעלט מיר עפּעס ניט. ביסט, זונעניו, קאַליע געוואָרן...

איך ווער שטאַרק פאַרשעמט: סטייטש? אַ געדרוקט ליד... פאַר וואָס זאָל איך ליידן פאַר יענעמס ליד? — און איך שיס אַרויס:

— דאָס ליד איז גאָר ניט מיינס.

די באָבע קוקט מיך אָן פאַרוואונדערט און בייזערט זיך:

— וואָס הייסט ניט דיינס? וואָס פּלוידערסטו... גיי, גיי ביסט אַ נאַריש יינגל...

אַז מ׳קאָן אַ ליד אויך גנבענען, דאָס קאָן מיין באָבע נישט פאַרשטיין. איך וויל עס איר ניט דערקלערן. איך באַשליס, אַז עס איז בעסער זיין אַ נאַר איידער גנבענען לידער. איך גיי אַרויס פון דער באָבען אָן געלט, אָן כבוד, און נעם אויף זיך קיין לידער קיין מאָל, קיין מאָל ניט צו גנבענען.

און גאָט האָט מיר שטענדיק געהאָלפן!...

אברהם רייזען

מיין שטעטל

כ׳האָב די גרויסע וועלט פאַרלאָזן,
בין געפלויגן ווי אויף פליגל,
צו מיין שטעטל, וואו געשטאַנען
איז אַמאָל מיין קינדהייטס-וויגל.

כ׳האָב דערקענט דיך, ליבעס שטעטל,
האָסט זיך פיל ניט אומגעביטן!
איך דערקען די געסלעך דיינע
און דעם גרויסן מאַרק אין מיטן.

אַך, ווי טרויעריק ווייזטו אויס מיר!
אַלע הייזער אַלט געוואָרן,
און די שויבן פון די פענצטער
קוקן פינצטער, פול מיט צאָרן!...

ווייניק נחת, ליבעס שטעטל,
האָב איך איצט אין דיר געפונען,
פון אַ מאָל דיין חן דיין ביסל
איז שוין אויך פון לאַנג צערונען.

אין הויף פון אַ קליין שטעטל — שאַגאַל

א. רייזען

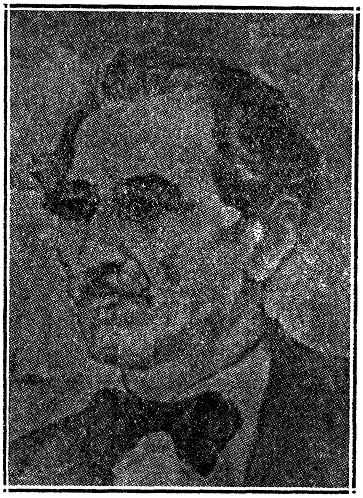

די נייע לאַטע

יאַנקעלע איז אַ ייִנגעלע פון זיבן יאָר. נאָר זען זעט ער אויס ווי צען יאָר. אָבער דערין איז ניט ער נעבעך שולדיק, נאָר די איבערגענייטע קאַכאָטקעלע זיינע. זי עלטערט אים פאַר דער צייט. זי איז אויף אים זייער ברייט און לאַנג. בשעת מע האָט זי איבערגענייט פאַר אים, האָט די מאַמע אין זינען געהאַט, עס זאָל קלעקן אויף עטלעכע יאָר, ווייל דאָס קינד האַלט אין וואַקסן. אויך דאָס היטעלע זיינס איז אַן אַלטס און אַ גרויס, — פון טאַטנס קאָפּ, — און ער זעט אין זיי אויס עלטער אויף שטאַרקע דריי יאָר. דער טאַטע זיינער, ווען ער איז אין גוטן הומאָר, רופט אים „באַלעבעסעלע"... און יאַנקעלע איז צופרידן.

ניט גוט איז אָבער מיט יאַנקעלעס הייזעלעך. זיי זיינען געווען זייער קורץ. די לעצטע צייט זיינען די „קאַלאָשעס" פון זיי צע־פליקט געוואָרן און ביי יאַנקעלען האָט זיך נעבעך די הוילע קני אַרויסגעזען. די מאַמע האָט דורכן ווינטער ניט איין מאָל דערמאָנט איר חייקלען:

— וואָס וועט זיין, חייקל, מיט אַ פּאָר הייזעלעך פאַר יאַנ־

קעלען? — די זיינען דאָך שוין צעברעקלט געוואָרן.

און חייקל פלעגט אַ קוק טאָן אויף יאַנקעלען, אים הייסן באַווייזן. יאַנקעלע פלעגט אויפדעקן די פּאָלעס און אַרויסשטעלן די פיסלעך, דער טאַטע פלעגט מיט גרויס מביגות באַטראַכטן די „ריסן" אין די הייזלעך און פלעגט ענטפערן:

— מע דאַרף זען מאַכן...

און אַ גאַנצן ווינטער האָט מען אַלץ געזען צו מאַכן... עס איז אָבער אַ שווערער ווינטער געווען, מען האָט זעלטן אַ מזומנעם גראָשן אין שטוב געזען, און מע האָט ניט געמאַכט.

נאָך פּורים האָט יאַנקעלע שטאַרק גענומען מאָנען:

— מאַמע, ניי מיר הייזעלעך... מאַמע!

און די מאַמע האָט פאַרזיכערט, אַז ווי מע וועט נאָר אָפּבאַקן מצה, איז די ערשטע זאַך יאַנקעלען מאַכן הייזעלעך.

און דער טאַטע האָט אויך געזאָגט, אַז ווי נאָר די מצה וועט זיין אין שטוב, וועט מען גיין אין קראָם און נעמען פאַר אַלע קינדער סחורה און פאַר יאַנקעלען אויף הייזעלעך און אפשר אַ היטעלע וועט מען אים אויך קויפן...

מע האָט מצה קוים אָפּגעבאַקט. עס איז געבליבן אַ וואָך צו פּסח און אין שטוב איז קיין גראָשן ניטאָ. חייקל האָט אָפּגע־לייגט גיין אין קראָם אויף נאָך פּסח.

— נאָך פּסח וועט זיך אם ירצה השם (מירצעשעם) ווייזן אַרבעט! — האָט ער מיט בטחון געזאָגט. חייקל האָט געהאַט אַ מלאכה אין האַנט — אַ מאָלער איז ער געווען — און בטחון אין האַרצן...

— וויל הייזעלעך! — האָט יאַנקעלע זיך געוואָרפן מיט אַ גע־וויין אַ פּאָר טעג פאַר פּסח.

— נו, יאַנקעלע, וויינען טאָר מען ניט! אין ווינקעלע שטייט דער בעזעם... — האָט חייקל געסטראַשעט.

דער בעזעם איז אַפילו געווען אַן אַלטער; די ריטלעך — צעדאַרטע, און יאַנקעלע איז געווען מסופק (מעסופעק), צי וועט די עלטערע שוועסטער, וואָס היט דעם בעזעם ווי דאָס אויג אין קאָפּ, לאָזן רירן אַ ריטעלע — דאָך איז ער באַלד שטיל געוואָרן.

אויף מאָרגן האָט ער אָבער זיך נאָך שטאַרקער פונאַנדער־געוויינט:

— ניי מיר הייזעלעך, מאַמע! האָסט דאָך צוגעזאָגט!

און יאַנקעלע האָט אָפּגעדעקט די פּאָלעס און וויינענדיק אָנ־געוויזן.

— זע, זע, צעריסן!... איך שעם זיך.

— וואָלסטו אפשר זען צו קריגן עפּעס אויף הייזלעך... — האָט די מאַמע זיך געווענדט צו חייקלען.

— אפשר גיין גנבענען!?

— ווייסטו גאָר וואָס, יאַנקעלע? — האָט די מאַמע פּלוצעם ווי דערוואַכט — איך וועל דיר לייגן אויף די הייזעלעך לאַטעס, אַז עס וועט זיין שענער ווי נייע...

— טאַקע?—האָט יאַנקעלע מיט ליכטיקע אייגעלעך געפרעגט.

— אויף נאמנות (נעמאָנעס). מיין קינד... וועסט זען. באַלד וועל איך אַרויסנעמען דעם קאַסטן פון אונטערן בעט. דאָרטן ליגט ביי מיר אַוודאי אַ האַלב אַרשין קאָרט, פיינע, אין „קעסטעלעך"!

— אין קעסטעלעך! — האָט יאַנקעלע זיך נאָך מער דערפרייט.

שוין לאַנג, אַז ער האָט חשק צו אַזאַ סאָרט בגד. נאָר ער האָט גאָר קיין מאָל ניט געהאַט קיין העזה צו טראַכטן פון אַזאַ גליק.

און די מאַמע האָט אַרויסגענומען דעם קאַסטן פון אונטערן בעט און זיך גענומען זוכן דאָס שטיקל קאָרט אין „קעסטעלעך". זי האָט עס געפונען און געוויזן חייקלען מיט יאַנקעלען.

— אַן אַנטיק אין דער וועלט! — האָט חייקל אויסגעשריען, כדי אָפּצונאַרן נאָך מער יאַנקעלען, — עס וועט זיין גאָר רייך, גאָר רייך. — האָט ער געדריקט די ווערטער און געזשמורעט די אויגן צום ווייב.

און יאַנקעלע איז געווען אויפן זיבעטן הימל. דאָס שטיקל סחורה האָט אים אַנטציקט. ער האָט זיך גענומען ציילן די קעס־טעלעך.

— איינס... צוויי... דריי... פיר::: אוי, סאַראַ פולע קעסטעלעך!

— היינט ביינאַכט, יאַנקעלע, וועל איך דיר פאַרריכטן, בשעת דו וועסט שלאָפן

— עס וועט זיין שיין! — האָט יאַנקעלע מיט אַ שיינענדיק פנים געזאָגט האַלטנדיק דאָס שטיקל סחורה.

— מאַמע, וואו האָסטו דאָס גענומען?

— עס ליגט שוין ביי מיר לאַנג. איך האָב זיך גאָר פאַרגעסן.

⁂

ביינאַכט האָט יאַנקעלע אויסגעטאָן די הייזעלעך, זיך געלייגט אין בעט און די מאַמע האָט זיך גענומען צו דער אַרבעט... איר שטערן האָט זיך געקנייטשט, די אויגן האָבן געגלאָצט און דער מוח האָט געאַרבעט...

יאַנקעלע איז געלעגן אין בעט און האָט ניט געקענט איינשלאָפן. אַלע ווײַלע האָט ער פון בעטל געפרעגט:

— נו, מאַמע, באַלד...

— שלאָף, שלאָף, מיין קינד, עס וועט נאָך געדויערן.

נאָר שווער איז יאַנקעלען געווען איינצושלאָפן. דאָרטן ביים טיש זיצט די מאַמע איבער זיינע הייזעלעך, וועלכע דאַרפן מגולגל ווערן אין עפּעס אַזוינס, וואָס זיין מוחל קען זיך בשום אופן ניט פאָרשטעלן... און די רעיונות האָבן אים שלאָפן ניט געלאָזט.

אויף מאָרגן פרי, ערב פּסח, האָט די מאַמע יאַנקעלען געוועקט:

— שטיי אויף, מיין זון! — איך האָב דיר פאַרטיק געמאַכט די הייזעלעך.

— וואָסערע הייזעלעך? — האָט זיך יאַנקעלע רייבנדיק די פאַרשלאָפענע אייגעלעך געפרעגט.

— דיינע הייזעלעך פאַרריכט.

אַז ער האָט די אייגעלעך גוט אויסגעריבן און זיך גוט אויסגעקראַצט די רעכטע און לינקע זייט פּלייצע, איז ער ערשט געקומען צו זיך און זיך דערמאָנט אָן דעם נעכטיקן האַלבן אַרשין קאָרט אין די „קעסטעלעך“ און זיין פּנימל האָט גענומען שיינען.

— שיין עפּעס? האַ, מאַמע? — האָט ער אויסגעשטעלט זיינע אייגעלעך...

— אַן אַנטיק! — האָט די מאַמע געשמייכלט — נאַ, טו אָן. —

יאַנקעלע האָט אויף גיך זיי אָנגעטאָן און אָנגעהויבן צו באַטראַכטן מיט אַן ערנסט פּנימל.

— אַזוי ווי נייע! — האָט ער אויסגעשריען טאַפּנדיק די צוויי גרויסע לאַטעס, וואָס אויף יעדער „קאַלאָשע“.

— נאָך שענער! — האָט די מוטער ביטער געשמייכלט.

— טאַקע שענער! — האָט יאַנקעלע איינגעוויליקט. — מאַמע — האָט ער צום סוף באַמערקט — אָט די לאַטע איז אַ שענערע פאַר דער אַנדערער — זי איז אַ קיילעכדיקע, אַזוי ווי אַ ראָד...

— די אַנדערע איז אויך שיין, מיין זון... האָט די מאַמע אים געטרייסט.

ער האָט זיך פאַרזיכטיק איינגעוואַשן, ער זאָל חלילה ניט פאַר־שפּריצן די קוילעכדיקע לאַטע. עס האָט זיך אים אָבער ניט איינ־געגעבן. די אמתע שיינע קוילעכדיקע לאַטע האָט זיך אַ ביסעלע פאַרשפּריצט און יאַנקעלע האָט אַ ביסל צער דערפון געהאַט!...

באַלד האָט זיך אָבער אויסגעטריקנט, ווייל יאַנקעלע האָט זיך געשטעלט לעבן קוימען, וועלכן מ'האָט געברענט אויף פּסח און ער איז ווידער פריילעך געוואָרן.

ער האָט אָנגעטאָן די קאַפּאָטקעלע און — אוי ווי — ווידער אַ צער — די קאַפּאָטקעלע איז לאַנג און זי פאַרשטעלט אַזעלכע צוויי שיינע לאַטעס! אַז ער וועט אַרויסגיין אויפן גאַס שפּילן, וועלן די יינגלעך גאָרניט זען...

— מאַמע, — האָט ער זיך געקלאָגט, — די קאַפּאָטע איז אַ לאַנגע — עס זעט זיך ניט די לאַטע אַרויס...

— ס'אַ דאגה, מיין זון, — האָט די מאַמע מיט אַ זיפץ אים געטרייסט, — אַז מע זעט ניט איז נאָך בעסער...

— איך וויל ניט, וויל ניט!... — האָט ער זיך קאַפּריזנע גע־וואָרפן, — שנייד מיר אונטער די קאַפּאָטקעלע.

— שפּעטער, מיין זון, — האָט די אָרעמע מוטער אים פאַר־שפּראָכן, — עס אָפּ פריער דעם חמץ (כאָמעץ), באַלד וועט מען דאַרפן טראָגן אויפן בוידעם.

אַז ער האָט אָפּגעגעסן אָנבייסן און איז אַרויס זיך שפּילן אויפן הויף, האָט ער גלייך געפונען אַ קאָמפּאַניע יינגלעך, אַלע אין נייע בגדימלעך.

— דיר, יאַנקעלע, האָט מען גאָרניט גענייט אויף פּסח? — האָט אים אַ יינגעלע געפרעגט.

יאַנקעלע האָט גאָרניט געענטפערט, נאָר מיט שטאָלץ פאַר־קאַטשעט די קאַפּאָטקעלע און געוויזן די צוויי נייע לאַטעס.

די יינגלעך האָבן זיך פונאַנדערגעלאַכט.

— וואָס לאַכט איר, וואָס? — איז יאַנקעלע אין כעס גע־וואָרן, און פאַר פאַרדראָס וואָס זיי שאַצן ניט אָפּ די שענקייט פון די לאַטעס, שיר וויינען ניט אָנגעהויבן.

— כי־כי־כי — נייע לאַטעס... כי־כי־כי!...

— אַוועקט! — האָט ער אויפגעהויבן אַ שטיקל בלאָטע און

אַ וואָרף געטאָן פאַר כעס — אַוועקט !... און מיט פאַרדראָס איז ער אַליין אַוועק.

אונטערשניידן דאָס קאַפּאָטקעלע האָט שוין יאַנקעלע ניט געוואָלט. ער האָט שוין פאַרשטאַנען אַז נייע לאַטעס זיינען ניט אַזאַ גרויס גליק ווי ער האָט זיך פאָרגעשטעלט...

י ה ו א ש

דער ווינט לויפט אום...

דער ווינט לויפט אום דורך שטאָט און דאָרף
און קומט צום פויערס הויז ;
און וואו דער רויך קומט פון קוימען אַרויס
גיט דער ווינט זיך אַ וואָרף ;
— דו שוואַרצער רויך, דו ווייסער רויך
וואָס קאָכט זיך אויפן קאַמין ? —
נישטאָ קיין פלייש, נישטאָ קיין יויך,
נאָר וואַסער און גרויפּן דערין.
הייבט אָן דער ווינט צו קלאָגן אַזוי,
אַז עס וויינט פון דאַך די שטרוי,
און דער רויך ווערט גראָ, און דער רויך ווערט דין,
און וויקלט און וויגט זיך אַהער און אַהין.

דער ווינט לויפט אום דורך שטאָט און דאָרף
און קומט צום פּריצס הויז,
און ווי דער רויך קומט פון קוימען אַרויס
גיט דער ווינט זיך אַ וואָרף ;
— דו שוואַרצער רויך, דו ווייסער רויך,
וואָס קאָכט זיך אויפן קאַמין ?
אי פיש, אי פלייש, אי גילדענע יויך,
אי פּירות פון יעטווידער מין.
הייבט אָן דער ווינט צו בלאָזן בייז
ביז די בלעכן פון דאַך ווערן הייס
און דער רויך ווערט גראָ, און דער רויך ווערט דין,
און וויקלט און וויגט זיך אַהער און אַהין.

א. קאַצאָוויטש

ישיבה־יאָרן

א

איך ווער אַ ישיבה־בחור

אויף מאָרגן נאָך פּסח האָט די מאַמע איינגעבונדן אין אַ פּעקעלע מיינע צוויי העמדער און צוויי פּאָר זאָקן, און אין אַ צווייט פּעקעלע אַ ביסל מצה, עטלעכע געקאָכטע אייער מיט אַ ביסל זאַלץ. מיר געזעגענען זיך, אויסגעוויינט זיך גוט, און דער טאַטע פירט מיך קיין מינסק לערנען. מיר דאַרפן גיין צו פוס אַ וויאָרסט אַכציק. ערשט אויפן פערטן טאָג זיינען מיר געקומען צום פעטער לייבן קיין פּאָדעלאַנקע, צוואַנציק וויאָרסט פון מינסק.

דער פעטער לייבע איז דער מאַמעס יינגסטער ברודער. ער איז אַ רייכער באַלעבאָס, האַלט אַ גרויסע קרעטשמע אויף דעם וועג, וואָס גייט פון ווילנע קיין מינסק, דערצו האָט ער פיל לאַנד צו באַאַרבעטן און האַלט פיל קי און פערד. ער האָט נאָר צוויי מיידלעך. די עלטערע איז פערצן יאָר אַלט, און דער פעטער וויל מיין ברודער מרדכין פאַר אַן איידעם. מיר טרעפן דאָ טאַקע דעם ברודער. דער פעטער נעמט אים פון מינסק אויף אַלע ימים־טובים.

דער טאַטע איז אַוועק צוריק אַהיים, און מרדכי נעמט מיך קיין מינסק. ער לערנט אין דער גרעסטער ישיבה, אין בלומקעס קלויז. ער עסט אויך טעג, אָבער ער האָט שטענדיק געגוג געלט, וואָס דער פעטער לייבע גיט אים. מיך האָט מען אָפּגעגעבן אין אַ קליינער ישיבה, צו ר׳ איסרן. נעכטיקן פלעג איך ביי מרדכין. אין דער פרי, נאָכן אַנבייסן, גיי איך אַוועק אין דער ישיבה אויף אַ גאַנצן טאָג. אין מיין ישיבה האָבן געלערנט מער פון הונדערט און פופציק ישיבה־בחורים, גרויסע און קליינע. איך בין געווען דער קלענסטער. דער טומל איז פאַר מיר אומדערטרעגלעך; דאָס זיצן אַ גאַנצן טאָג און לערנען גמרא האָט מיר מיין קאָפּ פאַרדולט, און ניט איין מאָל האָט געטראָפן, אַז איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן איבער דער גמרא. צו לאַנגע שעהן און צו שווער דאָס

לערנען. אַלע טאָג ווייזט דער ראש־ישיבה (ראָש־ישיווע), פיל גמרא מע זאָל צוגרייטן ביז מאָרגן, און אויף מאָרגן, ווען עס קומט צום לערנען, ווערט אין דער ישיבה שטיל: דער ראש־ישיבה שטעלט זיך אין מיטן, ער רופט אַרויס איינעם און הייסט זאָגן. אַלע זיצן און הערן, ווי יענער זאָגט, און דער ראש־ישיבה מאַכט נאָר באַ־מערקונגען און דערקלערונגען און פאַרריכט, וואו מע פאַר־שטייט ניט ריכטיק, און אויב איינער ווייס ניט די גמרא, האָט ער גרויסע בזיונות (ביזיוינעס).

גאַנץ שווער קומט מיר אָן צוצוגרייטן אַ בלאַט גמרא, ווי מע רופט עס „דאָס לייענען". אַ מאָל העלפט מיר אַרויס מרדכי; דאָס קומט אָבער אויס שפּעט ביינאַכט, ווייל אין זייער ישיבה איז איינגעפירט, אַז איינער מוז זיצן און לערנען ביז האַלבער נאַכט און אַ צווייטער פון האַלבער נאַכט ביז טאָג. און אַ מאָל, ווען עס קומט אויס מרדכין צו זיצן די צווייטע האַלבע נאַכט, וועקט ער מיך אויף און זעצט זיך לערנען מיט מיר. מיינע אויגן קלעפּן זיך, איך גענעץ און הער ניט, וואָס איך רייד, ביז ער גיט מיר אַ פּאַטש, אַז פונקען שיטן זיך מיר פון די אויגן.

ב

צרות פון טעג

אַלע „טעג" האָב איך ווייט פון דער ישיבה, און די מערסטע אין רייכע הייזער, וואו מע גיט מיר עסן אין קיך. אייניקע מאָל האָבן מיט מיר פשוט אומגליקן געטראָפן אויף מיינע טעג.

שבת האָב איך געהאַט אין טאַטערשער גאַס, זייער ווייט צו גיין. איין מאָל צו אַ שלש־סעודות (שאַלעסודעס) האָט דער באַ־לעבאָס זייער לאַנג געזונגען זמירות. עס איז געוואָרן וואָלקנדיק, עס האָט גענומען דונערן און בליצן, און ווען מיר האָבן אָפּגע־בענטשט, איז שוין פינצטערלעך געווען. איך שטיי אויף פון טיש און וואַרט, אפשר וועט מען מיר הייסן דאָ נעכטיקן. זיי זאָגן אָבער גאָרניט. איך וויל זיך בעטן נעכטיקן דאָ, נאָר איך שעם זיך. איך זאָג מיט אַ האַלב מויל: „אַ גוטע וואָך!" און גיי אַרויס פון שטוב. איך פאַנג אָן צו לויפן. אין גאַס זעט מען קיינעם ניט. עס פאַנגט אָן צו גיסן אַ רעגן, טאַקע אַן אמתער מבול (מאַבל). אין איין מינוט בין איך שוין אין גאַנצן נאַס. איך לויף און וויין. יעדער בליץ פאַר־

בלענדט מיינע אויגן, און באַלד ווערט פֿינצטער, אַז איך זע ניט וואוהין צו לויפֿן; און באַלד דערלאַנגט אַ זעץ אַ דונער, אַז איך ווער פֿאַרציטערט. איך לויף מיט מיינע לעצטע כוחות, נאָר עס געדויערט עפּעס צו לאַנג. איך קוק זיך איין און באַמערק, אַז איך האָב ניט קיין הייזער אַרום זיך. איך פֿאַרשטיי, אַז אין דער פֿינצטער בין איך געלאָפֿן ניט אין דעם ריכטיקן וועג. פֿון ווייטן דערזע איך ליכט פֿון אַ הויז, לויף איך אַהין און בין געקומען צום בריסקער וואָקזאַל. דאָ בין איך אַריינגעגאַנגען צו אַ יידן. האָבן זיי מיר אויסגעטאָן מיינע נאַסע קליידער, אויסגעדרייט זיי און געלאָזן טריקענען; אָנגעטאָן מיר אַ טרוקן העמד, געגעבן אַ הייסע גלאָז טיי און געלייגט שלאָפֿן.

איין טאָג האָב איך געהאַט ביי אַ נגיד (נאָגיד), וואָס וואוינט טיף אין אַ גרויסן הויף צווישן ביימער; און צום גאַס וואוינט אַ פּריץ (פּאָריץ). אויף אַ קייט שטייט אַ הונט, ווי אַ בער די גרייס. ווען איך גיי דורך דעם הויף, טוט דער הונט אַ שפּרונג און אַ ברום, אַזוי ווי אַ לייב, אַז אין האַרצן רייסט זיך ביי מיר אָפּ. איין מאָל גיי איך עסן וואַרעמעס. דער גאַנצער הויף איז פֿאַרהאַנגען מיט קליידער, וואָס מע לופֿטערט. איך גיי צווישן די קליידער. פּלוצלונג דערהער איך אַ ברום פֿון דעם הונט, אַ כאַפּ פֿאַרן פּוס, און איך ליג שוין אויף דער ערד אָן לשון (לאָשן). איך וויל שרייען, נאָר איך קען ניט: צו שטאַרק דערשראָקן זיך. דער הונט שלעפּט מיך אַרויס אין גאַס, און דאָ ערשט פֿאַנג איך אָן צו שרייען מיט ווילדע קולות. מע נעמט מיך אַריין צו אַ יידן אין הויז. די פּוס איז נאָר אַ ביסל צעביסן, דערפֿאַר אָבער זיינען מיינע הייזלעך צעפּליקט. מע בינדט מיך אַרום מיין וואונד, מע ציט צונויף מיט אַ פֿאָדעם די הייזלעך, און איך גיי קוים אַ לעבעדיקער צוריק אין דער ישיבה, ניט קיין געגעסענער. דריי טעג האָב איך געקרענקט, און אויף דעם „טאָג”, וואו דער הונט איז, בין איך מער ניט געגאַנגען עסן; גע־בליבן אָן אַ טאָג, און דערצו נאָך מיט צעריסענע הויזן.

אין קורצן גערעדט האָב איך דעם זומער זייער פֿיל געליטן. פֿיל מאָל פֿלעג איך אין אַ ווינקעלע גוט אויסוויינען זיך, דערמאָ־נענדיק זיך אויף דער היים און בענקענדיק נאָך די קינדערשע יאָרן, ווען איך האָב געלעבט פֿריי ווי אַ פֿויגל.

י. באַסקין

אין ווילנער קלויזן

(זכרונות)

1

ווען ווילנע האָב איך געחלומט נאָך אין די גאָר קינדערשע יאָרן. פון מיין קליינעם אָרעמען שטעטל האָט עס מיך געצויגן צו דער גרויסער שטאָט ווילנע וואָס איז אַזוי באַרימט. די סידורים פון וועלכע איך דאַוון און די גמרא וואָס איך לערן פון איר זיינען דאָרטן געדרוקט! ווילנע האָט אַזוי פיל קלויזן מיט גרויסע למדנים! ביי אונדז אין שטוב איז אויף דער וואַנט געהאַנגען דאָס בילד פון דעם ווילנער גאון. האָב איך זיך געריסן קיין ווילנע.

איך האָב ניט געקלערט וועגן דעם, וואו איך וועל נעכטיקן, וואו איך וועל עסן. נישקשה, אַז מע וועט קומען צווישן יידן, וועט מען שוין געפינען אַן עצה.

און איך בין אַוועק קיין ווילנע. איך בין דעמאָלט נאָך ניט געווען בר־מצווה געוואָרן. אין קעשענע האָב איך געהאַט אַ קאָרגן רובל. מיין חלום איז געווען אַריינצוקומען זיך לערנען אין דער סאַמע באַרימטער קלויז פון דער באַרימטער שטאָט ווילנע, אין „ראַמיילעס קלויז". אָבער מע האָט מיך אַהין ניט אַריינגענומען, וויל איך בין צו יונג געווען.

בין איך אַוועק אין אַן אַנדער קלויז, אין ר' יואלס ישיבה. ר' יואל איז געווען אַ גוטער און האַרציקער מענטש און ער פלעגט זיך זאָרגן וועגן זיינע תלמידים. אַז עס פלעגט צו אים אָנקומען אַ יינגל פון דער פרעמד, פלעגט דער אַלטער ר' יואל אים נעמען פאַר דער האַנט און פירן אים איבער די הייזער און בעטן פאַר אים אַ „טאָג". אָבער ווילנע איז געווען אַן אָרעמע שטאָט און יינגלעך פון דער פרעמד וואָס האָבן זיך געלערנט אין די ישיבות זיינען געווען אַ סך, האָט מען ניט שטענדיק געקענט געפינען גענוג „טעג" פאַר די צוגעקומענע און מע האָט געמוזט אַ ביסל אונטערהונגערן און אַ ביסל אונטערשטוקעווען דורך אַנדערע מיטלען, אַחוץ די „טעג".

ר׳ יואל האָט איינגעפירט, אַז זיינע תלמידים זאָלן זיך טיילן מיטן שטיקל ברויט וואָס זיי קריגן. ביי אים האָבן זיך געלערנט יינגלעך אין עלטער פון 12 ביז 13 יאָר, אָבער זיי האָבן אַלע מיט פרייד און מיט שטאָלץ זיך געטיילט איינער מיטן אַנדערן. די וואָס האָבן געקראָגן אַ ביסל געלט אָדער פּעקלעך מיט עסנוואַרג פון זייערע עלטערן פלעגן עס אַוועקגעבן דער „קאָמונע״.

שבת פלעגן מיר אַרויסגיין מיט אַ קערבל איבער די הייזער און צונויפקלייבן שטיקלעך חלה און ברויט. די צונויפגעקליבענע שטיקלעך חלה און ברויט האָבן געהערט צו דער „קאָמונע״. מע האָט עס אַריינגעוואָרפן אין איין קעסטל און יעדער תלמיד וואָס האָט געוואָלט עסן פלעגט צוגיין צום קעסטל און אַרויסנעמען פאַר זיך אַ שטיקל פאַרדאַרטע ברויט אָדער חלה. זופּ איז געווען אַ זעלטענע און אַ טייערע זאַך. אַז אַ גוטהאַרציקע פרוי פלעגט ברענגען אַ טעפּל זופּ, האָבן אַלע זיך געקוויקט דער־מיט.

די בעסערע תלמידים, און איך צווישן זיי, האָבן געהאַט נאָך אַ זייטיק פאַרדינסטל. ר׳ יואל פלעגט אויסקלייבן עט־לעכע בעסערע יינגלעך, זיי אויפוועקן אַרום פיר־פינף אַ זייגער שבת פאַר טאָג און פלעגט מיט זיי לערנען זאַכן וואָס מיט די אַנדערע האָט ער ניט געלערנט. פאַר אַ 12 — 13 יאָריקן איז דאָס אויפשטיין אין מיטן אַ פינצטערער ווינטערדיקער נאַכט און דאָס לערנען וואָס ניט אַלע חברים זיינען זוכה געווען דערצו — געווען אַ גרויס פאַרגעניגן. דערצו איז נאָך צוגעקומען די באַ־זונדערע באַלוינונג. די תלמידים וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט ביים פאַרטאָגיקן לערנען און האָבן געשטעלט קלוגע קשיות, פלעגן פון רבין באַקומען אַ בולקעלע. אַזוי ווי מיר אַלע זיינען געווען האַלב־הונגעריק און אַ בולקעלע איז פאַר אונדז געווען גאָר אַ גרויסע באַלוינונג, האָבן חברה זיך געמיט און זיך גע־קליגט צו שטעלן וואָס מער קשיות. האָט ר׳ יואל געהאַלטן אין איין טיילן בולקעלעך. ביז ער האָט זיך ארומגעזען, אַז ער ווערט נעבעך בדלות פון טיילן די בולקעלעך. זיי האָבן געקאָסט עטלעכע גראָשן יעדן שבת. ר׳ יואל איז אָבער אַליין געווען אַ גרויסער אָרעמאַן און האָט זיך ניט געקענט פאַרגינען צו זיין אַזאַ אויס־

ברענגער. האָט ער דעם גאַנצן עסק אויפגעגעבן: אי דאָס טיילן די בולקעס אי דאָס לערנען מיט די בעסערע תלמידים אין די שבתדיקע פאַרטאָגן.

3

אָבער ביי ר׳ יואלן בין איך אָפּגעוועזן בלויז איין זמן. איך האָב נאָך דעם זיך אַריבערגעפּעקלט אין „ראַמיילעס קלויז״.

דאָרטן איז געווען פריילעך. אַ סך תלמידים, צווישן זיי בחורים פון 16—17 יאָר אַלט. גאַנצע פינף באַזונדערע קלאַסן. און דער יחוס פון לערנען זיך אין אַזאַ בארימטן אָרט!

נאָכן וואַלגערן זיך אויף די האַרטע בענק איז געווען אַ גליק פאַר די תלמידים פון „ראַמיילעס קלויז״ זייער באַזונדערער שלאָפ־צימער. יעדער יינגל האָט געהאַט זיין שמאָל בעטל מיט אַ שטרויזאַק. צו דעם קומט נאָך צו וואָס אַ יינגל פון „ראַמיילעס קלויז״ האָט געקאָנט פאַרדינען אַ פּאָר גראָשן ביי דעם גרויסן געשעפט, דער גרויסער אונטערנעמונג פון קלויז.

ווען עמעצער האָט געדאַרפט האָבן ביי זיך אין שטוב אַ מנין ביי אַ יאָרצייט אָדער ביי אַן אַנדער געלעגנהייט, פלעגט ער זיך ווענדן אין „ראַמיילעס קלויז״ און פון דאָרטן פלעגט מען שוין שיקן צען בחורים. דעם פרייז האָט באַשטימט דער אויפזעער און יענער האָט אויך אַראָפּגענומען אַ טייל פון פאַרדינסט פאַר דער קלויז. אָבער יעדער בחור האָט דערביי געקענט כאַפּן אַ פּאָר גראָשן. ווען דאָס געשעפט מיטן שיקן בחורים צו דאַווענען אין די פריוואַטע הייזער האָט געבליט, זיינען מיר, חברה, געווען שטאַרק צופרידן. מע האָט געקענט אין פאַרלויף פון דער וואָך קריגן עטלעכע גראָשן און דערפאַר קויפן אַ מאָל פאַר אַ קאָפּיקע אַ שטיקל הערינג, אָדער גאָר זיך דערלויבן דעם לוקסוס אויסצוגעבן גאַנצע פינף קאָפּיקעס פאַר אַ פלייש־קן מאָלצייט.

4

אַ באַזונדערער קאָמיטעט האָט געהאַט די אויפגאַבע צו באַזאָרגן די תלמידים מיט ברויט. צענדליקער פונטן ברויט פלעגט מען קריגן איין מאָל אַ וואָך און דאָס גאַנצע ברויט צעטיילן די בחורים. עס פלעגט אויסקומען אויף יעדער איינעם פון דריי ביז פינף פונט ברויט אַ וואָך, אָפּהענגיק פון דעם ווי פיל ברויט מע האָט געקראָגן. יעדער בחור האָט געדאַרפט דאָס באַקומענע

ברויט האַלטן ביי זיך און דאָס האָבן פאַר דער גאַנצער וואָך. דאָס ברויט האָט מען געקראָגן מיטוואָך. איז מיטוואָך געוואָרן גאָר אַ וויכטיקער טאָג.

מיטן אויסטיילן דאָס ברויט האָט זיך פאַרנומען דער אַלטער שמש ר׳ ראובן. דאָס איז געווען אַ פייערלעכער מאָמענט. מיר פלעגן אַלע אַרומרינגלען דעם אַלטן ברויט-צעטיילער און וואַרפן זשעדנע בליקן אויף אים. קיין איין באַוועגונג זיינע האָט ניט געקענט בלייבן אומבאַמערקט. און דער אַלטער ר׳ ראובן האָט געפילט אונדזערע בליקן און געזען אונדזער אָנגעשטרענגטן אינטערעס. האָט ער געטאָן די אַרבעט זיינע פּאַמעלעך און אָפּ־געהיט. ער האָט גענומען דעם גרויסן מעסער וואָס האָט פון איין מיטוואָך ביזן צווייטן מיטוואָך געוואַרט אויף זיין וויכטיקער ראָלע און נאָך דעם האָט ער אָנגעהויבן שניידן און מעסטן מיט אַ מאַטעמאַטישער פּינקטלעכקייט, אַז די וואָגשאָל זאָל חלילה אויף אַ האָר ניט אַריבערוועגן אויף דער אָדער יענער זייט. און ערשט ווען אַלע פּאָרציעס ברויט זיינען געווען אָפּגעמאָסטן און אָפּגעוואויגן, האָט מען עס צעטיילט די בחורים.

ביים טיילן ברויט האָט מען אויך דורכגעפירט באַשטראָפונגען. ווי איז געווען צו דעם וואָס האָט זיך מיט עפּעס פאַרזינדיקט. יענער פלעגט שוין די פּאָרציע ברויט די וואָך ניט קריגן.

איין מאָל האָב איך זיך געהאַט פאַרזינדיקט. אומזיסט בין איך מיט אַלע איבעריקע געשטאַנען איינעם אַ מיטוואָך, אַרום ר׳ ראובנען, געקוקט אים אין די אויגן, געקוקט אויף זיינע הענט וואָס שניידן און וואָס ציטערן ביים איינטיילן די פּאָר־ציעס. ווען מען האָט שוין פאַרטיילט אַלע מיינע חברים, בין איך נאָך געבליבן אויסן, און ווען איך האָב אויסגעשטרעקט די האַנט נאָך מיין פּאָרציע ברויט, האָט ר׳ ראובן בייזערהייט מיר געמאָלדן, אַז איך קריג ניט דאָס מאָל קיין ברויט, ווייל איך האָב זיך פאַרזינדיקט.

5

זיך פאַרזינדיקט? האָב איך שלעכט געלערנט די גמרא? ניין! איך האָב געהאַלטן אונטערן שטענדער אַ „טריף-פּסול״ און אַריינגעקוקט אַהין מיט איין אויג און דאָס צווייטע אויג געהאַלטן אויף דער גמרא וואָס איז געלעגן אויפן שטענדער.

און דער „גזלן" ר׳ ראובן האָט דאָס מיך געכאַפּט ביי אַט דעם פאַרברעכן.

יאָ, איך פלעג שוין דעמאָלט אַריינקוקן אין אַ העברעאישן בוך צו לייענען די ווערק פון סמאָלענסקין, מאַפּו, ליליענבלום, וואָס האָבן דערציילט וועגן אַנדערע וועלטן חוץ דער גמרא. אָט די ביכער האָבן געצויגן צו זיך מיט זייער נייעם אינהאַלט און מיט דעם וואָס זיי זיינען געווען טריף און פּסול און מע האָט זיי געמוזט לייענען געהיים. פון לייענען „טריף־פּסול" האָבן זיך גענומען פאַרשפּרייטן צווישן אונדז אַפּיקורסים. מע פלעגט אַ מאָל אַפילו זיך דערלויבן צו פאַרפעלן אַ דאַווענען. מע האָט שטילערהייט געשמועסט איינער מיטן אַנדערן וועגן דעם נייעם און מאָדנעם אינהאַלט פון די ביכלעך. די עלטערע האָבן פאַרפירט די ייִנגערע. און די עלטערע זיינען פאַרפירט געוואָרן פון דרויסנדיקע, פון תלמידים וואָס האָבן זיך געלערנט אין ווילנער לערער־אינסטיטוט, אָדער פון געוועזענע ישיבה־בחורים וואָס האָבן די ישיבה אַוועקגעוואָרפן, פון פאַרשיידענע אַפּיקורסים און פון די ערשטע רעוואָלוציאָנערן ביי יידן.

עס האָט זיך אויפגעוועקט אַ ווילן צו לערנען די רוסישע שפּראַך. יעדער איינער האָט דאָ געוואָלט אַריבעריאָגן דעם צווייטן. אַ סך מאָל פלעגט זיך טרעפן אַז בחורימלעך שטייען אויף אין מיטן דער נאַכט און גייען אַרום איבערן צימער און חזרן זיך איין די רוסישע גראַמאַטיק. אַנדערע האָבן אויסגעפונען אַ שפּאָגל־נייעם אופן ווי אַזוי זיך צו לערנען רוסיש — מע האָט געלערנט אויף אויסוויייניק שטיינבערגס ווערטערבוך וואָס איז געווען זייער פּאָפּולער צווישן אַלע ישיבה־בחורים.

איז מען אָפּט געלעגן אין די בעטלעך, זיך געמאַכט שלאָפנדיק און געוואַרט אויף דער געלעגנהייט אַרויסצונעמען פון אונטערן קישן דאָס „טריף־פּסולע" ביכל און שלינגען זיין אינהאַלט. אַרום שלאָפט מען. מע הערט פאַרשיידענע כראָפּעונישן און דו נעמסט זיך אַרויס דאָס צוגעגרייטע ביכל און זופּסט מיטן גרייטן באַגער אַפּיקורסישע געדאַנקען און בילדער פון אַ פרעמדער וועלט, אָדער ווערטער צי כללים פון אַ פרעמדער שפּראַך וואָס דאַרף ווערן אַ שליסל צום וויסן וועגן דער וועלט.

מע קען אָבער ניט וואַרטן אויף דער נאַכט. דאָס „טריף־פּסולע" ביכל לאָזט ניט צו רו אויך בייטאָג. האַלט מען עס אונטן

אין שטענדער, ווען מען האַלט די גמרא אויבן — און איך בין גראָד אַריינגעפאַלן, געבליבן אַ וואָך אַן ברויט.

6

מיין פאַרפירער איז געווען אַן עלטערער בחור וואָס האָט מיט מיר פאַרפירט אַ שמועס וועגן פילאָזאָפיע און אַזוי לאַנג מיט מיר גערעדט ביז מיר זיינען אַרויס אין גאַס. דערנאָך האָט יענער מיך געפירט איבער אַ פּאָר אָרעמע און ענגע געסלעך. מיר זיינען אַריינגעקומען אין אַן אָרעם שטיבל וואָס איז פול געווען מיט אַ דיקן רויך. דאָס גאַזלעמפּל האָט קוים־קוים געצאַנקט און מע האָט כמעט ניט געזען קיין פּנימער. אין איין ווינקל האָט אַ בלעכער געטאָן זיין אַרבעט. דאָס איז געווען דער באַלעבאָס. ביי אַ טישל איז געזעסן אַ שילער פון ווילנער לערער־אינסטיטוט. דאָס האָט מען דערקאָנט נאָך זיין אוניפאָרם מיט די מעשענע קנעפּ. יענער האָט פון קעשענע אַרויסגעשלעפּט אַ פּעקל פּאַ־פּירן, וואו עס זיינען געווען איינגעוויקלט רעשטלעך פון קאָטלעטן, ברויט, בולקע, און האָט דאָס איבערגעגעבן מיין עלטערן חבר. דער חבר מיינער האָט מיך איינגעלאַדן איך זאָל מיט אים זיך טיילן פון דעם מאָלצייט. מיר האָבן זיך אויף דעם עסן אַרויפגע־וואָרפן ווי הונגעריקע וועלף. ווער האָט דאָס אין אַ פּשוטן וואָ־כעדיקן טאָג געזען אַ שטיקל פלייש? עס האָט געשמעקט אַזוי גוט, אַז אונדז האָט זיך געדוכט, אַז דאָס איז זיכער אַ טייל פון שור הבר. מיר ביידע האָבן זיך גאָרניט געוואַשן צום עסן. ביי מיר האָט דאָך אַ טיאָכקע געטאָן אין האַרצן. ווען דער שילער פון לערער־אינסטיטוט האָט געזעטיקט אונדזער הונגער, האָט ער גענומען צו אונדז ריידן וועגן וויסנשאַפט, וועגן געשיכטע — אַלץ זאַכן וואָס זיינען אונדז געווען אין גאַנצן פרעמד.

נאָך דעם האָב איך זיך מיטן זעלבן בחור ווידער געטראָפן, ביז איך האָב אָנגעפאַנגען צו לייענען די „טריף־פּסולע" ביכלעך, וואָס איבער זיי האָב איך זיך דאָס פאַרזינדיקט.

7

אָבער אין דער ישיבה בין איך נאָך פאַרבליבן. איך בין דער־גאַנגען ביז צום לעצטן, דעם פינפטן קלאַס. דעם טערמין האָב איך אָבער ניט פאַרענדיקט. פּאַסירט האָט אָט וואָס:

עס איז געווען אַ טאָג פון פאַרהערן. מיך האָט מען אַוועק־

געזעצט אויף איין בענקל מיט זייער אַ הויכן בחור, און מען האָט אָנ־געפּאַנגען מיט דעם הויכן. ער איז געווען אפשר דריי מאָל אַזוי גרויס ווי איך, אָבער ער האָט ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן. רופט זיך אָפּ צו מיר דער רבי: „ווייז אים וואָס דו קענסט". האָב איך ריכטיק און פּינקטלעך געענטפערט אויף אַלע פראַגעס וואָס מען האָט געשטעלט דעם גרויסן בחור. האָט דער רבי באַ־פוילן איך זאָל געבן דעם גרויסן בחור אַ גוטן פּאַטש. איך האָב קיין ברירה ניט געהאַט און אים געגעבן אַ פּאַטש, אָבער ניט אַזאַ פּאַטש ווי דער רבי האָט דערוואַרט. דערפאַר האָב איך באַ־קומען ווי אַ באַלוינונג — אַ פּאָר פייערדיקע פּעטש פון רבין...

דאָס האָט געמאַכט אַ סוף צו מיין לערנען אין „ראַמיילעס קלויז". מיין מענטשלעכע ווערדע איז געווען באַליידיקט און איך האָב ניט געקענט בלייבן. מיט אַ שווערן געמיט בין איך פון דאָרטן אַוועק, ווייל אין קלויז איז געווען פריילעך און איך האָב דאָרטן געהאַט גוטע חברים. איך בין אַריבער אין דער קצבישער קלויז. דאָרטן איז מיין רבי געווען אַ רייכער מענטש וואָס פלעגט לער־נען מיט די תלמידים אומזיסט, אַן געצאָלט. ער איז געווען אַן אַריסטאָקראַט מיט אמת־איידעלע און ריין־יידישלעכע שטריכן פון פּנים. זיינע צוהערער פלעגן אים ממש פאַרגעטערן.

דאָרטן האָבן די בחורים געהאַט מער פרייהייט. אָנשטאָט צו זיצן ביי דער גמרא האָבן זיי אפילו געקענט זיך אַריינכאַפּן אין סטראַשונס ביבליאָטעק און אַריינכאַפּן דאָרטן אַ ביסל וועלט־לעכע וויסנשאַפט. די קצבישע קלויז איז געווען מיין לעצטע קלויז. פון דאָרטן בין איך שוין אַוועק אויף אַ נייעם וועג, אַוועק אין אַ נייער וועלט אַריין, אין דער וועלט פון וועלטלעכן וויסן און פון קאַמף פאַר די אַרבעטער־אידעאַלן.

די יאָרן אין די ווילנער קלויזן זיינען געווען ביטערע יאָרן, פול מיט ליידן, און דאָך — ווי זיס עס איז זיך צו דערמאָנען וועגן זיי!

א. רייזען

רייזעלע

א

עס איז זומער געווען. דורך די קליינע, מיט שטויב פאַרצויגענע שייבעלעך האָבן זיך די שטראַלן פון דער זון ווי מיט גוואַלד אַריינגעשפּאַרט אין שטיבעלע און זיי זיינען געפאַלן אויף רייזעלעס פּנימל. רייזעלע, וואָס איז דעם גאַנצן פרימאָרגן געזעסן פאַרטרויערט, האָט זיך פון דעם זיסן ליכט דערמונטערט און עס האָט זי געצויגן אויף דער גאַס... נאָר וואָס וועט זי דאָרט טאָן? שפּילן זיך האָט זי ניט מיט וועמען; אַלע מיידלעך אין אירע יאָרן גייען אין פיינע קליידעלעך, און זי האָט אַפילו קיין שיך ניט. אַלע שעמען זיך מיט איר. איין חברטע האָט זי נאָר — די מאַמע!... זי איז אַזאַ גוטע, אַזאַ גוטע... אַלץ פאָלגט זי איר, די גוטע מאַמע. אַפילו אַז זי הוסט זיך פונאַנדער, קומענדיק אַהיים פון מאַרק, און רייזעלע בעט, זי זאָל אויפהערן, פאָלגט זי אויך. נאָר ביינאַכט העלפט ניט איר בעטן. היינט ביינאַכט האָט זי אַזוי געהוסט... רייזעלע האָט איר צוויי מאָל וואַסער דערלאַנגט, נאָר עס האָט ניט געהאָלפן... וואָס הוסט אַזוי די מאַמע? זי זאָגט — דאָס איז אַ פעלער, נאָר מע קאָן דערמיט אויסלעבן די יאָרן; איר מאַמע — די באָבע — איז אויך אַזוי געווען און האָט אויסגעלעבט די יאָרן... „אוי, גאָט, זאָל די מאַמע לעבן!” — צעוויינט זיך אין רייזעלען דאָס קליינע הערצעלע. דער מאַמעס בלאַס פּנים מאָלט זיך איר און עס ציט זי צו איר... דאָס ענגע שטיבעלע ווערט איר נאָך ענגער... „אין מאַרק!” — בליצט איר דורכן קליינעם קעפּל: — „צו דער מאַמען”... און אַ באָרוועסע, אין אַן אַלט צעריסן קליידעלע, לויפט זי גלייך אַוועק אַהינצו.

— נו, וואָס ביסטו געקומען, רייזעלע? — פרעגט זי די מאַמע מיט ליבשאַפט.

— אַזוי זיך, מאַמע... אומעטיק... — ענטפערט רייזעלע ווי שעמעוודיק.

— נו, נו, קיין בייז ניט, — טרייסט זי די מאַמע, — שטיי זיך דאָ; קיין געלט לייזט זיך סיי ווי סיי ניט.

אַ זיצערין פון קעגנאיבער פאַרלאָזט איר בענקל און גייט צו צו זיי. זי באַטראַכט רייזעלען און זאָגט:

— דו ווייסט, כיענע, אַז דיין רייזעלע וואַקסט, אַן עין־הרע?

— זאָל נאָר אַזוי איר מזל וואַקסן! — זיפצט אָפּ כיענע, קוקנדיק אויף איר קליין, דאַר טעכטערל.

— וואָס מיינסטו, — רעדט ווייטער די זיצערין, — נאָך אַ יאָר, נאָך אַ יאָר — באַלד דאַרף זי שוין אַ חתן. די יאָרן לויפן... ווי לאַנג בין איך געווען אַזאַ מיידעלע! דאַכט זיך נעכטן!... אַ גאַנץ שיין מיידל! — ענדיקט די זיצערין, באַטראַכטנדיק רייזעלעס בלאַס פּנימל מיט די טיפע שוואַרצע אייגעלעך און אירע געקרייזלטע הערעלעך, וואָס פאַלן אַראָפּ אין לאָקן אויפן ברייטן שטערנדל.

רייזעלע קען ניט פאַרטראָגן דער זיצערינס בליקן. אויף איר בלייכן פּנימל באַווייזן זיך אַ פּאָר רויטלעכע פלעקן, און זי ווערט נאָך שענער.

די זיצערין לויבט ווייטער: גאָר אַ שיין מיידל!

— זאָל זי האָבן נאָר אַזאַ שיין מזל, ווי שיין זי איז! — זיפצט אָפּ כיענע. — איר טאַטע זאָל פאַר איר זיין אַ גוטער בעטער, רבונו-של-עולם!

— אַוודאי! — ענטפערט די זיצערין. — ווער דען, אז ניט „ער״? פון דעסטוועגן, כיענע, האָסטו אַליין געדאַרפט עפּעס אָנהייבן זאָרגן פאַר איר. עס איז קיין תכלית ניט...

— נו, וואָס זאָל איך טאָן? — זיפצט די מוטער: — איך זאָל זי שטעלן מיט אַ קויש עפּל? איך אַליין לייז גאָרנישט.

— וואָס עפּעס מיט אַ קויש עפּל? — זאָגט די זיצערין. — גיב זי בעסער אַוועק אויף אַ „שטעל״... קיין יחום איז היינטיקע צייטן ניטאָ...

כיענע מיט רייזעלען האָבן זיך איבערגעקוקט. ביידנס געזיכטער האָט אַ טויטלעכע בלאַסקייט באַדעקט, און זיי האָבן שטרענג אַ קוק געטאָן אויף דער זיצערין, ווי זיי וואָלטן איר פאַרגעוואָרפן:

— מערדערין! צעשיידן ווילסטו אונדז!...

רייזעלע איז שוין פון דער מאַמען ניט אָפּגעטראָטן. זי האָט געוואַרט, ביז עס איז פינצטער געוואָרן, און זיי זיינען ביידע אַהיים געגאַנגען; אויפן וועג האָבן זיי צווישן זיך ניט גערעדט. מינוטנווייז פלעגט רייזעלע אָננעמען דער מאַמען פאַרן קלייד, ווי זי וואָלט פאַר עפּעס זיך געשראָקן...

ב

אַז זיי זיינען געקומען אין שטיבעלע, איז שוין פינצטער געווען; רייזעלע האָט אָנגעצונדן פייער און האָט זיך דערשראָקן: איבער דער מאַמעס געל דאַר פּנים האָבן זיך געקייקלט צוויי גרויסע טרערן.

— מאַמע, דו וויינסט! — האָט זי מיט שרעק אויסגעשריען, צוטוליענדיק זיך צו איר.

— וואָס דען, מיין טאָכטער, לאָכן זאָל איך?... „זי״ איז דען ניט גערעכט? ווי צו מיר! דו ביסט שוין אַ מיידל פון צוועלף יאָר און האָסט אַפילו קיין פּאָר שיך ניט, קיין העמד אויפן לייב. און איך בין קראַנק, איין גאָט ווייס, ווי אַזוי איך שטיי אויפן מאַרק... וואָס וועט זיין דער סוף?...

— נו, וואָס זאָל איך טאָן? — האָט רייזעלע געפרעגט. — אַז איך וואָלט געקאָנט פּאַרדינען געלט, וואָלט איך זיך געמאַכט אַ קליידל מיט שיך און דיר וואָלט איך אויך געמאַכט אויף יום-טוב אַ שיין קליידל...

די מוטער האָט אַ ווײַלע געשוויגן, קוקנדיק מיט פולע בליקן אויף איר טעכטערל; נאָך דעם האָט זי שטיל געפרעגט:

— דו, רייזעלע, וואָלסט וועלן פאַרדינען געלט?

— אָהאָ! — האָט רייזעלע זיך דערמונטערט. — איך וואָלט נאָר געוואָוסט ווי אַזוי! איך וואָלט גאָר וועלן זיין אַ שניידערין. לאה שרהס, וואָס וואוינט אַנטקעגן אונדז, איז אויך אַ שניידערין, און זי פאַרדינט אַזוי פיל געלט! אַלע שבת זע איך זי שפּאַצירן אין אַזאַ שיין קליידל!... אַפילו אין מיטן וואָך גייט זי אין אַ היטעלע. נאָר איך וואָלט קיין היטעלע ניט געטראָגן; איך וואָלט בעסער גע־קויפט דיר אַ נייעם פּאַרוק, דיינער האָט זיך שוין גאָר צעריסן...

— ניין, מיין טאָכטער, — האָט איר די מוטער איבערגעשלאָגן, — אַ שניידערין איז ניט פאַר דיר; ביז וואַנען דו וועסט אָנהייבן נעמען געלט, וועט געדויערן דריי יאָר און קיין קליידל וועסטו אַליין ניט קאָנען מאַכן. ביים אָנקומען דאַרף מען נאָך געבן דער באַלע־באָסטע צען רובל פאַרן אויסלערנען זיך.

— טאָ ווי זשע פאַרדינט מען געלט? — האָט רייזעלע אומעטיק געפרעגט.

— דו האָסט דאָך געהערט, וואָס „זי״ האָט געזאָגט...

רייזעלעס בלייך פּנימל איז בלייכער געוואָרן; אין אירע טיפע אייגעלעך איז אומגעשוואומען אַ שרעק.

— און דיך לאָזן אַליין, ביינאַכט זאָלסטו אַפילו ניט האָבן, ווער עס זאָל דיר אַ ביסל קאַלט וואַסער דערלאַנגען?

די מוטער האָט גאָרנישט ניט געענטפערט — נאָר צוויי טרערן זיינען אַראָפּגערונען פון אירע מאַטע אויגן אויף רייזעלעס פּנים...

— נו, מאַמע, וויין ניט, — האָט רייזעלע זי געבעטן, — דו וועסט דאָך מיך אָפּגעבן צו אַ גוטער באַלעבאָסטע, וועט זי מיר לאָזן אַלע נאַכט גיין צו דיר שלאָפן...

— ניין, מיין טאָכטער, קיין גוטע באַלעבאָסטעס זיינען ניטאָ; אַז זיי צאָלן געלט, ווילן זיי האָבן אַ נוץ בייטאָג און ביינאַכט.

— און זיי האָבן גאָר קיין רחמנות ניט?... — האָט רייזעלע דערשראָקן געפרעגט.

די מוטער האָט אויף דער פראַגע ניט געענטפערט; זאָגן זיכער „ניין" — האָט זי ניט געוואָלט איבערשרעקן איר איינציק ליב קינד, וועלכע וועט געוויס שוין מוזן צו זיי אַריינפאַלן; און זאָגן „יאָ" — האָט איר די צונג ניט געדינט: וויפל באַלעבאָסטעס זי האָט גע־קענט, זיינען אַלע בייזע געווען. — און זי האָט געשוויגן.

ג

אין אַכט טעג אַרום איז רייזעלע אָנגעקומען אויף אַן אָרט.

— דו זאָלסט נאָר זיין אַ בריה, — האָט איר די מאַדאַם גע־לערנט. — אַ בריה האָבן אַלע ליב. און דו זאָלסט פאָלגן, וואָס מע וועט דיר הייסן. אַלעמען דאַרפסטו פאָלגן, אַפילו דער קעכין, וועט דיר דאָ זיין גוט.

רייזעלע האָט אויסגעשטעלט די אויגן אויף דער גרויסער, גראָבער מאַדאַם. זי האָט ניט געקאָנט פאַרשטיין, ווי אַזוי קאָן דאָ זיין „גוט", אַז אָט די גרויסע, גראָבע מאַדאַם וועט איר געבן עסן, וועט איר זאָגן: „גיי לייג זיך שלאָפן!" אַז אָט די מאַדאַם וועט איר „הייסן" טאָן אַן אַרבעט און זי וועט קיין מאָל ניט זאָגן: „מיין קינד", „מיין טאָכטער"; אַפילו „רייזעלע" וועט זי ניט זאָגן; זי וועט איר שטענדיק רופן „דו".

— ניין! דו ביסט אַ ליגנערין, אַ שלעכטע! — האָט רייזעלע די ערשטע נאַכט געקלערט, ליגנדיק אויפן בעטל אין קיך — „גוט קען דאָ מיר ניט זיין; גוט איז דאָרטן אין דעם קליינעם שטיבעלע, לעבן דער קראַנקער מאַמען. דאָ איז פאַר מיר אַ געפענגעניש... ביי־נאַכט וועט די מאַמע דאָרט הוסטן און איך וועל דאָ דאַרפן אַרבעטן... און אויף וואָס דאַרף „זי" מיך, אָט די גראָבע, גרויסע באַלעבאָסטע?

זי הוסט דען, ווי מיין מאַמע, וואָס?... זי איז דאָך אַזאַ געזונטע... און טאַמער וואָלט זי אַ מאָל אַ הוסט געטאָן — האָט זי אַזוי פיל מענטשן, וואָס וואָלטן איר אַפילו ווייַן דערלאַנגט. און דאָרט ליגט מיין מאַמע אַליין און הוסט, הוסט, בעט זיך: „רייזעלע, רייזעלע, אַ ביסל וואַסער!... רייזעלע, אַ ביסל וואַסער!"...

און רייזעלע האָט זיך אַראָפּגעכאַפּט פון בעטל, צוגעגאַנגען צום פענצטער, געזוכט מיט די אייגעלעך דאָס קליינע שטיבעלע — וואו איר מאַמע ליגט אַליין און רופט זי...

— מאַמע, מאַמע, טייערע מאַמע! — האָט רייזעלע ניט אויסגעהאַלטן און זיך פונאַנדערגעוויינט, איינגורענדיק דאָס קעפּעלע אין קישן...

שלום-עליכם

די פּאָן

א

קינדער! איך וועל אייך דערציילן אַ מעשה מיט אַ פּאָן, ווי אַזוי איך, אַן אָרעמאַנס אַ יינגל, האָב באַקומען אויף שמחת-תורה (סימכאַס-טוירע) אַ פּאָן, ווי שווער זי איז מיר אָנגעקומען און ווי גרינג איך האָב זי פאַרלוירן.

אַז איך בין געווען נאָך גאָר אַ קליין יינגעלע, האָט מען מיך גערופן „טאַפּעלע טוטעריטו", דאָס הייסט „קאַפּל קוקעריקו". ווייסט איר פאַר וואָס? ווייל ערשטנס האָב איך געהאַט אַ דין קוויטשיק קעלכל, ווי אַ יונג האָנעכל, וואָס האָט נאָר וואָס אָנגעהויבן צו קרייען. און צווייטנס האָב איך ניט געקאָנט אויסרעדן קיין „קוף" און קיין „גימל", און ווי אויף צו להכעיס האָט מיין טאַטע געדאַרפט הייסן קלמן (קאַלמען), מיין מאַמע גיטל קלמנס, איך — קאַפּל גיטל קלמנס.

— יינגל! ווי אַזוי רופט מען דיך?
— מיך? טאַפּל דיטל טלמנס...
— העכער אַ ביסל!
— טאַפּל דיטל טלמנס...
— נאָך העכער!
איך שריי הויך, אויף אַ קול:
— טאַפּל, דיטל טלמנס!

דער עולם לאַכט.

דער עולם לאַכט — און איך וויין.

איך וויין נישט פון דעם, וואָס מע לאַכט פון מיר, נאָר דערפאַר וואָס מע שלאָגט מיך; איטלעכער, ווער עס האָט גאָט אין האַרצן, דער שלאָגט מיך: דער טאַטע, די מאַמע, די שוועסטער, דער רבי, די תלמידים; מע לערנט מיך, איך זאָל רעדן „ווי אַ מענטש"...

ב

האָבן אויף שמחת-תורה אַ פאָן, טאָקע וואָס אַ פאָן הייסט, אַ פאָן מיט אַ שטעקעלע, פון אויבן אַן עפּל, אינעם עפּל אַ ליכטל — דאָס האָט ביי מיר דעמאָלט אויסגעוויזן אַזאַ גליק, אַזאַ גליק, וואָס איך האָב גאָר מורא געהאַט אַפילו טראַכטן וועגן דעם. קאַרג גוטע זאַכן איז פאַראַן אויף דער וועלט? למאַי (לעמאַי) ס'זיינען פאַראַן אַזעלכע יינגלעך אין חדר, וואָס פאַרמאָגן געלט אויף צו קויפן אַ מעסערל, אַ בייטעלע, אַ שטעקעלע! למאַי (לעמאַי) ס'זיינען פאַראַן יינגלעך אַזעלכע, וואָס עסן ווייסע בולקע אין דער וואָכן... אַזאַ מזל!

אוי, קינדערלעך, איך האָב קיין ווייסע בולקע אין דער וואָכן קיין מאָל ניט געגעסן! איך בין גערן געווען, אַז איך האָב געהאַט שוואַרץ ברויט צו זאַט. איך האָב נישט געוואוסט דעם טעם, וואָס הייסט אָפּעסן אַזוי, אַז איך זאָל טאָקע באַלד ניט קאָנען עסן נאָך אַ מאָל.

היינט ווער שמועסט האָבן ביי זיך אין קעשענע אַ קאָפּיקע, אַן אייגענע קאָפּיקע, — דאָס האָט זיך מיר אַפילו ניט געחלומט.

און שטעלט זיך פאָר, אַז איך, קאָפּל קוקעריקו, ווער מיט אַ מאָל אַ גביר (גוויר) און באַקום מיין אייגנס צוויי און צוואַנציק קאָפּיקעס.

אפשר מיינט איר אַ נס — אַ פריץ האָט פאַרלוירן און איך האָב געפונען? האָט איר דווקא נישט געטראָפן. איך האָב זיי, שווער איך איך, פאַרדינט, פאַרהאָרעוועט מיט מיינע אייגענע... פּים.

דאָס איז געווען פורים, האָט מיך מיין טאַטע — דער אונטער-שמש פון שול — געשיקט איך זאָל צעטראָגן דעם שלח-מנות (שאַלעך-מאָנעס) צווישן די באַלעבאַטים. פריער פלעגט צעטראָגן דעם שלח-מנות (שאַלעך-מאָנעס) איינע פון מיינע עלטערע שוועס-טער, און איצט, אַז איך בין שוין אַ ביסל אונטערגעוואַקסן, האָט דער טאַטע געזאָגט, אַז איך מעג שוין אויך זיין אַ שטיקל הילף. האָב

איך גענומען דאָס טעלערל מיטן פּלעדל, אַרומגעטראָגן דאָס פֿון שטוב צו שטוב צווישן אַלע באַלעבאַטים, געקנאָטן מיט די באָרוועסע פֿיס די קאַלטע, גליטשיקע בלאָטע, און פֿון די גראָשנס, וואָס מע האָט מיר געשענקט פֿאַרן וועג, האָב איך געמאַכט אַ זילבערנעם פּערציקער מיט פֿיר גראָשנס.

איז געבליבן ביי מיר, איך זאָל איבערלאָזן דאָס געלט אויף סוכות — זיך קויפֿן אַ פֿאָן.

ג

גאָט האָט געהאָלפֿן, דער סוכות איז געקומען, און איך האָב מיר געקויפֿט אַ פֿאָן, אַ גרויסע, אַ געלע, אַ „צוויי־זייטנדיקע".

באַקומען אַ פֿאָן, באַדאַרף מען קריגן אַ שטעקל צו דער פֿאָן.

דאָ מוז מען שוין אָנקומען צו ר' זיאַמע דעם סטאָליער, טאַקע דער אייגענער רב זיאַמע, וואָס האָט אַ מאָל אונטערגענומען מיך אויסצולערנען רעדן „ווי אַ מענטש".

— וואָס ווילסטו עפּעס זאָגן, טאַפּעלע טוטעריטו?

— אַ שטעטל צו דער פֿאָן...

— וואָס הייסט, — זאָגט ער, — אַ שטעטל?

— אַ שטעטל, — זאָג איך, — פֿון אַ שטיטל האָלץ, מע זאָל טאָנען טראָדן די פֿאָן.

רב זיאַמע טרייבט מיט מיר אַזוי לאַנג קאַטאָוועס, ביז איך צעוויין זיך. דעמאָלט ווערט ער ווייך, וואַרפֿט אַוועק אַלע אַרבעטן, נעמט אַ שטיקל האָלץ, אַ שניץ אַהער, אַ שניץ אַהין — פֿאַרטיק.

אַצינד פֿעלט מיר אַן עפּל מיט אַ ליכטל, געוויינטלעך, פֿון וואַקס, ניט פֿון חלב (כיילעוו), וואָרעם חלב (כיילעוו), אַז עס וועט אַרויפֿפֿאַלן אויפֿן עפּל, איז פֿאַרפֿאַלן דער עפּל. מע וועט אים נאָך דעם ניט קאָנען עסן... אָבער וואַקס מאַכט ניט אויס, וואַקס איז כשר...

נו, און וואַקס איז דאָך ביי מיר מער, ווי ביי אַלע ייִנגלעך. אַדרבה (אַדעראַבע), אַ ייִנגל, אַז ער באַדאַרף אַ שטיקל וואַקס, צו וועמען קומט ער אָן? צו מיר! וואָרעם מיין טאַטע איז דאָך אונטער־שמש, איז וואָס עס בלייבט נאָך יום־כּיפּור פֿון די ליכט, געהער צו אים. הקיצור (האַקיצער), איך האָב אַלצדינג, וואָס מע באַדאַרף!

אַריינגעזעצט די פֿאָן אינעם שטעקל, אויפֿגעפּאַסט אויפֿן שפּיץ

אַ רויטן עפּל און אָנגעצונדן פון אויבן דאָס וואַקסענע ליכטל, לאָז איך זיך אויף דער נאַכט אין שול אַריין צו די הקפות (האַקאָפעס) לעבעדיק-פריילעך.

נאָר איידער מע קומט צו צום קלייזל, דאָרט וואו איך דאַוון, מוז מען דורכגיין פאַרביי עטלעכע שולן און בתי-מדרשים (באָטיי-מעדראָשים).

ד

— מזל-טוב! טאַפּעלע טוטעריטו האָט אַ פאָן! שלום עליכם, אַ גוטער ייד, אַ האַלבן פּנים אָפּגעבריט...

מיט אַזאַ ברייטן ברוך-הבא (באָרוך-האַבע) האָבן מיך חברה קונדסים (קונדייסים) באַגעגנט, אַז איך בין געקומען אויפן שול-הויף מיט מיין פאָן.

איך באַטראַכט אַלע פאָנען און וואַרף אַ קוק אויף מיין פאָן — ווער? וואָס? ווען? ווי קומען זייערע פאָנען צו מיין פאָן?

ערשטנס, די פאָן אַליין. ביי קיינעם שטייט זי ניט אַזוי גלייך אַריינגעזעצט אין שטעקל, אַז מע זאָל אַרויסזען ביידע זייטן. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ גלייך, קיילעכדיק, געטאָקט שטעקל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ רויטער, גלאַטער עפּל. ביי קיינעם איז ניטאָ אַזאַ שיין געראָטן ליכטל, וואָרעם ווער פאַרמאָגט אַזוי פיל וואַקס ווי איך... איך מאַך אַ פאַרגלייך צווישן מיין פאָן און צווישן די אַלע איבעריקע פאָנען — און מיין האַרץ ווערט פול מיט גדלות (גאַדלעס). עס מאַלט זיך מיר אויס, אַז איך וואַקס און וואַקס העכער און העכער, לענגער און ברייטער. די פיס טראָגן מיך. עס גלוסט זיך מיר לאַכן, שרייען, קווויטשען, כאַפּן אַ טענצל...

— אַנו, ווייז נאָר! — רופט זיך אָן צו מיר יואליק דעם נגידם (נאָגידם) און בלייבט שטיין פאַרגאַפט.

ער באַקוקט מיין פאָן, איך באַקוק זיין פאָן. „אויך מיר אַ פאָן!" — טראַכט איך מיר. — „אויך מיר אַ שטעקל! אויסגעבויגן, גלייך ווי אַ קאָטשערע!" איך זע, אַז ער איז אָן אויפגעקאָכטער, נאָר איך מאַך זיך ניט וויסנדיק און קוק כלומרשט (קלוימערשט) אָן אַ זייט.

— קאָפּל! — מאַכט ער צו מיר — וואו האָסטו גענומען אַזאַ שיין שטעקעלע?

— האַ? — זאָג איך און דריי זיך אויס צו אים מיטן פּנים.
— וואו האָסטו דערטאַפּט, — זאָגט ער נאָך אַ מאָל, — אַזאַ טשאַקנדיק שטעקעלע?
— וואָס איז דען? — זאָג איך אים, — ווילסטו זיך אפשר בייטן אויף דיין טשוואָק?...
יואליק פאַרשטייט דעם שטאָך. ער טוט אַ גלאַנץ מיט די אייגלעך, אַ סמאַרע מיט דער נאָז, לייגט אַריין די האַנט אין קעשענע און טרעט אָפּ. איך קוק אים נאָך און קוועל, עס קומט מיר צו אַ שטיק געזונט. איך זע ווי ער רופט אָפּ נחמיהן (נעכעמיען) מיטן קרומען פיסל אויף אַ זייט און סודעט זיך מיט אים און ווינקט אויף מיר מיט די אויגן. איך זע גאַנץ גוט, נאָר איך מאַך מיך ניט ווייסנדיק. אין אַ מינוט אַרום גייט צו צו מיר נחמיה מיטן קרומען פיסל, האַלט יואליקס פאָן מיטן קרומען שטעקל און רופט זיך אָן צו מיר:
— גיב מיר אָנצינדן דאָס ליכטל, מיינס האָט זיך פאַרלאָשן.
— ס'איז דען דיין פאָן? — און בייג אים אָן מיין פאָן מיטן ליכטל, — איך ווייס דאָך וועמעס פאָן דאָס איז...
און איידער איך קוק זיך אַרום, טראָגט צו נחמיה זיין אָנגעצונדן ליכטל צו מיין פאָן און מיין פאָן צינדט זיך אָן, טוט אַ פלאַקער, פּ—פּ—פּו, — אויס פאָן.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

ווען עס פאַלט אַראָפּ פון הימל אַ שטיין גלייך מיר אין קאָפּ אַריין; ווען אַ ווילדע חיה פאַלט אָן אויף מיר און וויל מיך פאַר־צוקן, אָדער ווען עס קומט מיר אַנטקעגן אַ מת (מעס) אום האַלבע נאַכט און וויל מיך וואַרגן — וואָלט מיין שרעק נישט באַדאַרפט זיין אַזוי גרויס, ווי בשעת איך האָב דערזען מיין נאַקעט שטעקל מיט דער אָפּגעברענטער פאָן. עס האָט זיך אַרויסגעריסן ביי מיר פונעם האַרצן אַ געשריי:
— אוי וויי, מיין פאָן! מיין פאָן! מיין פאָן!...
עס האָבן זיך אַ גאָס געטאָן טרערן פון מיינע אויגן. די גאַנצע וועלט איז פאַר מיר געוואָרן פינצטער. דאָס שטעקל מיטן עפּל מיטן ליכטל זיינען אַרויסגעפאַלן פון מיינע הענט, און איך האָב מיך געלאָזט גיין, איך ווייס אַליין ניט וואוהין. איך גיי און גיס און גיס מיט הייסע ביטערע טרערן. איך ברעך די הענט און באַוויין

מיין פּאָן, ווי מע באַווייַנט אַ טויטן, און איך קום צו גיין אַהיים איינער אַליין, אָן אַ פּאָן, און איך פאַרקלייַב מיך אין אַ ווינקעלע, און אין דער פינצטער זיץ איך, דעם קאָפּ צווישן די קני און וויין שטילערהייט, קיינער זאָל ניט הערן. און איך פרעג ביי גאָט אַ קשיה (קאַשע):

— גוואַלד, גוואַלד, רבונו-של-עולם (רעבוינוי-שעל-אוילאָם)! פאַר וואָס קומט מיר דאָס? פאַר וואָס און פאַר ווען?!...

ש ל ו ם - ע ל י כ ם

ח נ ו כ ה - ג ע ל ט

א

טרעפט, קינדער, וואָסער יום-טוב איז דער בעסטער פון אַלע יום-טובים?

חנוכה.

אַכט טעג כּסדר נישט גיין אין חדר, עסן לאַטקעס מיט שמאַלץ, שפּילן אין דריידל און באַקומען פון אַלע זייטן חנוכה-געלט — נו, באַדאַרף מען אַ בעסערן יום-טוב?

ווינטער. דרויסן איז קאַלט, דער פראָסט ברענט — סכּנות (סאַקאָנעס); די פענצטער זייַנען פאַרקאָוועט, באַדעקט מיט שניי, צעמאָלט אויפן שענסטן אַרט, און אין שטוב איז וואַרעם — אַ מחיה-נפשות (מעכאַיע נעפאָשעס). דאָס זילבערנע חנוכה-לעמפּל שטייט צוגעגרייט נאָך פון בייטאָג. דער טאַטע גייט אום איבער דער שטוב, די הענט אַרונטער, און דאַוונט מעריב (מייַרעוו). אָפּגע-דאַוונט, נעמט ער אַרויס פון טישקעסטל אַ וועקסן ליכטל, דעם שמש (שאַמעס), און זאָגט צו אונדז, צו מיר און מיין ייִנגערן ברודער מאָטל:

— רופט אַריין די מאַמע, לאָז זי גיין הערן בענטשן חנוכה-ליכטלעך.

איך און מיין ברודער מאָטל לאָזן זיך לויפןביידע, איינס איבערן אַנדערן.

— מאַמע! גיכער, חנוכה־ליכטלעך.

די מאַמע וואַרפט אַוועק אַלע אַרבעט אין קיך (מע האָט געקוילעט גענדז, מע פּרעגלט שמאַלץ, מע האָט געבאַקן לאַטקעס) און לאָזט זיך לויפן אין שטוב אַריין, און נאָך איר — ברײַנע די קעכין, אַ שוואַרצע יידענע מיט וואָנצעס, מיט אַ פעט פּנים און מיט תמיד פעטע אויסגעשמירטע הענט. די מאַמע שטעלט זיך אַוועק אין אַ זייט און מאַכט אַ פרום פּנים, און ברײַנע די קעכין בלײַבט שטיין ביי דער טיר, ווישט די הענט אינעם קויטיקן פאַרטעך, טוט אַ שמיר מיט דער פעטער האַנט איבער דער נאָז פון אונטן אַרויף און לאָזט איבער אַ שוואַרצן צייכן איבערן גאַנצן פּנים. מיר זײַנען שטאַרקער פון אײַזן, איך און מיין ברודער מאָטל, אַז מיר האַלטן זיך איין און שיסן נישט אויס קיין געלעכטער.

דער טאַטע גייט צו מיטן אָנגעצונדענעם שמש (שאַמעש) צום חנוכה־לעמפּל, בייגט זיך אָן און מאַכט די ברכה (בראָכע) מיטן באַקאַנטן ניגון.

די מאַמע ענטפערט: „אָמן", און ברײַנע שאָקלט מיטן קאָפּ און מאַכט דערביי אַזעלכע פּיסקעס, אַז איך און מיין ברודער מאָטל האָבן מורא אַ קוק טאָן איינס אויף דעם אַנדערן.

דער טאַטע שפּאַצירט אַרום הין און צוריק איבערן זאַל, קוקט אויפן חנוכה־לעמפּל, זאָגט און זאָגט און הערט גאָרנישט אויף צו זאָגן. מיר וואָלטן וועלן, עס זאָל שוין נעמען אַ סוף, ער זאָל זיך שוין נעמען צו דער קעשענע, צום בייטעלע. מיר ווינקען זיך איבער, שטופּן אונטער איינס דעם אַנדערן:

— מאָטל, גיי צו, זאָג אים חנוכה־געלט.

— וואָס עפּעס איך זאָל זאָגן חנוכה־געלט?

— אַזוי, וואָרעם דו ביסט קליגער, באַדאַרפסטו בעטן חנוכה־געלט.

— טאָמער פאַרקערט, דו ביסט עלטער, באַדאַרפסטו בעטן חנוכה־געלט?

דער טאַטע הערט גאַנץ גוט, אַז מיר רעדן פון חנוכה־געלט, נאָר ער מאַכט זיך, ווי ער הערט ניט. שטיל, נישט געכאַפּט, גייט ער צו צום טישקעסטל און ציילט געלט. עס גייט אונדז איבער אַ קליין

פרעסטל איבערן לייב, עס ציטערן די הענט, עס קלאַפּט דאָס האַרץ. מיר קוקן אויף דער סטעליע, קראַצן זיך אונטער דער פּאה (פּייע), מאַכן זיך כלומרשט (קלוימערשט) קאַלטבלוטיק, גלייך ווי ניט אונדז מיינט מען.

דער טאַטע טוט אַ הוסט.

— הם... קינדער, קומט נאָר אַהער.

— האַ ? וואָס איז ?

— נאָט אייך חנוכה-געלט.

באַקומען אונדזער חנוכה-געלט, לאָזן מיר זיך גיין, איך און מיין ברודער מאָטל, פריער פּאַוואָליע, ווי די סטאַטיקעס, און נאָך דעם — גיכער און גיכער, מיט אַ שפּרונג אונטער און מיט אַ טענצל. און ביז מיר קומען אין אונדזער חדרל אַריין קאָנען מיר זיך ניט איינהאַלטן, קוליען זיך איבער דריי מאָל מיטן קאָפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף, שפּרינגען אויף איין פוס און זינגען אונטער :

ענגע, בענגע,
סטופּע, צענגע,
אַרצע, באַרצע,
גאָלע, שוואַרצע,
איימעלע, ריימעלע,
בייגעלע, פייגעלע —
האָפּ !

און פאַר גרויס שמחה און התפּעלות (היספּיילעס) גיבן מיר זיך אַליין צו צוויי פּעטש אין די באַקן.

עס עפנט זיך די טיר און עס קומט אַריין דער פעטער בעני.

— חברה פּלעצל, אייך קומט חנוכה-געלט !

דער פעטער בעני לייגט אַריין די הענט אין זשילעט-קעשענע, נעמט אַרויס צוויי זילבערנע גילדן און גיט אונדז חנוכה-געלט.

ב

קיינער אין דער וועלט וועט ניט זאָגן, אַז דער טאַטע און דער פעטער בעני זיינען ברידער. דער טאַטע — אַ הויכער, אַ דאַרער, דער פעטער בעני — אַ קורצער, אַ גראָבער ; דער טאַטע — אַ פאַרזאָרגטער, אַ שווייגער, דער פעטער בעני — אַ פריילעכער, אַ

רעדנער. טאָג מיט נאַכט, זומער און ווינטער — און דאָך אייגענע ברידער.

דער טאַטע נעמט אַרויס אַ בויגן פּאַפּיר, צעווירעט אויף קעסטע־לעך, שוואַרצע און ווייסע, הייסט אַריינטראָגן פון קיך פּאַסאָליעס, שוואַרצע און ווייסע — דאָס וועט זיין אַ דאַמינע.

די מאַמע איז אין קיך, פּרעגלט שמאַלץ און באַקט לאַטקעס. איך מיט מיין ברודער מאָטלען שפּילן אין דריידל; און דער טאַטע מיטן פעטער בעני זעצן זיך אַוועק שפּילן אין דאַמינע.

— איין זאַך וועל איך ביי דיר בעטן, בעני — אַן חרטה (כאַראַטע) און אַן דריי, דאָס הייסט: אַ גאַנג זאָל זיין אַ גאַנג! — זאָגט דער טאַטע.

— אַ גאַנג איז אַ גאַנג, — זאָגט דער פעטער בעני און גייט אַ גאַנג.

— אַ גאַנג איז אַ גאַנג, — זאָגט דער טאַטע און שלאָגט אָפּ דעם פעטער בענים אַ ציגל.

וואָס ווייטער־ווייטער זיי לאָזן זיך אַריין אין דעם שפּיל אַלץ טיפער, קייען זיי דערביי די בערד, טרייסלען מיט די פיס אונטערן טיש און זינגען שטילערהייט ביידע איין לידל.

— אוי, וואָס טוט מען, וואָס טוט מען, וואָס טוט מען? — זינגט דער טאַטע מיט אַ ניגון פון דער גמרא און קייט איין עק באָרד. — זאָל איך גיין אַהער? — וועט ער גיין אַהין. וועל איך גיין אַהין? — וועט ער גיין אַהער. באַדאַרף מען בעסער גיין אַזאַ גאַנג!

— אַזאַ מין גאַנג, אַזאַ מין גאַנג! — העלפט אים אונטער דער פעטער בעני מיטן זעלבן נוסח (נוסעך).

— וואָס זשע באַדאַרף איך מורא צו האָבן? — זינגט דער טאַטע ווייטער. — טאָמער שלאָגט ער מיר אָפּ יענעם ציגל? — וועל איך ביי אים צונעמען צוויי ציגלעך. אַי, וואָס? טאָמער מיינט ער מיר שלאָגן דריי ציגלעך?

— דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, דריי ציגלעך, — העלפט אים אונטער דער פעטער בעני.

— אוי, ביסטו אַ טיפּש (טיפּעש), בעני, אַ טיפּש און אַ גרויסער! — זינגט דער טאַטע און גייט אַ גאַנג.

— ביסט אַליין אַ טיפּש, מיין ברודער, און נאָך אַ גרעסערער! — זינגט דער פעטער בעני און גייט אַ גאַנג און פאַרכאַפּט זיך באַלד צוריק.

— פּע, בּעני, מיר האָבּן דאָך געדעדט, אַ גאַנג איז אַ גאַנג! — זאָגט דער טאַטע שוין אָן אַ ניגון און כאַפּט דעם פּעטער בּעני פאַר דער האַנט.

— אַ גוטער משל (מאָשל)! — זאָגט דער פּעטער בּעני, — כּל־זמן (קאָלזמאַן) איך האַלט אין מיטן אַ גאַנג מעג איך גיין וואוהין איך וויל.

— ניין! — זאָגט דער טאַטע, — אַ גאַנג איז פאַרפאַלן! מיר האָבּן דאָך עפּעס געשמועסט, בּעני, אָן חרטה, (כאַראַטע), בּעני, אָן דריי!

— חרטה? — זאָגט דער פּעטער בּעני, — וויפל מאָל מאַכט זיך, אַז דו האָסט חרטה?

— איך? — זאָגט דער טאַטע, — ע, בּעני, דערפאַר האָב איך דאָך פיינט מיט דיר צו שפּילן אין דאָמינע!

— ווער זשע נייט דיך זאָלסט מיט מיר שפּילן?

— שוין? מע קריגט זיך שוין איבּער אַ פּאַסאַלקעלע? — רופט זיך אָן די מאַמע און קומט אָן פון קיך מיט אַ פאַרפלאַמט פּנים, און נאָך איר — בּריינע מיט אַ גרויסן פאַלומעסיק מיט הייסע לאַטקעס מיט שמאַלץ. פון די לאַטקעס זעצט אַ פּאַרע. אַלע לאָזן זיך צום טיש. איך און מיין בּרודער מאָטל, וואָס האָבּן זיך פריער אַ בּיסל געקריגט, געריסן ווי די קעץ, בּעטן זיך גיך איבּער, ווערן שלום און זעצן זיך צו די לאַטקעס מיט גרויס כּוונה (קאַוואָנע).

ג

— אָנו, מאָטל, לאָמיר זיך אַקאָרשט נעמען צו דער אַרבּעט, אויסצורעכענען, וויפל האָבּן מיר אונדזער אייגנס חנוכּה־געלט? נאָר ווייסטו וואָס? דו שווייג. פריער וועל איך איבּערציילן מיינס, נאָך דעם וועסטו ציילן דיינס.

און איך צייל: „אַ קערבּל מיט דריי צוואַנציקער, מיט פיר גילדן, מיט פינף גריוועס, מיט זעקס פיטאַקלעך, — וויפל מאַכט דאָס אין איינעם? אַפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבּל מיט דריי

צוואַנציקער, מיט פיר גילדן, מיט פינף גריוועגעס, מיט זעקס פיטאַק־לעך"...

מיין ברודער מאָטל וויל נישט וואַרטן, ביז איך וועל ענדיקן מיין חשבון, און ער נעמט זיך צו זיינע קאַפּיטאַלן; ער לייגט פון איין האַנט אין דער אַנדערער און ציילט:

— אַ צוואַנציקער און אַ צוואַנציקער, איז צוויי צוואַנציקער, און נאָך אַ צוואַנציקער איז דריי צוואַנציקער, און צוויי גילדן איז דריי צוואַנציקער מיט צוויי גילדן, און אַ גריווענע און נאָך אַ גריווענע און נאָך אַ גריווענע — איז אין איינעם צוויי צוואַנציקער מיט דריי גילדן, מיין איך דריי גילדן און צוויי צוואַנציקער. טפו! וואָס רעד איך? מע באַדאַרף אָנהייבן נאָך אַ מאָל פונעם אָנהייב.

און ער הייבט אָן נאָך אַ מאָל פונעם אָנהייב. מיר ציילן און ציילן און קאָנען ניט איבערציילן; מיר רעכענען און רעכענען און קאָנען ניט אויסרעכענען. און אַז עס קומט צום פעטער משה־אהרנס אַלטע פּיטאַקעס, שווערע זעקסערס, אָפּגריבענע דרייערס און אָנגעשוואָ־לענע גראָשנס, פאַרפּלאָנטערן מיר זיך אַזוי שטאַרק אין חשבון אַז מיר וויסן שוין גאָרנישט, וואו מיר זיינען אין דער וועלט. מיר פּרואוון זיך אויסבייטן די דאָזיקע מטבעות (מאַטבייעס) ביי דער מאַמען, ביים טאַטן, ביי ברײנע דער קעכין — עס גייט ניט; קיינער וויל זיי ניט נעמען אין האַנט אַריין!

— וואָס איז דאָס פאַר פּיטאַקעס? ווער האָט דאָס אייך אַריינ־געדרוקט אַזאַ געלט?

מיר שעמען זיך אויסזאָגן און מאַכן אַ שווייג.

ד

ביינאַכט אויפן געלעגער ליג איך און טראַכט: וויפל קאָן זיך אַ שטייגער ביי מיר צונויפקלייבן, אַז אַלע פעטערס מיט אַלע מומעס מיט אַלע קרובים וועלן מיר געבן חנוכה־געלט? ערשטנס, דער פעטער אברהם־בער, דער מאַמעס ברודער, אַפילו זייער אַ קאַרגער, נאָר אַ נגיד. נאָך דעם דער פעטער איצי און די מומע דבורה, וואָס דער טאַטע און די מאַמע זיינען מיט זיי ברוגז (ברויגעז) שוין פון אַ סך יאָרן. היינט דער פעטער ביינוש און די מומע יענטע? היינט וואו איז אונדזער שוועסטער איידל? און איר מאַן שלום־זיידל? און אַלע איבעריקע קרובים?

— מאַטל, דו שלאָפסט?
— יאָ, וואָס איז דען?
— וויפל, מיינסטו, וועט אונדז געבן דער פעטער בער חנוכה־געלט?
— פון וואַנען זאָל איך וויסן? איך בין דען אַ נביא?
אין אַ מינוט אַרום:
— מאַטל, דו שלאָפסט?
— יאָ, וואָס איז דען?
— עמעצער האָט אַזוי פיל פעטערס מיט אַזוי פיל מומעס ווי מיר?
— אָדער יאָ, אָדער ניין.
אין צוויי מינוט אַרום:
— מאַטל, דו שלאָפסט?
— יאָ, וואָס איז דען?
— ווי באַלד דו שלאָפסט, היינט ווי אַזוי רעדסטו צו מיר?
— דו פרעגסט דאָך מיך, מוז איך דיר ענטפערן.
אין דריי מינוט:
— מאַטל, דו שלאָפסט?
— טססס — טררר — כיל כיל — טססס....

מאַטל כראָפעט, כאָרכלט, פייפט מיט דער נאָז, און איך זעץ מיך אויף אויף מיין בעטל, נעם אַרוים מיין קערבל, גלעט דאָס, באַטראַכט דאָס.

דאַכט זיך, וואָס? — טראַכט איך מיר, — אַ שטיקל פּאַפּיר, און וואָס קאָן מען דערפאַר קויפן? צאַצקעס, מעסערלעך, שטעקעלעך, בייטעלעך, נים און קאָנפעקטן, און ראָזשינקעס, און באָקסערן, און וואָס ניט?

איך באַהאַלט דאָס קערבל צוקאָפּנס אונטערן קישן און לייען אָפּ קריאת־שמע (קרישמע), קומט אַריין בריינע פון קיך מיט אַ פולן פאַלומעסיק מיט קערבלעך... בריינע גייט ניט, נאָר זי שוועבט אין דער לופטן, און מאַטל שלינגט קערבלעך, ווי די האַלישקעס.

„מאַטל!“ — שריי איך מיט אַלע כוחות, — „גאָט איז מיט דיר, מאַטל וואָס טוסטו? קערבלעך???...“

איך כאַפּ זיך אויף און שפּיי אוים דריי מאָל: „טפו־טפו־טפו — אַ חלום!“

און ווער אַנטשלאָפן.

ב. י. ביאַלאָסטאָצקי

אויפן שליטעלע

באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ,
גיט דאָס שליטל אַ גיי!
גיט אַ וואַרף זיך דער קאָפּ,
און — אַ לאָז דורכן שניי!

קלאַפּט דאָס האַרץ, פליט דער וועג
און ער שטעלט זיך ניט אָפּ —
אין דעם ווייסן געיעג,
באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ.

באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ.
אויף אַ שפּיגל פון גלאָז;
יאָגט דער פראָסט: האָפּ און האָפּ,
און ער צופּט דיר די נאָז,

ס'וועט קיין לויפנדע באַן,
ס'וועט קיין פערד אין גאַלאָפּ
ניט דעריאָגן דיך דאַן —
באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ.

באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ.
— גיב אַ שנייד אינעם שניי!
קומט אַ צווייטער ביים זייט,
— היט זיך, היט! גיב אַ דריי!

באַרג אַראָפּ, באַרג אַראָפּ,
מיט אַ הילכיקן קול,
צו דער ליכטיקער ווייט,
צו דעם ליכטיקן טאָל!

פורים צו דער סעודה

א

דער זיידע ר׳ מאיר איז דער גרויסער גביר פון שטאָט. ער זיצט ווי אַ מאָנאַרך.

אַ גרויסער זאַל מיט אַ גרויסן זילבערנעם הענגלייכטער, וואָס הענגט אַראָפּ פון מיטן סטעליע. טאָמביקענע העסעם אויף די ווענט. אַ גרויסע שווערע זילבערנע מנורה (מענוירע) אויפן טיש מיט אַ סך זילבערנע לייכטער, וואָס די באָבע נחמה (נעכאָמע) נעמט זיי אַרויס נאָר צוויי מאָל אין יאָר: פּסח צום סדר און פּורים צו דער סעודה (סודע), און עס ווערט ליכטיק אין אַלע ווינקעלעך.

גאַנץ אויבן אָן, אויף אַ גרויסן שטול מיט גרינס באַצויגן, זיצט דער זיידע ר׳ מאיר אַליין — אַ קליין יידל מיט אַ שיטער בערדל, מיט אַ ביסל אַן אויסגעבויגענער נאָז, מיט זילבערנע האָר און מיט שוואַרצע יונגע אויגן. אָנגעטאָן איז ער אין אַ לאַנגער זיידענער קאַפּאָטע מיט אַ געפלאָכטענעם גאַרטל און מיט אַ שטריימל אויפן קאָפּ. אַנטקעגן אים אויפן טיש זיצט אַ גרויסער, אַ מוראַדיקער, אַ געפלאָכטענער פּורים־קוילעטש, אַן אָנגעהויבענער שוין, מיט זאַפּראַן פאַרגעלט און מיט ראָזשינקעס אַרומגעשטעקט.

פונקט אין מיטן טיש זיצט די באָבע נחמה, אַ הויכע יידענע, נאָך גאָר אַ שיינע, אויסגעפּוצט אין אַ גאָלדפאַרביק זיידן קלייד מיט ווייסע עפּל, מיט אַ שטערן־טיכל פון דימענטן און בריליאַנטן. נעבן איר שטייט אַ גאַנץ גרויסער פּאָלומעסיק מיט הייסע, שמעקנדיקע, געצוקערטע און געפּעפּערטע פיש, פאַרפּראַוועט מיט ציבעלעס, מיט ראָזשינקעס און מיט אַלערליי גווירצן. די באָבע טיילט אוים די פיש, די שיינע זיידענע פאַטשיילע פאַרקאַטשעט אונטער די אויערן מיט צוויי שפּיצן, און דאָס פּנים שיינט און שמייכלט.

אַרום און אַרום טיש פון ביידע זייטן זיצן די פעטערם מיט די מומעס. אַלע מיט זייערע קינדער, יינגלעך און מיידלעך, וואָס הייסן נאָך אַלצאיינע זיידעס און באָבעס, פעטערס און מומעס. פריער דער פעטער צדוק (צאָדעק) און די מומע צביה (ציוויע) מיט דריי יינגלעך: משהלע, הערשעלע, וועלוועלע, און צוויי מיידע־

לעך: שרהלע און פייגעלע. נאָך דעם דער פעטער נפתלי (נאַפטאָלע) און די מומע דבורה (דוואוירע) מיט פיר יינגלעך: משהלע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, און דריי מיידעלעך: שרהלע, פייגעלע, רחלע. נאָך דעם פעטער אַברהם און די מומע סאָסיע מיט פינף יינגלעך: משהלע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, און פיר מיידלעך: שרהלע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע. נאָך דעם דער פעטער בעריש און די מומע אסתרל (עסטערל) מיט זעקס יינגלעך: משהלע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע און פינף מיידלעך: שרהלע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע און חנצע (כאַנצע). נאָך דעם דער פעטער בנימין (ביניאָמין) און די מומע לאה (לייע) מיט זיבן יינגלעך: משהלע, הערשעלע, וועלוועלע, נאָטעלע, יענקעלע, פישעלע, שמואליק, און זעקס מיידלעך: שרהלע, פייגעלע, רחלע, טייבעלע, חנצע און גנענדל. נאָך דעם דער פעטער קלמן (קאַלמען) און די מומע איטל מיט אַכט יינגלעך...

צונויפגעקליבן זיך אַלע צו דער סעודה, זעצט דער זיידע אַליין אויס דעם גאַנצן טיש. דער זיידע רב מאיר האָט ליב, ס'זאָל זיין שיין און ריין און ציכטיק און מיט אַ סדר — עס קומט אויס גוט: אַ פעטער זיצט לעבן אַ פעטער, אַ מומע לעבן אַ מומע, און אונדז, קליינוואַרג, צעזעצט מען אויס אַזוי, אַז ס'זאָל אויסקומען נישט אַ ברודער מיט אַ ברודער און אַ שוועסטער מיט אַ שוועסטער, מחמת (מאַכמעס) אייגענע קאָנען ניט הויזן צווישן זיך; דעריבער באַדאַרף זיצן אַ פרעמדער משהלע מיט אַ פרעמדן הערשעלע; און אַ פרעמדער הערשעלע מיט אַ פרעמדן וועלוועלע, און אַ וועלוועלע מיט אַ נאָטעלע, אַ נאָטעלע מיט אַ יענקעלע, אַ יענקעלע מיט אַ פישעלע, אַ פישעלע מיט אַ שמואליק. און די מיידלעך אויך אַזוי: אַ שרהלע מיט אַ פייגעלע, אַ פייגעלע מיט אַ רחלע, אַ רחלע מיט אַ טייבעלע, אַ טייבעלע מיט אַ חנצע, אַ חנצע מיט אַ גנענדל, אַ גנענדל מיט אַ שרהלע, אַ שרהלע מיט אַ פייגעלע און אַזוי ווייטער. נאָר מיר האָט ניט געסטאַיעט קיין פּאָרל, האָט מען מיך אַוועקגעזעצט מיט מיין מלאך־המות (מאַלעך־האַמאָוועס), דעם רבין, רב איצע. דער רבי, רב איצע, איז ביי מיר ניט נאָר אַ מלמד, אַ לערער אַליין, נאָר אויך אַ מדריך (מאַדריך), אַ וועגווייזער, אַ מין גובערנאַנטקע אויף צו לערנען מיך דרך־ארץ (דערעך־ערעץ), ווי אַזוי צו זיצן ביים טיש און ווי אַזוי צו עסן.

— אַז דו זיצסט ביים טיש, — אַזוי האָט מיך געלערנט מיין

גובערנאַנטקע, רב איצע, — זאָלסטו זיצן ווי אַ מענטש. דו זאָלסט קוקן גלייך, און די הענט זאָלסטו האַלטן אונטערן טיש און נישט רעדן ביים עסן. און אַז דו עסט לאָקשן מיט יויך זאָלסטו אָננעמען מיטן לעפל פונקט אַזוי פיל לאָקשן, וויפל יויך; אַ זופּ יויך און אַוועקגעלייגט דעם לעפל און אָפּגעווישט די ליפּן; און ווידער אַ זופּ יויך און ווידער אַוועקגעלייגט דעם לעפל און ווידער אָפּגעווישט די ליפּן; ניט כאַפּן איין לעפל נאָכן אַנדערן, ווי אַ גוי...

שושנת י—ע—ק—ב!

אַזוי הייבט אָן דער זיידע צו זינגען מיט זייער אַן אָנגענומער שטים תיכף נאָכן ערשטן גלעזל ווין און קנאַקט צו דערביי מיטן פינגער, און דער גאַנצער עולם כאַפּט אונטער אויף אַלערליי קולות, אַלע מאָל העכער און העכער...

ב

— געקומען די פורים־שפּילער! געקומען די פורים־שפּילער!

דערהערט „פורים־שפּילער", שפּרינגען מיר, קליינוואַרג, אַלע אין איין רגע אַרויס פונעם טיש און מיר שטייען שוין אַלע אַרום דעם קיניג אַחשורוש (אַכאַשווייראָש) מיט דער גילדענער קרוין.

אַז ס'איז געקומען דער גוטער, דער ליבער טאָג פורים, האָב איך פון גאַנץ פרי אָן שוין אַרויסגעקוקט אויף דער חברה, וואָס גייען פון שטוב צו שטוב, און אַ גאַנצע כאַליאַסטרע יינגלעך לויפן זיי נאָך: אוי, פלעג איך זיי מקנא (מעקאַנע) זיין, די דאָזיקע שפּילער!

—גוט יום־טוב! — שיסן אוים די חברה אַלע מיט אַ מאָל גאַנץ פריילעך און מע שטעלט זיך אוים אין צוויי ציילן. אויף אַ גילדענער שטול זיצט דער קיניג אַחשורוש (קאָפּל דער שניידער), און עס טרעט אַרוים אויף איין פוס ממוכן (מעמוכען) חיים שמייסער, זינגט אַ לידל. די שפּיל הייבט זיך אָן.

ג

ביי דער זייט שטייט פּיוול דער יתום מיט אַן אויסגעשמירט פּנים. בשעת חברה פלעגן שפּילן יענע שיינע שפּיל, וואָס ווערט

אָנגערופן „מכירת־יוסף" (מעכיראַס יויסעף), פלעגט פּיוול זיך אָנ־טאָן אין אַ רויט העמדל און זיך פאַרשטעלן פאַר יוסף הצדיק (יויסעף־האַצאַדיק). זיינע ברידער פלעגן אים אַראָפּרייסן דאָס רויטע העמדל, אַריינוואַרפן אים אין לייבנגרוב, און יוסף הצדיק — פּיוול, הייסט דאָס — פלעגט זיך אַוועקשטעלן אויף די קני, צונויפלייגן די הענט און באַשווערן די ווילדע חיות, זיי זאָלן צו אים קיין שליטה (שליטע) נישט האָבן און זינגען דערביי אַ טרויעריק ליד.

און כאָטש „יוסף הצדיק" איז געווען אַ יתום און אַן אָרעם יינגל, פון דעסטוועגן וואָלט איך זיך מיט אים געביטן נאָר צוליב דעם איי־נעם טאָג פורים אַליין.

— דו ביסט יוסף הצדיק — רוף איך מיך אָן צו פּיוולען.

— יוסף הצדיק, — מאַכט צו מיר פּיוול.

— דו וועסט אויך שפּילן? — פרעג איך אים.

— אַז מע וועט מיר הייסן שפּילן, וועל איך שפּילן, — מאַכט צו מיר יוסף הצדיק און בייגט זיך אָן צו מיר אויפן אויער:

— גיב מיר אַ שטיקל קוילעטש פון אייער פורים־קוילעטש!

— מ׳וועט דערזען, וועט מען זיך בייזערן, — מאַך איך צו אים שטילערהייט.

— שלעפּ אַוועק אַזוי, אַז קיינער זאָל נישט זען, — זאָגט ער צו מיר, און די אייגעלעך גלאַנצן. — איך בין טויט־הונגעריק. פון גאַנץ פרי אָן נאָך אין מיין מויל ניט געהאַט... — זאָגט ער צו מיר ווייטער שטילערהייט און ער עסט דעם קוילעטש מיט די אויגן.

דער גאַנצער עולם איז פאַרטיפט אין דער שפּיל, גיי איך צו פאַוואָלינקע צום טיש, פאַרלייג די האַנט אַרונטער, שלעפּ אַוועק אַ שטיק קוילעטש און רוק דאָס אים אַריין אין האַנט אַריין. יוסף הצדיק לאָזט אַראָפּ קונציק דאָס שטיקל קוילעטש אין קעשענע אַריין און טוט מיך אַ קוועטש ביי דער האַנט:

— ביסט אַ וואויל יינגל, געבן זאָל דיר גאָט אַל דאָס גוטס!

אַ סדר — פון ע. אַרמין

א ל י ה ו ה נ ב י א

ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד (בען־יאָכיד), אַ ציטעריקער ביי טאַטע־מאַמע, „פון זיבן איינער געבליבן". דאָ ניט שטיי, דאָ ניט גיי, דאָס ניט עס, דאָס ניט טרינק, דעם קאָפּ דעק צו, דעם האַלדז פאַרבינד, די הענט באַהאַלט, די נאָז שנייץ אויס. אַך, ניט גוט, ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד. און נאָך אַ נגידס (נאָגידס) אַ יינגל דערצו.

קוים דערלעבט פּסח, דעם ליבן טייערן פּסח. אויסגעקליידט האָט מען מיך אין בגדי מלכות (ביגדיי־מאַלכעס), ווי עס פּאַסט פאַר אַ נגידס אַ יינגל. וואָס קומט מיר אָבער אַרויס, אַז איך טאָר ניט אַרומשפּרינגען אין דרויסן — איך וועל זיך פאַרקילן. אַז איך טאָר ניט אַרומלויפן מיט אַלע קבצנישע (קאַפּצאָנישע) קינדער — איך בין אַ נגידס אַ יינגל. אַזעלכע שיינע מלבושים (מאַלבושים) — ניטאָ פאַר וועמען צו באַרימען זיך. אַ פּולע קעשענע מיט נים — ניטאָ מיט וועמען צו שפּילן.

ניט גוט צו זיין אַ בן־יחיד, אַ ציטעריקער, וואָס פון זיבן איינער געבליבן, און נאָך אַ נגידס אַ יינגל דערצו.

דער טאַטע האָט אָנגעטאָן די בעסטע קאַפּאָטע און איז אַוועק אין שול דאַוונען. זאָגט צו מיר די מאַמע: „ווייסטו וואָס? לייג זיך צו, שלאָף זיך אויס, וועסטו קענען זיצן ביים סדר, וועסטו פרעגן דעם טאַטן די פיר קשיות (קאַשעס)". משוגע בין איך? פאַרן סדר וועל איך גיין שלאָפן! „געדענק זשע, פּסח צום סדר טאָר מען ניט שלאָפן. וואָרעם טאָמער חלילה (כאָלילע) ווערסטו אַנטשלאָפן ביים סדר, אַזוי קומט אליהו הנביא מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס... פּסח ביינאַכט גייט אליהו הנביא און קוקט: ווער עס שלאָפט ביים סדר, דעם נעמט ער צו אין זאַק אַריין"... כאַ־כאַ. איך וועל אַנטשלאָפן ווערן ביים סדר? איך? און אַז מע זאָל זיצן אַ גאַנצע נאַכט? און אַפילו ביזן ווייסן טאָג אַריין? ווי אַזוי איז געווען, מאַמע, פאַר אַ יאָרן? „פאַר אַ יאָרן ביסטו אַנטשלאָפן געוואָרן באַלד נאָך קידוש".
— פאַר וואָס זשע איז ניט געקומען צו מיר דעמאָלט אליהו הנביא מיטן זאַק?... „דעמאָלט ביסטו נאָך געווען אַ קלייניקער, היינט ביסטו אַ גרויסער, היינט דאַרפסטו פרעגן דעם טאַטן די פיר קשיות,

היינט דאַרפסטו זאָגן מיטן טאַטן „עבדים היינו", היינט דאַרפסטו עסן מיט אונדז פיש און יויך און קניידלעך... שאַ, אָן גייט דער טאַטע פון שול!"

— גוט יום-טוב!

— גוט יום-טוב!

דאַנקען גאָט, דער טאַטע האָט אָפּגעמאַכט קידוש, איך אויך. דער טאַטע האָט אויסגעטרונקען דעם ערשטן כוס (קאָס), איך אויך. און דווקא אַ פולן כוס, און דווקא ביזן דנאָ. „זע נאָר, ביזן דנאָ!" — זאָגט די מאַמע צום טאַטן. און מיר זאָגט זי: „אַ פולן בעכער מיט ווייַן? וועסט אַנטשלאָפן ווערן"... כאַ-כאַ! איך וועל אַנטשלאָפן ווערן? איך? און אַז מע זאָל זיצן אַ גאַנצע נאַכט, אָפּילו ביזן ווייסן טאָג אַריין? אַנו, פרעגט דעם טאַטן, ווי אַזוי האָב איך אָפּגעקלאַפּט די פיר קשיות! ווי אַזוי זאָג איך די הגדה (האַגאָדע)? ווי אַזוי שאָקל איך זיך איבערן סידור און זינג מיטן טאַטן „עבדים היינו"?... און די מאַמע לאָזט ניט אַראָפּ קיין אויג פון מיר און שמייכלט און זאָגט צו מיר: „וועסט אַנטשלאָפן ווערן, אַנטשלאָפן ווערן"... עך, מאַמע, מאַמע! מיר דאַכט זיך, מע זאָל זיין מיט אַכצן קעפּ, קען מען פון דעם אַליין אַנטשלאָפן ווערן! אַנו, לאָז מען זיך אָוועקזעצן אייך אַנטקעגן און זינגען אייך אין אויער: „אַנטשלאָפן ווערן, אַנטשלאָפן ווערן".

פאַרשטייט זיך, אַז איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן...

אַנטשלאָפן געוואָרן, חלומט זיך מיר, אַז דער טאַטע האַלט שוין ביי „שפוך חמתך". די מאַמע אַליין שטייט אויף פון טיש, גייט עפענען די טיר מקבל פנים (מעקאַבל פּאָנים) זיין אליהו הנביאן. שיין וועט זיין, טאָמער קומט טאַקע אליהו הנביא, ווי די מאַמע זאָגט, מיטן זאַק אויף די פּלייצעס און זאָגט צו מיר: „קום, בחור!"... און ווער וועט זיין שולדיק אין דעם, אַז ניט די מאַמע אַליין מיט איר „שלאָף ניט, שלאָף ניט!"... און אַזוי ווי איך טראַכט מיר די דאָזיקע מחשבות (מאַכשאָוועס), אַהאַ! הער איך אַ סקריפּ פון דער טיר און דער טאַטע שטייט אויף און רופט אויס אויף אַ קול: „ברוך הבא!" איך קוק מיך איין צו דער טיר — יאָ, ס'איז ער. ער גייט, ער גייט. פּאַוואָלינקע, קוים וואָס מע הערט. אַ שיינער ייִד אליהו הנביא, אָן אַלטער מאַן. אַ זקן מיט אַ גרייז-גרויער באָרד ביז די קני, דאָס פּנים אַלט, געל, געקנייטשט, נאָר שיין און גוט איז ער

אַן אַן עק. און אויגן, אַך אויגן! גוטע, ווייכע, פריינדלעכע, ליבע, געטרייע אויגן. איינגעבויגן, אָנגעלענט אויף אַ גרויסן, גרויסן שטעקן מיט אַ זאַק אויף די פּלייצעס, און שאַ, שטיל, אָן ווערטער — און גלייך צו מיר.

— נו, ייִנגעלע, אַריין צו מיר אין זאַק אַריין און קום! — דווקא אַזוי ווייך, אַזוי זיס.

פרעג איך אים: וואוהין? מאַכט ער צו מיר: „וועסט שוין נאָך דעם זען"... וויל איך ניט. זאָגט ער מיר נאָך אַ מאָל. בעט איך מיר ביי אים: „ווי קען איך מיט דיר גיין, אַז איך בין אַ נגידס אַ ייִנגל?" זאָגט ער: „און אַז אַ נגידס אַ ייִנגל, וואָס ביסטו פאַר אַ מיוחס (מעיוכעס)?" זאָג איך: „איך בין ביי טאַטע-מאַמע אַ בן-יחיד"... זאָגט ער: „ביי מיר ביסטו ניט קיין בן-יחיד". זאָג איך: „אַ ציטעריקער, פון זיבן איינער געבליבן. זיי וועלן, זאָג איך, דער-זען, אַז איך בין ניטאָ, וועלן זיי דאָס ניט אויסהאַלטן, זיי וועלן שטאַרבן, און דערהויפּט די מאַמע"... קוקט ער אויף מיר, דער אַלטיטשקער מיט גוטן און מאַכט צו מיר ווייך און זיס ווי פריער: „גייסטו ניט מיט מיר, טאָ שלאָף געזונט, נאָר ווער אַנטשלאָפן אויף אייביק"... הייב איך אָן צו וויינען: „הייסט דאָס, אַז איך זאָל שטאַרבן? זיי וועלן דאָס ניט אויסהאַלטן... איבערהויפּט די מאַמע"... „ווילסטו ניט שטאַרבן, טאָ קום מיט מיר, געזעגן זיך אָפּ מיט טאַטע-מאַמע און קום"... „סטייטש, ווי קען איך גיין, אַז איך בין אַ בן-יחיד, פון זיבן איינער געבליבן" מאַכט ער צו מיר שוין שטאַרקער: „צום לעצטן מאָל, ייִנגעלע, קלייב זיך אויס איינס פון די צוויי: אָדער געזעגן זיך אָפּ מיט טאַטע-מאַמע אויף שטענדיק און קום מיט מיר, אָדער בלייב דאָ און ווער אַנטשלאָפן אויף אייביק, אויף אייביק"...

אָפּגעזאָגט די דאָזיקע ווערטער, טרעט ער אָפּ פון מיר אויף איין שפּאַן און וויל שוין אויסקירעווען זיך צו דער טיר. וואָס טוט מען דאָ? אַוועקגיין מיט דעם אַלטן, גאָט ווייס וואוהין, פאַרפאַלן ווערן, — וועלן טאַטע-מאַמע שטאַרבן: אַ בן-יחיד, פון זיבן איינער געבליבן... בלייבן דאָ און אַנטשלאָפן ווערן אויף אייביק הייסט דאָך דאָס איך אַליין זאָל שטאַרבן... צי איך אויס צו אים ביידע הענט מיט טרערן אין די אויגן. „אליהו הנביא! גוטער, ליבער, האַרציקער אליהו! גיב מיר איין מינוט צו באַטראַכטן זיך!" דרייט ער אויס צו מיר דאָס שיין, אַלט, געל, געקנייטשט פּנים מיט דער גרייז-

גרויער באָרד ביז די קני, קוקט אויף מיר מיט זיינע שיינע, ליבע, געטרייע אויגן און מאַכט צו מיר מיט אַ שמייכל: „איין מינוט אויף צו באַטראַכטן זיך — גיב איך דיר, מיין קינד, אָבער ניט מער ווי איין מינוט"...

דער אַלטיטשקער לענט זיך אָן אויף זיין גרויסן, גרויסן שטעקן און וואַרט.

— —

פרעגט זיך: וואָס האָב איך באַדאַרפט אין דער מינוט צו־טראַכטן אַזעלכעס, אַז איך זאָל ניט דאַרפן ניט גיין מיטן אַלטן און ניט אַנטשלאָפן ווערן אויף אייביק? אַנו, ווער וועט טרעפן?

מ א נ י ל י י ב

אליהו דער קנעכט

טיף אין וואַלד אויף אַ הינערשער פיסל
שטייט זיך אַ שטיבל די גרייס ווי אַ ניסל;
שטייט זיך דאָס שטיבל פאַרדרייט און פאַרוויינט,
וואוינט דאָרט אַ ייד מיט זיין דלות און נויט.

שטייט אויף דער ייד נאָך אין בלויען באַגינען
ברויט פאַר די קינדער אין מאַרק צו פאַרדינען,
קומט ער אין מאַרק און ער קוקט אויף די ווענט
קומט ער אַהיים מיט די ליידיקע הענט.

זעט שוין די ווייב ווי זיי זיינען דאָ אָרעם,
טראָגט זי אין משכון (מאַשקן) פון אַלמער די ספרים.
טראָגט זי אין משכון די לייכטער פון שראַנק,
ביז זי פאַרמשכונט איר דרשה־געשאַנק.

קינדערלעך קליינע דעם הונגער צו שטילן —
טראָגט זי אין משכון דעם טלית און תפילין.
שטעלט זיך דער ייד אויפן שוועל אין דער ברייט:
— אונדז איז נאָך עפּעס פאַרבליבן אין נויט.

איך בין דער טאַטע און איך בין דער שפּייזער,
גיב מיר אַ זאַק וועל איך גיין אין די הייזער...
גייט ער אין הייזער און קוקט אויף די ווענט,
קומט ער צוריק מיט די ליידיקע הענט.

קינדערלעך קליינע דעם הונגער צו שטילן,
נעמט שוין די מאַמע דעם טלית און תפילין.
לאָזט זי דער ייד פונעם שטיבל ניט גיין,
שטייט ער ביים שוועל מיט אַ ביטער געוויין:

— האָב זיך מיין ווייב איבער הייזער געטריבן
אין אונדזער נויט איז נאָך עפּעס פאַרבליבן,
פיר פּאָר אַ קנעכט מיך פאַרקויפן אין מאַרק,
איך בין געזונט און מיין כוח איז שטאַרק.

ווערט אינעם שטיבל אַ גרויסע יללה (יעלאַלע):
נעמט אים די ווייב פאַר אַן עק פון זיין פּאָלע,
פירט פאַר אַ קנעכט צו פאַרקויפן איר מאַן.
גייט ער איר נאָך אויף אַן אייל מיט אַ שפּאַן.

און אויפן מאַרק — מיט די רענדלעך אויף טאַצן,
שטייען די סוחרים און דינגען און שאַצן,
קויפן זיך קנעכט און פאַרקויפן די קנעכט,
צאָלן מיט רענדלעך מזומן און עכט...

טראַכטן־באַטראַכטן די סוחרים דעם יידן.
בעט זיך די ווייב: בין אַ רענדל צופרידן...
— אויך מיר אַ סחורה! — פאַרדאַרט ווי אַ שטרוי,
ווערט איז דיין קנעכט נאַר די שאָל פון אַן איי!

גייען זיי ביידע אַהיים צו די קינדער,
גייען זיי ביידע ווי עלנדע רינדער,
זיצן זיי ביידע ביים וואַלד אויפן וועג,
וויינען זיי ביטער אויף זייערע טעג.

האָט אליהו דאָס ווײַנען פֿאַרנומען,
איז ער פֿון ווײַטע נסיעות געקומען,
באָרוועס, און יונג און אַ גויאישער העמד,
קענטיק אַ מענטש וואָס ער קומט פֿון דער פֿרעמד.

טרייסט ער זיי ביידן די שווערע געמיטער:
— פֿינגצטער דעם טויטן — דעם אביון איז ביטער,
איר וועט נאָך לעבן אין נחת און גליק...
און ער נעמט שלעפּן פֿון בוזעם אַ שטריק.

— איך בין אַ קנעכט פֿון מיין האַר אַנטלאָפֿן,
טעג ניט געגעסן און נעכט ניט געשלאָפֿן,
טאָמער אין פֿאַנג וועט מיך האָבן מיין האַר,
וועל איך שוין האָבן מיין פֿינצטערן שכר.

נעמט אָט די שטריק און פֿאַרבינדט אין צוויי שלייפֿן,
פֿירט מיך אין מאַרק פֿאַר אַ קנעכט צו פֿאַרקויפֿן,
לאָזט זיך ניט נאַרן, ווייל גרויס איז מיין ווערט,
מיר איז דאָך סיי ווי מיין קנעכטשאַפֿט באַשערט!

בינדן זיי ביידע די שטריק אין צוויי שלייפֿן,
פֿירן זיי ביידע דעם קנעכט צו פֿאַרקויפֿן:
איין מאָל אַ קנעכט! — האָט דערפֿרייט זיך דער מאַרק:
דעמבעס די הענט און פֿון אייזן דער קאַרק.

האָבן די סוחרים זיך לאַנג ניט געדונגען,
האָבן די גאָלדענע רענדלעך געקלונגען,
און פֿאַרן קנעכט האָט מען תיכף באַצאָלט
ווי פֿל דער ייד מיטן ווייב האָט געוואָלט.

מ. ספעקטאָר

דאָס וועלדל

א

משהלע איז נאָך זייט ער לעבט ניט געווען אין גרינעם וועלדל. זיצנדיק אויף דער פריזבע פון זיינע עלטערנס שטיבל, אָדער גייענדיק שבת אין שול מיט דעם טאַטן, קוקט ער נאָר אין דער זייט, וואו דאָס שוואַרצע וועלדל געפינט זיך אויף אַ באַרג, ניט ווייט פון שטעטל.

אַ צייט האָט ער גאָרניט געוואוסט, וואָס די גרויסע, שוואַרצע זאַך איז אַזוינס, נאָר איין מאָל, זומער פאַר נאַכט, זיצנדיק מיט זיין עלטערער שוועסטערל לעבן דער שטוב, האָט ער זיך אויפגעהערט צו שפּילן, פאַרטראַכט זיך, קוקנדיק אויף דעם זומערדיקן הימל, און דערנאָך זיך געפרעגט: „וואָס זיינען עס די פייערלעך, וואָס בלישטשען איבער אונדז?" „דאָס זיינען שטערן", — האָט אים די שוועסטער געענטפערט. די אייגענע שוועסטער האָט אים אַ מאָל אויך אָנגעוויזן אויף דער „לבנה" און אויף דער „זון".

— און אָט דאָס גרויסע, שוואַרצע שטיק... העט, העט, ווייט — וואו דער הימל ענדיקט זיך, וואָס איז? — האָט משהלע אויך אַ מאָל געפרעגט זיין שוועסטערל, אָנווייזנדיק מיטן פינגערל אין דער זייט פון וואַלד.

און זי האָט אים דערציילט, אַז דאָס איז אַ שיינער, געדיכטער וואַלד, מיט אַ סך גרינעביימער, אַז ער איז אין גאַנצן גרין — שוואַרץ זעט ער נאָר אויס פון ווייטנס.

— זומער איז ער גרין, ווי דער מאַמעס גרינער שאַל, און ווינטער איז ער ווייס-גרוי, ווי דעם זיידנס לאַנגע באָרד, — האָט אים די שוועסטער פאַרטייטשט.

פון דענסטמאָל אָן האָט זיך משהלע אָפטער און בעסער צוגעקוקט צו דער זייט, וואו דאָס וועלדל געפינט זיך. פאַר נאַכט האָט ער אָפט געזען, ווי דאָרט צווישן די ביימער האָט געברענט אַ פייער פון אַלערליי קאָלירן: רויט, בלוי און אַ מאָל גרין. און אויף דעם גרויסן שטיק הימל, וואָס באַדעקט דעם וואַלד, ברענט נאָך אַ גרעסערער פייער, נאָר — אַזוי שיין, אַזוי שיין, מיט אַזוינע לאַנגע,

בריטע, פייערדיקע פאַסן... און דער וואונדערלעכער שיינער וואַלד ווערט קיין מאָל ניט פאַרברענט! אַז עס ווערט נאַכט, ווערט אַלץ שוואַרץ, ווי אַן אָפּגעברענט שטיק האָלץ, און מאָרגן איז ער ווייטער גרין, ווי אַלע טעג.

צו זיין גרויסער פאַרוואונדערונג האָט אים די שוועסטער דער־קלערט, אַז דער וואַלד ברענט גאָר קיין מאָל ניט, אַז עס איז דאָרט גאָר קיין פייער נישטאָ, נאָר די זון זעצט זיך דאָרט. משהלע האָט איר אַזאַ זאַך ניט געוואָלט גלייבן, כל־זמן (קאָלזמאַן) ער וועט אַליין ניט זיין ביים וועלדל, און וועט דאָס אַליין מיט זיינע אויגן נישט זען, און זיין יונג האַרץ האָט אָנגעהויבן צאַפּלען און ציען זיך צום וועלדל!

און וויפל מאָל ער האָט זיך אַלץ נישט געבעטן, מע זאָל אים צום וועלדל פירן, האָט ער באַקומען אַלץ איין ענטפער, אַז אם ירצה השם (מירצעשעם) נאָך פסח, ווען ער וועט אָנהייבן גיין אין חדר אַריין, וועט ער ל״ג בעומר אַהין פאָרן מיט אַלע יינגלעך.

כאָטש „אין חדר אַריין״ האָט אים גאָרנישט געשמעקט, פון דעסטוועגן האָט ער קוים דערלעבט דעם „נאָך־פסח״, ווען דער באַהעלפער איז געקומען און אים דאָס ערשטע מאָל געפירט אין חדר אַרן.

אין חדר איז געווען דושנע, ענג, הייס; דאָרט איז געווען אַ בייזער רבי, וואָס שלאָגט; אַ רביצין, וואָס שעלט; אַ באַהעלפער וואָס קנייפּט אין דער שטיל... עס איז ניט אַזוי גוט געווען. עס זיינען געווען טעג, ווען ער האָט שוין מער ניט געוואָלט גיין, נאָר עס האָט שוין ניט געהאָלפן; מע האָט אים שוין מיט גוואַלד געשלעפּט. איין איינציקע טרייסט, איין האָפענונג איז געווען, וואָס באַלד וועט זיין ל״ג בעומר.

די עלטערע חדר־קינדער האָבן אים שוין עטלעכע מאָל דער־ציילט, אַז פאַר אַ יאָרן זיינען זיי אַלע צוזאַמען מיט דעם רבין און מיט דעם באַהעלפער אויף איין וואָגן געפאָרן צום וועלדל „אויף ל״ג בעומר״; יעדן האָט דער באַהעלפער געגעבן אַ פייל־און־בויגן צום שיסן, און אַז דאָרט איז אַזוי שיין און גוט! מע לויפט אַרום פריי, מע קאָלערט זיך אין הויכן גראָז, מע האַלט מלחמה, מע כאַפּט „משה רבינוס פערדלעך״; מע טוט, וואָס מע וויל; דער רבי שרייט

ניט, דער באַהעלפער שלאָגט ניט, קיינער שטערט ניט — מען איז פריי!... און מען עסט נאָך אַרבעס מיט אייער און מע טרינקט עפּלקוואַס.

ב

און משהלע האָט ניט געהאַפּט אומזיסט: ל״ג בעומר אין דער פרי איז טאַקע דער באַהעלפער געקומען מיט עטלעכע פּייל־און־בויגנס, געגעבן אים איינעם; די מאַמע האָט מיטגעגעבן צוויי אייער, אַ פלאַש קוואַס און אַ פולן טעלער אַרבעס. דער באַהעלפער איז געווען זייער גוט צו אים, און פירנדיק אים אין חדר אַריין, האָט ער אים עטלעכע מאָל מיט אַ ווייך קול געזאָגט: „משהלע, היינט וועלן מיר פאָרן אויף ל״ג בעומר״.

אין צוויי שעה אַרום, ווען די קינדער מיט די פלעשער קוואַס און די בינטלעך עסן אין די הענט, זיינען אַלע געווען אין חדר, איז מיט אַ רעש, מיט אַ הילכעריי און געקלאַפּעריי צוגעפאָרן בערעלעס וועגעלע מיט זיין הינקעדיקער ווייסער שקאַפּע, מיט וועלכער ער פירט אַ גאַנץ יאָר ווייץ און מעל. די קינדער האָבן זיך ווי די פליגן צוגעכאַפּט צו דעם וועגעלע, אַלע ווילן זיצן נענטער צו דער קעלניע, וויל זיצנדיק נאָנט צו דער שקאַפּע, וועט מען קענען האַלטן אַ ביסל די לייצעס אָדער די בייטש. נאָר די קעלניע האָט פאַרכאַפּט דער באַהעלפער אַליין, מיט צוויי־דריי עלטער־געוואַקסענע קינדער, און די שוואַכע זיינען געבליבן געפּאַקט אין וואָגן, ווי הערינג אין אַ פעסל, אַזוי, אַז אַ סך פיסלעך זיינען אַראָפּגעהאַנגען פון וואָגן. עס האָט געקוועטשט און געבראָכן די יונגע ביינדלעך פון אַלע זייטן, נאָר עס איז פאָרט געווען פריילעך. צו דער גרויסער ענגשאַפט האָט זיך נאָך דער רבי אַריינגעזעצט אין מיטן, און עס איז געוואָרן נאָך פריילעכער, כאָטש דעם רבינס צעפּלאָנטערטע באָרד האָט אַלע קינדער אַרום געשטאָכן אין די אייגעלעך.

נאָך דעם, אַז בערל האָט איבערגעבונדן די שמאַטעס אויף די פאָדערשטע פיס פון דער שקאַפּע, האָט ער איבערגענומען אין זיין רשות אַלע פלעשער קוואַס מיטן גאַנצן עסנוואַרג, קיין אָרט איז פאַר אים אויף דער פור ניט געבליבן, און ער האָט זיך געזעצט אויפן דרענגל ביי דער אונטערשטער אַקס, מיט די פלייצעס צו די פאַרשוינען.

— פּאָר! — האָט בערל קאָמאַנדירט און באַלד זיך גענומען עסן פון די פּעקלעך און טרינקען פון די פלעשער.

— וויאָ! — האָט אַ געשריי געטאָן דער באַהעלפער מיט די קינדער אין איין קול. דאָס וועגעלע האָט זיך אָנגעהויבן טרייסלען און משהלע, דער ייִנגסטער, דער שוואַכסטער צווישן אַלע, איז געזעסן ווי דערשטיקט לעבן רבין, און ביי יעדן טרייסל פון וועגעלע האָט זיך זיין קעפּל געשאָקלט, אַ ציינדל אויף אַ ציינדל האָט געקלאַפּט. אַנדערע איז אויך נישט פיל בעסער געווען; עס האָט זיך אַלע רגע געהערט אָן אַנדער „אוי", נאָר מען איז באַלד דערצו געוואוינט געוואָרן, און פריילעך מיט אַ געפילדער, ווי פון אַ וואָגן מיט גענדז, האָט מען זיך ווייטער געטרייסלט, מיט דעם געדאַנק, אַז מע וועט פּאָרט אַ מאָל קומען צום טייערן וועלדל, וואו עס איז אַזוי שיין, גרין, פריי, און דער רבי מיט דעם באַהעלפער וועלן ניט זיין בייז און גאָרניט זאָגן — ניט שטערן די פרייהייט.

און כאָטש פון יעדן טרייסל האָט דעם רבינס באָרד גלייך געטראָפן אין משהלעס פּנים, אַ מאָל אין די אויגן, און געשטאָכן, האָט ער דענסטמאָל דעם רבין אַזוי ליב באַקומען, אַז ער האָט זיך געטוליעט צו אים צו וואָס נענטער — אַזוי איז דער רבי גוט געווען צו אים און צו אַלע קינדער.

ג

מען איז שוין דורכגעפאָרן דעם מאַרק, די גאַס, וואו די שול געפינט זיך; אָט איז מען שוין ביים מרחץ (מערכעץ), און אָט איז מען שוין אויף דעם ווייכן ברוק. עס טרייסלט זיך ווינציקער, עס ווערט אַלע מאָל בעסער און נענטער צום וועלדל; מען איז שוין אויף יענער זייט טייך, מע זעט שוין אַרום דעם בית-עולם (ביים-אוילעם) מיט די מצבות (מאַציוועס) און אַ ביסל ווייטער — דאָס וועלדל. נאָר... פּלוצלונג האָט די זון זיך באַהאַלטן! מיט גרויס שרעק האָבן די יונגע פאַרשוינגען ערשט איצטער באַמערקט דעם פאַרוואָלקנטן הימל, און נאָך איידער זיי זיינען אַריבער דעם בית-עולם, האָט אָנגעהויבן בליצן און גיסן אַ שלאַקסרעגן.

ו

קוים לעבעדיקע, ווי אָפּגעצוואָגטע קעצלעך, האָבן זיך אַלע אַריינגעכאַפּט אין שטיבל פון קברות-יידן (קוואָרעס-יידן), איבערצו־וואַרטן דעם רעגן. מע וואַרט און מע וואַרט און מע קאָן זיך נישט דערוואַרטן: דער שלאָקסרעגן הערט נישט אויף.

בערעלע האָט שוין זיין שקאַפּע אין גאַנצן געלאָזט אויף הפקר (העפקער), און זיצנדיק אין אַ ווינקל, איז ער אַלץ געווען פאַרנו־מען מיט די קינדערס פּעקלעך עסן און טרינקען. דער באַהעלפער האָט זיך אויך צוגערוקט צו אים.

— קינדער! טאָמער ווילט איר עפּעס עסן? — האָט גע־פרעגט דער רבי.

אייניקע האָבן געענטפערט שטיל און טרויעריק: „ניין", אַנ־דערע האָבן גאָר געשוויגן; די מיילעכלעך האָבן זיך ביי זיי נית געעפנט צום עסן.

אַ פּאָר עלטערע קינדער צוזאַמען מיט דעם רבין האָבן זיך דאָך צוגערוקט צו בערלען מיט דעם באַהעלפער, נאָר משהלע מיט די איבעריקע קלענערע קינדער האָבן זיך נית אָפּגעריסן פון פענצטער, קוקנדיק מיט טרויעריקע פּנימלעך, ווי דער רעגן גיסט און גיסט און פּאַטשט אין קליין פענצטערל פונעם קברות-יידנס שטיבל.

ערשט שפּעט פאַר נאַכט האָט דער רעגן אויפגעהערט, אין דרויסן איז געווען נאַס און טונקל, מע האָט צוריק איינגעפּאַקט די קינדער אין בערעלעס וועגעלע, און שטיל שוין, אָן געפילדער, האָט די מידע שקאַפּע קוים דערשלעפּט די מידע, האַלב פאַרשלאָפענע קינדער דורך דער בלאָטע אין שטעטל אַריין.

ה

אין דער פרי, ווען משהלע האָט זיך אויפגעכאַפּט פון שלאָף, האָבן שוין די שטראַלן פון דער זון געשפּילט זיך אויף זיין בעטל, ער האָט זיך פריילעך און לעבעדיק אַ וואָרף געטאָן צום פענצטער און וויטער דערזען דאָס וועלדל.

— אָ, איצטער איז דאָרט אַזוי שיין! עס וואָלט אַצינדערט דאָרט געווען אַזוי גוט, אַזוי פריי, — האָט ער מיט פרייד אויסגע־שריגן. נאָר באַלד איז אָנגעקומען דער באַהעלפער, בייז ווי אַ גאַנץ

יאָר, און ניט פרעגנדיק ביי אים, האָט ער אים מיט גוואַלד אָנ־געטאָן.

משהלען האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אויגן, אין האַלדז האָט אים אָנגעהויבן שטיקן, און ער האָט אַרויסגעלאָזט אַ געוויין.

— וואָס האָסטו זיך צעכליפּעט? — האָט דער באַהעלפער אַ געשריי געטאָן — האָסטו נעכטן נאָך קאַרג געהוליעט? און שוין ווילסטו ווייטער ניט גיין אין חדר?

און משהלע איז שוין ווייטער אין חדר, וואו דער רבי איז שוין ווידער בייז, די רביצין שעלט, דער באַהעלפער קנייפּט און צו ל״ג בעומר איז נאָך אַזוי ווייט... עס איז אַזוי לאַנג צו וואַרטן אויף דער גוטער, פרייער מינוט!

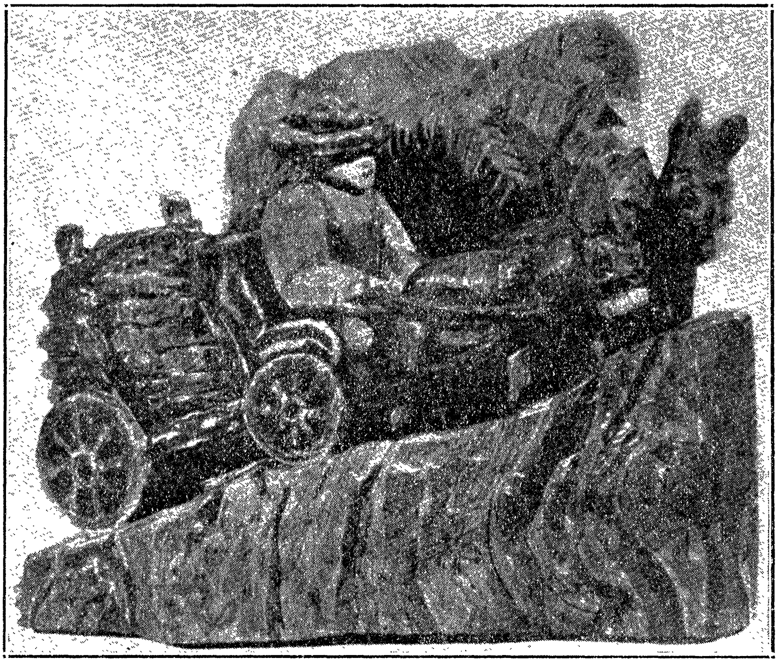

צוריק פון וואַלד — ע. אַרמין

מעשיות און לעגענדעס

יהואש

דער צויבערמאַן

קומט דער גוטער צויבערמאַן
אויף אַ גילדערנעם געשפּאַן:
האָט ער אויגן מילד און שוואַרץ
און אַ דימענטענעם האַרץ...
שטעלט ער זיך אין מיטן מאַרק,
הייבט אָן צו רופן שטאַרק:
„כ'האָב מתנות אַלערליי,
קומט און קלייבט זיך אויס פון זיי..."

ווערט אַ טומל און געלאַף,
זעלטן מאַכט זיך אַזאַ טראַף;
איילט זיך יעדער צו דעם גליק,
בלייבט אַ קינד ניט אין דעם וויג.
זאָגט דער צויבערמאַן און לאַכט:
„כ'האָב פון אַלצדינג מיטגעבראַכט.
זאָגט מיר יעדער זיין באַגער,
איין באַגער נאָר און ניט מער.
האָט איר צייט אַ פערטל שעה,
און דערנאָך בין איך ניטאָ!"

איין באַגער נאָר און ניט מער —
אויסצוקלייבן זייער שווער,
קלער אַהער און קלער אַהין,
פּאָלג אַ גאַנג מיך און געפין,
וואָס איז בעסער — דאָס צי יענס;
שרייען אַלע ווי די גענדז.
פון די אַלע מענטשן פיל
ווייס ניט איינער, וואָס ער וויל.

זיינען אַלע אין אַ קלעם.
פרעגט מען יענעם, פרעגט מען דעם:
וואָס נעמט ער? און וואָס נעמסטו?
און אין מיטן — טרו — טרו — טרו!
בלאָזט אַ זילבערנער טראָמפּייט,
און פאַרשוואונדן שטילערהייט
איז דער גוטער צויבערמאַן
מיט דעם גילדערנעם געשפּאַן...

י. ל. פּ ר ץ

ז י ב ן ג ו ט ע י אָ ר

א

דאָס איז אַ געשיכטע, וואָס איז געשען אינעם שטעטל טורבין.

אין טורבין איז געווען אַ מאָל אַ טרעגער, האָט ער געהייסן טוביה און איז געווען אַ גרויסער אָרעמאַן. איין מאָל, דאָנערשטיק, שטייט ער אַזוי אין מאַרק, מיט די פּאָלעס פאַרשאַרצט אונטערן שטריק, אויף די לענדן, און קוקט אויס, פון וואַנען וועט קומען זיין הילף, ער זאָל פאַרדינען עפּעס אויף שבת. און דאָ שטייען די געוועלבן אָרום און ליידיק, מע זעט נישט, עס זאָל עמעצער קומען סחורה קויפן, עס זאָל זיין וואָס אָפּצוטראָגן. הייבט ער נעבעך אויף די אויגן צום הימל מיט אַ געבעט, ער זאָל חלילה (כאָלילע) קיין פאַרשטערטן שבת נישט האָבן, און זיין ווייב סערל מיט די קינדער זאָלן, חס ושלום (כאָס-וועשאָלעם), נישט הונגערן אום שבת.

ווי ער איז אַזוי מתפלל (מיספּאַלעל), דערפילט ער, אַז עמעץ גיט אים אַ צי פאַר דער פּאָלע. קוקט ער זיך אום, זעט ער פאַר זיך אַ דייטשל, אָנגעטאָן ווי אַ שיסער אין וואַלד, מיט אַ פעדער אויפן קאַפּעליושל. און דאָס דייטשל זאָגט צו אים אויף ריין דייטש, וואָס מיר זעצן דאָ איבער אויף יידיש, מיט די ווערטער:

— הער, טוביה, דיר איז באַשערט געוואָרן זיבן גוטע יאָר, זיבן יאָר פון מזל און גליק און אוצרות (אויצרעס) געלט. ווענדט זיך עס

אָבער אָן דיר, ווען דו ווילסט האָבן די גוטע יאָר. ווילסט — וועט דיר אויפשיינען דיין מזל נאָך דעם היינטיקן טאָג, און איידער עס וועט אונטערגיין די זון, וואָס שטייט דיר איבערן קאָפּ, וועסטו קענען אָפּקויפן גאַנץ טורבין מיט דער סביבה (סוויווע), אָבער נאָך זיבן יאָר וועסטו צוריק ווערן אָן אָרעמאַן, ווי דו ביסט געווען. און ווילסטו, — וועט די גוטע, געבענטשטע צייט קומען ערשט צום סוף פון דיינע יאָרן, און דו וועסט אַוועקגיין פון דער וועלט דער גרעסטער גביר (גוויר).

ענטפערט אים טוביה:

— מיין ליב דייטשל, לאָז מיך געמאַך, וואָרעם איך בין, נישט פאַר דיר געדאַכט, אַ גרויסער אָרעמאַן, איך האָב אויף שבת נישט, און איך האָב דיר נישט מיט וואָס צו באַצאָלן פאַר דיינע עצות (אייצעס) מיט דיין טרחה (טירכע).

אַז דאָס דייטשל אָבער האָט אים נישט אָפּגעלאָזט און איבערגע־חזרט (איבערגעכאַזערט) אים די ווערטער איין מאָל, צוויי מאָל און דריי מאָל, איז עס טוביהן שוין אַריין אין קאָפּ, ענטפערט ער אים:

— וויסטו וואָס, ליב דייטשל, אויב דו מיינסט עס ערנסט מיט מיר, און דו פרעגסט מיך באמת, מוז איך דיר זאָגן, אַז איך בין זיך נוהג (נויהעג), ביי יעדער זאַך, וואָס קומט מיר פאָר, זיך אָן עצה האַלטן מיט מיין ווייב סערל, און אָן איר קאָן איך דיר קיין קלאָרע תשובה (טשואווע) נישט געבן.

זאָגט אים דאָס דייטשל, אַז עס איז זייער אַ גוטע זאַך, זיך אָן עצה צו האַלטן מיט דער פרוי, און ראָט אים, ער זאָל זי גיין פרעגן, און ער, דאָס דייטשל הייסט עס, וועט דאָ שטיין און וואַרטן אויף אַ תשובה.

טוביה קוקט זיך נאָך אַ מאָל אום אין אַלע זייטן, קיין פאַרדינסט זעט ער נישט, טראַכט ער זיך: וואָס קאָן ער דאָ אָנווערן? ער וועט אַהיים גיין פרעגן. לאָזט ער אַראָפּ די פּאָלעס און גייט אַרום הינטער דער שטאָט, וואו ער האָט געוואוינט, כמעט שוין אויפן פעלד, אין אַ ליימען שטיבל, איבערשמועסן זיך מיט סערל זיין ווייב.

ב

ווי סערל האָט אים דערזען דורך דער אָפענער טיר (עס איז זומער געווען), איז זי אים אַרויסגעלאָפן אַנטקעגן מיט גרויס שמחה: זי האָט געמיינט, אַז ער ברענגט איר אַן אָנהייב אויף שבת. זאָגט ער איר אָבער:

— ניין, סערל, זיין ליבער נאָמען האָט מיר נאָך קיין פאַרדינסט נישט באַשערט, דערפאַר אָבער איז צו מיר געקומען אַ דייטשל...

און ער דערציילט איר אַזוי און אַזוי, באשר בכן (ביישער בעקיין), דאָס דייטשל זאָגט, אַז עס זיינען אים באַשערט זיבן גוטע יאָר, און עס ווענדט זיך אָן אים, ווען די גוטע יאָר זאָלן קומען — אַצינד אָדער פאַר דער פטירה (פּטירע). פרעגט ער ביי איר אַן עצה: ווען?

טראַכט סערל נישט לאַנג און ענטפערט אים:

— גיי, מיין ליבער מאַן, און זאָג דעם דייטשל, אַז דו ווילסט די זיבן גוטע יאָר אויף דער רגע!

— פאַר וואָס, סערל? — פרעגט טוביה פאַרוואונדערט — נאָך זיבן יאָר וועלן מיר דאָך ווערן צוריק אָרעמעלייט, און דעם יורד (יוירעד) איז דאָך ערגער, ווי אַ פּראָסטן אָרעמאַן?

— פאַרזאָרג נישט, מיין ליבער גוטער פריינד, די וועלט. דער־וויי נעם, וואָס מע גיט דיר, און זאָג: „געלויבט איז גאָט יעדן טאָג!” בפרט (ביפּראַט), אַז מע דאַרף חדר־געלט פאַר די קינדער. מע האָט זיי מיר אַהיים געשיקט. אָט זע, ווי זיי שפּילן זיך אין זאַמד.

דאָס איז גענוג געווען, טוביה זאָל צוריקלויפן צום דייטשל מיט אַ קלאָרער תשובה, אַז ער וויל די זיבן גוטע יאָר גלייך.

זאָגט אים דאָס דייטשל:

— רעכן נאָר איבער, טוביה, היינט ביסטו אַ מענטש מיט כוח און קאָנסט פאַרדינען, אַ מאָל מער, אַ מאָל ווייניקער. וואָס וועט אָבער זיין שפּעטער, אַז דו וועסט עלטער ווערן און וועסט זיין אַ יורד (יוירעד), און אַזוי פיל כוח צו דער אַרבעט וועסטו אויך נישט האָבן?

ענטפערט טוביה:

— הער, דייטשל, מיין ווייב סערל וויל באַלד. ערשטנס, זאָגט זי: „געלויבט איז גאָט יעדן טאָג!” און הייסט אויף שפּעטער נישט

זאָרגן, און צוווייטנס, האָט מען אונדז די קינדער פון הדר אַהיים געשיקט...

— אויב אַזוי, — זאָגט אים דאָס דייטשל, — גיי אַהיים, און איידער דו וועסט קומען אין שטוב אַריין, וועסטו זיין אַן עושר (אוישער)!

וויל ער אים פּאָרט איבערפרעגן וועגן נאָך די זיבן יאָר, איז אים אָבער דערוויַיל דאָס דייטשל פאַרשוואונדן געוואָרן.

גייט ער, טוביה, אַהיים. געוואוינט, האָבן מיר שוין געזאָגט, האָט טוביה הינטער דער שטאָט, כמעט אויפן פרייען פעלד. קומט ער צו צו דער שטוב, זעט ער, ווי די קינדער שפּילן זיך הינטער דער שטוב אין זאַמד. גייט ער צו, דערזעט ער, אַז זיי שאַרן אַרוים פון אַ גריבל נישט קיין זאַמד, נאָר ריין גאָלד. פאַרשטייט זיך, אַז מער האָט מען נישט געדאַרפט, עס האָבן זיך שוין אָנגעהויבן די זיבן יאָר, די זיבן מזלדיקע יאָר.

ג

די צייט לויפט אָבער פייל פון בויגן, און זיבן יאָר גייען אַריבער געשווינד. קומט נאָך די זיבן יאָר דאָס דייטשל צו טוביהן, אים אָנצוזאָגן, אַז די זיבן יאָר זיינען אַריבער, און אַז היינט פאַר נאַכט וועט נעלם ווערן דאָס גאָלד אין שטוב און אפילו דאָס גאָלד, וואָס זיי האָבן געקאָנט באַהאַלטן ביי לייטן.

טרעפט ער טוביהן, ווי ער שטייט אין מיטן מאַרק, ווי פאַר זיבן יאָר, מיט די זעלבע פאַרשאַרצטע פּאָלעס אונטער די לענדן, און קוקט אוים אויף אַ פאַרדינסט. זאָגט ער צו אים: „הער טוביה, די זיבן יאָר זיינען אַריבער!"

ענטפערט אים טוביה: „גיי, זאָג מיין ווייב סערל, ווייל דאָס עשירות (אַשירעס) איבער די גאַנצע זיבן יאָר איז געווען ביי איר".

גייען זיי ביידע אַרוים אונטער דער שטאָט און קומען צום זעלבן ליימען הייזל אויפן פעלד און טרעפן סערלען פאַר דער טיר. און זי איז אויך אָרעם געקליידט, ווי אַ מאָל, נאָר איר פּנים שמייכלט.

זאָגט איר דאָס דייטשל מיט די זעלבע ווערטער, אַז די זיבן גוטע יאָר זיינען אַוועק.

ענטפערט זי אים, אַז זיי האָבן קיין גוטע יאָר נאָך נישט אָנגע-הויבן צו האָבן; אַז זיי האָבן קיין מאָל נישט געהאַלטן דאָס גאָלד פאַר

זייער אייגנס, ווייל, וואָס אַ מענטש פאַרדינט מיט זיינע צען פינגער, דאָס איז זיינס; און אַזוי עשירות (אַשירעס), וואָס קומט אָן שוועיס און אומגעזוכט, איז נאָר אַ פּקדון (פּיקאָדן), וואָס זיין ליבער נאָמען לאָזט איבער ביי מענטשן אין די הענט פאַר אָרעמע-לייטס וועגן... זי האָט נאָר פון גאָלד אויף שכר-לימוד (סכאַר-לימעד) גענומען. דאָס איז גאָטס תורה (טוירע), מעג מען פאַר זיין תורה מיט זיין גאָלד צאָלן, מער נישט! און אויב זיין ליבער נאָמען האָט פון היינט אָן אַ בעסערן בעל-פּיקדון (באַל-פּיקאָדן) פאַר זיין גאָלד, מהיכא-תיתי (מעכעטייסע), זאָל ער צונעמען און איבערגעבן אַן אַנדערן!

דאָס דייטשל, וואָס איז געווען אליהו-הנביא, האָט דאָס אויסגעהערט און איז נעלם (נעלעם) געוואָרן.

ער האָט עס איבערגעגעבן דעם בית-דין-של-מעלה (בעזדן שעל מיילע), און דער בית-דין-של-מעלה האָט געפּסקנט, אַז עס איז קיין בעסערער בעל-פּיקדון נישט פאַראַן, און די זיבן יאָר האָבן זיך נישט אויסגעלאָזט כל-זמן (קאָלזמאַן) טוביה און זיין ווייב סערל האָבן געלעבט.

מאַני לייב

דער פרעמדער

קאַלט און פינצטער איז די נאַכט,
טיר און טויער צוגעמאַכט;
פענצטער בלינדע, אָן אַ שיין
שטאַרן אין דער נאַכט אַריין.
קאַלט און פינצטער, קאַלט און שפּעט,
שלאָפט זיך יעדער אין זיין בעט.
שלאָפן, שלאָפט נאָר ניט דער ווינט,
און די בילנדיקע הינט.

און דער פרעמדער שלאָפט נאָך ניט, —
און מיט וואַקלענדיקע טריט,
און אין שמאַטעס שטיק אויף שטיק,
און פאַרגאַרטלט מיט אַ שטריק,
מיט אַ טאָרבע אויף די הענט,
שאַרט ער האַרט זיך ביי די ווענט.
זעט ער ווייט אַ פּאַלאַץ שטיין,
לאָזט ער זיך צום פּאַלאַץ גיין.
ביז עס קרייט דער ערשטער האָן,
קלאַפּט ער אין דעם פּאַלאַץ אָן:
סטוק, סטוק, סטוק! — ווער קלאַפּט אין טיר?
— גוטע מענטשן, עפנט מיר!
איך בין עלנט אויף דער וועלט,
מיד פון הונגער און פון קעלט...
סטוק, סטוק... — פרעמדער, גיי אַוועק,
אונדזער קליינעם קינד ניט וועק!
זאַט און וואַרעם אין ליו־ליו,
שלאָפט זיך אונדזער קינד אין רו...
בייגט דער פרעמדער איין דעם קאָפּ,
קערט זיך פון דעם פּאַלאַץ אָפּ.

זעט ער ווייט אַ שטיבל שטיין,
לאָזט ער זיך צום שטיבל גיין.
ביז עס קרייט דער ערשטער האָן,
קלאַפּט ער אין דעם שטיבל אָן:
סטוק, סטוק, סטוק! — ווער קלאַפּט אין טיר?
— גוטע מענטשן, עפנט מיר!
איך בין עלנט אויף דער וועלט,
מיד פון הונגער און פון קעלט...
און דער פרעמדער וואַרט ניט פיל,
עמעץ שאַרט זיך אין דער שטיל
ביי דער טיר און ביי דעם שלאָס,
קומט אַרויס דער באַלעבאָס:
— פרעמדער, פרעמדער, קום אַריין,
וועסט מיין גוטער אורח (אוירעך) זיין.

און דער פרעמדער בייגט זיך איין,
קריכט אין שטיבל קוים אַריין.
קומט אַריין און אָטעמט שווער.
קוקט אַהין און קוקט אַהער,
און ער זאָגט אַרויסעט גלייך:
— נו, אַ פינצטערניש ביי אייך!
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן נאַפט ניטאָ פאַר וואָס.
— וו־וו־וואו, און איז ביי אייך דאָ קאַלט,
ממש (מאַמעש) ווי אין מיטן וואַלד.
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן האָלץ, ניטאָ פאַר וואָס.
— הייסט עס, ס׳איז ניט פריילעך דאָ,
און קיין ברויט איז אויך נישטאָ?
ענטפערט אים דער באַלעבאָס:
— קויפן ברויט, ניטאָ פאַר וואָס.
אָך און ווי צו מיינע זינד,
אַז מיין הונגעריק קינד
האָט געוויינט פאַרשמאַכטערהייט:
„טאַטע, גיב אַ שטיקל ברויט!"
און אָן כוחות ליגט עס שטיל,
איצטער אויפן האַרטן דיל...

קראַצט דער פרעמדער זיך דעם קאָפּ,
לאָזט זיך אויפן דיל אַראָפּ,
שפּרייט זיין אַלטע טאָרבע אויס,
און ער זאָגט אַזוי אַרויס:
— אַז ס׳איז פינצטער דאָ און קאַלט,
ממש (מאַמעש) ווי אין מיטן וואַלד,
אַז קיין ברויט איז אויך ניטאָ,
לייג איך מיך זיך אָט־אָ־דאָ...
איז ווי נאָר ער זאָגט אַזוי,
טוט דער ערשטער האָן אַ קריי.
ווי עס קרייט אַזוי דער האָן,
צינדט דער לאָמפּ אַליין זיך אָן,

און דער אויוון, גוט און פיין,
הייצט מיט האָלץ אַליין זיך איין,
און עס ווערט אַליין דער טיש
פול מיט טעלער פלייש און פיש,
און מיט חלות און מיט ברויט,
ווי אויף יום-טוב צוגעגרייט.
און דער פרעמדער — אַט געוועז,
אַט געוועזן און אַט געזעז —
פלוצלונג טוט אַ זאָג און לאַכט:
— באַלעבאָס, אַ גוטע נאַכט!
און ער פליט, ווי ער איז גרויס,
דורך אַ שפּאַלט פון טיר אַרויס.
— אָ, אָ, ניסים, אָדער וואָס?
טראַכט ביי זיך דער באַלעבאָס.
נאָר ער זעט: דער אויוון ברענט,
און דער לאָמפּ באַלייכט די ווענט,
און דער טיש אַ פולער שטייט,
מיט מאכלים צוגעגרייט.
טראַכט דער באַלעבאָס ניט פיל,
הייבט ער אויף דאָס קינד פון דיל,
וואַשן זיי זיך, עסן פרום,
זעצן זיך ביים טיש אַרום,
עסן זיי און לויבן גאָט,
פאַר זיין חסד (כעסעד) און גענאָד.
און אין דרויסן פייפט דער ווינט,
און אין פּאַלאַץ וויינט דאָס קינד.
לויפט מען איבער פּאַלאַץ אום,
און מע זוכט אַ לאָמפּ אַרום.
זוכט מען דאָרט און זוכט מען דאָ,
און קיין לאָמפּ איז אַלץ נישטאָ.
און אַלץ שטאַרקער וויינט דאָס קינד,
און אין דרויסן פייפט דער ווינט,
און עס בילן בייז די הינט.

נאָר דעם פרעמדן אַרט עס ניט,
און מיט וואַקלענדיקע טריט,
מיט דער טאָרבע אויף די הענט,
שאַרט ער האַרט זיך ביי די ווענט.
שאַרט ער זיך אַזוי אַוועק —
אין דער נאַכט, אין ווייטן וועג.

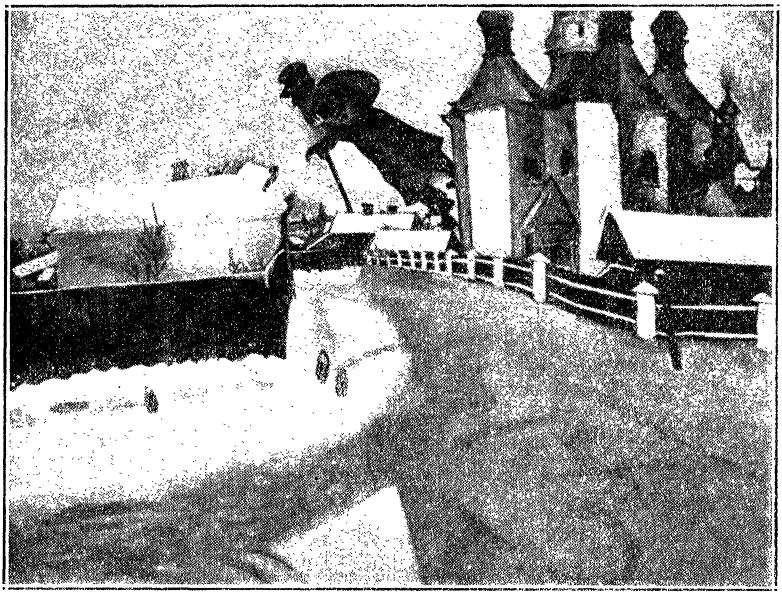

אין אַ ווינטערנאַכט — מאַרק שאַגאַל

נפתלי גראָס

יאָסל קלעזמער ראַטעוועט מיט זיין שפּילן דעם אַרענדאַר

אין הויף ביי דעם האַר איז אַ קאַרניוואַל,
סע פינקלט מיט פאַרבן און ליכט דער זאַל.

און מיט שווערדן און שפּאָרן און שלייפן און קנעפּ,
מיט זיידנס און סאַמעט רוישן די שלעפּ.

מיט אַ מאָל ווערט שטיל. סע לאָזט וויסן דער האַר,
אַז ער האָט געשיקט נאָך דעם אַרענדאַר.

און די פרייד וועט ערשט ווערן פאַרפול און גאַנץ,
ווען דער ייִד וועט טאַנצן דעם בערנטאַנץ.

געקומען די דינער נאָך דעם יידן צו גיין,
איז אין שטיבל געוואָרן אַ ביטער געוויין.

און אַז מ'האָט געפירט דעם יידן אין הויף,
איז אין שטעטל געוואָרן אַ גוואַלד, אַ געלויף.

דערהערט יאָסל דער קלעזמער, מע נעמט דעם רענדאַר,
ער זאָל טאַנצן אַ בער אין הויף ביי דעם האַר,

נעמט יאָסל זיין פידל און הייבט זיך אויף
און גייט אויך אַוועק צו דעם האַר אין הויף:

„אָ, האַרעלע מיינער, אָ האַרעלע פראַכט,
איך האָב אַ סך זיסינקע לידער געמאַכט.

„איך האָב אַ סך זיסינקע לידער געמאַכט,
איך וועל זיי דיר, האַרעלע, שפילן היינט נאַכט".

אָהאָ סאַראַ פרייד, סאַראַ פרייד מיט אַ מאָל,
געלעכטער, געשריי און געשפעט אויפן קול:

אַ יידל וועט טאַנצן דעם טאַנץ פון אַ בער,
אַ יידל וועט פידלען אַהין און אַהער!

מען עפנט דעם טויער, מע לאָזט אים אַריין —
סע שימערט מיט שיין און סע רוישט ווי דער ווין.

און יאָסל נעמט שפילן אַ שפיל נאָך אַ שפיל,
סע פינקלט דער ווין און סע פינקלט דער דיל.

אַ שפיל נאָך אַ שפיל און אַ ליד נאָך אַ ליד,
סע רייסט אַזש צום טאַנצן אַלעמען מיט.

סע טאַנצט רונד אַרום מיט דער האַרין דער האַר,
סע טאַנצט אין אַ מיצל מיט גלעקלעך דער נאַר;

סע טאַנצן די האַרן, מע טאַנצט און מע לאַכט,
אַ שעה נאָך אַ שעה און שוין — האַלבע נאַכט.

אין אַ בערנפעל ליגט דער אַרענדאַר,
ער וואַרט אין אַ ווינקל מיט שרעק און צער.

אַ שעה נאָך אַ שעה — ציט זיך און ציט,
און יאָסל שפּילט אַ ליד נאָך אַ ליד.

פאַרגעסן דעם יידן אין דער פעל פון דעם בער —
די האַרן טאַנצן אין אַ כוואַליע היך־הער.

מע טאַנצט און מע טאַנצט, ביז מע פאַלט פון די פיס,
און איינער לעבן צווייטן שלאָפט איין אַזוי זיס.

אַז יאָסל איז פון הויף מיטן רענדאַר אַרויס,
איז די זון שוין געווען ביי יעדן אין הויז.

שלום אַש

דער געפאַנגענער רב פון ראָטענבורג

איבער דעם געדרייטן, געשלענגלטן וועג, וואָס פירט בערגלעך־אַרויף און טאָלן־אַראָפּ, לענגם מיט דעם טייכל טאַבער, שלייכט זיך אַ ייד, איינער אַליין, אַ הויכער און אַ שיינער, מיט אַ שוואַרצער לאַנגער באָרד און אַ גרוים, גרוים געזיכט, אַן אויסגעשטערנטעס.

דאָס פּעקל אָנגעבונדן אויף דער פּלייצע און דעם שטעקן אין דער האַנט, גייט ער איינזאַם איבער דעם איינזאַם פאַרווילדעוועטן, מיט דערנער און גראָזן פאַרוואַקסענעם וועג; איז צופרידן, ווען קיינער באַווייזט זיך נישט אויפן וועג. דעמסטמאָל איז ער מיט גאָט אַליין, קלערט ער וועגן אַ האַרבער שאלה (שיילע), וואָס האָט אים אָנגעפרעגט דורך אַ שליח (שאַליעך) אַ רב (ראָוו) פון וואָרמס, פון מיינץ אָדער פון אַן אַנדער דייטשישער שטאָט; אָדער גאָר פון די ווייטע, ווייטע מקומות (מעקוימעס). פונעם לאַנד פוילן, וואו יידן האָבן געפונען לעצטנס אָפּרו, האָט מען אים אַ שאלה (שיילע) געפרעגט, און מע וואַרט דאָרט אויף אַ תשובה (טשוואווע).

באַווייזט זיך אָבער ווער אויפן וועג: אַ רייטער קומט אָן צו רייטן, אָדער אַ לאַנדס-קנעכט, אָדער ווער אַנדער, קערט דער רב אָפּ אָן אַ זייט, באַהאַלט זיך אוים אין אַ נאָנט וועלדל, אָדער אין אַ בוש, אָדער גאָר אין אַ גרוב, ביז דער פרעמדער איז דורכגעריטן. דאַן קריכט דער ייד אַרוים פון זיין באַהעלטעניש און גייט ווייטער פריילעך אויפן וועג, צוזינגענדיק זיך קאַפּיטלעך תהילים, אָדער לערנענדיק אַ בלאַט גמרא (געמאָרע), אָדער פאַרענטפערנדיק אַ האַרבע שאלה.

קיין ספרים (ספאָרים) באַדאַרף ער נישט. וואָס ער קען, האָט ער אויסגעלערנט פון אויסווייניק, און וויים, וואו איטלעכס אות (אָס) און יעדעס וואָרט אויפן דף (דאַף) געפינט זיך.

⁂

פּלוצלונג, ווי עס גייט אַזוי דער ייד, פאַרקלערט טיף אין אַ האַרבן ענין (איניען), קומט אים אַנטקעגן צו רייטן אַ ריטער, באַקליידט אין שטאָל און אייזן פון קאָפּ ביז די פיס, מיט אַ הויכן לאַנגן שפּיז אין האַנט.

פון הינטן רייטן אים נאָך זיינע קנעכט.

דער ייד וויל אַראָפּ פון וועג, אַריין אין וועלדל, נאָר עס איז שוין צו שפּעט. דער רייטער האָט אים שוין באַמערקט פון דער ווייטנס.

— האַלט, ייד!

און באַלד כאַפּן אים אָן צוויי קנעכט ביי ביידע הענט און פירן אים פאַרן ריטער.

— וואו אהין גייט אַ ייד?

— דאָס גיי איך אין דעם הייליקן לאַנד. איך האָב זיך פאַר־בענקט נאָך דער הייליקער שטאָט ירושלים (יערושאָלאַים), איידע־לער ריטער! — ענטפערט אָפּ דער רב אונטערטעניק.

— די יידן פון בייערן־לאַנד זיינען דאָס אייגנטום פון זיין גנאָדן, לודוויג, דעם קיניג פון בייערן. ווי אַזוי האָסטו געוואַגט דעם קיניגס לאַנד צו פאַרלאָזן?

און דער רייטער באַפעלט, און די קנעכט בינדן אָן דעם יידן ביים עק פון ריטערס פערד, און דער ריטער שלעפּט אים מיט זיך מיט אין דער באַפעסטיקטער שטאָט פון ראָטענבורג, אויף וועלכן וועג ער געפינט זיך, און גיט אים איבער צום בורג־הערצאָג פון ראָטענבורג.

באַלד ווערט דער ייד געפירט אין איינעם פון די פיל טורעמס פון דער ראָטענבורגער מויער, וואָס איז אַרום דער שטאָט, ווערט איינגעשלאָסן אין „שטראָפע־טורעם" און וואַרט אויף זיין משפּט.

***

עס ווערן די יידן פון ראָטענבורג געוואָר דורך דעם טורעם־וועכטער, אַז אין דער שטאָטמויער געפינט זיך אַ ייד. ברענגען זיי כשר עסן, און גנבענען זיך אונטער דעם טורעם אונטער, און דורך אַ געהיימען שליח (שאָליעך) דערלאַנגען זיי אים דאָס עסן.

דער פרעמדער ייד שיקט זיי אַ קוויטל אַרויס, אַז זיי זאָלן זיין וווייב מיט די קינדער אָנזאָגן, אַז דער מהר"ם (מאַהאַראַם) איז אויפן וועג קיין ירושלים פון אַ ריטער געפאַנגען געוואָרן און געפינט זיך אין טורעם.

ווי די יידן פון ראָטענבורג האָבן דערהערט, ווער עס איז דער געפאַנגענער ייד אין טורעם, אַזוי האָבן זיי שליחים איבער דער וועלט געשיקט קיין וואָרמס, קיין מיינץ, קיין ספּייער און אַנדערע קהילות (קעהילעס) פון מדינת אשכנז (מעדינאַס אַשקענאַז). און נאָך ווייטער איז דער געהער דורכגעגאַנגען — ביז די יידן פון איטאַליע און פראַנקרייך.

און צו די יידן פון מדינת פוילן איז אויך דערגאַנגען, אַז דער גרויסער רב, דער גרעסטער גאון (גאָען) פון זיין צייט, דער מהר"ם, איז געפאַנגען אין שטאָט־טורעם פון ראָטענבורג.

און יידן פאַרקויפן פערל און בריליאַנטן און טייערע שטיינער, און באַטן אַן אַ גרוים אויסלייזגעלט דעם קיניג פאַר דעם טייערן געפאַנגענעם.

עס הערט דער קיניג, וועמען ער האָט אין זיין נעץ געפאַנגען, און יעדע סומע איז אים ווייניק, יעדער איידלשטיין, יעדע גע־האַמערטע שטיק גאָלד צו קליין, יעדע יוּאוול צו ביליק פאַר דעם קאָפּ פון טייערן געפאַנגענעם.

— ברענגען זאָלן זיי אים פאַר דעם טייערן קאָפּ פון הייליקן רב יוּאוועלן אַזוי פיל, — אויסצוהעפטן מיט זיי אַ קירכנקלייד; און פערל אַזעלכע זעלטענע, אויסצוזעצן אין בלוט־קרייץ, וואָס געפינט זיך אין „יאַקאָבס קירכע" אין ראַטענבורג; און גאָלד אַזוי פיל, אויפ־צובויען אַ „דאָם" אין זיין הויפּטשטאָט.

און פלייסיק זאַמלען די יידן פון איטאַליע, פון לאָטאַרינגען, פון מדינת אַשכנז (מעדינאָס אַשקענאַז) און מדינת פּוילן שטיין און יוּאוול, גאָלד און זילבער.

***

אָבער עס הערט דער געפאַנגענער רב פון דעם טייערן פּרייז, וואָס דער קיניג האָט פאַר זיין גוף געשטעלט, און זיין האַרץ ווערט צעשניטן פאַר דעם יידנס אויסגעבלוטיקטן גראָשן.

יידן דאַרפן האָבן שטיין און יוּאוול פאַר אַ שלעכטער צייט, ווען מע וועט באַדאַרפן דעם וואַנדער־שטעקן אין האַנט נעמען און פון שטאָט אַרויסגיין. און וואָס איז ז י י ן זינדיקער גוף ווערט, אַז צוליב אים זאָל מען אַזוי פיל געלט אויסגעבן?

און אַ חרם (כיירעם) לאָזט ער אויסרופן פון די שמאָלע קליינע פענצטערלעך פון דעם שטראָף־טורעם, אין דער ראָטענבורגער מויער:

— קיינער זאָל ניט וואַגן אים אויסצולייזן! דאָ אין מויער וויל ער זיצן זיין לעבן לאַנג. און קיין קיניג זאָל קירכן בויען פון יידישע פאַרמעגנס!

עס דערגייט צו דער יידישער וועלט, ווי ווייט און ברייט זי איז נאָר פאַרשפּרייט, דאָס וואָרט פון הייליקן רבין.

און ער בלייבט איבער דער רב אַליין אין זיין איינזאַמקייט. איינגעמויערט אין טורעם פון דער שטאָט־מויער פון ראָטענבורג,

זיצט ער דאָרט ביים שמאָלן קליינעם פענצטערל און קוקט אַרויף אויף דעם באַרג, וואָס שטייט קעגנאיבער דער שטאָט, אויף דעם טיפן טאָל, וואָס רינגלט אַרום די שטאָט און אויף דעם שטילן קוועלנדן טייכל, וואָס שלענגלט זיך אין דעם טאָל אַרום דער שטאָט — דעם טאַבער.

אין געהיים האָבן די יידן אין טורעם אַריינגעשיקט זיין כשר עסן. אין געהיים האָבן זיי אים ספרים אַריינגעשיקט, אין וועלכע ער האָט געלערנט ביים ליכט פון די שטערן און לבנה, און פאַרמעט און פעדערן, זיינע ספרים צו שרייבן.

***

און די יידן פון דער גאַנצער וועלט, וואו זיי זיינען נאָר פאַרשפּרייט, האָבן צו דעם געפאַנגענעם ראָטענבורגער טורעם געשיקט זייערע הארבע שאלות (שיילעס), אַז ער זאָל זיי פסקענען (פּאַסקענען), ער זאָל משפטן (מישפּעטן).

און פון טורעם אַרוים האָט דער גרויסער רב געמשפט די יידן פון דער גאַנצער וועלט. וואו אַ רב, וואָס ער האָט געהאַט אַ הארבע שאלה צו פרעגן, פון די ווייטסטע פאַרוואָרפענע ווינקעלעך פון איטאַליע ביז פוילן, פון לאָטוויע ביז צו די ווייטע שטעט פון אוקראַינע, — האָבן אַלע געשיקט זייערע שאלות צו דעם געפאַנגענעם רב אין טורעם.

ביז ער איז אויסגעגאַנגען אין טורעם.

ער איז געשטאָרבן אין טורעם. זיין קערפּער איז דאָרט געלעגן אויפבאַוואָרט אין זיין געפענגעניש-צעל פערצן יאָר נאָך זיין טויט. ביז עס האָט זיך געפונען אַ פראַנקפורטער ייד, וועלכער האָט זיך געוואָלט אַ גרויסע מצוה (מיצווע) פאַרדינען, און ער האָט פאַר זיין קערפּער געגעבן גרויסע אויסלייזגעלט, און האָט אים געבראַכט צו קבר ישראל (קייווער איסראָעל) אויפן וואָרמסער בית-עולם, וואו זיין מצבה (מאַצייווע) שטייט נאָך ביז היינטיקן טאָג.

צו דער דריטער אויפלאַגע

די דריטע אויפלאַגע פון „אונדזער וואָרט" איז אין אַ סך פּרטים אַ געענדערטע. געוויסע דערציילונגען האָבן מיר פון דאָס ניי רעדאַגירט כדי זיי צו פאַרגרינגערן. מיר האָבן אויך צוגעגעבן אַ נייעם מאַטעריאַל. אַ טייל מאַטעריאַל, וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזן ניט צוגעפּאַסט פאַר דעם עלטער פון די קינדער, האָבן מיר אַרויסגענומען.

די דריטע אויפלאַגע איז צונויפגעשטעלט לויט די פּרינציפּן פון די ערשטע צוויי אויפלאַגעס.

אַזוי ווי גאָר אין גיכן וועט זיכער אַרויסגיין אַ צווייטער טייל פון דער כרעסטאָמאַטיע, וואָס וועט אַנטהאַלטן אַ גאַנצע ריי נייע טעמעס, ווי: א) דאָס לעבן פון די יידן אין דער אַלטער היים; ב) דער יידישער אַרבעטער אין דער אַלטער היים; ג) די יידן און זייערע שכנים; ד) עמיגראַציע; ה) אַמעריקע — די נייע היים; ו) די ערשטע יוניאָנס, סטרייקס, אַרבעטער אָרגאַניזאַציעס; ז) דער קאַמף פאַר אַ גליקלעכער צוקונפט; ח) דאָס נייע יידישע לעבן (אין פאַרשיידענע לענדער), — האָבן מיר, זיך רעכנענדיק מיט די מעגלעכקייטן פון דער שול, געפונען פאַר צוועק מעסיק די איצטיקע אויפלאַגע צו פאַרקירצן.

ז. יעפרויקין

ה. בעז (בעזפּראַזוואַני)

קונסט־בילדער

א מיידעלע מיט אן עפל — גרויזע 6
די ארבעט ברענט — ע. ארמין 63
א פאבריק — י. ליכטענשטיין 67
קאנסטרוקציע — י. ליכטענשטיין 84
אן ארעם יינגל — מורילא 89
ערשטער מאי דעמאנסטראציע — מינקאווסקי 122
אין ריי נאך ברויט (מלחמה־בילד) — מינקאווסקי 153
אויף וויסטע וועגן — מינקאווסקי 154
פארטריבענע פון זייערע היימען — מינקאווסקי 160
געיאגטע — מינקאווסקי 160
אין חדר 173
אין הויף פון א קליין שטעטל — שאגאל 185
א סדר — ע. ארמין 223
צוריק פון וואלד — ע. ארמין 235
אין א ווינטער נאכט — מארק שאגאל 245

קארטונס

דער מענטש און די מאשין — ברעסלער 81
א פארקערטע וועלט — י. פאשקא 117
וואס די וועלט־מלחמה האט אפגעקאסט 167
באוואפנונג די לאסט פון דער וועלט — דאפי 168

אינהאַלט

1. קינדער

די נויט — מאַני לייב — 3
אין ערגעץ־לאַנד — י. ל. פּרץ — 6
אַ ייִנגל — מאַני לייב — 12
אַ יידיש ייִנגל — מ. גאָרקי — 13
צו באָבע חיהן — א. אויערבאַך — 16
קוואַס — שלום עליכם — 16
פאַרלאָרן דעם באַלעבאָס — ז. ליבין — 24
אַ מיידעלע ביים קאַמין — מאַני לייב — 28
ווען דער פּאַפּאַ סטרייקט — ז. ליבין — 29
שויבן שמייכלען — א. אויערבאַך — 32
אין רעגן און אין קעלט — מ. ווינטשעווסקי — 33
אַן אומזיסטער חשד — ל. קאָברין — 34
דזשיני, דזשעני און דזשאַנעט — א. אויערבאַך — 38
דזשין גייט אַרבעטן — נ. גראָס — 40
יונגע פייגל — נחום יוד — 44
אַ מעשה וועגן זיך — מאַני לייב — 45
לופּו און יאַקאָב — י. מעצקער — 51
רוישט דער וואַלד — נחום יוד — 58

2. נויט און קאַמף

מיין ייִנגעלע — מ. ראָזענפעלד — 59
אין שאַפּ — שלום עליכם — 61
מיר סטרייקן — שלום עליכם — 64
צוויי ברידער — י. ל. פּרץ — 68
נעלעכערטע הויזן — י. אָפּאַטאָשו — 72
אין גאָלדענעם לאַנד — מ. ל. האַלפּערן — 76
דער בלייכער אַפּרייטער — מ. ראָזענפעלד — 77
ווען פון זיי — ז. ליבין — 78
אַרבעט זוכן — ה. לייוויק — 80
דאָס נייע הויז — א. רייזען — 82
אַרבעט — נחום יוד — 82
דאָס ליד פון דער אַרבעט — ש. פרוג — 83
איטאַליענער — נ. גראָס — 85
ניט זיכער מיטן לעבן — י. לאַזאַרסאָן — 86
שוואַרץ און ווייס — י. קרעפּליאַק — 90
די מעשה פון נעגערל און שלעגערל — ז. ווײַנפּער — 104
דעבס פירט די באַן־אַרבעטער אין סטרייק — נ. גראָס — 105
מיין קינדהייט (געשריבן ספּעציעל פאַר „אונדזער וואָרט") — ז. ליבין — 109
די ערשטע טריט — ל. פאָגעלמאַן — 112
דער ערשטער מאַי (נאָך יאַן קאָרטשאַק) — 118
דער ערשטער מאַי — ז. סעגאַלאָוויטש — 119
די פרילינגזון — א. רייזען — 120
דער ערשטער מאַי אַמאָל — ש. לעווין — 120
די שבועה — ש. אַנ־סקי — 125
די וואַנט — א. רייזען — 126
מאַירקע פון „קליינעם בונד" — ד. קאַסעל — 127
די מאַמע טאָר ניט וויסן — נ. כאַנין — 135
איבער נאַכט גרוי געוואָרן — י. פּאַט — 139
אין שניי — ה. לייוויק — 143

3. מלחמה

מיר װעלן קײן קאָרן...—י. אַדלער 146
אַ ציג מעקעט — ל. פֿרידמאַן — 146
דרײַ סאָלדאַטן—ב. י. ביאַלאָסטאָצקי 151
מלחמה —א. רײזען — — — — — 153
דעם ברודערס קױלן — א. רײזען 155
דעבס און די װעלט־מלחמה—נפֿתּלי גראָס — — — — — — — — — 161
דאָס ליד פֿון סאַקאָ און װאַנזעטי — נפֿתּלי גראָס — — — — — 165
שפּאַנישע באַלאַדע — אַ. לעיעלעס 169
דאָס נײַע ליד — א. רײזען — — 171

4. דאָס ייִדישע קינד אין דער אַלטער הײם

מע גיט מיך אָפּ אין חדר — י. קאָ־פּעלאָװ — — — — — — — 172
הערשעלע — מענדעלע מוכר ספֿרים 173
קינדער־יאָרן — י. ל. פּרץ — — 177
װען עסט די מאַמע — א. רײזען — 179
מײַנע ערשטע לידער — א. רײזען 181
מײַן שטעטל — א. רײזען — — 185
די נײַע לאַטע — א. רײזען — — 186
דער װינט לױפֿט אום — י. יהואש 191
ישיבֿ־יאָרן — א. קאַצאָװיטש — — 192
אין װילנער קלױזן — י. באַסקין — 195
רײזעלע — א. רײזען — — — — 202
די פֿאָן — שלום עליכם — — — 206
חנוכּה־געלט — שלום עליכם — — 211
אױפֿן שליטעלע — ב. י. ביאַלאָ־סטאָצקי — — — — — — — 218
פּורים צו דער סעודה — שלום עליכם — — — — — — — — 219
אליהו הנבֿיא — שלום עליכם — 224
אליהו דער קנעכט — מאַני לײב — 227
דאָס װעלדל — מ. ספּעקטאָר — — 230

5. מעשׂיות און לעגענדעס

דער צױבערמאַן — יהואש — — 236
זיבן גוטע יאָר — י. ל. פּרץ — — 237
דער פֿרעמדער — מאַני לײב — — 241
יאָסל קלעזמער ראַטעװעט מיט זײַן שפּילן דעם אַרענדאַר—נפֿתּלי גראָס — — — — — — — — 246
דער געפֿאַנגענער רבֿ פֿון ראָטענ־בורג —ש. אַש — — — — — 248

צו דער דריטער אױפֿלאַגע — — 253